

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

ABDÜLMÂLİK HİLMİ DİVANI VE
DİL ÖZELLİKLERİ

Hüsniye KORO
2502030229

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mustafa ÖZKAN

Düzeltilmiş Tez

İstanbul 2015

DOKTORA

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : Hüsniye KORO Numarası : 2502030229

Anabilim/Bilim Dalı : Türk Dili ve Ed. Anabilim Dalı Danışman Öğretim Üyesi : Prof. Dr. Mustafa ÖZKAN
Yeni Türk Dili Bilim Dalı

Tez Savunma Tarihi : 26.05.2015 Tez Savunma Saati : 15.00

Tez Başlığı : “Abdülmalik Hilmi Divanı ve Dil Özellikleri”

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Mustafa ÖZKAN		Kabul
2- Prof. Dr. Musa DUMAN		Kabul,
3- Prof. Dr. Muhammet YELTEN		
4- Yrd. Doç. Dr. Ayhan TERGİP		Kabul
5- Yrd. Doç. Dr. Uğur GÜRSU		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Yrd. Dr. Cemal AKSU		Kabul
2- Yrd. Doç. Dr. Mustafa KILIÇARSLAN		

Abdlmlik Hilmi Divanı ve Dil zellikleri

Hüsniye KORO

Z

Abdlmlik Hilmi Rahofça etrafında Kopiloglava köyünde 1865 yılında doğmuştur. Küçük yaştta iken ailesiyle birlikte Rahofça kasabasına yerleşir. İlk tahsilini Rahofça’da tamamladıktan sonra Prizren’e gidip Mehmed Paşa Medresesi’ne yazılmıştır. Abdlmlik Hilmi Prizren’de Mehmed Paşa Medresesi’nde öğrenimini tamamlayıp Rahofça’ya döner. Kendi maddi katkısıyla Rahofça’da bir medrese yaptırır. Bu medresede hoca olarak çalışmıştır. Âlim olan bu şâir Türkçeden başka Arnavutça, Arapça, Farsça, Boşnakça gibi birçok dili bilmektedir. Abdlmlik Hilmi 1928 yılında Rahofça’da vefat eder ve bu tekkenin içine defnedilir. Divan-ı Türkî’yi, M. 1891-92 yılında kaleme almıştır. Çalışmamızda bu divanı esas aldık. Eser 76 varaktan oluşmaktadır. Divanda Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere üç dilde şiirleri bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, Abdlmlik Hilmî Divanı, Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi, Kosova Ağzı.

Abdûlmâlik Hilmi Diwan and Language Features

Hüsniye KORO

ABSTRACT

Abdulmalik Hilmi was born in 1865 in Kopiloglava, which is village around Rahovec. After he had completed his primary school in Rahovec he went to Prizren and enrolled Mehmet Pasha Madrasah. He moved to Rahovec town with his family when he was young ages. Abdûlmalik Hilmi came back to Rahovec after he graduated from Mehmed Paşa Madrasah at Prizren. He built a madrasah as a teacher. He was scholarly person; poet and he could speak Albanian, Arabic, Persian, Bosnian besides Turkish. Abdûlmalik Hilmi died in 1928 in Rahovec and he was buried in this dervish lodge. He wrote Divan-ı Türki in 1891-92. In this work, we studied on Divan-i Türki, which has 76 folios. He has poems in Divan-i Türki with three different languages: Arabic, Farsi and Turkish.

Key Words: Turkish, Abdulmalik Hilmi Diwan, fonetic, morphology, Kosovo dialect.

ÖNSÖZ

Bu çalışma Abdülmâlik Hilmi'nin Divanı üzerine yapılmıştır. Elimizdeki nüshanın yazıldığı dönem 19. yüzyıldır. Osmanlının bu topraklardan çekilmesiyle yazıldığı dönemi kapsamaktadır. Bu çalışma 19. yy'da Abdülmâlik Hilmi Divanı'nın Dil Özellikleri, Balkan Türkçesi sahasında gelişen Türkçenin önemli bir dil yâdigârının üzerinde çalıştık. Bu çalışmamızda Divan, fonetik, morfolojik ve leksikolojik özellikleri açısından incelenmiştir. Yazıldığı dönem olan 19. yy Türkiye Türkçesinin Balkan ağzının özelliğini taşıyan Divanda genellikle Kosova ağzının özellikleri yansıtılmıştır. Divanın dili oldukça sadedir ve konuşma dili özelliklerini yansıtmaktadır. Bu bakımdan eser, önemli ölçüde konuşma Türkçesinin özelliklerini yansıtmaktadır. Üzerinde inceleme yaptığımız Divanın tek nüshası bulunmaktadır. Bu Divan Rahofça Tekkesinde bulunmaktadır. Priştine Kosova Üniversitesi Halk Kütüphanesinde sadece kayıt numarası bilinmektedir.

Bu çalışmamızda Divanı fonetik ve morfolojik özellikler açısından inceledik. Çalışmamız başlıca giriş bölümünden sonra beş ana bölüme ayrılmaktadır:

1. Bölüm: Bu bölümde müellifin hayatı incelenmiş ve Divan nüshasının tanıtımı yapılmıştır.
2. Bölüm: Bu bölümde eserin göstermiş olduğu ses bilgisi özellikleri üzerinde durulmuştur.
3. Bölüm: Eserin şekil özellikleri üzerinde durulmuştur.
4. Bölüm: Divanın çeviri yazılı metnidir. Metin tek bir nüshadan yararlanılarak okunmuştur. Metinde tercüme edilmeyen âyet-i kerimelerin ve diğer Arapça ibarelerin mânaları metnin sonunda "Notlar" kısmında verilmiştir.
5. Bölüm: Bu bölüm eserde geçen bütün kelimeleri ihtiva eden sözlükten oluşmaktadır. Her kelime madde başı olarak alınmış, altında da o kelimenin meydana getirdiği ve hususi bir mâna ifade eden birleşik şekiller ile Arapça ve Farsça

tamlamalar alfabetik olarak gösterilmiştir. Kelimelerin mânaları için en az bir örnek verilmiştir.

Çalışmalarım sırasında yakın ilgi ve yardımlarını gördüğüm değerli hocalarım Prof. Dr. Mustafa Özkan'a, Prof. Dr. Muhammet Yelten'e ve Prof. Dr. Musa Duman'a ayrı ayrı teşekkürlerimi sunarım.

Hüsniye KORO

İstanbul 2015

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ.....	xiv
EKLER LİSTESİ.....	xv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvi
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM: MÜELLİFİN HAYATI VE ESERLERİ.....	3
1.1. Müellifin Hayatı.....	3
1.2. Eserleri.....	12
İKİNCİ BÖLÜM: DİL İNCELEMESİ.....	15
2.1. İmlâ Özellikleri	16
2.1.1. Ünlülerin Yazılması.....	16
2.1.1.1. /a/ Ünlüsünün Yazılışı.....	16
2.1.1.1.1. Ön Seste.....	17
2.1.1.1.2. İç Seste.....	19
2.1.1.2. /i/ Ünlüsünün Yazılışı.....	20
2.1.1.3. /u, ü/ Ünlülerinin Yazılışı.....	20
2.1.1.4. İzafet Kesresinin Yazılışı.....	20
2.1.2. Ünsüzlerin Yazılışı.....	23
2.1.2.1. /b,p/ Ünsüzlerin Yazılışı.....	23
2.1.2.2. /c,ç/ Ünsüzlerin Yazılışı.....	23
2.1.2.2.1. Ön Seste.....	23
2.1.2.2.2. İç Seste	24

2.1.2.3. /n, ñ/ Ünsüzlerinin Yazılışı	24
2.1.2.4. /h, h/ Ünsüzlerinin Yazılışı.....	24
2.1.2.5. /h, h/ Ünsüzlerinin Yazılışı.....	25
2.1.2.6. /t, t/ Ünsüzlerin Yazılışı	26
2.2. Ses Bilgisi.....	28
2.2.1. Ünlüler.....	28
2.2.1.1. Ünlü Değişmeleri.....	28
2.2.1.1.1. i/e Değişmesi.....	28
2.2.1.1.2. u/i Değişmesi.....	28
2.2.1.1.3. e/ü Değişmesi.....	29
2.2.1.2. Ünlü Uyumu.....	29
2.2.1.2.1.Kalınlık-İncelik Uyumu.....	29
2.2.1.2.2.Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu.....	33
2.2.1.3. Ünsüz-Ünlü Benzeşmesi.....	34
2.2.1.4. Ünlü Daralması.....	34
2.2.1.5. Ünlü Düzleşmesi.....	35
2.2.1.6. Yuvarlaklaşma.....	37
2.2.1.7. Ünsüz Düşmesi.....	38
2.2.1.8. Ünlü Türemesi.....	38
2.2.1.8.1. Yardımcı Sesler Ünlüler (-ı, -i, -u, -ü).....	38
2.2.1.9. Kısılma	43
2.2.1.10. Birleşme.....	44
2.2.2. Ünsüzler.....	45
2.2.2.1. Ünsüz Değişmeleri.....	45
2.2.2.1.1. d/t Değişmesi.....	45
2.2.2.1.2. t/d Değişmesi.....	46

2.2.2.1.3. Damak Ünsüzlerinin Başkalaşması.....	47
2.2.2.1.4. Ses Başkalaşması Değişmesi	48
2.2.2.1.4.1. Bazı Ses Başkalaşması	48
2.2.2.1.4.2. Dudak Ünsüzünün Başkalaşması...	49
2.2.2.1.4.3. Gırtlak Ünsüzünün Başkalaşması...	50
2.2.2.2. Ünsüz Türemesi.....	52
2.2.2.2.1. Yardımcı Ses y ve n sesleri.....	52
2.2.2.2.2 Ünsüz İkizlenmesi	55
2.2.2.3. Ünsüz Benzeşmesi.....	56
2.2.2.3.1. Tonlulaşma.....	56
2.2.2.3.2. Tonsuzlaşma	56
2.2.2.3.2.1. Ön Seste.....	57
2.2.2.3.2.2. İç Seste.....	58
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ŞEKİL BİLGİSİ (MORFOLOJİ).....	60
3.1. İsimler.....	60
3.1.1. Çokluk Ekleri.....	60
3.1.2. İyelik Ekleri.....	62
3.1.3. İsim Tamlaması.....	72
3.1.3.1. Belirli İsim Tamlaması.....	72
3.1.3.2. Belirsiz İsim Tamlaması.....	73
3.1.3.3. Eksiz İsim Tamlaması.....	73
3.1.4. İsim Çekimi	74
3.1.4.1. İlgi (Genitiv) Hâli Eki.....	74
3.1.4.2. Yönelme (Dativ) Hâli Eki.....	75
3.1.4.3. Yükleme (Akkuzativ) Hâli Eki	79

3.1.4.4. Bulunma (Lokativ) Hâli Eki.....	82
3.1.4.5. Uzaklaşma (Ablativ) Hâli Eki.....	84
3.1.4.6. Eşitlik (Ekvativ) Eki.....	86
3.1.4.7. Yön (Direktiv) Ekleri.....	86
3.1.4.8. Vasıta (Enstrumental) Hâli Ekleri.....	88
3.1.5. Sayı İsimleri.....	89
3.1.5.1. Asıl Sayı İsimleri	89
3.1.5.2. Yabancı Menşeli Sayı İsimleri	90
3.1.5.3. Sıra Sayı İsimleri	90
3.1.6. İsim Yapım Ekleri.....	90
3.1.6.1. İsimden İsim Yapan Ekler.....	90
3.1.6.2. Fiilden İsim Yapan Ekler.....	94
3.2. Zamirler.....	99
3.2.1. Şahıs Zamirleri.....	99
3.2.2. İşaret Zamirleri.....	101
3.2.3. Dönüştürme Zamirleri.....	102
3.2.4. Soru Zamirleri.....	103
3.2.5. Belirsiz Zamirleri	104
3.2.6. Bağlama Zamirleri.....	104
3.3.Sıfatlar.....	105
3.3.1. Niteleme Sıfatları.....	105
3.3.2. Belirtme Sıfatları.....	105
3.3.3. İşaret Sıfatları.....	105

3.3.4. Belirsizlik Sıfatları.....	106
3.3.5. Sayı Sıfatları.....	106
3.3.6. Soru Sıfatları.....	107
3.4. Zarflar.....	108
3.4.1. Zaman Zarfları.....	108
3.4.2. Yer Zarfları.....	108
3.4.3. Soru Zarfı.....	109
3.4.4. Tarz Zarfları.....	109
3.5. Edatlar.....	110
3.5.1. Çekim Edatları.....	110
3.5.2. Bağlama Edatları.....	110
3.5.3. Şart İfadesi Taşıyanlar.....	111
3.5.4. Sebep Bildirenler.....	111
3.5.5. Cümle Bağlayıcılar.....	112
3.5.6. Sıralama ve Atıf Bildirenler.....	113
3.5.7. Seslenme Edatları.....	113
3.5.8. Teessür İfade Edenler.....	114
3.5.9. Soru İfadesi Taşıyanlar.....	114
3.6. Fiil.....	116
3.6.1. Fiil Yapım Ekleri.....	116
3.6.1.1. İsimden Fiil Yapan Ekler.....	116
3.6.1.2. Fiilden Fiil Yapan Ekler.....	118
3.6.2. Fiillerde Olumsuzluk.....	122

3.6.3. Fiil Çekimi.....	123
3.6.3.1. Şahıs Ekleri.....	123
3.6.3.1.1. Zamir Kökenli (1.Tip) Şahıs Ekleri.....	123
3.6.3.1.2. İyelik Eki Kökenli (2. Tip) Şahıs Ekleri.....	126
3.6.3.2. Şekil ve Zaman Ekleri.....	130
3.6.3.2.1. Bildirme Kipleri.....	130
3.6.3.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman.....	130
3.6.3.2.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman.....	135
3.6.3.2.1.3. Geniş Zaman.....	137
3.6.3.2.1.4. Şimdiki Zaman.....	144
3.6.3.2.1.5. Gelecek Zaman	145
3.6.3.2.2. Dilek Kipleri.....	145
3.6.3.2.2.1. İstek Kipi.....	145
3.6.3.2.2.2. Şart Kipi.....	147
3.6.3.2.2.3. Emir Kipi.....	148
3.6.4. Cevher Fiili ve Bildirme Ekleri.....	152
3.6.5. Ek Fiil (i-mek)	158
3.6.6. Fiillerde Soru Şekli.....	161
3.6.7. Birleşik Fiiller.....	162
3.6.8. Sıfat Fiil Ekleri.....	167
3.6.8.1. -r, -ar, / -er, ...	167
3.6.8.2. -an, -en	167
3.6.8.3. -maz / -mez.....	168
3.6.8.4. -muş / -müş.....	168
3.6.8.5. -dık /-dik, -tuk /-tük.....	168

3.6.9. Zarf Fiil Ekleri.....	169
3.6.9.1. -uban / -üben.....	169
3.6.9.2. -a / -e.....	170
3.6.9.3. -alı / -eli.....	171
3.6.9.4. -iken / -ken.....	171
3.6.9.5. -ı / -i, -u / -ü.....	171
3.6.9.6. -ıp / -ip, -up / -üp.....	172
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: METİN.....	174
4.1. DİVAN METNİ.....	174
4.2. NOTLAR.....	287
BEŞİNCİ BÖLÜM: SÖZLÜK.....	290
SONUÇ.....	602
KAYNAKÇA.....	604
EKLER.....	606
ÖZGEÇMİŞ.....	611

ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ TABLOSU			
آ	a, ā	ش	ş
ا	a, e	ص	ş
ء	'	ض	ḍ, ḏ
ب	b	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	‘
ث	ṯ	غ	ġ
ج	c	ف	f
چ	ç	ق	q
ح	ḥ	ك	k, g, ñ
خ	ḫ	ل	l
د	d	م	m
ذ	ẓ	ن	n
ر	r	و	v (o, ö, u, ü,
ز	z	ه	h
ژ	j	ی	y
س	s		

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Mehmed Paşa Medresesi binasının dıştan görünüşü.

Ek 2: Mehmed Paşa Medresesi ve Bayraklı Camisi.

Ek 3: Mehmed Paşa Medresesinin müzesi.

Ek 4: Abdülmalik Hilmi'nin Melâmî Türbesi içindeki sandukası.

Ek 5: Levha. (Duvarı yazılı taş levha)

Ek 6: Levha. (Tekkede duvarda asılı levha)

Ek 7: Melâmî Tekkesi.

Ek 8: Abdülmalik Hilmi'nin Kütüphanesi.

Ek 9: Abdülmalik Hilmi'nin Torunu Cafer Bey.

KISALTMALAR LİSTESİ

Ar.	: Arapça
Arn.	: Arnavutça
Boş.	: Boşnakça
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Far.	: Farsça
H.	: Hicri
M.	: Miladi
nr.	: Numara
s.	: Sayfa
TDK.	: Türk Dil Kurumu Yayınları

GİRİŞ

Kosova bölgesi 1455 yılında Osmanlı idaresi altına girmiş ve buralarda Osmanlı idaresi uygulanmaya başlamıştır. 21 Haziran 1455 yılında Prizren kenti Osmanlı orduları tarafından fethedilmiştir. Prizren Kosova’da bulunan ikiyüz bin nüfuslu bir şehirdir. Prizren’nin eski ismi Pürzerin – Perzerin’dir. Prizren Osmanlı döneminde Rumeli’nin önemli bir iktisadî ve kültür merkezini oluşturmaktadır. Bugün bile eserlerin olması bunu kanıtlamaktadır. Prizren daha ziyade bir Anadolu kasabasını andırmaktadır. Prizren fethedildikten sonra namazgâhda ilk Cuma namazı “Kırık Cami”de kılınmıştır. Bu cami şu anda devlet koruması altında bulunmaktadır.

“Osmanlı döneminde yapılmış olan ve bugün de ayakta duran tarihi eserler 22 cami, 8 tekke, 4 medrese, 2 hamam, 19 değirmen, 52 fırın, 1 rüşdiye, 152 sokak çeşmesi, saray, kütüphane, hastahane, taş köprüler, iki katlı selamlıklı bahçeli evler, kaldırımlı dar sokaklar, eski dükkânlar, hamamlar, parmaklıklı pencereleri, eski kalesi dikkatleri çekmektedir. Rumeli’de Prizren kenti şairler, sofiler, müderrisler, askerler, zanaatçılar kaynağı olarak tanınmıştır. Burada çeşitli eğitim kurumları; rüşdiye, iptidâi, idâdiye mektepler ve medreseleri 31 Ekim 1912 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Tanınmış pek çok Türk şâiri ve devlet adamı burada doğmuş ya da görev yapmış ve ölmüştür. Rumeli’nin yetiştirdiği şâirler şunlardır: Prizren’de Âşık Çelebi, Behari, Mümin, Nehari, Sa’yi, Suzi, Sücudi, Şem’i, Tecelli, Mehmet Tahir, Âşık Ferki, Hacı Ömer, Lütî, Şefki Sudanlı, Kamil Tosko, Âciz Baba, Fethi Hafız, Şeh Yusuf Tokmak, Zeynel Âbidin’dir.”¹

Abdûlmâlik Hilmi Rahofça etrafında Kopiloglava köyünde 1865 yılında doğmuştur. Abdûlmâlik Hilmi yetenekli bir şâirdir. Osmanlının bu topraklardan çekilmesi toplumda değişikliklere sebep olduğu gibi Abdûlmâlik Hilmi’nin hayatını

¹ Hüsnîye Koro, *Aciz Baba Divanı Sözlük Bilimi Açısından İncelenmesi*, Vertigo Yayınları, Prizren 2006, s.194.

da etkilemiştir. Abdülmâlik Hilmi zor ve çalkantılı bir dönem geçirmesine rağmen eğitimini sürdürmüştür.

XIX. yüzyıldan XX. yüzyıla geçiş döneminde yaşayan Abdülmâlik Hilmi, saygın kişiliğiyle bilgili, doğru dürüst manevi yönüyle, eski dönemin etkisinde kalmış ve yeni dönemde de eserler yazmaya devam etmiştir.

Bu dönemde medresede öğrenciler yetiştirerek toplum tarafından da sevilen hürmet edilen değerli bir hocadır. İki dönem arasında yetişen bir şâirdir. Arkasında iki divan ve mecmualar bırakmıştır. Abdülmâlik Hilmi bir nüshası bulunan Divanını R. 1307 (M. 1891-92) yılında kaleme almıştır. Melâmî tarikatının kurucusu Abdülmâlik ismiyle tanınmış bir zattır. Prizren’de Mehmet Paşa Medresesi’nde öğrenimini tamamladıktan sonra Rahofça’ya dönmüş. Rahofça’da bir medrese yaptırmış ve medresede hoca olarak çalışmıştır. Rahofça’da 6 Kasım 1928 tarihinde vefat etmiştir.

Abdülmâlik Hilmi bu asırda, Rahofça’da yaşayan önemli bir şâirdir. Prizren’de ve Rahofça’da yaşayan Türklerin edebi dili, İstanbul edebi dili ile paralellik göstermektedir. Ancak Divanda az da olsa Osmanlı edebi diline nazaran farklılıklar görülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. MÜELLİFİN HAYATI

Abdûlmâlik Hilmi Rahofça etrafında Kopiloglava köyünde 1865 yılında doğmuştur.² Babası Feyzullah Efendi'dir. Küçük yaşta iken ailesiyle birlikte Rahofça kasabasına yerleşirler. İlk tahsilini Rahofça'da tamamladıktan sonra Prizren'e gidip Mehmet Paşa Medresesi'ne yazılmıştır. Meşhur âlimlerden olan Aziz Efendi'den çok iyi derecede ilim icazeti almıştır. Aynı medresenin âlim öğrencilerinden biri olarak mezun olmuş ve meşhur müderris Receb Hulûsi Efendi'den icazetnâme almıştır. Aynı medresede Receb Hulûsi Efendi'nin tasavvuf derslerini takip etmiştir. Derslerde üstün başarı sağlayan Abdûlmâlik Hilmi, hocasının sevgisini ve takdirini kazanmış; bu sebepten hocası ona el vermiştir. Hulûsi Efendi, Seyyid Muhammed Nûru'l-Arabî'ye bağlı olup Prizren'de Melâmî halife ve şeyhiydi. Seyyid Muhammed Nûru'l-Arabî'nin Rumeli'de bir kıvılcım ateşi attığı bu ilahi ateşi devam ettiren Abdûlmâlik Efendi burada yaşayan Müslüman Türk halkının gönüllerinde yer almıştır.

Seyyid Muhammed Nûru'l-Arabî Hazretleri Rumeli'ye geçip irşad faaliyetlerine başladığında Prizren kentine gelmiş medresede âlim olan Abdûlmâlik Efendi ve şeyhi olan Receb Hulûsi Efendi'yi kendi istekleri üzerine imtihana almıştır. Aralarındaki imtihan şu şekilde cereyan etmiştir. Seyyid Muhammed Nûr ile Hacı Receb Hulûsi Efendi bir odaya girmişler ve imtihan başlamıştır. Sorular Kur'an'dan sorulmaktadır. Hz. Pir Recep Hulûsi Efendi'nin elindeki Kur'an'a işaret ederek "oku" der. Recep Hulûsi Efendi Kur'an'dan bir bölüm okur. İbareyi verir. Pir Hazretleri sorar: "Bu güzel ayetlerden bugünkü ilahi sır nedir?" Recep Hulûsi Efendi bilmiyorum der. Hz. Pir bugünkü muradını söyler. Neticede Recep Hulûsi Efendi Seyyid Muhammed Nûr'un elini öperek dışarı çıkar. Recep Hulûsi Efendi pîre intisap ederek onun ilk halifelerinden olmuştur. Abdûlmâlik Hilmi Prizren'de Mehmet Paşa Medresesi'nde öğrenimini tamamlayıp Rahofça'ya döner. Asıl adı

² Abdûlmâlik Hilmi'nin biyografisiyle alakalı bilgiler şâirin torunu Melâmî tarikatı yöneticisi Cafer Bey tarafından alınmıştır.

Düzeltilmiş. Müellifin hayatı ve eserleri üzerine daha geniş bilgi eklenmiştir. s.3-12.

Mâlik'tir, tarikat yolundadır. Kendi maddi katkısıyla Rahofça'da bir medrese yaptırmış ve bu Medrese'de hoca olarak çalışmıştır. Bu medreseyi daha sonraları tekkeye dönüştürmüştür. Bugün de Melâmî tarikatının tekkesi olarak bilinmektedir. “Devlet kültür koruması altına alınmıştır. Tekkenin o zamanki ismi Türk İslam Kültür Merkezi olup Abdülmalik Hilmi bu tekkede birçok hizmetlerde bulunmuş ve bunun karşılığında hiçbir ücret almamıştır. Geçimini babasının bırakmış olduğu mirastan sağlamıştır. Rahofça kasabasında imam ve Rahofça müftüsü olarak görevde bulunmuştur.”³

Melâmî Tekkesinin duvarında taş levha üzerinde şu şiir yazılıdır:

Kün didi var oldu cümle ins ü cin kevn ü mekân

Nûr-ı aqdem bil habîb-i Kibriyâdır dü-cihân

Pîrimiz Seyyid Muhammed Nûr durur virdi sebak

Bu ṯarîq-i tevḥîdi tecdîd idip kıldı ‘ayân

Tekke-i ehl-i Melâmî nāmına işbu binā

Sürile erkân u rûşen ola qalb-i ‘âşıkân

Post-nişîni Şeyḥ Mâlik çün Ḥulûsî mürşidi

Himmeti ‘âlî ola ihvâna cümle râygân

Baḥriyâ çünkü tamâm oldu binânîñ târîḫi

Dergâh-ı şâh-ı velâyet nokṭa-i ehl-i ‘ayân

³ Hasan Kaleşi, “Prizren kao kulturni centar za vreme turskog perioda Gjurmime”, **Albanogjike**, Priştine, 1962, s.113-115.

19. yüzyılda yaşayan yüksek yetenekli bir şâir olan Abdülmâlik Hilmi, Türkçeden başka Arnavutça, Arapça, Farsça dillerini de bilmektedir. Tekkede her gün Mevlânâ'nın Mesnevî'si okunmaktadır. Bunun yanında İsmail Hakkı Bursevî'nin **Rûhu'l-Beyân**, Şeyh Sadi'nin **Gülistan**, Konevî'nin **Fütûhât**, İbn Arabî'nin **Füsûsu'l-Hikem** isimli eserleri de devamlı olarak okunmaktadır. 19. yüzyılda yaşayan Abdülmâlik Hilmi Kosova'nın tanınmış bir şâiridir.

Bu divan şâiri, o dönemdeki zorluklara rağmen öğrenciler yetiştirmiş; Tekkede irşad faaliyetlerini sürdürmüştür. Abdülmalik Hilmi Efendi'nin, Seyyid Muhammed Nur ile tanışması, ondan ders alması, hayatında büyük değişikliklere yol açmış, ona intisap ederek tarikata girmiştir.

Abdülmalik Hilmi, Divanında da şeyhi Seyyid Muhammed Nur Efendi'den sık sık bahsetmektedir.

Pîrimiz Seyyid Muḥammed bâ-ḥuşuş

Nâibim vasiyy-i muḥtârdır Hülûş (17b/2)

Divan'da en çok bahsedilen kişi Seyyid Muhammed Nûr'dur. "Seyyid Muhammed Nûr Melâmî tarikatının kurucusudur. Âlim bir zattır. Prizren'e gelmiş ve Abdülmâlik Hilmi kendisinden ders almıştır."⁴ Ayrıca Divan'da Hülûsî Bey'den de bahsedilmektedir. Hülûsî Bey'de âlim bir zattır.

Seyyid Muhammed Nûr 1228/1813 yılında Mısır'ın Kahire şehrinin Mahalletü'l-Kübrâ kasabasında doğmuştur. Küçük yaşta babasını kaybeden Seyyid Muhammed Nûr, dayılarının yanında üç yıl kalır. Seyyid Muhammed Nûr, Kahire'ye gidip Şeyh Hasan el-Kuveysni'den (1254/1839) öğrenim görmüştür. Seyyid Muhammed Nûr kısa zamanda bilgi ve marifet kazandıktan sonra, şeyhi, feyz ve yücelme sebebiyle üstadı olan Hasan el-Kuveysni'nin "Filan kitabı okut, sen Rum'a

⁴ Altay, Suroy: "Prizren'de Melamilik ve Hacı Ömer Lütfi", **Bay Dergisi**, s. 50, Prizren 2000, s. 16-18.

git” emriyle 1245/1829’da Rumeli’ye doğru yola çıkar. 1269/1852 yılında kendisine biât eden Müşir Çerkes İsmail Paşa’nın davetiyle Manastır’da üç ay ikameti esnasında, çoğunluğu memur ve subaylardan oluşan bir zümreye Şeyh Bedreddin’in **Vâridât** adlı eserini okutmuştur. Sonra takriri zaptedilerek **Letâifü’t-Tahkîkât fî Şerhi’l-Vâridât** adı verilmiştir.

Mısır’da başlayan ömür, tam yetmiş dört yıl sonra Ustrumica’da noktalanmış olur.⁵ Seyyid Muhammed Nûr’un vefatından sonra aşağıdaki şu şiiri yazmıştır.

Şāhib-i Dīvān Ustrūmicada medfūn
Müceddid tarīk-i Melāmī Seyyidinā
Vü pirinā Muḥammed Nūru’l-‘Arabī
Merḳad-i mübārekesine. (12b/14)

Abdūlmâlik Hilmi Prizren’e (Pürzerin’e) âşık olduğundan ve Pürzerin’in ilim kaynağı bir yer olmasından dolayı divandaki bir şiirde buradan bahsetmektedir.

Menba‘-ı ‘ilm-i ḥaḳīḳattır ‘azīzim Pürzerin
Ma‘den-i ‘ilm-i ledündür dil-münīrim Pürzerin (34a/3)

Ḳıble-gāh-ı ‘āşīḳīndir ‘ārifīniñ meskeni
Bāğ-ı tevḥīd bāb-ı vahdettir beşīrim Pürzerin (34a/4)

Buna göre Hilmi’nin cami imamlığı yanında haftada bir gece tekkede dervişleri toplayıp zikir ve dua yaptığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda öğrencilerine de bu tekkede ders vermiştir. Abdūlmalik Hilmi, İpekten Yaşar Efendi, Hacı Yahya Efendi, Yakova’dan Salih Efendi, Hacı Hasan Efendi, Prizren’den Müderris Fahri

⁵ Hasan Fehmi Kumanlıoğlu, **Melâmî Hz. Pir Seyyid Muhammed Nûr El-Melâmî El-Arabî** (1228/1813-1305/1887) Pegas Yayınevi, Prizren 2004, s.3-13.

Efendi gibi Kosova bölgesinde birçok talebe yetiştirmiş ve Rahofça'daki tekkesine Muhammedü'l-Yemin Durguti Efendi'yi ölmeden önce halife olarak tayin etmiştir.

İsim ve Mahlası

Asıl adı Abdülmalik, şiirlerindeki mahlası Hilmi'dir. Halk tarafından sevilen bir hoca olduğu için Hilmi diye çağırırlarmış. Unvanı Hoca'dır. Müderrisdir. Osmanlı Devleti zamanında müftülük de yapan ve mühründe "Mazhar-ı Nûr-ı İlâhî, Abdülmalik Hilmi" yazmaktadır.

Vefatı ve Kabri

Abdülmalik Hilmi 6 Kasım 1928 yılında Rahofça'da vefat eder ve Melami Tekkesinin içine defnedilir. Abdülmalik Hilmi'nin vefatı, müritleri, zamanın uleması, yetiştirdiği öğrencileri ve kendisini tanıyanlar tarafından büyük bir üzüntüyle karşılanmıştır.

Tekkede duvarda asılı levha üzerinde bir şiir yazılıdır.

Lütfi Efendi bu şiiri Melâmî tarikatı Şeyh Abdülmalik Hilmi'nin vefatından sonra duyduğu üzüntü sebebiyle yazmıştır.

Ṭarīqat-ı 'Aliyye-i Melâmiyye Ricâlinden

Şeyh 'Abdülmalik Efendiniñ Tārīḫ-i İrtihâli

Allāhu Ğaffār

١٣٤٧ – 1347

Bu Melâmî Şeyhi zāt-ı muḥterem

Göçdü ihvân ağlasın bu riḥlete

Şeyh Receb Ḥulûsîden ihlâş ile

Himmet aldı irdi sırr-ı vahdete

Şoğbetinden zevk alırdı ‘arifān

Meclisi beñzerdi dār-ı cennete

Nūr-ı tevĥīd ile fer buldu kılūb

Döndü bir gülzār-ı nūrāniyyete

Mevt-i ‘ālim mevt-i ‘ālemdir bu gün

Cān dayanamaz böyle nār-ı firķata

Mihr-i Hāķķ irdi kūsūfa nā-cihān

Hāķķ-ı ‘ālem hep büründü zulmete

Cism-i ĥāķi gerçi girdi maķbere

Rūĥ-ı pāķi çıktı ‘arş-ı rif‘ate

Göçdü ol a‘lā-yı ‘illiyyīne tā

Hāķķ ile irdi maķām-ı ķurbete

Lāne-i nāsūtdan pervāz edip

Dāĥil oldu gülşen-i ķudsiyyete

Ķayd-ı tenden eyledi bir dem ‘urūc

Vāşıl oldu bārgāh-ı ĥāzrete

Görsün elṭāf-ı Hudāyı bī-ḥisāb

Nāil olsun anda ‘ālī devlete

Zāten ol cānānına müştāk idi

Şimdi irdi rūḥ-i pāki vuşlata

Tārīhi Allāh Ğaffār oldu bak

Ĝarḳ ider Ğaffār o baḥr-ı raḥmete

Dedi iḥvānı sirişk-i al ile

Şeyḥimiz girdi sarāy-ı vaḥdete

Luṭfī bende söyledim bu tārīhi

Şeyḥ Mālik Ḥilmī irdi ‘izzete⁶

Sene 1347 – ١٣٤٧

⁶ Bkz. Altay Suroy, “Prizren’de Melamilik ve Hacı Ömer Lütfi”, **Bay Dergisi**, s.50, Prizren 2000, s.16-18.

Hasan Kaleşi, “Prizren kao kulturni centar za vreme turskog perioda, Gjurmime”

Albanogjike, Priştine, 1962, s.113-115.

Hacı Ömer Lütfi Prizren’de Melâmî tarikatının kurucusudur. Hacı Ömer Lütfi 15 Ocak 1871 tarihinde Prizren’de doğmuş asıl adı Ömer’dir. Şiirlerini Lütfi mahlasıyla yazmıştır. İlkokulu, rüşdiyeyi Prizren’de bitirdi. İstanbul’da 1887 yılında Askeri Liseye kaydını yaptırdı. İstanbul’da eğitimini tamamladıktan sonra Mısır’da Kahire’de El-Ezher Üniversitesinde tahsiline devam etti. El-Ezher Üniversitesini tamamladıktan sonra Mekke’ye Hacc’a gitti. Onun için halk arasında Hacı Ömer Lütfi diye anılmaya başlandı. Ömer Lütfi 1905 yılında Prizren’e dönmüş ve yorulmadan eserler yazmaya başlamıştır. Eserlerini Türkçe yazmıştır. Arapça ve Farsça’yı çok iyi bilen biridir. “Melâmî şeyhi olarak Tekkede görev yapmıştır. Prizren o zaman “Türk Kültür Merkezi” idi.” Hayatının bir bölümünü siyasi çalışmalarla geçirmiştir. Zor dönemlerden geçmiştir.”

Eserleri şunlardır: **Divan**; **Ukdetü’l-Husus ve Zübdetü’l-Fusus**, (manzum); **Beyan-ı Tasavvuf**, (manzum); **İrşâd-ı Tâlib**, (manzum); **Tevârîh** (tarihler derlemesi); **Yemen Seyahatnamesi**’dir. Bunların dışında bahsi geçen eserler elimize geçmemiştir.

Ömer Lütfi 25 Ekim 1928 tarihinde vefat etmiş ve Prizren mezarlığında toprağa verilmiştir.

Abdlmalik Hilmi'den Sonra Melami Tekkesi:

Abdlmalik Hilmi'nin ölümünden sonra, tekkenin Őeyhliđine Muhammed'l-Yemin Durguti Efendi getirilmiştir. Hilmi'nin vefatından sonra ise Melami Tekkesine ait Şeyhlik kıyafetleri, kütüphanesinde yer alan, öğrencilere ders mahiyetinde okuttuğu kitaplar ile okuduğu Kur'an-ı Kerim ve Őahsi kitapları yer almaktadır. Kitapları torunu Cafer Efendi tarafından muhafaza edilmektedir. Abdlmalik Hilmi'nin Melami Tekkesinin bugünkü durumuna gelince, postniŐin makamı torunu Cafer Efendi tarafından sürdürülmektedir.

Cafer Efendi ile yaptığımız konuŐmada, dedesi Abdlmalik Hilmi'nin sağlığındaki durumu ile ilgili olarak Şu bilgiyi aldık. "Her hafta PerŐembe akŐamları tekkede zikir yapılırdı. Ekseriyetle zikirleri dedem idare eder ve bu zikirlerle, yetiştirdiği öğrencileri katılırdı." Bu kısa bilgiden anlaŐıldığına göre, Abdlmalik Hilmi zamanında zikirler Şöyle icra edilmektedir. "Bu zikirler esnasında sazende heyeti gelir ve Hilmi'nin bestelenmiŐ eserlerinden bazıları, her hafta mutlaka okunurdu." Bugün de Melami Tekkesinde zikirler devam etmektedir. Abdlmalik Hilmi'nin sandukası tekkenin içinde zikir odasının yanındaki küçük odaya defnedilmiŐtir. Tekkenin küçük bahçesi, semahanesi, zikir odası, odanın duvarlarında birçok değerli levhalar, tabanında ise yekpre bir yön halı bulunmaktadır. Eski konumunu muhafaza eden ahŐap tavanlı taş yapılı mütevazı bir binadır. Ekler listesinde Tekke binasının fotoğrafı yer almaktadır. Abdlmlik Hilmi'nin Melm türbesi içindeki sandukası, Melm Tekkesi'nin zikir odası, kütüphanesi ve torunu Cafer Bey'in resimleri eklenmiştir.

Zikir

Abdlmalik Hilmi'ye göre zikir esnasında önemli olan konunun gafletin giderilmesi gerektiğidir. Buna göre dil ve kalp ile yapılan zikir kfi değildir. Yine

zikirle birlikte, kişinin kalbini kötü ahlaktan, dünyevî arzulardan temizlemesi gerekmektedir. Ancak böyle olursa kişi, Hakk'ın rızasına kavuşmuş olur.

Abdülmalik Hilmi daha öncede belirtildiği üzere Melami bir zattır. Şiirlerinde zikrin her şeyden önce geldiğini ve öneminin büyük olduğunu belirtir. Abdülmalik Hilmi, ibadetlerin gayesinin zikir olduğunu da şöyle anlatmaktadır: “İbadetlerin sırrı ve gayesi Allah'ı zikirdir. Kişi bu dünyadan Allah'ın aşkıyla giderse büyük saadete erişir. Allah'ın sevgisi, O'nun zikrine devam etmekten başka yolla olmaz.”

Edebi Şahsiyeti

Abdülmalik Hilmi son devirde yaşamış mutasavvıf bir şâirdir. O, bir kişinin tarikata girmesi için akıl sahibi olması gerektiğini söyler. Bir güneşin doğuşunda aydınlanmış, bir güneşin batışını seyretmiş. Bir kasırganın kopuşuna şahit olmuş ama kendisi yıkılmamış bir nur gibi parıldamış. Mevlevi tarikatını bugünlere kadar getirmiş. Bugün de bu pınar hâlâ gürül gürül akmakta ve tekkelerde ilahileri Türkçe ve Arnavutça olarak söylenmektedir.

Türkçe, Arnavutça, Boşnakça, Arapça, Farsça dillerini bilen Abdülmalik Hilmi aynı zamanda Türkçe, Arnavutça ve Boşnakça üç dilde de eserler vermiştir. Yazmış olduğu şiirler açısından da önemli bir şahsiyettir. Onun şiirlerinde daha ziyade dini, tasavvufi konular hâkimdir. Tabiat, aşk, şarap vb. konular da şiirlerinde yer almaktadır.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Abdülmalik Hilmi, divan edebiyatının birçok türünde şiirler yazmıştır. Halka nasihat etmek amacıyla yazılan bu şiirler dönemine göre oldukça sade ve anlaşılır bir mahiyettedir.

Tesirinde Kaldığı Şairler

Abdülmalik Hilmi'nin şiirle bu kadar meşgul olmasının sebeplerinden birisi de birkaç dil bilmesinden kaynaklanmaktadır. Şâirin, şiirin geçerliğinin olduğu bir dönemde yaşamış olması, ayrıca resmî görevleri sırasında sohbetinde bulunduğu hocası Receb Hulusi Efendi'nin şâir olması da önemli bir etkindir.

Mevlânâ Celaleddin-i Rumîde Abdülmalik Hilmi'nin etkilendiği bir mutasavvıftır. Tekkede her gün Mevlânâ'nın **Mesnevisi** okutulmaktadır. Buraya kadar Abdülmalik Hilmi'nin şâirliği ve şiirleri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Abdülmalik Hilmi, Türkçe, Arnavutça, Boşnakça, Arapça ve Farsça beş dilin de edebiyatına vâkıf, aynı zamanda her biriyle eser verebilecek kudret ve liyâkattedir. Edebiyatın yanı sıra, dinî ilimlerde mütebahhir, telif ve mizah tarzında eserler vermiştir.

1. 2. ESERLERİ

1. **Divan-ı Türkî**: “Türkçe olarak R. 1307 (M. 1891-92) yılında kaleme almıştır. Bu Divan Rahofça Tekkesinde bulunmaktadır.”⁷ Priştine Kosova Üniversitesi Halk Kütüphanesinde sadece kayıt numarası (D.T. 9/1-2) bilinmektedir. Bu nüsha bazen harekeli ta’lik yazıyla yazılmıştır. Divandaki şiir türlerini alfabetik sıraya göre tertip etmiştir. Sayfalardaki satır sayıları 6, 8, 13, 17, 19, 20 olarak değişmektedir. Dıştan 24 cm x 15 cm; içten 19 cm x 14 cm ölçülerindedir ve 76 varaktan oluşmaktadır.

Cilt kapağı üzerinde herhangi bir süs bulunmamaktadır. Çalışmamızda bu divanı esas aldık. Bu Divanda Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere üç dilde şiirleri bulunmaktadır.

Abdûlmâlik Hilmi Divanı’nda toplam şiir sayısı 90’dır. Divandaki şiirler genellikle gazel, kaside şeklinde yazılmıştır. Şiirlerini dinî tasavvufî yönden yazmıştır.

⁷ Ayeti İdriz: “Albanoloji Araştırmaları Dergisi”, **Yeta e Re**, Sy. 3 Priştine 1953, s. 1-51.

Abdŭlmâlik Divanı, eser içinde bir yerde zikredildiğine göre (43a/11) R. 1307 (M. 1891-92) tarihinde yazılmıştır.

Nihāyet Rŭmī ayıdır
Şubat on yedi māhıdır (43a/11)

Biñ üç yüz yedi tārīhtir
Gelen gider bu vāzīhtir (43a/12)

Abdŭlmalik Hilmi'nin divanında yer alan ve kendisi tarafından söylenen Arapça bir şiir yazılıdır. Bu şiir metindeki şekliyle Arap harfleriyle gösterilmiştir. Şiir 27a/15-19, 27b/2 varakları arasında yer almaktadır. Altına ise şiirin tercümesini ekledik. Şiirlerinde aşk ve tabiattan söz etmektedir. Tasavvufun gizli manevi sırlarını çok iyi bildiğini şiirlerinden anlamaktayız. Esas çalıştığımız divan metni orijinaldir. Öteki metinden yararlanılmamıştır.

Divanın diğer bir nüshası Kemal Zurnacı Bey tarafından Türkiye'ye getirilmiştir. Bu nüsha Hüseyin Özcan tarafından Türk Halk Edebiyatında yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. İki divanı karşılaştırdığımızda üzerinde çalıştığımız divanda diğerine göre birçok şiir bulunmaktadır. Öteki metinde şu beyitlerin yazılmadığı görülür:

2a/16-17-18, 2b/1-2-3-4-5-6-7, 4b/6, 6b/1, 12a/5-6, 12b/2-6-7-8-9-10-11-12-13-14, 13b/6-18, 17b/5, 26b/1, 27a/1 beyit içinde yel kelimesi yazılmamıştır. 29b/12-13, 31b/13 beyit içinde olmazdı yazılmamıştır. 31b/20, 32b/6-7-8, 32b/23, 33b/1-2 iki beyit bir satır yazılmıştır. Birinci ve ikinci beyit bir yazılmıştır. Ötekileri yazılmamıştır. 33b/13, 34a/1, 35b/18, 36a/11, 39a/15-16-17-18-19.

2. İkinci Divanı Arnavutçadır. “1920 yılında kaleme almıştır. Bu Divanı mizahi tarzda yazmıştır. Divan Kosova akademisyenleri tarafından bölüm bölüm analiz edilmiştir. Şiir sayısı 77’dir.”⁸

⁸ Ayeti İdriz, **a.g.m.**, s.1-51

3. Mecnûa: Tekkelerde okunan bir mecmuaya toplanmıştır. Bu şiirler harekesiz ta'lîk yazıyla ilahi ve gazel tarzında yazılmıştır. Dıştan 15 cm x 13,7 cm; içten 13 cm x 12 cm ölçülerindedir ve 124 sayfa 64 varaktan oluşmaktadır. Cilt kapağı karton kaplamadır. Bu nüshada Arapça Farsça ve Türkçe olmak üzere 3 dilde ilahileri bulunmaktadır. Eserdeki şiir sayısı 97'dir.

2. İKİNCİ BÖLÜM

2.1. DİL İNCELEMESİ

Abdülmalik Hilmi'nin Divanı, 19. yüzyıla ait bir metindir. Bu bakımdan Osmanlıcadaki yuvarlaklaşmanın büyük ölçüde bu dönemde devam etmemesi nedeniyle divanı Latin harflerine çevirirken metnin transkripsiyonu yapılırken günümüz Türkçesinin özellikleri göz önünde bulundurulmuştur. Burada bulamadığımız kelimeleri ise günümüz Türkçesinde kullanıldığı şekliyle yazmayı tercih ettik. Örneğin; “koñşularımız”ı “komşularımız” (27a/3) şeklinde okuduk. Bazı kelimeleri ise o döneme ait yazılış şekliyle okumaya özen gösterdik. Örneğin; “urur” “اورور” (13a/13), “وردی” “urdu” (35b/3) kelimelerinde olduğu gibi divandaki şekliyle okuduk.

Okumalarımız esnasında ses benzeşmeleri ile karşılaştık. Ve onları da aynı şekilde günümüz Türkçesiyle uygun şekliyle okumaya gayret ettik. Örneğin; “toldu” kelimesini “doldu” (9b/3) şeklinde okuduk. Bundan başka örnekler de görülmektedir. Osmanlıcadaki yuvarlaklaşmalar bu devirde büyük ölçüde terk edildiğinden biz de bu kelimeleri bugünkü Türkiye Türkçesinin düzlük yuvarlaklık uyumuna göre okumaya çalıştık. Ancak transkribe ettiğimiz metin manzum bir eser olunca böyle bir durumda da bazen vezin problemleri yaşamaya başladık. Bu durumda ise vezni bozmamaya özen gösterdik. Örneğin; “anı, aña, anda, andan, anuñ, anlarda anlardan” metindeki şekliyle değil günümüz Türkiye Türkçesiyle “ona, onun, ondan, onlardan” okunmuştur.

Eski Anadolu Türkçesi döneminden beri var olan “çü”, “çün” kelimelerini divandaki şekliyle olduğu gibi yazdık. Tüm bunlarla birlikte eklerin yazımında ise “et-di > etti”, “yak-dı > yaktı”, “aşkda > aşkta” kelimelerinde olduğu gibi divandaki şekliyle değil Türkiye Türkçesiyle yazdık.

-uban / -üben eki -up, -üp zarf fiil ekinin genişletilmiş şeklidir. Metnimizde zarf fiil ekleri Eski Anadolu Türkçesinde kullanıldığı gibi görülmektedir. Örneğin; gidüben (35b/12), çağlayuban (35b/15) kelimelerinde olduğu gibi divandaki şekliyle

Düzeltilmiş. Dil incelemesi üzerine ek ilave edilmiştir. 15-16.

yazdık. Bu dönemde yuvarlaklığın hüküm sürdüğü görülmektedir. Türkçenin önemli fonetik özelliklerinden olan bu durum, muhtemelen ağız özelliği taşıdığı çok açık olan divandaki örneklerden görülmektedir. Emir Kipinde Eski Anadolu Türkçesinde teklik II. şahıs eki: -gıl, -gil ekinin kullanıldığı görülür. Örneğin; eylegil (21b/6), yırtgıl (27b/9), bilgil (27b/9) örneklerinde olduğu gibi.

Dil çalışmaları açısından nüshanın değerlendirilmesi:

Divan fonetik özellikler bakımından Türkçe'nin geçirdiği fonetik gelişme ve değişimler konusunda da ipuçları vermektedir.

Bu divan çalışmasında önemli olan, şâirin herhangi bir etki altında kalmadan anlatımda kullandığı kendi dilidir. Eserin bu özelliği, kendi ifadesiyle, “okuyucu anlasın diye” olmakla beraber bize o dönem Türkçesinin fonetik yapısıyla ilgili önemli malzemeler vermektedir. Bunun için Divan'daki yazılışlar, âlim olan şâirin yanlışlığı değil, dilde meydana gelen gelişmeleri gösteren yazılışıdır.

Ek ünlüsündeki darlaşmanın standart Osmanlı Türkçesinin mi yoksa Rumeli ağızlarının bir hususiyeti mi olduğuna karar vermek güçtür.

dökdiler > döktüler (29b/15), düşdüğü > düştüğü (33b/6)

Çalışmamızda gelişme gösteren kelimeleri esas aldığım için bu kelimeler üzerinde değerlendirme yapılmıştır. Bu bakımdan yazı diline girmiş bir kelime veya söyleyişin şâirin içinde bulunduğu çevreye ait özellikler taşıdığı söylenebilir.

2.1. İmla Özellikleri

2.1.1. Ünlülerin Yazılışı

a, i, u ünlülerinin harfle gösterilmeleri bunların bir uzunluğa işaret etmediğini gösterir. Şâir okumayı kolaylaştırmak için ünlü göstermek şeklinde değerlendirilir. Bu türlü yazılışların fonetik değeri görülmez.

2.1.1.1. /a/ Ünlüsünün Yazılışı

Düzeltilmiş: Ünlülerin yazılışının fonetik yapısıyla ilgili ek ilave edilmiştir. s.16-20.

Metinde bazı kelimeler hareke ile yazılmıştır. Şâir okumayı kolaylaştırmak için medli elifle (Ī) a ünlüsünü göstermek şeklinde yazmıştır. Fonetik bir karşılığı yoktur.

2.1.1.1.1. Ön Seste

Ön seste /a/ ünlüsünü karşılamak üzere medli elif (Ī) ile yazılmıştır. Burada kelimelerin Türkçe asıllı oldukları görülmektedir.

anlar > onlar “أنلر” (1b/12)

anın > onun “أنك” (2a/5)

ağlatma “أغلمه” (2a/7)

açılup > açılıp “أچیلوب” (2a/17)

andan > ondan “أندن” (2b/19)

altı “ألتی” (4b/5)

alnına “ألننه” (4b/6)

aradan “آرادن” (9b/8)

al sen “ألسن” (10b/2)

aldıñ “ألدك” (11b/5)

alurlar > alırlar “ألورلر” (11b/17)

alur > alır “ألور” (12a/5)

andadır > ondadır “أنده در” (12a/7)

açar “آچار” (12b/2)

aķar “آقر” (12b/3)

ağlar “آغلر” (12b/3)

aldı “ألدی” (12b/13)

at “آت” (12b/19)

alurken > alırken “ألوركن” (13a/1)

ayağ-ıla “آياغيله” (13a/3)

ağlamakdır “أغلمقدر” (15a/2)
 ağzına “أغزينه” (16b/4)
 al “آل” (18b/6)
 alıyor “البيور” (13a/8)
 at “آت” (13a/15-19)
 açıldı “آچلدى” (13b/9)
 ağacı “آغاجى” (13b/12)
 azmak “آزمق” (21b/5)
 aldı “آلدى” (24b/6)
 artmaktadır “آرتمقده در” (24b/7)
 ayru “آيرو” (27b/4)
 anuñdur > onuñdur “آنكدور” (27b/5)
 ayrılmak “آيرلمق” (27b/4)
 aldım “آلدم” (28b/3)
 altmış “آلتمش” (29a/2)
 ağla “آغله” (29b/13)
 ağladılar “آغلديلر” (29b/16)
 açıldı “آچلدى” (30a/4)
 aña > oña “آكا” (30a/10)
 aç “آج” (30a/11)
 ağlarım “آغلارم” (30a/16)
 aramayım “آرامايم” (30b/10)
 alayım “آلايم” (30b/10)
 açılur > açılır “آچيلور” (32a/12)
 alur > alır “آلور” (23a/14), (43a/8)
 alın “آلين” (32a/20)

arar “آرار” (32b/11), (42a/4)
anı > onu “آني” (33b/8)
aķar “آقر” (34a/1), (34a/6)
aķıla “آچيله” (34b/7), (36b/5)
aĝlar iken “آغلاريكن” (35b/15)
artardı “آرتاردى” (36b/2)
aşıldım “آصلدم” (36b/8)
atdık “آتدك” (36b/9)
aşdım “آصدم” (36b/19)
acı “آجى” (37b/8)
açıldı “آچلدى” (38b/3)
aç “آچ” (38b/12)
açdı “آچدى” (38b/15)
ayaĝının “آياĝينك” (39a/9)
anda > onda “آنده” (39a/11)
ayrıldı “آيرلدى” (39a/12)
andadır “آنده در” (40b/7)
aĝlar “آغلر” (42a/4)
aĝaç “آغاج” (42a/17)
adın “آدن” (42a/19)
aydır “آييدر” (43a/11)

2.1.1.1.2. İç Seste

Aşağıdaki alıntı kelimelerde ünlüler kısa olduĝu halde elifle (l) gösterilmiştir.

Bu yazılışlar uzunluĝa işaret etmez. Ancak a ünlüsünü karşılamak için kullanılır.

vaţan “واطان” (41a/1)

“amā” “عمى” (2b/3)

rahīm “رحيم” < “راحيم” (42a/6)

žarār “ضرار” (13b/16)

ṭārīkiz “طريقز” (14b/8)

Ḥaydārdan “حيداردن” (14b/15)

başka “باشقه < باشقا” (2b/19)

tākātımız < tāḳātımız “تاقاتمز” (14b/14)

Elif (l) ünlüsünün bu şekilde yazıldığı görülür. Ön seste değil son seste yazıldığı görülür.

vuşkaya “وثقى ايه” (5b/6)

2.1.1.2. /i/ Ünlüsünün Yazılışı

Aşağıdaki Arapça kelimelerde kısa /i/ ünlüleri kelime başında ve sonunda y ile yazıldığı görülür. Buradaki yazılışlar uzunluğa işaret etmez. Ünlü gösterme şeklinde değerlendirilir. Buradaki yazılışlar vezin ihtiyacı olmayıp doğrudan doğruya kelimelerin seslerinin yazılmasıyla ilgilidir.

vīrd < “ورد” “ويرد” (3a/2), (14b/5), (28b/4)

mürşīdīn “مرشيدك” (18b/8)

2.1.1.3. /u,ü/ Ünlülerinin Yazılışı

Aşağıdaki Arapça ve Farsça kelimelerde kısa ünlü olduğu halde vav ile (و) gösterilmiştir. Ünlü gösterme şeklinde değerlendirilir. Bir uzunluğa işaret ettiği görülmez. Bu türlü yazılışın fonetik değeri görülmez.

ṭāvūs < tavus “طاووس” (33b/9)

ferrūḥ < ferruḥ “فرخ < فروخ” (8b/2)

2.1.1.4. İzafet Kesresinin Yazılışı

Bu metinde en çok rastlanan imla özelliklerinden biri de izafet kesresinin “ye” (ی) ile yazılmasıdır. Demek ki eserde ünlüleri harfle gösterme temayülü olduğu söylenebilir. Bu türlü yazılışların fonetik bir karşılığı yoktur.

- “جامعی” cāmī‘-i ... (1b/4)
- “معادی” ma‘ād-i ... (1b/8)
- “دادی” dād-ı ... (1b/12)
- “دوزخی” dūzaḥ-ı ... (3b/7)
- “نوری” nūr-ı ... (4b/2), (32a/11)
- “عالمی” ‘ālem-i ... (5b/6)
- “دوری” devr-i ... (6b/4)
- “حسنی” ḥüsn-i ... (11b/18), (36b/11)
- “روی” rūy-ı ... (12a/1)
- “آتشی” āteş-i ... (12a/2), (33b/6)
- “خلقى” Ḥalk-ı ... (25b/6)
- “حقى” Ḥakḥ-ı ... (26b/5)
- “صیقلی” şayḳal-ı ... (18b/3)
- “وصلتى” vuşlat-ı ... (19b/6)
- “درسى” ders-i ... (20b/6)
- “سودایى” sevdā-yı ... (20b/4)
- “احتیاری” iḥtiyār-ı ... (21b/4)
- “ماسوایی” mā-sivā-yı (24b/9)
- “حالى” ḥāl-i ... (24b/10)
- “زمانى” zemān-ı ... (27a/1)
- “حياتى” ḥayāt-ı ... (28b/5)
- “عالمی” ‘ālem-i ... (29a/14), (31b/7)
- “موجى” mevc-i ... (29b/4)

“انواعی” envāʿ-i (29b/2)
 “بیتی” beyt-i ... (29b/11)
 “آلی” Āl-i ... (30a/9)
 “شرابی” şarāb-ı ... (30a/12)
 “تابعی” tābiʿ-i ... (30a/8)
 “موجی” mevc-i ... (29b/4)
 “شاهی” şāh-ı ... (29b/6)
 “اخلاقی” ahlāk-ı ... (30b/14)
 “دادی” dād-ı ... (30b/15)
 “خمري” ḥamr-ı ... (32a/4)
 “کلی” gül-i ... (32a/11)
 “دعوتی” daʿvet-i ... (32b/3)
 “قسمتی” kısmet-i ... (33b/14)
 “شربت‌ی” şerbet-i ... (33b/14)
 “معدنی” maʿden-i ... (34a/3)
 “وحدتی” vaḥdet-i ... (36a/15)
 “بابی” Bāb-ı ... (36a/17)
 “فرقتی” Firḳat-i ... (37b/7)
 “شعاعی” şuʿā-i ... (38b/4)
 “سوایی” sivā-yı ... (38b/5)
 “لبی” Leb-i ... (39a/2)
 “پاک‌ی” pāk-i ... (39a/6)
 “کیتی نما‌ی” gītī-nümā-yı ... (36a/21)
 “شرکی” şirk-i ... (36b/14)
 “دوری” devr-i ... (40b/8), (40b/13)
 “لدنیاتی” Ledünniyāt-ı ... (40b/11)

“عبدی” ‘abd-i ... (41b/10)

“صفاتی” şıfāt-ı ... (42a/9)

2.1.2. Ünsüzlerin Yazılışı

Türkçe’nin bu devirdeki genel fonetik yapısıyla ilgili bir gelişme olduğunu göstermektedir. Divanda diğer eserlerde bulunmayan yazılışlar da bulunmaktadır ki bunlar şâirin şahsî telaffuzlarını veya anlatılan bölgenin mahallî kullanışlarının etkilerini yansıtan yazılışlar görülmektedir.

2.1.1.2. /b,p/ Ünsüzlerinin Yazılışı

Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi “p” ünsüzü “b” harfi ile yazılmıştır. Bugün standart dildeki söylenişlerine aykırılık gösteren kelimeler metinde geçen örnekler ikili söyleyişler bulunmaktadır. Bunların fonetik açıdan bir aykırılıkları söz konusu değildir. Türkçe bir kelimenin “p” harfi ile yazılışı görülmektedir.

“اولوب” olub > olup (2a/10)

“اچیلوب” açılıb > açılıp (2a/17)

Aşağıdaki örnekte ise –up zarf fiili eki –p ile yazılmıştır.

“اولوپدر” oluptur (3a/3), (41a/14)

2.1.2.2. /c,ç/ Ünsüzlerinin Yazılışı

Kelime başında c>ç gelişmesine uğramıştır. Metnimizde görülen bu örnek cim “ج” harfinin yerine çim “چ” harfinin yazılmasıyla görülmektedir.

Şâirin hususi söyleyişini aksettiren kelimelerdir. İmla geleneğinin bir etkisi değilse şâirin yanlış yazım özelliğidir. Fonetik değeri olduğu düşünülebilir.

Düzeltilmiş: /b,p/ Ünsüzlerinin Yazılışı s.23.

Düzeltilmiş: /c,ç/ Ünsüzlerinin Yazılışı s.23.

2.1.2.2.1. Ön seste

“چكرم” ciğerim çiğerim < ciğerim (25b/3)

2.1.2.2.2. İç Seste /ç,c/ Ünsüzlerin Yazılışı

Aşağıdaki örnekte iç seste “çim” harfinin (چ) yerine “cim” (ج) harfinin yazıldığı görülmektedir.

“ارنا عوجه” Arnavudca < Arnavutça (2a/16)

2.1.2.3. /n, ñ/ Ünsüzlerinin Yazılışı

ñ > n

Metinde bu yazılış özelliği dış ünsüzleri (n>ñ) gösteren yazılış örneğidir.

“ñ sesi Türkçenin aslî seslerinden birisidir.”⁹ Bu yazılış özelliği Eski Anadolu Türkçesi devresinde yazıya da geçirilmeye başlanmıştır.

Türkçenin bu devirdeki genel fonetik yapısıyla ilgili bir gelişme olduğunu göstermektedir. Aşağıdaki örnekte “nun” (ن) yerine nazal n: ñ” (ك) ile yazıldığı görülmektedir.

“سنسك” (32b/13) sensin < “سنسك” sensiñ (2b/6)

cihānsın < cihānsıñ (36a/21)

manzarısın < manzarısıñ (10b/5)

n > ñ

Aşağıdaki örnekte “nazal n: ñ” (ك) yerine “nun” (ن) ile yazıldığı görülmektedir.

“كلمسيدين” gelmeseydin (12a/10)

“انلر” anlar > añlar (1b/12), (42a/8)

Düzeltilmiş: /n,ñ/ Ünsüzlerinin Yazılışı s.24.

⁹ Musa Duman, *Evlîya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri*, TDK Yayınları, Ankara, 1995, s.146.

2.1.2.4. h Sesiyle İlgili Olanlar

Bütün bu imla değişiklikleri fonetik bir değer taşıyor. İmla yazılışıdır.

/ḥ, h/ Ünsüzlerinin Yazılışı

Aşağıdaki örneklerde “hı: ḥ” (خ) harfinin yerine ha: ḥ” (ح) harfinin yazıldığı görülmektedir.

(ح < خ)

“حان” ḥān < ḥān (32b/23)

“حزان” ḥazān < ḥazān (33b/11)

“حراش” ḥirāṣ < ḥirāṣ (16b/2)

“حمول” ḥumūl < ḥumūl (27a/14)

“حرقه” ḥırqa < ḥırqa (32a/2), (38b/4)

“حواجه” Ḥôca < Ḥôca (34a/7)

“حرس” ḥares < ḥares (15b/4)

“حاكينك” ḥākiniñ < ḥākiniñ (17b/5)

“حاوی” ḥāvī < ḥavī (39a/5)

“حمر” ḥamr-ıla < ḥamr-ıla (38b/16)

“حطاط” ḥaṭṭāṭ < ḥaṭṭāṭ (19b/3)

İç seste:

“فحر” faḥr < faḥr (31b/9)

“اھظ” aḥaẓẓ < aḥaẓẓ (20b/4)

“اھتیارى” iḥtiyār-ı < iḥtiyār-ı (21b/4)

“مھتھر” muḥtaṣar < muhtasar (43a/2)

“فراھ” ferāḥ < ferāḥ (7b/2)

“اھیار” aḥyār < aḥyār (9b/11)

“افتحار” iftiḥār < iftiḥār (12b/10), (12b/19)

2.1.2.5. /ḥ, h/ Ünsüzlerin Yazılışı

“Bu harfler arasındaki değişiklik çoğu zaman bağlı bulundukları hece ünlüsünün de değiştiğine işaret etmektedir.”¹⁰

Bu değişiklik görülen aşağıdaki kelimelerin bugünkü gelişmeli şekillerinden hareketle ünlü kalınlaşmasına da işaret ettiğinden söz edebiliriz. Aşağıdaki örneklerde “ha: ḥ” (ح) harfinin yerine “hı: ḥı” (خ) harfinin yazıldığı görülmektedir.

“خياض” ḥıyāz < ḥıyāz (18b/3)

“خزر” ḥazer < ḥazer (21b/5)

İç Seste:

“مخوف” maḥūf < maḥūf (23b/4)

“اخي” iḥyā < iḥyā (2b/3)

H>h

Bu yazılış özelliği iç seste خ>h değişikliğiyle şâirin, sesin bağlı bulunduğu hece ünlüsünün incelendiğini gösterdiğini söyleyebiliriz.

Aşağıdaki örnekte Arapça kelimenin iç sesinde “hı: ḥı” (خ) harfinin yerine “he: h” (ه) harfinin yazıldığı görülmektedir.

“مهصوس” maḥşūş < maḥşūş (17b/5)

2.1.2.6. /t,ṭ/ Ünsüzlerin Yazılışı

Türkçede “te” (ت) ve “ta” (ط) harfinin okunuşu sırasında yazılımı aynı değerdedir. Bu bakımdan söz konusu değişikliğin fonetik özellik taşıdığını

¹⁰ Musa Duman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişimleri*, TDK Yayınları, Ankara, 1195, s.161.

söylememiz mümkündür. Görüldüğü gibi buradaki “ط < ت” başkalaşması, incelemeye işaret etmektedir. Bu yazılış özelliği fonetik değer taşımaktadır.

ط < ت

Aşağıdaki örnekte ön seste “ta: ʔ: (ط) harfinin yerine “te: t” (ت) harfinin yazıldığı görülür.

“تافاتمز” tāḡātımız < ṭāḡātımız (14b/14)

2.2. SES BİLGİSİ

2.2.1. ÜNLÜLER

2.2.1.1. Ünlü Değişmeleri

2.2.1.1.1. i / e değişmesi

Metnimizde i olarak yazılan sesleri kapalı e olarak okuduk.

Bugün e ünlüsünü bulunduran et-, de-, ver-, yer-, vb. kelimeler Eski Anadolu Türkçesi devresinde i’li olarak bulunuyorlardı.

de-: didi “dedi” (15a/3); diyen “deyen” (13a/13); diriz “deriz” (15a/4); dime “deme” (15b/3); düşünler “desinler” (14b/12); disün “desin” (23b/5); dimeğe “demeğe” (25b/6); dindi “dendi” (32b/23); diyen “deyen” (13a/13), (32a/6); dinse “dense” (34a/11);

der-: diriz “deriz” (15a/4); dirsen “dersen” (33a/16); dir “der” (34a/9)

er-: irdi “erdi” (38b/7); irdim “erdim” (28b/6), (37a/2); ireyim “ereyim” (28b/10); irüşür “erişir” (27a/1); irışdirmektedir “eriştirmektedir” (24b/10).

et-: itdim “ettim” (1b/2); idüpdür “ediptir” (1b/2), 14b/16); itmede “etmede” (1b/10); itme “etme” (2a/11); idüp “edip” (2a/18); ider “eder” (3b/10); ide “ede” (8b/3); it “et” (10b/4); itdi “etti” (17b/6); idiyor “ediyor” (13b/1); idemez “edemez” (16b/2); iderim “ederim” (28b/9); idüben “edüben” (29a/4); itmişim “etmişim” (29a/7); iderken “ederken” (30a/2); idüp “edip” (39a/13); idem “edinmek” (39b/6)

gece: gice “gece” (11b/5)

ver-: virmez “vermez” (2b/20); virdi “verdi” (26b/4), (30b/1); virsem “versem” (27b/4); virmek “vermek” (18b/5); virüp “verip” (32a/13); virmez “vermez” (33b/6); virdim “verdim” (36b/11); virilmiş “verilmiş” (40a/4)

yer: yire “yere” (18b/7)

ye-: yimeğe “yemeğe” (1b/12); yise “yese” (12a/12); yimek “yemek” (19b/2)

2.2.1.1.2. u / i ve ü / i değişmesi

“Aslında u ile olan bazı kelimeler Batı Türkçesinde i’ye dönmüştür.”¹¹ Ancak Eski Anadolu Türkçesinden sonra tamamlanan bu değişiklik metnimizde iki örnekte görülmektedir.

Aşhāb-ı muḍill işbu ḥadīṣi duymadılar (31b/9)

İşbu: Bu, şu.

İşbu İlāhī nıṣfı Türkçe nıṣfı Arnavutça. (2a/16)

2.2.1.1.3. e / ü Değişmesi

Metnimizde geçen kelimelerde e / ü değişmesi görülür. Bu yazılış özelliğinde Prizren ağzı ile Rahovça ağzının tesiri görülür. Aynı kelimenin aynı eserde her iki şekline de tesadüf edilebiliyor. Örneğin:

“يؤنلور” yönülür < yönelir (12b/16)

Ṭavāf-ı vedā‘ ile Mālīk Rahofçaya yönülür

“يؤنولدى” yönüldi < yöneldi (2b/18)

Göñlüm yönüldi hep saña

yük-lü-yor < yük-le-yor (13a/2)

sö-y-lü-yor < söy-le-yor (13a/7)

2.2.1.2. ÜNLÜ UYUMU

2.2.1.2.1. Kalınlık İncelik Uyumu

Metnimizde kelime köklerinde olduğu gibi eklerde de incelik-kalınlık bakımından ünlü uyumu görülmektedir. Uyum dışı kalan ekler –iken ile –yor şimdiki zaman ekidir.

¹¹ Mustafa Özkan, *Gülistan Tercümesi*, TDK Yayınları, Ankara, 1993, s.85

Ekleşmede dil uyumuna rastlanır.

Metnimizdeki örneklerde kalın ünlülü tabana kalın ünlülü ekler ve ince ünlülü tabana ise ince ünlülü ekler geldiği görülmektedir.

Aşağıdaki örnekte ince ünlülü köke ince ünlülü ekin getirildiği görülür.

“يوزيني” yüzini > yüzünü (2a/10), “يوزينك” yüziniñ > yüzünün (12a/5)

“كُلينه” güline > gülüne (24b/12)

+Cağız: şucazı < şu-cağız-ı (12b/19)

+eri: içerisi (35b/15) Sekiz yerde geçmektedir.

-Dik: geldik (12b/11), (12b/15), ir-dik (12b/11), bil-dik (12b/11), ver-dik (14b/7), (32a/1), ettik (36a/4), kıldık (36a/4), attık (36b/9), kandık (36b/9), vardık (39a/10)

-DUk: bulduk (14b/19), (39a/11)

+KA: başka (27b/6), (30b/10), (2b/19)

+lık: var-lığ-ım (9b/9), kızıl-lığ-ı (11b/13), ben-lik (12b/9), reh-nümā-lık (13a/1), var-lık-tan (22b/4), ‘āşık-lık (26b/17)

(+lık): Bu ek pek çok örnekte kelime tabanının ünlüsüne tabi olarak uyumlu kullanılmaktadır.

-mak: bilmeğ-e (1b/8), yemeğe (1b/12), bulmak (5b/4), kılmak (5b/5), yakmaktadır (24b/7), okumakta (31b/8). Ünlü uyumuna bağlıdır.

(-dik) Partisip eki: Bu ek daima dil uyumuna bağlıdır.

-dik: eylen-dig-i (12b/6), söyle-dig-i (16b/8), de-dig-i (31b/9), başladı-ı (34a/8),

-duk, -tük: düştüğ-ü (33b/6)

Metnimizde gelecek zaman eki –acak, –ecek bulunmamaktadır.

(+daş) eki: kalın sıradan iki kelimedede elifle yazılmıştır.

(+daş): kardaş (16b/5), yoldaş (16b/8). Ünlü uyumuna bağlıdır.

Demek ki, divanda eklerde dil uyumu konusunu incelerken faydalanabileceğimiz ekler sınırlıdır.

Uyum Dışı Kullanılan Ekler

(+ki) Aitlik Eki: Metinde bu ek daima ince sıradan ve uyumsuz gelmektedir. Dil uyumuna bağlı olmayan iki örnekte görülmektedir.

derün-u-m-da-ki (12a/5), cān-da-ki (30a/17)

-iken “zarf-fiil eki ise hep ön ünlülüdür ve her devrede ısrarla uyumdan kaçınmıştır.”¹² Metnimizdeki örnekler de aynı durumdadır:

insān i-ken (13a/5), deyyārda i-ken (35b/16), alır-ken (13a/1)

Metindeki örnekte yaklaşma hali eki alan son çekim ekinin edatının burada /dek/ edatının seslilenmesini belirleyen sesin yaklaşma hali eki olduğu, ince ünlülü tabanlardan sonra /dek/ edatı kullanılmasından bellidir. Divanın ses sisteminde olduğu gibi art sıradan bir yaklaşma eki üzerine ön sıradan bir /dek/ edatı getirilmiştir.

vaḳte dek (27a/9)

-yor

Türkiye Türkçesinde ünlü uyumu bakımından bunlara benzeyen şimdiki zaman –yor’un örnekleri metnimizde görülmektedir.

¹² Musa Duman, *Vasiyyet-nâme*, R Yayınları, İstanbul, 2000, s.56.

gez-i-yor (13b/1), al-ı-yor (13a/8), ol-u-yor (12b/17), bekli-yor (12a/19), gid-i-yor (12a/19).

Ek düz ünlülü tabanlarda dudak uyumuna bağlı değildir. Yuvarlak ünlülü tabanlarda dudak uyumuna bağlıdır.

(+A): Yaklaşma hali:

Bu ek bu devre metninde daima he ile yazılır ve kalın özelliği konusunda bir ipucu taşımaz. Metinden birkaç örnek veriyoruz:

inşāf-a (2a/6), cān-a (12b/12), şu-y-a (7b/7), zāt-a (6b/6)

-gil Emir Eki:

“Taban ünlülerindeki kalınlık incelik uyumu esas itibariyle taban ek ünlülerinde de görülür.”¹³ Eski Anadolu Türkçesi devresinden beri devam edegelen ve Türkçenin önemli fonetik özelliklerinden olan bu durum, muhtemelen ağız seslilendirilmelerini gösteren özelliklerdir. Metnimizdeki kelimeler kalın ünlülü tabanlara (غل) ğıl, ince ünlülü tabanlara (كل) gil şeklinde yazılmıştır. Dil uyumuna uymaktadır. Örnekler:

eyle-gil (21b/6), yırt-ğıl (27b/9), bil-gil (27b/9).

-cı, -ci, -cu, -cü:

Bu ekin ünlüsünün kalın ünlülü tabanlardan sonra /cı/, /cu/ ince ünlülü tabanlardan sonra ince /ci/ getirilerek dil uyumuna uyar. Örnekler: yol-cu-lar-a (26b/10), fil-ci-ler-iñ (26b/15), ortan-cı (42a/21), oyun-cu (43a/6).

Aşağıdaki örnekte ince ünlülü köke kalın ünlülü ekin getirildiği görülmektedir.

¹³ Musa Duman, *Vasiyyet-nâme*, R Yayınları, İstanbul, 2000, s.55.

an/en sıfat fiil eki ince ünlülü köklere kalın ekler gelerek uyuma girmiyor.

“دييان” diyan > deyen (32a/6)

“كورميان” görmeyan > görmeyen (32a/8)

“ايليان” eyleyan > eyleyen (32a/9)

“كورينان” görinan > görünen (32b/13)

Tekil 1. şahıs şart eki -sa, -se de durum aynıdır. İnce ünlülü köke kalın ünlülü ekin getirildiği görülmektedir.

“ويرسام” virsam > virsem (27b/4)

“Türkçenin tarihi devrelerinden beri en belirgin ses özelliği, dil uyumudur. Kelime tabanları ve eklerin seslilenmesini sınırlayan bir kaide halinde ortaya çıkan bu uyum Eski Anadolu Türkçesi devresinden beri Türk dillerinde görülür.”¹⁴

Uyumsuz olarak tespit ettiğim örneklerin birtakımı fonetik tesirlerle dil uyumu dışına çıkabilen ekler olduğu açıktır.

2.2.1.2.2. Düzlük Yuvarlaklık Uyumu

“Dudak uyumu tarihi dönemlerde dil uyumu kadar sağlam bir prensip olarak karşımıza çıkmaz.”¹⁵

Aslında genel temayülü dudak uyumuna bağlı olmakla beraber bazı örneklerde de uyuma aykırı gelişmelere rastlanılmaktadır.

Bazı örneklerde ise düzleşmenin aksine, düz ünlüden sonra yuvarlak ünlüye geçildiği görülmektedir.¹⁶

ism ü resm (33b/3)

¹⁴ Hayati Develi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumları*, TDK Yayınları, Ankara, 1995, s.48.

¹⁵ Musa Duman, *Vasiyyet-nâme*, R Yayınları, İstanbul, 2000, s.57.

¹⁶ Musa Duman, *Vasiyyet-nâme*, İstanbul, R Yayınları, 2000, s.58.

“Dudak uyumu ve benzeşmesi Batı Türkçesinde tarihî bir süreç içerisinde gelişmiştir. Eski Anadolu Türkçesinde kelime tabanlarında bir dudak uyumu görülmemektedir. Orta Osmanlıca devresinde ise, dudak uyumu prensibinin hızla geliştiği bir devredir. Bunda diş ve dudak seslerin çevrelerindeki ünlüleri kendi boğumlanmalarına benzeştirmelerinin de payı vardır.¹⁷ Bu çalışmamızda Divan’da tespit ettiğimiz kelimeleri Eski Anadolu Türkçesindeki, Türkiye Türkçesindeki şekilleri esas alarak üç başlık altında değerlendireceğiz: a) Daralma, b) Düzleşme, c) Yuvarlaklaşma.

2.2.1.3. Ünsüz-Ünlü Benzeşmesi

2.2.1.4. Ünlü Daralması

Metinde bu kelimelerin bu devirde değişmeli şekilleriyle dile yerleştikleri anlaşılmaktadır. Bu örnekler şâirin söyleyişini veya mahalli kullanışı aksettirmiş olması mümkündür.

Bu kelime bugünkü yazı dilimizde /a/ ünlüsünün /ı/’ya dönüşmesiyle ünlü daralması olayı görülür. Örneğin:

fırlanuram > fırlanırım (28b/16)

dalğalanuram > dalğalanırım (28b/16)

Buraya aldığımız kelimelerde söz konusu ettiğimiz ses y ile yazılmıştır. Örneklerde bugünkü kullanışıyla paralellik arz edecek şekilde darlaşma olduğu görülmektedir. “Bu değişmenin komşu y veya l ünsüzünün darlaştıracı etkisiyle olduğu ortadadır.”¹⁸ –yor eki önündeki darlaşmanın bu devirde büyük ölçüde yaygınlaşmış olduğu söylenebilir.

idiyor “ediyor” (13b/1)

¹⁷ Hayati Develi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumları*, TDK Yayınları, Ankara, 1995, s.49.

¹⁸ Musa Duman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri*, TDK Yayınları, Ankara, 1995, s.190-192-193.

bekliyor “bekleyor” (12a/19)

2.2.1.5. Ünlü Düzleşmesi

“Burada, dar yuvarlak ünlülerden dar düz ünlüye geçiş söz konusudur. Bu değişikliğe de büyük ölçüde diş ünsüzlerinin sebep olduğu söylenebilir.” Divanın, fonetik özelliklerin ortaya konmasındaki değerini göstermesi bakımından da önemlidir.

Metni bugünkü Türkiye Türkçesiyle okuduk. ü / i değişikliğinde de metnimizde kelimelerin eski ve yeni şekiller bir arada bulunmaktadır. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

idüpdür > ediptir (1b/2), (14b/16)

gelür > gelir (3a/1)

gelüpdür > geliptir (4b/6)

irüp > erip (6b/6)

sarulup > sarılıp (7b/5)

yıkılup > yıkılıp (8b/4)

gidüp > gidip (16b/3)

dalup > dalıp (38b/6)

dizilür > dizilir (40a/7)

disünler > desinler (14b/12)

ıurmayup > durmayıp (24b/7)

ıulağuma > ıulağıma (31b/3)

taıup > takıp (29a/15)

ıanlı > ıanlı (29b/15), (37b/8)

fırlanuram > fırlanırım (28b/16)

dalğalanuram > dalgalanırım (28b/16)

şafālanur > şafālanır (43a/8)
alur > alır (43a/8)
çalur > çalır (38b/19)
kalmasun > kalmasın (33a/10)
delü > deli (34b/6)
kapu > kapı (34b/7)
yanup > yanıp (35b/10)
içerüsi > içerisi (35b/15)
bilür > bilir (39a/19)
idüp > edip (39a/13)
silinüpdür > siliniptir (41b/11)
kılur > kılır (42a/21)
gelürler > gelirler (42b/4)
başlanur > başlanır (41b/13)
yakup > yakıp (3b/8)
varup > varıp (12b/6)
açup > açıp (13a/18)
gösterüp > gösterip (13b/4)
açılur > açılır (32a/12)
alur > alır (32a/14)
bağlu > bağlı (16b/4)
şatun > satın (16b/7)
şanur > şanır (13a/9)

2.2.1.6. (ı-u), (i-ü) Yuvarlaklaşma

“Kelimenin birinci hecesindeki geniş/yuvarlak (o/ö) veya dar/yuvarlak (u/ü) ünlüleri kendilerinden sonra gelen dar/düz ünlüleri yuvarlaklaştırır. Metinden tespit edebildiğimiz birinci hecedeki yuvarlak ünlülere sonraki hecede gelen düz sesin uyması hadisesidir.”¹⁹ Bazı kelimelerdeki ünlülerin son zamanlara kadar ye (ي) ile yazılmasına rağmen uyumun 19. yüzyılda hayli ilerlemiş, bazı kelimelerde tamamlanmış olduğu görülüyor. İkili yazılışları böyle bir gelişmenin sonuçları olarak yorumlamaktayız.

Divandaki kelimelerin eski ve yeni şekilleri bir arada bulunmaktadır.

Metnimizin düzlük-yuvarlaklık bakımından kelime kök ve gövdeleri ile eklerde gösterildiği durum şöyledir:

- yolcılara > yolculara (26b/10)
- dökdiler > döktüler (29b/15)
- görinan > görünen (32b/13)
- görinür > görünür (32a/5), (39a/13)
- görinüptür > görünüptür (41a/14)
- öñinde > öñünde (16b/3)
- yüriyor > yürüyor (13a/12)
- göriyor > görüyor (13a/13)
- söyliyor > söylüyor (13a/7)
- düştüğü > düştüğü (33b/6)
- gördiler > gördüler (13a/17)
- yüklileri > yüklüleri (13b/1)
- yüzi > yüzü (13b/16)
- oğurız > okuruz (14b/3)

¹⁹ Hayati Develi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumları*, TDK Yayınları, Ankara, 1995, s.55.

görüriz > görürüz (14b/4)

Şâirin şiirlerindeki kelimeler dudak uyumuna bağlı olarak tespit edilmiştir: yüzi, düştüğü, yüklileri gibi. Ancak bunlar muhtemelen şâirin Kosova ağız hususiyetlerini yansıtmaktadır. Bu kelimeler Kosova ağızlarında bugün de dudak uyumuna bağlı olmakla beraber uyumsuz olan örneklerde görülmektedir.

2.2.1.7. Ünsüz Düşmesi

Metnimizde bir örnekte damak ünsüzü yumuşak ğ ünsüzünün düşmesi görülür. Türkçe kelimedede görülen düşme fonetik farklılaşma olarak değil daha çok başka seslerle birlikte bir çeşit Türkçeleşme ameliyesi olarak görülür.

şucazı < şu-cağız-ı (12b/19)

2.2.1.8. Ünlü Türemesi

Metnimizde bir örnekte vav “و” ünlüsünün türemesi görülür.

“صنع” < “صنوع” sun‘ < şun‘u (35b/6)

İç seste türemeli şekilde yazıldığı görülür.

2.2.1.8.1. Yardımcı Ses

Bir de dilimizde birbirleri ile doğrudan doğruya birleşemeyen kök ve ekler arasında vasıtalık eden bu bağlayıcı sese yardımcı ses adı verilir. Yardımcı ses olarak kullanılan ünlüler ı, i, u, ü’dür.²⁰ Örnekler aşağıdadır.

ı, i: bil-i-n-di (1b/5), yaş-ı-mız-dan (2a/9), varlığı-ı-ñ-la (2a/13), aç-ı-l-ıp (2a/17), resm-i-ñ (2b/5), ism-i-ñ (2b/5), cān-ı-m-a (2b/6), ism-i-m (2b/7), resm-i-m (2b/7), ‘aşık-ı-n (2b/8), varlığı-ı-mız (2b/10), baş-ı-m-dan (2b/13), yaş-ı-m (2b/15), cān-ı-m (2b/15), cān-ı-m-a (2b/18), derd-i-m-e (3a/1), vird-i-m-durur (3a/2), cān-ı-m

²⁰ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, 2005, s.143-146.

(3a/3), derd-i-m-a (3a/6), baş-ı-m-a (7b/3), (7b/8), şar-ı-l-ı-p (7b/5), şadr-ı-m-a (7b/8), yaz-ı-l-ı (7b/8), yıķ-ı-l-ı-p (8b/4), yūreğ-i-m-i (9b/3), cān-ı-m-ı (9b/4), firāk-ı-ñ (9b/4), yıķ-ı-l-ı-r (9b/5), zār-ı-m (9b/7), varlıg-ı-m (9b/9), benliğ-i-m-i (9b/10), cān-ı-ñ (9b/13), yaz-ı-l-mış (10b/6), ders-i-miz (11b/3), ‘azīz-i-m (11b/5), varlıg-ı-m-dan (11b/7), sen-i-ñ (11b/12), (11b/14), (11b/16), (11b/18), ķalb-i-m-i (11b/13), cān-ı-m (11b/14), çağ-ı-r-ı-r (12a/9), cāvidān-ı-m (11b/18), hāl-i-m-i (12a/15), rāhat-ı-m-ı (12a/16), pīr-i-miz (12a/18), ķurt-ar-ı-r (12a/18), gid-i-yor (12a/19), bay-ı-l-ı-r (12b/4), er-i-r (12b/4), gös-ter-i-r (12a/17), gel-i-r (12b/5), al-ı-r (12b/5), sırr-ı-ñ-la (12b/9), kıl-ı-r (12a/9), sen-i-ñ-le (12b/9), eflak-ı-ñ-la (12b/10), ķal-dır-ı-r (12b/4), iftiḥār-ı-mız (12b/10), var-ı-mız (12b/10), sen-i-ñ-dir (12b/10), var-ı-ñ-dir (12b/11), el-i-ñ-dir (12b/12), ad-ı-n-la (12b/15), şan-ı-r (12b/19), al-ı-r-ken (13a/1), bağ-ı-r-ı-r (13a/1), çağ-ı-r-ı-r (13a/1), deli-r-ı-r (13a/3), göster-i-r (13a/1), uzat-ı-r (13a/5), (13a/8), eğdir-i-yor (13a/6), şan-ı-yor (13a/6), ed-i-yor (13a/7), medh-i-ñ (13a/7), şal-ı-n-a (13a/8), al-ı-yor (13a/8), al-ı-r-ken (13a/9), taş-ı-r (13a/9), şan-ı-r (13a/9), bil-i-r (13a/10), ed-i-yor (13a/11), ehl-i-m (13a/11), eğdir-i-yor (13a/11), dervīş-i-m (13a/13), ben-i-m (13a/13), al-ı-yor (13a/14), taş-ı-yor (13a/14), gid-i-yor (13a/15), bat-ı-yor (13a/17), ben-i-m (13a/20), gez-i-yor (13b/1), ed-i-yor (13a/1), dal-ı-yor (13a/2), cān-ı-m (13b/3), ķalb-i-m-i (13b/3), şeyḥ-i-m (13b/3), şeyḥ-i-m-ile (13b/5), şāh-ı-m (13b/7), şeyḥ-i-m (13b/7), yūreğ-i-m-de (13b/8), derd-i-m-le (13b/10), aç-ı-l-dı (13b/9), ķalb-i-m-de (13b/10), mesleğ-i-miz-dir (14b/2), şāh-ı-mız (14b/2), ders-i-miz-dir (14b/3), sırr-ı-mız-dir (14b/3), vird-i-miz-dir (14b/5), şeyḥ-i-miz (14b/6), vird-i-miz (14b/6), pāzār-ı-mız (14b/7), var-ı-mız (14b/7), vird-i-miz (14b/9), kār-ı-mız (14b/10), dildār-ı-mız (14b/11), zār-ı-mız (14b/11), derd-i-miz (14b/12), aḥvāl-i-miz (14b/13), ders-i-miz (14b/13), yaprağ-ı-mız (14b/13), tāķat-ı-mız (14b/14), ‘uşşāķ-ı-mız (14b/15), vird-i-miz-i (14b/16), aḥbāb-ı-mız (14b/16), seyrān-ı-mız (14b/17), meydān-ı-mız (14b/17), şāh-ı-mız (14b/18), eşcār-ı-mız (14b/18), miḥrāb-ı-

mız (14b/19), yārān-ı-mız (14b/19), devrān-ı-mız (15a/1), kār-ı-mız (15a/2), yār-ı-
 mız (15a/2), serdār-ı-mız (15a/3), şat-ı-n (16b/7), pīr-ı-mız (17b/3), nāib-ı-m
 (17b/3), ʔalb-ı-ñ (18b/3), pāzār-ı-n (19b/4), meyl-ı-ñ (19b/5), beğ-ı-m (21b/3),
 benliğ-ı-m-i (24b/7), pervāz-ı-m-durur (24b/12), ciğer-ı-m (25b/3), yaş-ı-mız
 (26b/11), ben-ı-m (26b/12), bed-nām-lığ-ı-m (26b/12), rāḥat-ı-m (26b/16), get-ı-r
 (26b/18), er-ı-ş-ı-r (27a/1), ʔomşu-lar-ı-mız (27b/3), er-ı-ş-ti (27a/8), cān-ı-m
 (27a/10), ʔalb-ı-m (27a/11), ‘aql-ı-m (27a/11), dil-ḥāh-ı-m-a (27a/13), yıķ-ı-l
 (27b/3), sevdiğ-ı-m-e (27b/4), cān-ı-m-dan (27b/5), yār-ı-ñ-dır (27b/6), sen-liğ-ı-ñ
 (27b/9), zevķ-ı-ñ-le (27b/11), ḥāl-ı-m (27b/12), ben-ı-m (27b/15), ʔalb-ı-m-e
 (27b/17), ‘aşķ-ı-ñ (27b/19), vird-ı-m (28b/4), var-lığ-ı-m-ı (28b/7), ‘āşıķ-ı-m (28b/9),
 şallan-ı-r-ım (28b/12), dalğa-la-n-ı-r-ım (28b/16), fır-la-n-ı-r-ım (28b/16), ben-ı-m
 (29a/1), çağ-ı-r-ı-r (29a/2), ḥayret-ı-m (29a/2), nefis-ı-m (29a/4), ben-ı-m (29a/4),
 Mālik-ı-m (29a/5), mürşid-ı-m (29a/11), aşl-ı-m-a (29a/13), gel-ı-yor-lar (29b/2),
 ‘aql-ı-m (29b/3), ben-ı-m (29b/5), ciğer-ı-mız (29b/6), derd-ı-mız (29b/8), iç-ı-n
 (29b/8), yat-tığ-ı-n-dan (29b/8), Ḥüseyn-ı-m (29b/18), çağ-ı-r-ı-r-ken (29b/18), aç-ı-
 l-dı (30a/4), ‘azīz-ı-m (30a/12), şeyḥ-ı-ñ (30a/12), yār-ı-m (30a/15), var-ı-m
 (30a/15), nār-ı-m (30a/17), amān-ı-m (30a/18), var-ı-m (30a/19), yār-ı-m (30a/19),
 ḥayāl-ı-m (30a/20), cihāt-ı-m (30b/1), berāt-ı-m (30b/1), ḥayāt-ı-m (30b/2), cān-ı-m
 (30b/3), ʔan-ı-m (30b/3), dīvān-ı-m (30b/5), mīzān-ı-m (30b/5), cevln-ı-m (30b/6),
 şeyḥ-ı-m-den (30b/8), feyz-ı-n (30b/10), ben-ı-m (30b/12), şāh-ı-m (30b/12), māh-ı-
 m (30b/12), kıble-gāh-ı-m (30b/12), penāh-ı-m (30b/13), revān-ı-m (30b/13), şeyḥ-ı-
 m-den (30b/15), aşķ-ı-n-a (30b/16), teslīm-ı-m (30b/17), ʔal-ı-n-dı (31b/2), rabb-ı-
 ñiz (31b/3), ‘izzet-ı-ñ (31b/4), çağ-ı-r-ı-r-ken (31b/5), baş-ı-m-ı (31b/6), cān-ı-m
 (31b/12), yet-ı-ş-ti (31b/15), ʔalb-ı-mız (31b/15), cān-ı-ñ (31b/19), ver-ı-r (31b/19),
 ʔalb-ı-mız (31b/20), al-ı-r (32a/14), cemāl-ı-ñ-den (32a/11), bayrām-ı-n (32b/6),
 zūnnār-ı-ñ (32b/7), Allāh-ı-m (32b/10), zāt-ı-ñ-dır (32b/10), ‘aql-ı-m (32b/11), Allāh-

ı-m (32b/12), (32b/14), (32b/16), (32b/18), (32b/20), (32b/22), sırr-ı-ñ (32b/14), var-
 lıg-ı-ñ-dir (32b/15), var-ı-mız-a (32b/19), var-ı-ñ (32b/21), sen-i-ñ (32b/21), uyan-ı-r
 (33a/13), dil-i-m-i (33b/11), ‘aşk-ı-ñ (33b/11), (33b/12), (33b/13), (33b/14), (34a/1),
 ten-i-m (33b/11), gam-ı-m (33b/12), hicr-i-ñ (33b/12), ‘uryān-ı-m mı (33b/14),
 ‘uryān-ı-m mı (33b/14), ‘azīz-i-m (34a/3), münīr-i-m (34a/3), beşīr-i-m (34a/4),
 emīr-i-m (34a/5), cān-ı-m (34a/6), revān-ı-m (34a/7), muḥibb-i-m (34a/8), feyz-i-m
 (34a/9), şāh-ı-m (34a/9), aç-ı-la (34b/7), qarār-ı-m (35b/4), dil-i-m (35b/4), giriftār-ı-
 m (35b/5), cemāl-i-i-ñ (35b/7), cān-ı-m-ı (35b/7), dāg-ı-ñ (35b/8), dağ-ı-ñ (35b/8),
 nālān-ı-m (35b/9), ten-i-m (35b/10), er-i-di (35b/10), cism-i-m (35b/10), cemāl-i-ñ-le
 (35b/11), baş-ı-m-ı (35b/14), cism-i-m (35b/14), cemāl-i-ñ (36b/3), şān-ı-m-a
 (36a/3), cism-i-miz (36a/5), ism-i-ñ (36a/7), sırr-ı-n-dir (36a/8), sen-i-ñ (36a/9), ver-
 i-r (36a/10), cemāl-i-n-dir (36a/11), sırr-ı-ñ (36a/16), nefis-i-ñ (36a/16), bil-dir-i-r
 (36a/12), şāni‘i-ñ (36a/18), cüsse-n-i-ñ (36a/18), derd-i-m (36b/2), cemāl-i-ñ (36b/3),
 aç-ı-l-a (36b/5), cān-ı-m-ı (36b/6), dīdār-ı-ñ (36b/5), var-ı-m (36b/6), aş-ı-l-dı-m
 (36b/8), qurbān-ı-m (36b/10), cān-ı-m (36b/10), zebḥ-i-m (36b/12), var-ı-m (36b/11),
 cānān-ı-m (36b/12), cān-ı-m-la (36b/16), zevk-i-m-le (36b/17), mü‘min-i-m
 (36b/18), mazḥar-ı-m (36b/18), baş-ı-m-a (37b/3), qarār-ı-m (37b/6), yaz-ı-l-dı
 (37b/8), kalb-i-n (37b/8), (18b/3), aç-ı-l-dı (38b/3), müşg-i-ñ-den (38b/15), cān-ı-m-
 ıñ (38b/7), geç-i-ñ-me-y-iñ (38b/17), ḥāl-i-miz-i (38b/18), murād-ı-m-ca (38b/19),
 kal-ı-r (38b/19), şāh-ı-ñ (39a/3), lisān-ı-m (39a/9), var-ı-mız-ı (39a/15), dir-i-l-tir-di
 (39a/15), (39a/16), (39a/18), (39a/19), ilet-i-r (39a/16), esrār-ı-mız-ı (39a/18), bil-i-r
 (39a/19), ver-i-l-miş (40a/4), (41a/14), dizi-l-i-r (40a/7), bir-i-nci (40b/12), kır-ı-l-sa
 (40b/20), diz-i-l-ip-tir (41a/14), bil-i-r (41b/3), sil-i-n-ip-tir (41b/11), baş-la-n-ı-r
 (41b/13), aç-ı-l-dı (41b/23), yaz-ı-l-mağ-a (42a/2), bil-i-r (42b/3), gel-i-r-ler (42b/4),
 bil-i-r (42b/12), cān-ı-ñ (42b/13), şeyḥ-i-m (42b/15), pīr-i-m-dir (42b/20), emir-i-m-
 dir (42b/20), kal-ı-r (43a/7), al-ı-r (43a/8), (43a/9), şafā-la-n-ı-r (43a/8), yet-i-ş-tir-i-r

(43a/10), ayr-ı-l-mak (27b/5), ayr-ı-l-ma (33b/10), ayr-ı-l-dı (39a/12), diz-i-l-i-r (40a/7),

u, ü: ol-u-n-muş (1b/5), bul-u-n-u-r (1b/11), gör-ü-n-sün (2b/10), nūr-u-ñ-la (2b/10), gör-ü-n-ür-se (2b/12), göñl-ü-m (göñül-ü-m) (2b/18), (3b/7), maḥbūb-u-m (3a/4), gör-ü-n-dü (3b/2), (3b/4), (9b/7), 12b/13), vücūd-u-m (3b/9), ol-u-n-u-r (4b/3), bür-ü-n-üp-dür (4b/3), vücūd-u-m (9b/3), göñl-ü-m (9b/9), (27a/10), yüz-ü-m-e (11b/10), gör-ü-n-mez (11b/10), boyn-u-m-a (11b/12), gör-ü-n-ür (12a/1), gül-ü-m (12b/3), derün-u-m-da-ki (12a/15), göñl-ü-m (12a/16), bülbül-ü-m (12b/1), üz-n-ü-m-e (12b/7), kul-u-ñ-dur (12b/7), nūr-u-ñ-dur (12b/7), gör-ü-n-eñ (12b/8), zuhūr-u-ñ-dur (12b/8), yol-u-ñ-dur (12b/9), nūr-u-ñ-la (12b/10), gör-ü-n-e-ñ (12b/10), (12b/11), kul-u-ñ-dur (12b/13), ol-u-yor (12b/17), dol-u-yor (12b/17), yük-ü-ñ (13a/2), gör-ü-yor (13a/13), oku-y-up (13b/2), göñl-ü-müz-den (14b/4), dol-u-yor 12b/17), gör-ü-r-üz (15a/3), bul-u-n-a (16b/3), bülbül-ü-m (24b/12), maḥbūb-u-muz (27a/7), kurt-u-l-ma-sı (27a/13), gör-ü-n-en (27a/7), gör-ü-n-ü-r (27a/8), ḥüsn-ü-ñ-le (27b/10), nūr-u-n-dan (27b/13), rūḥ-u-m (27a/20), nūr-u-n-dan (27b/13), vücūd-u-m (28b/2), gör-ü-n-dü (29a/3), bülbül-ü-m (29a/7), şühūd-u-m (29a/10), gör-ü-n-ü-ş-ü-m (29a/14), bul-u-n-an (29a/17), kulağ-u-m-a (31b/3), gör-ü-n-ü-r (32a/5), gör-ü-n-sün (32a/7), gör-ü-n-eñ (32a/10), gör-ü-n-dü (32a/16), koş-u-ş-un (32b/5), göñl-ü-m (32b/9), (33a/1), gör-ü-n-en (32b/13), (32b/15), ḥüsn-ü-ñ (33b/13), söz-ü-m (34b/2), gör-ü-n-sün (34b/5), yol-u-n-a (35b/7), mecnūn-u-m (35b/8), vücūd-u-m-a (35b/10), yol-u-n-da (35b/11), göñl-ü-m (35b/15), karar-ı-m-da (35b/15), yüz-ü-n-dür (36a/8), nūr-u-ñ-la-dır (36a/9), nūr-u-ñ-la-dır (36a/9), kul-u-n-dur (36a/9), nūr-u-n-dur (36a/10), yüz-ü-n-dür (36a/10), göz-ü-ñ (36a/12), gör-ü-n-dü (36a/20), göñl-ü-müz-ü (36b/3), yol-u-n-a (36b/6), (36b/7), (36b/9), (36b/10), (36b/11), (36b/12), bülbül-ü-m (36b/7), dost-u-m (36b/8), ruh-u-n-dur (36a/11), göñl-ü-m-den (37b/2), vücūd-u-m-a (37b/5),

gör-ü-n-dü (38b/2), (38b/5), gönl-ü-m-e (38b/7), gör-ü-n-dü (38b/14), bük-ü-l-müş (38b/15), tut-u-ñuz (38b/17), kork-u-dan (38b/18), bul-u-ş-mak (38b/20), kur-u-du (39a/12), yür-ü-dü (39a/3), gör-ü-n-ü-r (39a/13), öz-ü-müz-i (39a/17), gör-ü-n-ü-r (40a/14), gör-ü-n-dü (41a/6), bul-u-n-u-r (41a/1), gör-ü-n-üp-tür (41a/16), (41b/11), ‘özü-ü-m (42a/5), kon-u-l-ur (42a/11), gör-ü-n-mez (42a/20), gör-ü-n-eñ (42b/1), sülük-u-m (42b/19), kon-u-l-u-r (43a/10), meşgül-u-m (38b/14), üç-ü-ncü-sü (42a/6), ol-u-r (1b/8), ol-u-n-u-r (4b/3), gör-ü-n-ü-r (12a/1), ok-u-n-u-r (12a/3), bul-u-r (12a/5), ol-u-r (12a/7), uç-u-r (12b/5), ur-u-r (13a/3), gör-ü-n-ü-r (27b/7), (27b/8), (32a/5), ol-u-r (32a/4), (32b/3), (32b/5), (32b/17), (33b/7), (33b/12), oku-n-u-r (32b/4), (34a/7), ol-u-r (34a/5), (39a/8), (41a/15), buyur-u-r (33a/20), gör-ü-n-ü-r (40a/14), gör-ü-r (40b/20), bul-u-n-u-r (41a/1), bul-u-r (41b/4), ol-u-r (41b/4), (41b/13), (41b/14), (42a/10), (42a/15), (42b/3), (42b/12), gör-ü-r (41b/14), (41b/18), kon-u-l-u-r (42a/11), (43a/10), bul-u-r (42b/13), ol-u-r (43a/2), (43a/7), ok-u-r (43a/4).

2.2.1.9. Kısalma

Kelimeyi oluşturan hecedeki ünlü sesin düşmesiyle hece düşmesi meydana gelmektedir. Bu düşme kelimenin başında ve ortasında görülmektedir. Aşağıdaki örneklerde “elif” harfinin (l) yazılmadığı görülmektedir. Bu yazılışlar fonetik değerde olup hecelerde kısaltmaya işaret etmektedirler.

“ياواش” < “يواش” yavaş < yavāş (16b/4)

“ييانده” yabānda < yabanda (20b/3)

“داخی” < “دخی” dahi (12a/11)

“صاقین” < “صاقین” şakın < şākın (18b/6)

“ماقض” < “مقض” maqāz < māqāz (18b/6)

“قنده” < “قنده” kanda (29b/14)

“قچان” < “قچان” kaçan < kaçān (38b/20)

“مبدئي” < “مبداء” mebdē’i (4b/5)

“شكر” < “شكار” şikar < şikār (13a/9)

Aşağıdaki örneklerde “vāv: v” (و) harfinin yazılmadığı görülür.

“دورت” < “دورت” dōrt (36a/1)

“قورتولمه” < “قورتولمه” kurtulması (27a/13)

Aşağıdaki örneklerde iç seste “ye: y” (ی) harfinin yazılmadığı görülür.

“شهيد” < “شهيد” şehid < şehīd (34a/9)

“تقسيم” < “تقسيم” taḵsim < taḵsīm (42a/13)

2.2.1.10. Birleşme

Daha çok kelime köklerinde görülen bu olayda ayrı hecelerde yan yana gelen ünlüler birleşerek tek bir ünlüde toplanırlar.²¹ Yan yana iki ünlünün bulunması mümkün olmadığından, ünlüyle sona eren bir kelimedenden sonra ünlüyle başlayan bir kelime veya ek geldiğinde ünlülerden biri düşmektedir ve birleşme meydana gelmektedir.

“نولدی” n’oldu < ne oldu (24b/5), (37b/5)

“نتدیلر” n’ettiler < ne ettiler (29b/11)

“نتدم” n’etdim < ne ettim (36b/1)

“نیلدم” n’eyledim < ne eylemek (36b/1)

“شول” şol < şu+ol (27a/4), (12a/15), (28b/19)

²¹ Mustafa Özkan, *Gülistan Tercümesi*, TDK Yayınları, Ankara, 1993, s.90.

2.2.2. Ünsüzler

2.2.2.1. Ünsüz Değişmeleri

2.2.2.1.1. d / t Değişmesi

Metnimizde sesin gerek tı “ط” ile gerekse dal “د” ile yazılmasını fonetik değerde bulmaktayız. O sebeple ilgili sesler imlaya bağlı kalınarak okunmuştur. Metnimizde d halinde yazılanlar bugünkü Türkçeyle t harfiyle okunmuştur.

d / t

yokdur > yoktur (2b/12), (30b/5)

“قناد” kanad > kanat (12b/2)

‘aşkdan > ‘aşktan (12a/2)

tarafdan > taraftan (12b/3)

çıkıdı > çıktı (9b/8)

düşdü > düştü (9b/13)

“ارناعودجه” Arnavudca > Arnavutça (2a/16)

dürlü > türlü (10b/3), (29b/1)

uzadur > uzatır (13a/8)

“ايتدى” itdi > etti (17b/6)

etmekdedir > etmektedir (24b/9)

gelmekdedir > gelmektedir (24b/8)

katmakdadır > katmaktadır (24b/13)

irişdirmekdedir > iriştirmektedir (24b/10)

‘aşkda > ‘aşkta (26b/12)

“طاتدى” tatdı > tattı (29a4)

çıkıdı > çıktı (29b/3)

düşdüm > düştüm (30b/17)

ḥayretde > ḥayrette (31b/7)
yazmakda > yazmakta (31b/8)
oḡumakda > oḡumakta (31b/8)
olubdur > oluptur (29a/5)
dökdiler > döktüler (29b/15)
düřdüḡi > düřtüḡü (33b/6)
ditrerdi > titrerdi (35b/14)
gitdi > gitti (39a/13)
dürlü > türlü (38b/6)
olupdur > oluptur (41a/14)
görinüpdür > görünüptür (41a/16)
silinüpdür > siliniptir (41b/13)

2.2.2.1.2. t/d Deḡiřmesi

Buḡün için de, t- / d- meselesi kesin olarak halledilmiş durumda deḡildir. Metnimizin t harfiyle yazılışı Anadolu aḡızlarına göre farklar taşımaktadır. Metnimizde “t” (ط) ta harfiyle yazılanlar buḡünkü Türkçeyle d harfiyle okunmuştur.

Örnekler:

(ط > د) – (t > d)
“طالار” ṭalar > dalar (13b/14)
“طاغلرده” ṭaḡlarda > daḡlarda (16b/7)
“طال” ṭal > dal (22b/6)
“طالمش” ṭalmıř > dalmış (3a/5)
ṭaldım > daldım (7b/7)
ṭurdum > durdum (7b/7)
ṭoldu > doldu (9b/3)

ṭur > dur (11b/2)

“طالدم” ṭaldım > daldım (29b/1)

ṭoḡuz > dokuz (29b/16)

ṭalarken > dalarken (30a/3)

ṭurma > durma (30b/8)

ṭoldu > doldu (31b/16)

“طويمام” ṭoymam > doymam (34a/9)

ṭolu > dolu (34b/5)

ṭaldım > daldım (36b/13)

ṭayandım > dayandım (36b/14)

ṭaluban > daluban (35b/13)

2.2.2.1.3. Damak Ünsüzlerinin Başkalaşması

ḡ>ḥ Değişmesi

Türkçe kelimelerde iç seste bulunan ḡ>ḥ değişikliği Eski Anadolu Türkçesinde geniş ölçüde görülen bir değişikliktir. Bu kelimelerin ḡ>ḥ gelişmeli şekliyle dile yerleşip yazıya geçirildiği anlaşılmaktadır.

a) Son Seste (Hece ve Kelime Sonunda) Türkçe Kelimelerde

Aşağıdaki örneklerde iç seste “kaf: ḡ” (ق) harfinin yerine “hı: ḥ” (خ) harfinin yazıldığı görülür.

yohsa < yoksa (26b/18)

ḡoḡu < ḡoḡu (38b/15)

Düzeltilmiş: Damak Ünsüzlerinin Başkalaşması ḡ>ḥ Değişmesi ek ilave edilmiştir. s.47.

“اويخودن” uyħudan < uyķudan (28b/2)

2.2.2.1.4. Ses Başkalaşması Değişmesi

2.2.2.1.4.1. Bazı Ses Başkalaşması

-k>-ķ

Bugünkü konuşma dili söyleyişine de bakarak, ince sıradan kelimede keş ile yazılması yerine kalın sıradan kaf ile yazıldığı görölür. Fonetik bir değeri vardır. Kosova ağzının bir seslendirme örneği olarak görölmez.

Bugünkü konuşma dili söyleyişlerine bakarak da hükmetmek zor değildir. Yine ince keş sesiyle ince sıradan sesle konuşulmalıdır. Aslında seslendirmesinde tereddüt bulunan iç seste ince kelimelerin yerine kalınlaşmaya işarettir.

Aşağıdaki örnekte “keş: k” (ك) harfinin yerine “kaf: ķ” (ق) harfinin yazıldığı görölür.

“ايچقیده” içķide < içkide (26b/16)

“شكار” şikar < şikâr (13a/9)

Çokluk 1. şahıs eki ķ’nın keş harfi ile yazılması değerlendirilebilir. Fonetik değeri olduğu düşünölebilir. “kaf: ķ” (ق) harfinin yerine keş: k” (ك) harfinin yazıldığı görölür.

atdık “آتدك” (36b/9)

d>dz (~z)

“Bu değişiklik, imlada, Eski Anadolu Türkçesi devresinde yaygın olarak görölen bir durumdur.”²² Farsça’da z’li şekilleri de bulunan kelimenin bu şekilde Türkçeye girmiş kelimelerin de olabileceği düşünölebilir.

Aşağıdaki örnekte “dal: d” (د) harfinin yerine “zel: z” (ذ) harfinin yazılmış olduğu görölür.

²² Musa Duman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri*, TDK Yayınları, Ankara, 1995, s.159.

“دِذَارِنْدَن” dīzārından < dīdārından (32a/15)

S Sesiyle İlgili Olanlar

Bu ünsüzler özellikle ilk ve iç seste bulunduklarında komşu ünlünün kalın yahut ince sıradan olduğunu tayin etmeye de yaramaktadırlar. Bu bakımdan, söz konusu değişikliklerin fonetik özellik taşıdıklarını söylememiz mümkündür.

Görüldüğü gibi buradaki ş>s başkalaşması incelmeye işaret etmekte ve bu bakımdan fonetik değer taşımaktadır. Aşağıdaki örnekte son seste “peltek s: ş” (ث) harfinin yerine “sin: s” (س) harfinin yazıldığı görülür.

“عَبَس” ‘abes < ‘abeş (15b/8)

s>ş

Arapça kelimeye orijinal imla yerine telaffuzun kalın bir heceyi karşıladığı görülür. Aşağıdaki örnekte iç seste “sin” (س) harfinin yerine “sad” (ص) harfinin yazıldığı görülür.

“مَقْصُوم” maḳṣūm < maḳṣūm (27a/6)

Arapça kelimeye sin ve sad harfleri aynı fonetik değere sahiptir diyebiliriz. Bu örnekte kalın sıradan kelime yer almaktadır. Orijinal imla yerine telaffuz ince bir heceyi karşıladığı yazılışı görülür.

Aşağıdaki örneklerde “sad” (ص) harfinin yerine “sin” (س) harfinin yazıldığı görülür.

“صَنُوع” sun‘ < şun‘u (35b/6)

“نَصُوح” nasūḥ < naşūḥ (8b/3)

2.2.2.1.4.2. Dudak Ünsüzünün Başkalaşması

b>m

“Ön seste b>m gelişmesi, daha çok geniz ünsüzü n ile kapanan kelimelerde olmaktadır. Bu sebeple bu olay bir çeşit uzaktan benzeşmedir.”²³ Türkçe kelimelerde daha yaygın olan (ben>men), (benim>menim) bu gelişme metnimizde şu üç örnekte görülmektedir.

men<ben (11b/9), (30a/5), benim<benim (42b/15)

2.2.2.1.4.3. Gırtlak Ünsüzünün Başkalaşması

‘(ayın)> v

“Boğaz ünsüzleri Türkçe’de, olduğu gibi korunamazlar. Son seste ya düşerler ya teşekkül noktaları bakımından kendilerine yakın başka ünsüzlere dönüşerek korunmaya çalışırlar.”²⁴ Ünsüz türemesi olarak değerlendirmek de mümkündür. Burada olaya başkalaşma (değişme) dememizin sebebi, aslında birer ünsüz olan iç seste vav harfinin yerine ayın harfinin yazıldığı görülmektedir. Bugün özellikle Kosova-Prizren ağızlarında varlığını sürdüren “Arnavudça” kelimesi “Arnaudca” olarak söylenmektedir. Bu kelimenin arnaudca<arnavudca gelişmeli şekliyle dile yerleşip yazıya geçirildiği anlaşılmaktadır.

Türkçenin bu dönemde genel fonetik yapısıyla ilgili bir gelişme olduğunu göstermektedir.

Aşağıdaki örnekte iç seste “vav” (و) harfinin yerine “ayın” (ع) harfinin yazıldığı görülür.

“ارناوودجه” < “ارناعودجه” Arnavutça (2a/16)

ñ>m

²³ Musa Duman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri*, TDK Yayınları, Ankara, 1995, s.143.

Düzeltilmiş: Gırtlak Ünsüzünün Başkalaşması ‘ayın>v s.50.

²⁴ Musa Duman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri*, TDK Yayınları, Ankara, 1995, s.138.

Ḳomşularımız nicedir keyf ü hāl (27a/3)

Eski Anadolu Türkçesinde de bu yazım görülüyor. “Buradaki başkalaşma, içinde dudak ünlüsü bulunan hecedeki ñ sesinin dudaksılaşması olayıdır. Ses değişmesi olan bu olayın sebebi bir çeşit dudak benzeşmesidir.”²⁵ Aşağıdaki örnekte kelimenin bu devirde, eski şekilleri yanında değişmeli şekilleriyle de yaygınlık kazanmaya başladığını söyleyebiliriz. Metnimizde tek bir örnekte Eski Anadolu Türkçesindeki ḳoñşu kelimesinin yazılışı görülmektedir. Metnimizde “ḳoñşu” kelimesi nun ile yazılmıştır.

“قوڭشولريمز” ḳoñşularımız < ḳomşularımız (27a/3)

Arapça kelimedede görülen “ze” (ز) ve “zı” (ظ) harfleri Türkçede normal z gibi telaffuz olunur. Aslında “ze” (ز) harfi ince “zı” (ظ) ise söylenen z’den ibarettir. Orijinal imla telaffuzu yerine kalın bir heceyi karşıladığı yazılışı görülür. Fonetik değere sahiptir.

Aşağıdaki örnekte ön seste “ze” (ز) harfinin yerine “zā: z̤” (ظ) harfinin yazıldığı görülür.

“ظمان” zāmān < zemān (32b/15)

s>z

“s/z başkalaşması daha çok dilimize girmiş yabancı kelimelerde görülen bir gelişmedir.”²⁶ Burada s>z gelişmesi, “herkes” kelime sonundadır. s iki ünlü arasında kalmakta olduğundan tonlulaşmaktadır. Bu değişikliklerin fonetik özellik taşıdıkları görülür.

²⁵ Musa Duman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri*, TDK Yayınları, Ankara, 1995, s.147.

²⁶ Musa Duman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri*, TDK Yayınları, Ankara, 1995, s.100.

Aşağıdaki örnekte son seste “sin” (س) harfinin yerine “ze” (ز) harfinin yazıldığı görülür.

“هرکز” herkez < herkes “هرکس” (32a/20)

2.2.2.2. Ünsüz Türemesi

2.2.2.2.1. Yardımcı Ses y ve n sesleri

Ünsüz olarak asıl yardımcı ses y’dir. İki ünlü arasına daima y yardımcı sesi getirilir.

y: besmele-y-le (1b/2), zāt-ı-y-la (1b/2), kişi-y-e (1b/8), bil-me-y-en (1b/12), yedi-y-e (2a/4), odı-y-ıla (2a/8), şevki-y-le (2b/9), kimse-y-e (2b/16), ‘aşk-ı-y-la (3a/6), kibrit-i-y-le (3b/9), Māliki-y-ā (3b/11), sırr-ı-y-la-dır (4b/2), Hakk-ı-y-la (4b/2), hiṭāb-i-y-le-dir (4b/5), ‘aşk-ı-y-la (4b/6), ma‘nā-y-ı (5b/4), ‘aşk-ı-y-la (9b/3), efḡān-da-y-ım (9b/6), ‘aşk-ı-y-la (10b/2), eyle-y-ip (12a/7), secde-y-e (12b/11), Raḥofça-y-a (12b/16), yük-ü-y-le (12b/20), de-y-en (13a/13), cism-i-y-ile (13b/13), maḥfī-si-y-le (14b/4), yād-ı-y-la (14b/10), Akşā-y-ı (14b/19), eyle-y-en (15a/4), ol-ma-y-a-sın (15b/4), odun-u-y-la (16b/3), şu-y-a (16b/5), mā-sivā-y-ı (19b/4), cān-ı-y-ıla (20b/6), mā-sivā-y-ı (21b/2), durma-y-ip (24b/7), eyle-y-en (25b/5), eyle-y-e (27a/2), kimse-y-e (27a/7), ārzū-y-a (27a/8), göz-ü-y-le (27b/8), bī-çāre-y-e (27b/16), zerre-y-im (29a/1), hümā-y-un (29a/3), fenā-y-ı (29a/9), seyrān-da-y-ım (29a/10), zībā-y-ım (29a/14), Muṣṭafā-y-ı (29b/10), cān-ı-y-ıla (30a/7), eyle-y-en-ler (30a/10), ağla-y-ayım (30b/8), Hilmi-y-ā (30b/16), (36b/5), (37b/8), (38b/12), (42b/18), dil mi-y-em (31b/3), dīvān-y-im (31b/7), ol-ma-sa-y-ıdı (31b/10), ol-ma-sa-y-dı (31b/13), de-y-en (32a/6), gör-me-y-en (32a/8), eyle-y-en (32a/9), tesellā-y-ı (32a/13), eyle-y-en (32a/16), fenā-y-a (32a/20), ferraş-i-y-ün (32a/20), māl-ı-y-ıla (32b/1), di-y-e (32b/7), de-y-u (33a/15), sivā-y-ı (33b/7), fenā-y-a (33b/7), yak-ma-y-a (34b/3), de-y-üben (35b/12), çağla-y-uban (35b/15), de-y-ü (35b/17), fenā-y-ı

(36a/12), sivā-y-ı (36a/17), pervāne-y-im (36b/13), (36b/15), (36b/19), (37a/2), bekā-y-ı (36b/17), nokṭa-y-a (37a/1), esmā-y-la (37a/2), inle-y-üben (37a/3), geç-i-ñ-me-y-iñ (38b/17), sivā-y-ı (38b/20), kemāli-y-le (39a/1), taḫvā-y-ı (39a/5), esmā-y-la (40a/10), Akṣā-y-a (40a/19), ‘āli-y-in (41a/2), a‘zā-y-i (42a/14), Ka‘be-y-e (42b/2),

Ünsüz olan yardımcı seslere gelince, Türkçe’de iki tane yardımcı ünsüz vardır. Bunlardan biri y diğeri ise n’dir. n yardımcı sesi iyelik ekli kelimelerde iki ünlü arasında veya bir ünlü ile bir ünsüz arasında kullanılır.

n: iç-i-n-de (1b/5), bu-n-da (1b/5), (33b/4), (40b/14), (40b/19), (42a/5), (43a/2), iç-i-n-de (1b/9), (1b/11), biri-si-n-e (2a/3), yüz-ü-n-ü (2a/10), ‘ömr-ü-n-ü (2a/11), nefis-i-n-i (2a/12), iç-i-n-de (2b/11), (8b/5), (9b/9), nār-u-n-a (2b/14), iç-i-n-e (3b/5), (6b/8), baş-ı-n-a (3b/6), zāt-ı-n-a (4b/4), aln-ı-n-a (3b/6), nefis-i-n-e (5b/2), ḥabl-i-n-e (5b/5), ‘izzet-i-n-e (5b/5), sırr-ı-n-ı (6b/3), merkez-i-n-e (6b/5), sırr-ı-n-ı (6b/8), eṭrāf-ı-n-da (7b/5), ceyb-i-n-e (7b/8), ḳalb-i-n-i (8b/3), ders-i-n-i (8b/2), nefis-i-n-i (8b/4), (8b/5), derūn-u-n-da-ki (9b/10), emr-i-n-de (10b/3), leb-i-n-den (10b/4), dudağ-ı-n-da (10b/4), Ḥudā-sı-n-da (10b/6), ma‘nā-sı-n-ı (10b/6), mekteb-i-n-de (11b/2), kitāb-ı-n-ı (11b/5), ‘izzet-i-n-den (11b/7), cemāl-i-n-den (11b/8), (11b/12), (11b/14), (11b/16), (11b/18), zūlf-ü-n-de (11b/15), söz-ü-n-e (11b/16), ziyā-sı-n-dan (11b/17), ḥüsn-ü-n-den (12a/5), ‘aşḳ-ı-n-da (12a/6), meyve-si-n-i (12a/12), iç-i-n-de (12a/14), āteş-ler-i-n-dir (12a/15), düz-lüğ-ü-n-ü (12a/17), guṣṣa-sı-n-dan (12a/18), himmet-i-n-i (12a/19), medḥ-i-n-e (12b/7), bāb-ı-n-a (12b/11), beyt-i-n-de (12b/12), dergāh-ı-n-a (12b/13), seyyid-i-n-ā (12b/14), pir-i-n-ā (12b/14), mübāreke-si-n-e (12b/14), bāb-ı-n-a (12b/15), ḳalb-i-ñ-i (12b/16), öñ-ü-n-de (12b/20), (13a/12), baş-ı-n-ı (13a/5), (13a/6), (13a/8), (13a/10), sāḥil-i-n-e (13a/16), şıḳlet-i-n-den (13a/17), ağz-ı-n-ı (13a/18), alt-ı-n-a (13a/19), el-i-n-i (13b/4), bāṭın-ı-n-ı (13b/4), meşreb-i-n-de (13b/5), ḳalb-i-n-i (14b/5), defter-ler-i-n-i (14b/8), iç-i-n-e (14b/14), şal-ı-n-ı

(14b/17), iç-i-n-de (15a/6), ‘ömr-ü-n-ü (15b/4), yol-lar-ı-n-ı (15b/5), nefs-i-n-i (15b/5), yol-u-n-a (15b/7), cān-ı-n-ı (15b/8), baş-ı-n-ı (16b/2), öñ-ü-n-de (16b/3), el-i-n-e (16b/3), ağz-ı-n-a (16b/4), yer-i-n-e (16b/6), bāzār-ı-n-da (16b/7), yüz-ü-ne (17b/2), pāy-i-n-e (17b/5), ders-i-n-i (17b/6), iç-i-n-de (18b/2), kalb-i-n-i (18b/4), emr-i-n-e (18b/4), baş-ı-n-ı (18b/5), yol-u-n-da-dır (18b/5), söz-ü-n-ü (18b/5), nefs-i-n-i (18b/6), el-i-n-de (18b/6), yol-u-n-da (18b/8), kalb-i-n-i (19b/2), gönl-ü-n-e (19b/3), kalb-i-n-e (19b/4), nefs-i-n-i (19b/5), gūş-u-n-a (20b/3), sırr-ı-n-ı (20b/6), göz-ü-n-ü (21b/2), vücūd-u-n-u (21b/3), iç-i-n-de (21b/4), benliğ-i-n-den (21b/5), iç-i-n-de (22b/3), baħr-i-n-e (22b/6), derūn-u-n-da (23b/3), kalb-i-n-i (23b/3), iç-i-n-de (23b/4), el-i-n-de (23b/5), il-i-n-den (23b/6), baş-ı-n-ı (24b/4), zincir-i-n-e (24b/10), gül-ü-n-e (24b/12), şirk-i-n-i (26b/5), kalb-i-n-den (26b/5), şūm-i-n-den (26b/6), birliğ-i-n-e (26b/6), yol-u-n-da (26b/10), murād-ı-n-ı (26b/13), āteş-i-n-e (26b/14), ‘aşk-ı-n-a (27a/11), bāb-ı-n-da (27b/15), cemāl-i-n-e (28a/3), sırr-ı-n-ı (28b/5), nefs-i-n-i (28b/6), remz-i-n-e (28b/6), il-i-n-de (29a/12), kan-ı-n-ı (29b/12), sulṭān-ı-n-ı (29b/12), cān-ı-n-ı (29b/13), göz-ler-i-n-den (29b/15), zūlf-ü-n-e (30a/1), deryā-sı-n-a (30a/1), iç-i-n-e (30a/2), taķrīr-i-n-de (30a/4), ‘āşık-ı-n-a (30a/8), varlığ-ı-n-ı (30a/10), eşiğ-i-n-de (30b/8), iz-i-n-e (30b/10), ‘aşk-ı-n-a (30b/16), birliğ-i-n-e (31b/4), varlığ-ı-n-dan (31b/5), yol-u-n-a (31b/5), zūlf-ü-n-e (31b/5), yol-u-n-a (31b/6), hengām-ı-n-da (31b/11), iç-i-n-e (31b/12), savm-ı-n-ı (31b/17), iz-i-n-e (32a/1), hırka-sı-n-dan (32a/2), iç-i-n-de (32a/5), vişāl-i-n-den (32a/11), üst-ü-n-e (32a/12), koku-su-n-dan (32a/12), meşāmm-i-n-den (32a/13), şehir-i-n-i (32a/14), pāzār-ı-n-dan (32a/14), verā-sı-n-da (32a/15), dīdār-ı-n-dan (32a/15), dōşeğ-i-n-den (32a/18), pisliğ-i-n-i (32a/19), post-u-n-u (32a/20), var-ı-n-dan (32b/2), fi‘l-i-n-i (33a/2), baş-ı-n-a (33b/9), baħr-i-n-e (33b/10), eṭrāf-ı-n-a (34a/5), il-i-n-de (34a/8), iç-i-n-i (34b/5), kul-u-n-a (35b/2), (35b/3), (35b/4), sırr-ı-n-a (35b/5), emr-i-n-e (35b/6), yüz-ü-n-ü (35b/9), sev-gi-n-de (35b/8), iç-i-n-i (35b/10), şūr-u-n-a (36a/4),

nūr-u-n-a (36a/6), emr-i-n-e (36a/7), şān-ı-n-a (36a/10), cemāl-i-n-dir (36a/11), dāğ-ı-n-a (36a/14), bağ-ı-n-a (36a/14), (36a/19), (36a/20), (36a/21), niķāb-ı-n-ı (36b/3), gül-ü-n-e (36b/7), var-ı-n-a (36b/8), dār-ı-n-a (36b/8), nār-ı-n-a (36b/9), dār-ı-n-a (36b/11), meydān-ı-n-da (36b/13), (36b/15), (36b/17), (36b/19), (37a/2), deryā-sı-n-da (36b/14), var-ı-n-a (36b/18), dār-ı-n-a (36b/19), devr-i-n-e (37a/2), yüz-ü-n-de (38b/9), kat-ı-n-dır (38b/11), göz-ü-n-ü (38b/12), konağ-ı-n-dan (38b/17), mevc-i-n-den (38b/18), kara-ñ-u (38b/18), ‘ilm-i-n-e (39a/4), sırr-ı-n-a (39a/6), ‘ilm-i-n-e (39a/8), medh-i-n-e (39a/9), esrār-ı-n-a (39b/10), devr-i-n-i (39b/17), ceb-i-n-de-dir (40a/13), bu-n-lar (41a/20), bu-n-lar-dır (41a/21), zevķ-i-n-i (41b/4), sırr-ı-n-a (41b/20), ‘ilm-i-n-i (41b/22), lem‘ā-n-dır (41b/20), ism-i-n-e (42a/6), orta-n-cı (42a/21), mi‘rāc-ı-n-ı (42b/2), sırr-ı-n-a (43a/9)

Ünsüz Türemesi

Divandaki bu yazılışların şâire has kullanışlar olmayıp bu devir Türkçesinin fonetik yapısını temsil edecek şumulde olduğu anlaşılmaktadır. Türeme, yerine göre kelimenin ortasında ve sonunda görülmektedir.

“Metnimizdeki ikizleşmeler, konuşma dilinin seslilendirmesini aksettiren örnekler olarak değerlendirilmektedir. Konuşma sırasında vurgu, heyecan vs. gibi geçici durumlarda görülen seslilendirmelerdir.”²⁷

Metnimizde birkaç örneği görülmektedir.

2.2.2.2.2. Ünsüz ikizlenmesi: m ikizlenmesi

“م” demm < dem (15b/2)

r ikizlenmesi

²⁷ Musa Duman, *Vasiyyet-nâme*, R Yayınları, İstanbul, 2000, s.80.

“سُرَّت” sürret < süret (6b/5)

“بُرَّاق” Burrāk < Burāk (36a/11)

Metnimizde bir kelime de cim “ج” harfinin üzerine şedde getirilerek görülen yazılış özelliğidir.

“لِجَام” licāām < licām (16b/4)

2.2.2.3. Ünsüz Benzeşmesi

Türkçede kelime içinde ünsüzler yan yana bulundukları durumlarda sesleşme açısından birbirlerini benzeştirirler ki bu, tonluluk ve tonsuzluk açısından olmaktadır.

Çalışmamızda aldığımız örnekler bu dikkatle incelendiğinde, 19. yüzyıl Türkçesinin fonetik yapısının bugünkü şekliyle aralarında oldukça az bir farklılık görülmektedir.

s>z Benzeşmesi

Son ses durumuna gelen s tonlulaşmış ve kelime gelişmeli şekliyle dile yerleşmiştir.

“هَرَكْز” herkez < herkes “هَرَكْس” (32a/20)

2.2.2.3.1 Tonlulaşma

Burada tonlulaşma terimiyle, tonsuz ünsüzden tonlu ünsüze geçişin yanında, metindeki şekliyle kelime de tonlu ünsüz bulunmasını da kastetmekteyiz.²⁸

Aşağıdaki örneklerde kelime sonunda tonsuz “ق” (ق) ünsüzünün tonlu “غ” “ğ” ünsüzüne dönüşmesi görülür.

“يُوغ” yok > yoğ (36a/1)

²⁸ Musa Duman, *Vasiyyet-nâme*, R Yayınları, İstanbul, 2000, s.81.

“دوداغ” dudak > dudağ (31b/12)

2.2.2.3.2. Tonsuzlaşma

Burada tonlu ünsüz beklendiği hâlde metinde tonsuz ünsüzle yer alan kelimedir. Kelime başında tonlu “c” (ج) ünsüzünün tonsuz “ç” (چ) ünsüzüne dönüşmesidir. Aşağıdaki örnekte görülür.

“چکرم” çiğirim < ciğirim (25b/3)

2.2.2.3.2.1. Tonlulaşma

Aşağıdaki örnekte kelimenin iç sesinde tonsuz “ç” (چ) ünsüzünün tonlu “c” (ج) ünsüzüne dönüşmesidir.

“ارناعودجه” Arnavudca < Arnavutça (2a/16)

Aşağıdaki örneklerde kelime başında tonsuz “t” (ط) ünsüzünün tonlu “d” (د) ünsüzüne dönüşmesi görülür.

(ط > د) – (t > d)

“طالار” talar > dalar (13b/14)

“طاغلرده” tağlarda > dağlarda (16b/7)

“طال” tal > dal (22b/6)

“طالمش” talmış > dalmış (3a/5)

taldım > daldım (7b/7)

turdum > durdum (7b/7)

toldu > doldu (9b/3)

tur > dur (11b/2)

“طالدم” taldım > daldım (29b/1)

toğuz > dokuz (29b/16)

talarken > dalarken (30a/3)

tırma > durma (30b/8)

tıldu > doldu (31b/16)

طويمام” toymam > doymam (34a/9)

tolu > dolu (34b/5)

tıldım > daldım (36b/13)

tıyandım > dayandım (36b/14)

tıluban > daluban (35b/13)

2.2.2.3.2.2. Tonsuzlaşma

Aşağıdaki örneklerde kelimenin iç sesinde ve son sesinde tonlu “d” (د) ünsüzünün tonsuz “t” (ت) ünsüzüne dönüşmesi görülür.

yokdur > yoktur (2b/12), (30b/5)

قناد” kanad > kanat (12b/2)

‘aşkdan > ‘aşktan (12a/2)

tarafdan > taraftan (12b/3)

çıkdı > çıktı (9b/8)

düşdü > düştü (9b/13)

dürlü > türlü (10b/3), (29b/1)

uzadur > uzatır (13a/8)

ايتدى” itdi > etti (17b/6)

etmekdedir > etmektedir (24b/9)

gelmekdedir > gelmektedir (24b/8)

katmakdadır > katmaktadır (24b/13)

irişdirmekdedir > iriştirmektedir (24b/10)

‘aşkda > ‘aşkta (26b/12)

طاتدى” tatdı > tattı (29a4)

çıkıdı > çıktı (29b/3)

düşdüm > düştüm (30b/17)

hayretde > hayrette (31b/7)

yazmakda > yazmakta (31b/8)

okumakda > okumakta (31b/8)

olubdur > oluptur (29a/5)

dökdiler > döktüler (29b/15)

düşdüğü > düştüğü (33b/6)

ditrerdi > titrerdi (35b/14)

gitdi > gitti (39a/13)

dürlü > türlü (38b/6)

olupdur > oluptur (41a/14)

göriüpdür > görünüptür (41a/16)

silinüpdür > siliniptir (41b/13)

3. ŞEKİL BİLGİSİ (MORFOLOJİ)

19. yüzyılda yetişmiş olan şairin eseri üzerinde yaptığımız çalışma ikinci bölümünde ses bilgisi özelliklerini gösterdik. Çalışmamızın üçüncü bölümünde şekil bilgisi özelliklerini ele aldık.

3.1. İSİMLER

3.1.1. Çokluk Ekleri

Çokluk eki -lar, -ler'dir. Çokluk, hem doğrudan çokluk hem çokluk şahıs ifadesini taşır. Fonetik yapısında bir farklılık görülmemektedir. Metnimizde çokluk eki +lar olup kalın sıradan kelimelerde lar “لر” ve ince sıradan kelimelerde ise “لر” ler olmak üzere bir türlü yazılışı vardır.

-lar/-ler: İsimlerde Çokluk:

kalb-leri (2b/9), zevk-leri (10b/3), gül-ler (11b/13), ser-geşte-ler (11b/15), dil-
beste-ler (11b/15), dem-keşte-ler (11b/16), mäh-tâb-lar (11b/17), kulağ-lar (13a/13),
yük-leri (13a/17), it-ler (13a/19), bâhiş-ler (13a/20), kulağ-lar (13a/13), dudak-lar
(11b/13), yüklü-leri (13b/1), defter-ler-i-n-i (14b/8), yol-lar-ı-n-ı (15b/5), desti-leriyle
(16b/5), dağ-larda(16b/7), muhaqqıq-lar (26b/4), yolcu-lara (26b/10), filci-leriñ
(26b/15), komşu-larımız (27a/3), deñiz-ler (27a/12), göz-ler-i (27b/7), gözler-i
(27b/7), cān-lar-a (28a/1), cān-lar-a (28a/1), gemi-ler (29b/2), mellāhi-ler (29b/4),
kan-lar (29b/8), şehīd-ler (29b/8), göz-lerinden (29b/15), yalım-lar (30a/2), melāmī-
ler (32a/1), mescid-lerde (36a/2), figān-lar (37b/2), gül-leri (38b/4), gönül-ler
(38b/10), yer-lere (38b/10), yük-leri (38b/17), añ-lar (38b/18), izāfet-ler (39b/14),
hidāyet-ler (38b/14), ‘ināyet-ler (39b/15), nuşret-ler (39b/15), yād-lar (40a/6), hāne-
ler (40a/7), işāret-ler (40a/7), elīf-ler (40a/14), isim-ler (40a/15), ‘alem-ler (40a/15),

kıyāmet-ler (40b/6), kifāyet-ler (41/a7), yer-ler (41a/19), bun-lardır (41a/21), siper-lerdir (41a/22), sūr-lar-ıdır (41a/22), dāne-ler (41/b1), er-leriñ (41b/6), añ-lar (41b/16), kitāb-lar (42a/2), bir-ler (42b/1), bayram-lar (42b/4), ‘avām-lar-a (43a/3), mü’min-ler (41b/18).

-lar/-ler: Çekimli Fiil, 3. Şahıs Çokluk:

dedi-ler (2a/3), gelsin-ler (2b/9), ıaktı-lar (11b/12), etti-ler (11b/12), alır-lar (11b/17), iñ-ler (12b/3), yükler-ile (13a/14), geldi-ler (13a/16), bağı-lar (13a/16), gördü-ler (13a/17), ıaldı-lar (13a/19), geberdi-ler (13a/19), yedi-ler (13a/19), gitti-ler (13a/20), desin-ler (14b/10), oldu-lar (14b/15), dedi-ler (14b/16), ıldı-lar (14b/19), olan-lar (23b/3), dinemez-ler (27a/12), yürür-ler (29b/2), geliyor-lar (29b/2), kırdı-lar (29b/10), n’etti-ler (29b/11), döktü-ler (29b/12), ağladı-lar (29b/16), eyleyen-ler (30a/10), ıldı-lar (30a/10), eden-ler (30a/10), duymadı-lar (31b/9), dedi-ler (36a/3), ey-ler (41b/2), ey-ler (42a/8), der-ler (42b/1), gelir-ler (42b/4)

Çokluk Eki

Metnimizde görülen farklı bir özellik de alıntı kelimelerde iki çokluk ekinin üst üste getirilmesidir. Aslında bu durum Türkçede yaygın olarak görülür:

hurūfāt-lar (40a/16), nevāt-lar (40a/16)

-āt: Arapça Çokluk:

zuhūrāt (4b/2), (38b/8), mevcūdāt (4b/5), (12b/8), kıyūdāt (12b/8), maḥlūkāt (36a/9), vāridāt (34a/7), fütühāt (34a/7), fütühāt-la (39a/3), hurūfāt (41b/11), ledünniyāt (40b/11), maḳāmāt (42a/7)

3.1.2. İyelik Ekleri

a. Teklik 1. Şahıs: -m, -(i)m, -(i)m

Teklik 1. şahıs iyelik eki –m’dir; arada yardımcı ses olarak ünlü –ı, –i- bulunur.²⁹ 1. şahıs iyelik ekleri metnimizde hem düz hem yuvarlak olmak üzere iki şekillidir ve dudak uyumuna bağlıdır. Çok az olmakla birlikte yuvarlak ünlü (-u, -ü-) ile bağlandığı örnekler de vardır:

gönlü-m (3b/7), vücūd-u-m (3b/9), vücūd-u-m (9b/3), gönlü-m (9b/9), yüz-ü-m-e (11b/10), derün-u-m-da-ki (12a/15), bülbül-ü-m (12b/1), (24b/12), gönlü-m (12a/16), gül-ü-m (12b/3), üzñ-ü-m-e (12b/7), rûḥ-u-m (27b/20), vücūd-u-m (28b/2), bülbül-ü-m (29a/7), şühūd-u-m (29a/10), kulağ-u-m-a (31b/3), söz-ü-m (34b/2), mecnūn-u-m (35b/8), vücūd-u-m-a (35b/10), dost-u-m (36b/8), göñl-ü-m (2b/18), (3b/7), maḥbūb-u-m (3a/4), vücūd-u-m (3b/9), (9b/3), göñl-ü-m (9b/9), (12a/16), (32b/9), (35b/15), yüz-ü-m-e (11b/10), derün-u-m-da-ki (12a/15), bülbül-ü-m (12b/1), (24b/12), gül-ü-m (12b/3), üzñ-ü-m-e (12b/7), rûḥ-u-m (27b/20), vücūd-u-m (28b/2), bülbül-ü-m (29a/7), (36b/7), şühūd-u-m (29a/10), göñl-ü-m (32b/9), göñl-ü-m (33a/1), söz-ü-m (34b/2), göñl-ü-m-den (37b/2), vücūd-u-m-a (37b/5), göñl-ü-m-e (38b/7), meşğul-u-m (38b/14), ‘özl-ü-m (42a/5), sülūk-u-m (42b/19)

-m:

Sonu ünlüyle biten isimlere doğrudan doğruya eklenmektedir:

sev-gi-m (30b/11), ārzū-m (27b/5), sīne-m-i (33b/12), kendi-m-e (30a/3), cüşşe-m-i (35b/3), sīne-m-e (37b/4)

²⁹ Faruk K. Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul, 1977, s.81.

-m, -(i)m, -(i)m:

cān-ı-m-a (1b/8), (2b/18), ism-i-m (2b/7), resm-i-m (2b/7), baş-ı-m-dan (2b/13), yaş-ı-m (2b/15), cān-ı-m (2b/15), derd-i-m-e (3a/1), vird-i-m (3a/2), vird-i-m-durur (3a/2), cān-ı-m (3a/3), derd-i-m-a (3a/6), baş-ı-m-a (7b/3), kendi-m-i (7b/7), şadr-ı-m-a (7b/8), baş-ı-m-a (7b/8), yüreğ-i-m-i (9b/3), cān-ı-m-ı (9b/4), zār-ı-m (9b/7), varlığ-ı-m (9b/9), benliğ-i-m-i (9b/10), ‘azîz-i-m (11b/5), kalb-i-m-i (11b/13), cān-ı-m (11b/14), cāvidān-ı-m (11b/18), rāhat-ı-m-ı (12a/16), ehl-i-m (13a/11), dervîş-i-m (13a/13), ben-i-m (13a/13), cān-ı-m (13a/3), kalb-i-m-i (13b/3), şeyh-i-m (13b/3), şeyh-i-m-ile (13b/5), şāh-ı-m (13b/7), şeyh-i-m (13b/7), yüreğ-i-m-de (13b/8), figān-ı-m (13b/8), derd-i-m-le (13b/9), kalb-i-m-de (13b/10), nāib-i-m (17b/3), pervāz-ı-m-durur (24b/12), ciğer-i-m (25b/3), bed-nam-lığ-ı-m (26b/12), rāhat-ı-m (26b/15), kalb-i-m (27a/11), ‘aql-ı-m (27a/11), dil-hāh-ı-m-a (27a/13), sevdiğ-i-m-e (27b/4), cān-ı-m-dan (27b/5), hāl-i-m (27b/12), ben-i-m (27b/15), kalb-i-m-e (27b/17), vird-i-m (28b/4), var-lığ-ı-m-ı (28b/7), ‘aşığ-ı-m (28b/9), ben-i-m (29a/4), hayret-i-m (29a/2), ben-i-m (29a/4), Mālik-i-m (29a/5), mürşid-i-m (29a/11), ‘uryān-ı-m mı (33b/14), pîr-i-m-dir (42b/20), emir-i-m-dir (42b/20), aşl-ı-m-a (29a/13), kār-ı-m (30a/13), zār-ı-m (30a/13), ‘aql-ı-m (29b/3), Hüseyn-i-m (29b/18), ‘azîz-i-m (30a/12), yār-ı-m (30a/15), (30a/19), var-ı-m (30a/15), nār-ı-m (30a/17), amān-ı-m (30a/18), var-ı-m (30a/19), hayāl-i-m (30a/20), cihāt-ı-m (30b/1), berāt-ı-m (30b/1), hayāt-ı-m (30b/2), cān-ı-m (30b/3), kan-ı-m (30b/3), dīvān-ı-m (30b/5), mîzān-ı-m (30b/5), cev-lān-ı-m (30b/6), mîzān-ı-m (30b/5), şeyh-i-m-den (30b/11), ben-i-m (30b/12), şāh-ı-m (30b/12), māh-ı-m (30b/12), kıble-gāh-ı-m (30b/12), cān-ı-m-a (30b/13), penāh-ı-m (30b/13), revān-ı-m (30b/13), şeyh-i-m-den (30b/15), teslîm-i-m (30b/17), baş-ı-m-ı (31b/6), cān-ı-m (31b/12), Allāh-ı-m (32b/10), ‘aql-ı-m (32b/11), Allāh-ı-m (32b/12), (32b/14), (32b/16), dîl-i-m-i (33b/11), ten-i-m-i

(33b/11), ğam-ı-m (33b/12), ‘azîz-i-m (34a/3), münîr-i-m (34a/3), beşîr-i-m (34a/4), emîr-i-m (34a/5), cān-ı-m (34a/6), revān-ı-m (34a/7), muḥibb-i-m (34a/8), feyż-i-m (34a/9), şāh-ı-m (34a/9), karar-ı-m (35b/4), dil-i-m-e (35b/4), giriftār-ı-m (35b/4), cān-ı-m-ı (35b/7), nālān-ı-m (35b/9), ten-i-m (35b/10), cism-i-m (35b/10), sever-i-m (35b/9), baş-ı-m-ı (35b/14), cism-i-m (35b/14), karar-ı-m-da (35b/15), derd-i-m (36b/2), kurbān-ı-m (36b/10), cān-ı-m-ı (36b/6), var-ı-m (36b/6), (36b/11), zebḥ-i-m (36b/12), cānān-ı-m (36b/12), feryād-ı-m (36b/7), cān-ı-m-la (36b/16), zevk-i-m-le (36b/17), mü’min-i-m (36b/18), hırka-m-ı (38b/4), murād-ı-m-ca (38b/19), pîr-i-m-dir (42b/20), mazḥar-ı-m (36b/18), baş-ı-m-a (37b/3), karar-ı-m (37b/6), lisān-ı-m (39a/9), şeyḥ-i-m (42b/15), ben-i-m (42b/15)

Teklik 2. Şahıs: ñ, -(ı)ñ, -(i)ñ

Bazı örneklerde tekil ikinci şahsın nazal n (ñ) yerine n ile yazıldığı görülür. Düz ünlü tabanlarda ve yuvarlak ünlülü tabanlarda her ikisi de dudak uyumuna bağlıdır. Teklik 2. Şahıs eki –ñ’dır; aradaki yardımcı ses –ı, -i-dir:

varlığı-ı-ñ-la (2a/13), nūr-u-ñ-la (2b/10), ism-i-ñ (2b/5), resm-i-ñ (2b/5), firāk-ı-ñ (9b/4), kul-u-ñ-dur (12b/7), nūr-u-ñ-dur (12b/7), zuhūr-u-ñ-dur (12b/8), sırr-ı-ñ-la (12b/9), sen-i-ñ-le (12b/9), yol-u-ñ-dur (12b/9), eflāk-ı-ñ-la (12b/10), sen-i-ñ-dir (12b/10), nūr-u-ñ-la (12b/10), var-ı-ñ-dir (12b/11), kul-u-ñ-dur (12b/13), el-i-ñ-dir (12b/12), ad-ı-n-la (12b/15), yük-ü-ñ (13a/2), meyl-i-ñ (19b/5), varlığı-ı-ñ-la (2a/13), ‘āşık-ı-n (2b/8), cān-ı-ñ (9b/13), sen-i-ñ (11b/12), (11b/14), (11b/16), (11b/18), (32b/21), medḥ-i-ñ (13a/7), (29b/6), pāzār-ı-n (19b/4), (2b/3), kendi-n-i (2a/11), (2a/14), (2b/3), (3b/10), (13a/6), (13a/9), (13a/11), (15b/7), (19b/6), yār-ı-ñ-dir (27b/6), kendi-n-i (19b/6), (20b/2), (20b/5), (21b/5), (26b/2), kendi-n-e (20b/5), ḥüsn-ü-ñ-le (27b/10), zevk-i-ñ-le (27b/11), nūr-u-n-dan (27b/13), ‘aşk-ı-ñ (27b/19),

sen-liğ-i-ñ (27b/9), şeyh-i-ñ (30a/12), aşk-ı-n-a (30b/16), kendi-n-e (36a/14), (36a/15), (36a/16), (36a/17), (36a/18), ‘izzet-i-ñ (31b/4), cān-ı-ñ (31b/19), cemāl-i-ñ-den (32a/11), bayrām-ı-ñ (32b/6), zūnnār-ı-ñ (32b/7), zāt-ı-ñ-dir (32b/10), (32b/12), sırr-ı-ñ (32b/14), var-lıg-ı-ñ-dir (32b/15), var-ı-ñ (32b/21), sen-i-ñ (32b/21), kendi-n-den (33a/10), ‘aşk-ı-ñ (33b/11), (34a/1), ‘aşk-ı-ñ (33b/11), (33b/12), (33b/13), (33b/14), (34a/1), hicr-i-ñ (33b/12), hüs-n-ü-ñ (33b/13), cemāl-i-ñ (35b/7), (36b/3), yol-u-n-a (35b/7), dağ-ı-ñ (35b/8), cemāl-i-ñ-le (35b/11), yol-u-n-da (35b/11), ism-i-ñ (36a/7), yüz-ü-n-dür (36a/8), sırr-ı-n-dir (36a/8), sen-i-ñ (36a/9), nūr-u-ñ-la-dir (36a/9), kıl-u-n-dur (36a/9), nūr-u-n-dur (36a/10), yüz-ü-n-dür (36a/10), ruḥ-u-n-dur (36a/11), cemāl-i-n-dir (36a/11), göz-ü-ñ (36a/12), kendi-n-e (36a/14), (36a/15), (36a/16), (36a/17), (36a/18), (36a/19), (36a/20), (36a/21), nef-s-i-ñ (36a/16), sırr-ı-ñ (36a/16), dīdār-ı-ñ (36b/5), cemāl-i-ñ (36b/3), kalb-i-ñ (37b/8), şāḥ-ı-ñ (39a/3), cān-ı-ñ (42b/13), şāni‘-i-ñ (36a/18), cüsse-n-i-ñ (36a/18), müşg-i-ñ-den (38b/15)

Teklik 3. Şahıs: -ı, -i, -u, -ü, -sı, -si

Teklik 3. şahıs iyelik ekleri düz ünlü tabanlarda dudak uyumuna bağlıdır. Yuvarlak ünlülü tabanlarda da uyuma bağlıdır. Teklik 3. şahıs ekleri ünsüzle biten kelimelerde –ı, -i ünlü ile bitenlerde –sı, -si şeklindedir.

nışf-ı (2a/16), zāt-ı-y-la (1b/2), fātih-i-dir (1b/3), fi‘l-i-dir (1b/3), iç-i-n-de (1b/5), (1b/9) ‘ālem-i (1b/10), iç-i-n-de (1b/5), (1b/9), sırr-ı (1b/10), (1b/13), iç-i-n-de (1b/11), bir-i (1b/13), (2a/1), tāk-ı-nıñ (2a/2), terk-i (2a/2), bir-i-si-dir (2a/2), maḥv-i-yā (2a/3), bir-i-si-n-e (2a/3), bir-i (2a/3), reng-i (2a/5), od-ı-y-ıla (2a/8), rü‘yet-i (2a/9), nef-s-i-n-i (2a/12), ‘ālem-i (2a/15), kalb-ler-i (2b/9), şevk-i-y-le (2b/9), iç-i-n-de (2b/11), pertev-i (2b/10), kim-i (2b/19), gib-i (3a/1), (13b/12), (13b/6), (28b/16), ‘aşk-ı-y-la (3a/6), remz-i (3b/4), iç-i-n-e (3b/5), (31b/12), baş-ı-n-

a (3b/6), âteş-i-dir (3b/8), kibrit-i-y-le (3b/9), sırrı-y-la-dır (4b/2), Hakk-ı-y-la (4b/2), zāt-ı-n-a (4b/4), hitāb-i-y-le-dir (4b/5), mebd-e'-i (4b/5), 'aşk-ı-y-la (4b/6), aln-ı-n-a (4b/5), nefis-i-n-e (5b/2), cennet-i (5b/4), hābl-i-n-e (5b/5), 'izzet-i-n-e-dir (5b/5), sırr-ı-n-ı (6b/3), 'uşşāk-ı (6b/4), merkez-i-n-e (6b/5), sırr-ı-n-ı (6b/8), iç-i-n-e (6b/8), iç-i (7b/4), eṭrāf-ı-n-da (7b/5), hāiṭ-i (7b/6), ceyb-i-n-e (7b/8), ders-i-n-i (8b/2), nefis-i-n-i (8b/2), kalb-i-n-i (8b/3), nefis-i-n-i (8b/4), iç-i-n-de (8b/5), nefis-i-n-i (8b/5), 'aşk-ı-y-la (9b/3), iç-i-n-de (9b/9), 'aşk-ı-y-la (10b/2), zevk-ler-i (10b/3), emr-i-n-de (10b/3), dudağ-ı-n-da (10b/4), leb-i-n-den (10b/4), manzar-ı-sıñ (10b/5), mekteb-i-n-de (11b/2), 'ilm-i (11b/2), ledün-i-dir (11b/3), kitāb-ı-n-ı (11b/5), sırr-ı (11b/5), 'izzet-i-n-den (11b/7), cemāl-i-n-den (11b/8), sırr-ı-dır (11b/11), 'ālem-i (11b/11), 'aşk-ı (11b/12), cemāl-i-n-den (11b/12), kızzılığ-ı (11b/13), cemāl-i-n-den (11b/14), (11b/16), 'ālem-i (12a/3), cemāl-i-n-den (11b/18), kalb-ler-i (12a/2), devr-i-dir (12a/2), 'aşk-ı-n-da (12a/6), devr-i-dir (12a/6), mäh-i (12a/8), devr-i-dir (12a/8), (12a/10), (12a/12), (12a/14), cān-ı (12a/7), şüret-i (12a/11), ad-ı-durur (12a/13), iç-i-n-de (12a/14), âteş-ler-i-n-dir (12a/15), namāz-ı-n (14b/19), ad-ı-n (42a/19), Hakk-ı (18b/7), kalb-i-n-i (19b/2), sırr-ı (19b/3), kalb-i-n-e (19b/4), nefis-i-n-i (19b/5), Hakk-ı (19b/6), sırr-ı (20b/4), Hakk-ı (20b/5), sırr-ı-n-ı (20b/6), cān-ı-y-ıla (20b/6), māsivā-y-ı (21b/2), iç-i-n-de (21b/4), (22b/3), benliğ-i-n-den (21b/5), Hakk-ı (21b/6), (22b/5), iç-i-n-de (22b/3), Hakk-ı (22b/5), baḥr-i-n-e (22b/6), kalb-i-n-i (29b/3), iç-i-n-de (23b/4), il-i-n-den (23b/6), kalb-i-n-i (23b/3), el-i-n-de (23b/5), devr-i-dir (24b/3), baş-ı-n-ı (24b/4), yār-ı (24b/8), nefret-i (24b/11), zincir-i-n-e (24b/10), devrān-ı-dır (25b/4), bā'ış-i (26b/3), şirk-i-n-i (26b/5), kalb-i-n-den (26b/5), şüm-i-n-den (26b/6), birliğ-i-n-e (26b/6), göz yaş-ı (26b/10), ihtiyār-ı (26b/12), murād-ı-n-ı (26b/13), ateş-i-n-e (26b/14), hāl-i (27a/3), 'ādet-i-ñ (26b/15), libās-ı (26b/17), peyk-i (27a/2), selm-i-niñ (27a/3), diğ-e-r-i (26b/19), meclis-i (27a/3), 'aşk-ı-n-a (27a/11), bāb-ı-n-da (27b/15), cemāl-i-ne (28a/3), sırr-ı-n-ı (28b/5), nefis-i-n-i (28b/6), remz-i-

n-e (28b/6), Hakk-ı (28b/17), cemāl-i (12a/17), himmet-i-n-i (12a/19), eyle-n-diğ-i (12b/6), medh-i-n-e (12b/7), hakk-i (12b/9), beyt-i-n-de (12b/12), dergāh-ı-n-a (12b/13), el-i (12b/12), pir-i-n-ā (12b/14), bāb-ı-n-a (12b/11), bāb-ı-n-a (12b/15), remz-i (12b/15), kalb-i-n-i (12b/16), āhvāl-i (12b/18), yar-ı –durur (13a/4), baş-ı-n-ı (13a/5), (13a/6), hāmīl-i (13a/5), bir-i-si (13a/7), baş-ı-n-ı (13a/8), baş-ı-n-ı (13a/10), bir-i (13a/14), bir-i-si (13a/14), sāhil-i-n-e (13a/16), yükler-i (13a/17), şiklet-i-n-den (13a/17), alt-ı-n-a (13a/19), at-ı (13a/19), ağz-ı-n-ı (13a/18), merkeb-i (13a/19), yüklü-ler-i (13b/1), el-i-n-i (13b/4), bātın-ı-n-ı (13b/4), mā-sivā-y-ı (13b/11), ağac-ı (13b/12), cism-i-y-ile (13b/13), meşreb-i-n-de (14b/5), iç-i-n-e (14b/14), kalb-i-n-i (14b/5), defter-ler-i-n-i (14b/8), yād-ı-y-la (14b/10), şal-ı-n-ı (14b/17), şehir-i-dir (14b/17), sır-ı (15a/6), iç-i-n-de (15a/6), yol-lar-ı-n-ı (15b/5), nefis-i-n-i (15b/5), cān-ı-n-ı (15b/8), baş-ı-n-ı (16b/2), el-i-n-e (16b/3), ağz-ı-n-a (16b/4), yer-i-n-e (16b/6), bāzār-ı-n-da (16b/7), söyle-diğ-i (16b/8), pāy-i-n-e (17b/5), Hakk-ı-nıñ (17b/5), ders-i-n-i (17b/6), iç-i-n-de (18b/2), kalb-i-n-i (18b/4), emr-i-n-e (18b/4), baş-ı-n-ı (18b/5), nefis-i-n-i (18b/6), el-i-n-de (18b/6), emr-i-le (18b/8), yol-lar-ı (29a/2), ism-i (29a/3), il-i-n-de (29a/12), mellāh-ı-ler (29b/4), şāhib-i (29b/5), Hüseyn-i-ni (29b/6), kırmız-ı (29b/8), yattıg-ı-n-dan (29b/8), kan-ı-n-ı (29b/12), pāk-i (29b/10), şultān-ı-n-ı (29b/12), cān-ı-n-ı (29b/13), gözler-i-n-den (29b/15), yaş-ı (29b/15), iç-i-n-e (30a/2), ‘āşık-ı-n-a (30a/8), takrīr-i-n-de (30a/4), mahv-ı (30a/6), māl-i-dir (30a/6), cān-ı-y-ıla (30a/7), can-ı (30a/10), var-lıg-ı-n-ı (30a/10), bir-i-dir (30a/11), eşiğ-i-n-de (30b/8), iz-i-n-e (30b/10), feyz-i-n (30b/10), himmet-i (30b/11), ‘izzet-i (31b/3), birliğ-i-n-e (31b/4), var-lıg-ı-n-dan (31b/5), de-diğ-i (31b/9), hengām-ı-n-da (31b/11), şavm-ı-n-ı (31b/17), iz-i-n-e (32a/1), meşreb-i-dir (32a/5), iç-i-n-de (32a/5), cemāl-i-n-den (32a/11), bāğ-ı-nıñ (32a/11), vişāl-i-n-den (32a/11), meşāmm-i-n-den (32a/13), şehir-i-n-i (32a/14), pāzār-ı-n-dan (32a/14), bād-i (32a/12), dīdār-ı-n-dan (32a/15), dōşeğ-i-n-den (32a/18), pis-liğ-i-n-i (32a/19),

ferraş-i-yün (32a/20), māl-i-y-la (32b/1), var-ı-n-dan (32b/2), bir-i (32b/3), zāt-ı (32b/5), fi'l-i-n-i (33a/2), Kır'ān-ı (33b/6), sivā-y-ı (33b/7), baş-ı-n-a (33b/9), baħr-i-n-e (33b/10), kıble-gāh-ı (34a/4), mesken-i (34a/4), eṭrāf-ı-n-a (34a/5), yatağ-ı-dır (34a/6), sarā-y-ı-dır (34a/7), rūḥ-ı (34a/7), il-i-n-de (34a/8), tevḥīd-i (34a/8), başıdığ-ı (34a/8), yer-i (34a/8), şeyḥ-i (34a/9), nār-ı (34b/3), iç-i-n-i (34b/5), sırr-ı-n-a (35b/5), emr-i-n-e (35b/6), Mālik-i (35b/6), iç-i-n-e (35b/10), var-ı-la (35b/14), diyār-ı (35b/16), emr-i-n-e (36a/7), zāt-ı-n-a (36a/8), hicāb-ı (36a/9), ref'ı-den (36a/9), şān-ı-n-a (36a/10), dāğ-ı-n-a (36a/14), bāğ-ı-n-a (36a/14), ders-i-n (36a/16), cemāl-i (36a/17), niķāb-ı-n-ı (36b/3), benliğ-i (36b/8), var-ı-n-a (36b/8), nār-ı-n-a (36b/9), emr-i-n-e (36b/10), dār-ı-n-a (36b/11), meydān-ı-n-da (36b/13), (36b/15), (36b/17), (36b/19), (37a/2), mıkṛāz-ı (36b/15), var-ı (36b/16), var-ı-n-a (36b/18), dār-ı-n-a (36b/19), devr-i-n-e (37a/2), bāb-ı (38b/3), gül-ler-i (38b/4), şuret-i (38b/5), zıkr-i (38b/6), cānān-ı-dır (38b/7), yel-i (38b/7), zūhūrāt-ı (38b/8), sırr-ı (38b/9), zāt-ı-dır (38b/9), yel-i (38b/9), temşīl-i (38b/10), kat-ı-n-dır (38b/11), mir'āt-ı (38b/12), şūret-i (38b/12), pīr-i (38b/16), konağ-ı-n-dan (38b/17), yük-ler-i (38b/17), girdāb-ı (38b/18), mevc-i-n-den (38b/18), baħr-i (38b/18), cihān-ı (38b/20), kemāl-i-y-le (39a/2), zülāl-i (39a/2), 'ayn-ı-dır (39a/3), maṭla'ı (39a/4), murād-ı (39a/3), ilm-i-n-e (39a/4), taķvā-y-ı (39a/5), kalb-i (39a/5), sırr-ı-n-a (39a/6), pīrān-i (39a/6), 'ilm-i-n-e (39a/8), raḥmān-i (39a/8), medḥ-i-n-e (39a/9), ayağ-ı-nıñ (39a/9), türāb-i (39a/9), göz-i (39a/16), kudret-i (39a/17), iz-i (39a/17), tesbīḥ-i (39b/6), esrār-ı-n-a (39b/10), Ḥaķķ-ı (39b/13), tesbīḥ-i (39b/17), devr-i-n-i (39b/17), 'arif-i-dir (39b/17), ḥüsn-i (40a/1), ḥarf-i (40a/6), beş-i (40a/6), mīm-i (40a/8), ceb-i-n-de-dir (40a/13), şevķ-i (40a/21), bir-i (40b/1), (40b/2), fark-ı (40b/2), nişān-ı-dır (40b/6), kıyām-ı-dır (40b/6), devr-i (40b/9), 'ayn-ı (40b/17), (40b/19), bir-i (40b/20), ğayr-ı-dır (41a/4), (41a/2), 'ayn-ı (41a/8), sırr-ı (41a/12), bir-i (41a/16), sağış-ı-dır (41a/17), tıbāķ-ı-dır (41a/17), bir-i (41a/18), on beş-i-dir (41a/18), şūr-lar-ı-dır (41a/21), sırr-ı (41b/3),

zevķ-i-n-i (41b/4), bülüg-i-dir (41b/6), sırr-ı (41b/6), maķām-ı-dir (41b/7), sırr-ı (41b/8), seyrān-ı-dir (41b/9), ehl-i (41b/16), bir-i (41b/19), sırr-ı-n-a (41b/20), sālīk-i (41b/22), ‘ilm-i-n-i (41b/22), sālīk-i (41b/23), ehl-i (42a/3), ism-i-n-e (42a/6), fi‘l-i (42a/8), şıfāt-ı (42a/9), sırr-ı (42a/12), a‘żā-y-i (42a/14), sırr-ı (42a/14), (42a/17), tevḥīd-i (42a/17), sırr-ı (42a/18), ğayr-i (42a/20), (33a/11), (2b/12), (38b/20), (40b/19), mi‘rāc-ı-n-ı (42b/2), menba‘-ı (42b/10), merci‘-i (42b/10), menzil-i (42b/11), imām-ı-dir (42b/19), ḥarām-i-dir (43a/5), sırr-ı-n-a (43a/9), ay-ı-dir (43a/11), māh-ı-dir (43a/11), ḥātīm-i (43a/13), evḥād-ı-dir (42b/18), reşād-ı-dir (42b/18), kıyād-ı-dir (43a/4), ezvāk-ı (43a/9), ḥāl-i (27a/3)

-sī, -sī :

bir-i-si-dir (2a/2), bir-i-si-n-e (2a/3), müsemmā-sı (2b/5), ma‘na-sı-n-ı (10b/6), Ḥudā-sı-n (10b/7), ziyā’-sı-n-dan (11b/17), meyve-si-n-i (12a/12), ğuşşa-sı-n-dan (12a/18), mübāreke-si-n-e (12b/10), bir-i-si (13a/7), ārzū-su-dur (13a/12), iki-si (13a/14), bir-i-si (13a/14), iki-si (13a/16), maḥfī-si-y-le (14b/4), hırķa-sı-n (17b/2), (14b/7), tar-la-sı-dir (21b/3), gece-si (27a/5), kurtu-l-ma-sı (27a/13), cilve-si-dir (27b/7), hırķa-sı (29a/11), deryā-sı-n-a (30a/1), ziyā-sı-la (30a/2), hırķa-sı-n-dan (32a/2), verā-sı-n-da (32a/15), iki-si-n (33a/19), tecellī-si (33b/4), içeri-si (35b/15), koķu-su-n-dan (32a/12), koķu-su (32a/13), deryā-sı-n-a (36b/14), terceme-si (38b/13), hep-si (39a/11), cümle-si (39a/11), küllī-si (39a/14), secde-si (41a/1), iki-si (41a/5), fenā-sı-dir (41b/7), üç-üncü-sü (42a/6), cümle-si-n (42b/1), cümle-si-n (42b/1), ulū-su-dur (42b/15), hümā-sı-dir (42b/16), ğıdā-sı-dir (42b/16), rehnümā-sı-dir (42b/17), ‘atā-sı-dir (42b/17), koķa-sı (43a/8), fenā-sı (43a/13)

-u, -ü:

yüz-ü-n-ü (2a/10), nār-u-n-a (2b/14), ‘ömr-ü-n-ü (2a/11), yüz-ü-n-ü (2a/10), söz-ü-n-e (11b/16), ön-ü-n-de (16b/3), zülf-ü-n-de (11b/15), yüz-ü (11b/17), yüz-ü-nüñ (12a/5), düz-lüğ-ü-n-ü (12a/17), ḥüsn-ü-n-den (12a/5), öñ-ü-n-de (12b/20), yükü-y-le (12b/20), rūḥ-u (12a/11), kürs-ü-nüñ (12a/13), ön-ü-n-de (13a/12), (16b/3), yüz-ü (13b/16), (15b/8), (29a/4), nūr-u-dur (14b/11), ‘ömr-ü-n-ü (15b/4), yol-u-n-a (15b/7), odun-u-y-la (16b/3), yüz-ü-n-e (17b/2), söz-ü-n-ü (18b/5), yol-u-n-da-dır (18b/5), yol-u-n-da (18b/8), (26b/10), gūş-u-n-a (20b/3), vücūd-u-n-u (21b/3), zülf-ü-nüñ (24b/10), göz-ü-y-le (27b/8), ıyd-ı (28b/14), göñl-ü-n-e (19b/3), göz-ü-n-ü (21b/2), (38b/12), derün-u-n-da (23b/3), gül-ü-n-e (24b/12), zülf-ü-n-e (30a/1), yol-u-n-a (31b/5), zülf-ü-n-e (31b/5), maḳşūd-u (31b/17), üst-ü-n-e (32a/12), post-u-n-u (32a/20), şühūd-ü (33a/21), düş-tüğ-ü (33b/6), ḳul-u-n-a (35b/2), (35b/3), (35b/4), yüz-ü-n-ü (35b/9), şur-u-n-a (36a/4), nūr-u-n-a (36a/6), ruḥ-u-n-dur (36a/11), yol-u-n-a (36b/6), (36b/7), (36b/9), (36b/10), (36b/11), (36b/12), gül-ü-n-e (36b/7), yüz-ü-n-de (38b/9), göñl-ü (38b/15), şoñ-u (38b/19), göz-ü (39a/16), yol-u-n-a (40b/4), ‘urūc-u-dur (41b/6),

Çokluk 1. Şahıs İyelik Eki: -mız, -miz, -muz, -müz

Çokluk 1. şahıs iyelik eki –mız, -miz’dir. Ünsüzle biten kelimelerden sonra araya yardımcı ünlü girmektedir. Düz ünlü tabanlarda dudak uyumuna bağlıdır.

varlıg-ı-mız (2b/10), pīr-i-miz (12a/18), iftiḥār-ı-mız (12b/10), var-ı-mız (12b/10), silsile-miz-dir (14b/2), mesleğ-i-miz-dir (14b/2), şāh-ı-mız (14b/2), ders-i-miz-dir (14b/3), sırr-ı-mız (14b/3), ğayrı-mız (14b/4), vīrd-i-miz-dir (14b/5), şeyḥ-i-miz (14b/6), pāzār-ı-mız (14b/7), var-ı-mız (14b/7), vird-i-miz (14b/9), kār-ı-mız (14b/10), dildār-ı-mız (14b/11), zār-ı-mız (14b/11), derd-i-miz (14b/12), aḥvāl-i-miz

(14b/13), ders-i-miz (14b/13), yaprağ-ı-mız (14b/13), tākāt-i-mız (14b/14), ‘uṣṣāk-ı-mız(14b/15), vird-i-miz-i (14b/16), āḥbāb-ı-mız (14b/16), seyrān-ı-mız (14b/17), meydān-ı-mız (14b/17), ṣāh-ı-mız (14b/18), eşcār-ı-mız (14b/18), miḥrāb-ı-mız (14b/19), yārān-ı-mız (14b/19), devrān-ı-mız (15a/1), kār-ı-mız (15a/2), yār-ı-mız (15a/2), serdār-ı-mız (15a/3), pīr-i-miz (17b/3), yaş-ı-mız (26b/11), komşu-lar-ı-mız (27a/3), ciğer-i-miz (29b/6), derd-i-miz (29b/8), şübhe-miz (31b/4), ḳalb-i-miz (31b/15), (31b/20), var-ı-mız-a (32b/19), cism-i-miz (36a/5), cüşse-miz (36a/6), kendi-miz-i (36b/9), ḥāl-i-miz-i (38b/18), var-ı-mız-ı (39a/15), esrār-ı-mız-ı (39a/18), rāz-ı-mız-ı (39a/19)

-muz, -müz, -(u)muz, -(ü)müz:

Çokluk 1. şahıs iyelik eki –muz, -müz’dür. Ünsüzle biten kelimelerden sonra araya yuvarlak ünlü gelmektedir. Ek yuvarlak ünlülü tabanlarda dudak uyumuna bağlıdır.

buğağ-u-muz (12b/9), maḥbūb-u-muz (27a/7), göñl-ü-müz-ü(36b/3), özü-müz-ü (39a/17), göñlü-müz-den (14b/4).

Çokluk 2. Şahıs: -ñız, -ñiz

Çokluk 2. şahıs iyelik eki –ñız, ñiz’dır. Düz ünlülü tabanda dudak uyumuna bağlıdır.

rabb-i-ñiz (31b/3)

Çokluk 3. Şahıs: -ları, -leri

Çokluk 3. şahıs iyelik ekleri –ları, -leri’dir. Bu ek teklik 3. şahıs eki –ı, -i’nin çokluk eki –lar, -ler ile birleşmesinden oluşmuştur. Birkaç örnek aşağıdadır:

kalb-leri (2b/9), zevk-leri (10b/3), yük-leri (13a/17), yüklü-leri (13b/1), yolları (29a/1), gül-leri (38b/4)

Aitlik Eki:

Bu ek daima ince sıradan olup ve uyumsuz gelmektedir. Dil uyumuna bağlı değildir.

derūn-u-m-da-ki (12a/15), cān-da-ki (30a/17)

3.1.3. İsim Tamlaması

3.1.3.1. Belirli İsim Tamlaması

Belirli isim tamlaması, bir mülkiyet, nisbet ve aidiyet ifade eder. Bu tamlamada ilk isim ilgi (genitif) hâli eki, ikincisi ise iyelik eki alır: Bâzı örnekleri aşağıya alıyoruz:

Kāinātın fātīhidir besmele (1b/3),

‘ālemiñ sırrı (1b/10),

üç ħurūfuñ sırrı (1b/13),

fırkatın kibriti-y-le oldu türāb (3b/9),

yüzü nūruñ ziyā’sından alırlar (11b/17),

ḥākınıñ pāyine (17b/5),

mürşidiñ emrine etme i‘tirāz (18b/4),
zülfünüñ zincirine kayd oldu cān (24b/10),
‘ālemiñ devrānıdır (25b/4),
maḥbūbuñ zülfüne (30a/1),
Evliyānıñ yatağıdır (34a/6)

3.1.3.2. Belirsiz İsim Tamlaması

Belirsiz isim tamlamalarında belli bir aidiyet mânası yoktur. İlgi eki taşımayan isim umumiyetle ikinci ismin nev’ini cinsini çeşidini bildirir.³⁰

Metnimizde geçen belirsiz isim tamlamalarından örnekler aşağıdadır.

Seḥer yeli eser gülşen içre geçer (12b/2),
Mürşidim hırkası içre girmişim (29a/11),
Lāhūt deryāsına müstağrak oldum (30a/1),

3.1.3.3. Eksiz Belirli İsim Tamlaması

Bazan ilk isim ilgi hali eki almadığı halde, tamlama belirli bir anlam taşımaktadır. Metnimizde geçen örnekler aşağıdadır.

Benim: cānıma penāhım rūḥ-ı revānım (30b/13),
Senin: ‘Aşkına pervāne yanar şemdāne (30b/16),

³⁰ Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul 2000, s.113.

O: Melāmet hırkasından zāhir oldu ser-te-ser (32a/2)

3.1.4. İsim Çekimi

3.1.4.1. İlgi Hali (genitive): -ın/-in, -un/ün; -nın/-nin, -nun/-nün

Metnimizde hem yuvarlak sesli ünlü ile düz sesli ünlü görülmektedir. İlgi hali eki ünsüz ile biten isimlerde -ın, -in, -un, -ün; ünlü ile bitenlerde -nuñ, -nüñ'dür. Ek düz ünlülü tabanlarda ve yuvarlak ünlülü tabanlarda dudak uyumuna bağlıdır.

İlgi hali eki: -ın, -in

Ādem-iñ (4b/4), kāināt-iñ (1b/3), 'ālem-iñ (1b/10), ism-iñ (2b/5), firḳat-iñ (3b/9), mürşid-iñ (10b/3), ricāl-iñ (10b/4), Ḥaḳḳ-iñ (10b/5), ṣaḥ-iñ (11b/15), beş-iñ (12a/8), pīr-iñ (12b/13), benliḡ-iñ (14b/8), şeyṭān-iñ (15b/5), mürşid-iñ (18b/4), 'ālem-iñ (25b/4), Ḥaḳḳ-iñ (26b/6), filci-ler-iñ (26b/15), ṣāh-iñ (27a/11), Ḥaḳḳ-iñ (28b/9), sırr-ın (29a/2), mātem-in (29b/6), Ḥüseyn-iñ (29b/12), 'ālem-iñ (29b/12), şafaḳ-iñ (30a/2), beş-iñ (30a/4), varlıḡ-iñ (32a/20), 'ārif-iñ (33a/21), zāt-iñ (33b/4), 'ārif-īn-iñ (34a/4), sırr-iñ (36a/20), 'aşḳ-iñ (36b/6), (36b/7), (36b/8), (36b/9), (36b/11), (36b/12), (24b/3), Ḥaḳḳ-iñ (36b/10), (36b/18), cān-ı-m-iñ (38b/7), 'aşıḳ-iñ (38b/15), sāhil-in (38b/18), şeyḥ-iñ (39a/3), zebīḥ-in (39a/6), Allāh-iñ (39a/17), cihān-iñ (40a/21), (40b/9), ḥurūf-lar-iñ (41a/17), erler-iñ (41b/6), imām-iñ (41b/19), (42a/6), 'ilm-iñ (42a/3), ṭarīḳ-ler-iñ (42b/19), fātiḥ-iñ (43a/13), var-iñ (43a/13)

uñ, üñ (-nuñ, -nüñ):

ḥurūf-uñ, on-uñ (2a/5), (7b/6), (9b/7), (11b/5), (12a/6), (14b/11), (26b/10), (27b/6), (31b/17), (36b/11), (39a/9), nūr-uñ (11b/17), günūñ (4b/5), resūl-uñ (12b/12), maḥbūb-un (26b/14), on-uñ-dur (27b/5), hümā-y-un (29a/3), maḥbūb-uñ (30a/1), (31b/5), vücūd-uñ (32a/14), on-uñ (36b/11), (12a/11), (31b/17), (39a/9)

-niñ, -niñ, -nuñ, -nüñ:

tāc-ı-niñ (2a/2), ridā-niñ (2a/5), dehā-niñ (11b/16), mūrāī-niñ (13a/4), Ḥaḫḫ-ı-niñ (17b/5), selm-i-niñ (27a/3), şirāzi-niñ (26b/9), bāğ-ı-niñ (32a/11), evliyā-niñ (34a/6), Muştafā-niñ (36a/6), Ḥudā-niñ (36a/8), bāğçe-niñ (38b/3), evliyā-niñ (39a/4), ayağ-ı-niñ (39a/9)

-nuñ, -nüñ:

yüz-ü-nüñ (12a/5), kürs-ü-nüñ (12a/13), zülf-ü-nüñ (24b/10), kuru-nuñ (27a/2)

3.1.4.2. Yönelme (dativ) hâli eki: -a, -e

Yönelme hali eki –a, -e’dir. Ünlü ile biten kelimeye eklendiği zaman araya yardımcı -y- sesi gelmektedir. Fonksiyon ve yapı bakımından metnimizdeki örnekler diğer eserler ve dönemlerinki ile denktir.

Bugünkü kullanımdan farklı iki ismin anlamı yönelme hali ekiyle gösteriliyor.

‘Āşıkā buğz eyleyen bil oldu seg (Āşık[a]) (25b/5)

Secde başını indiremiyor (<Secdeye) (13a/10)

Yönelme eki –a, –e metnimizde geçen örnekler aşağıdadır.

kişi-y-e (1b/8), bil-meğ-e (1b/8), cān-ı-m-a (1b/8), ye-meğ-e (1b/12), yedi-y-e (2a/4), inşāf-a (2a/6), dildār-e (2a/9), Hakk-a (2a/14), saña (2b/1), ‘āşık-a (2b/4), saña (2b/6), (2b/9), (2b/18), cān-ı-m-a (2b/6), yaña (2b/9), kalb-e (2b/10), baña (2b/13), (2b/20), (3b/2), nārun-a (2b/14), kimse-y-e (2b/16), hırkata (2b/16), baş-a (2b/17), yaña (2b/17), cān-ı-m-a (2b/18), Hakk-a (2b/19), Hibbon-a (2b/20), derd-i-m-e (3a/1), meded-a (3a/2), minnet-a (3a/4), āteş-e (3a/5), ‘ālem-e (3b/2), için-e (3b/5), baş-ı-n-a (3b/6), zāt-ı-n-a (4b/4), alnı-n-a (4b/6), muṭma’in-e (5b/2), nefis-i-n-e (5b/2), merziyy-e (5b/3), ḥabl-i-n-e (5b/5), ‘izzet-i-n-e-dir (5b/5), vuşka-y-a (5b/6), kalb-e (5b/6), ṭavāf-a (6b/3), merkez-i-n-e (6b/5), zāt-a (6b/6), ḥarām-a (6b/7), iç-i-n-e (6b/8), gül-zār-e (7b/2), baş-ı-m-a (7b/3), şu-y-a (7b/7), şadr-ı-m-a (7b/8), baş-ı-m-a (7b/8), ceyb-i-n-e (7b/8), beyn-e (9b/2), baña (9b/7), Hakk-a (9b/12), ‘aşk-a (9b/13), boynu-m-a (11b/12), saña (11b/15), söz-ü-n-e (11b/16), cennet-e (12a/11), kürs-e (12a/13), baña (12a/17), medḥ-i-n-e (12b/7), üz-n-ü-m-e (12b/7), saña (12b/9), bāb-ı-n-a (12b/11), secde-y-e (12b/11), cān-a (12b/12), dergāh-ı-n-a (12b/13), mübāreke-si-n-e (12b/14), bāb-ı-n-a (12b/15), et-meğ-e (12b/15), Raḥofca-y-a (12b/16), oña (13a/1), ḥimār-a (13a/2), geç-meğ-e (13a/12), sāhil-i-n-e (13a/16), alt-ı-n-a (13a/19),öp-meğ-e (13b/4), destūr-e (13b/6), biz-e (13b/6), göğ-e (13b/8) ‘aşk-a (13b/13), (13b/14), āteş-e (13b/14), Hakk-a (14b/7), lahūt-a (14b/9), gül-e-dir (14b/11), iç-i-n-e (14b/14), sırr-a (15a/4), hevā-y-a, Hakk-a (15b/3), oña (15b/3), , Hakk-a (15b/6), yol-u-n-a (15b/7), yol-a (16b/3), el-i-n-e (16b/3), çay-a (16b/4), oyna-mağ-a (16b/4), ağız-ı-n-a (16b/4), şu-y-a (16b/5), yer-i-n-e (16b/6), biz-e (16b/8), decāc-e (16b/7), yüz-ü-n-e (17b/2), ‘ālem-e (17b/4), ta‘bīr-e (17b/4), pāy-i-

n-e (17b/5), ihvān-a (17b/6), ʔalb-e (18b/2), emr-i-n-e (18b/4), düz-meğ-e (18b/6), yer-e (18b/7), gönü-n-e (19b/3), ʔalbin-e (19b/4), dünyā-y-a (19b/5), Hakk-a (20b/3), güş-u-n-a (20b/3), kendi-n-e (20b/5), Hakk-a (21b/6), baır-i-n-e (22b/6), ‘ālem-e (23b/2), biz-e (23b/3), derd-e (23b/6), zincir-i-n-e (24b/10), gül-ü-n-e (24b/12), Mecnūn-a (24b/10), ‘aşk-a (25b/2), (25b/3), baña (25b/2), ‘āşık-a (25b/5), de-meğ-e (25b/6), birliğ-i-n-e (26b/6), yolcu-lar-a (26b/10), yol-a (26b/13), āteş-i-n-e (26b/14), yüz-e (26b/17), bostān-a (26b/16), biz-e (27a/1), ārzū-y-a (27a/8), mäh-a (27a/11), ‘aşk-ı-n-a (27a/11), dil-hāh-ı-m-a (27a/13), sīne-m-e (27a/12), ‘aşk-a (27b/3), sevdiğ-i-m-e (27b/4), cān-a (27b/14), baña (27b/14), cān-a (27b/16), bī-çāre-y-e (27b/16), ʔalb-i-m-e (27b/17), cān-lar-a (28a/1), cemāl-i-n-e (28a/3), kāmīl-e (28b/3), remz-i-n-e (28b/6), Hakk-a (28b/7), sırr-a (28b/8), gül-e (28b/10), yār-e (28b/11), şol-a (28b/12), dön-e (28b/14), vişāl-e (28b/14), lāhūt-a (29a/7), ‘aşk-a (29a/9), baña (29a/10), aşl-ı-m-a (29a/13), ‘aşk-a (29b/1), yezīd-e (29b/9), resūl-e (29b/11), ferş-e (29b/17), zülf-ü-n-e (30a/1), deryā-sı-n-a (30a/1), iç-i-n-e (30a/2), püryān-e (30a/2), kendi-m-e (30a/3), ‘āşık-ı-n-a (30a/8), tevḥīd-e (30a/9), oña (30a/10), dīdār-e (30a/10), ‘aşk-a (30a/12), Hakk-a (30a/14), (30b/7), iz-i-n-e (30b/10), cān-ı-m-a (30b/13), Hakk-a (30b/14), cān-a (30b/16), şemdān-e (30b/16), ‘aşk-ı-n-a (30b/16), şultān-a (30b/17), āmān-a (30b/17), ‘aşk-a (31b/2), ʔulağ-u-m-a (31b/2), birliğ-i-n-e (31b/4), yol-u-n-a (31b/5), (31b/6), mecrūḥ-a (31b/6), yedeyn-e (31b/10), zuhūr-a (31b/10), zülf-ü-n-e (31b/5), iç-i-n-e (31b/12), iz-i-n-e (32a/1), üst-ü-n-e (32a/12), ʔalb-e (32a/13), cāmi‘-e (32a/18), ḥammām-a (32a/19), omuz-a (32a/20), mescidü’l-fenā-y-a (32a/20), uyan-mağ-a (32b/4), ʔıl-mağ-a (32b/4), çöz-meğ-e (32b/6), var-ı-mız-a (32b/19), sırr-a (32b/22), taḳdīr-e (33a/2), Hālīk-a (33a/3), şühūd-e (33a/8), ʔalb-e (33b/6), bir-e (33b/6), baş-ı-n-a (33b/9), baır-i-n-e (33b/10), fenā-y-a (33b/7), eṭrāf-ı-n-a (34a/5), taṭhīr-e (34a/6), medḥ-e (34a/9), saña (34b/5), meydān-a (34b/8), ʔul-u-n-a (35b/2), (35b/3), (35b/4), dil-i-m-e (35b/4),

sırr-ı-n-a (35b/5), emr-i-n-e (35b/6), gör-meğ-e (35b/7), yol-u-n-a (35b/7), iç-i-n-e (35b/10), vücūd-u-m-a (35b/10), cevhlān-e (35b/12), devrān-e (35b/13), kurbān-a (35b/14), firḳat-a (36a/3), ṣān-ı-m-a (36a/3), ḥiṭāb-a (36a/4), şūr-u-n-a (36a/4), rūḥ-a (36a/6), nūr-u-n-a (36a/6), emr-i-n-e (36a/7), zāt-ı-n-a (36a/8), ṣān-ı-n-a (36a/10), saña (36a/11), oña (36a/11), (36a/12), dāğ-ı-n-a (36a/14), kend-i-n-e (36a/14), bāğ-ı-n-a (36a/14), (36a/15), (36a/16), (36a/17), (36a/18), (36a/19), (36a/20), (36a/21), saña (36b/1), yol-u-n-a (36b/6), (36b/7), (36b/9), (36b/10), (36b/11), (36b/12), gül-ü-n-e (36b/7), var-ı-n-a (36b/8), dār-ı-n-a (36b/8), nār-ı-n-a (36b/9), emr-i-n-e (36b/10), dār-ı-n-a (36b/11), (36b/19), ‘aşḳ-a (36b/13), deryā-sı-n-a (36b/14), Ḥaḳḳ-a (36b/18), (36b/14), birliğ-e (36b/14), var-a (36b/16), var-ı-n-a (36b/18), pergār-e (37a/1), nokṭa-y-a (37a/1), devvār-e (37a/1), devr-i-n-e (37a/2), baş-ı-m-a (37b/3), sīnem-e (37b/4), baña (37b/4), (37b/7), vücūd-u-m-a (37b/5), cān-a (38b/3), göñl-ü-m-e (38b/7), yer-ler-e (38b/10), biz-e (38b/14), reng-e (38b/15), saña (38b/16), baña (38b/17), var-ı-mız-a (32b/19), sırr-a (32b/22), taḳdīr-e (33a/2), Ḥālīḳ-a (33a/3), şühūd-e (33a/8), ḳalb-e (33b/6), bir-e (33b/6), baş-ı-n-a (33b/9), baḥr-i-n-e (33b/10), fenā-y-a (33b/7), eṭrāf-ı-n-a (34a/5), taṭhīr-e (34a/6), medḥ-e (34a/9), saña (34b/5), meydān-a (34b/8), ḳul-u-n-a (35b/2), (35b/3), (35b/4), dil-i-m-e (35b/4), sırr-ı-n-a (35b/5), emr-i-n-e (35b/6), yol-u-n-a (35b/7), iç-i-n-e (35b/10), vücūd-u-m-a (35b/10), cevhlān-e (35b/12), devrān-e (35b/13), kurbān-a (35b/14), ṣān-ı-m-a (36a/3), ḥiṭāb-a (36a/4), şūr-u-n-a (36a/4), rūḥ-a (36a/6), nūr-u-n-a (36a/6), emr-i-n-e (36a/7), zāt-ı-n-a (36a/8), ṣān-ı-n-a (36a/10), saña (36a/11), oña (36a/11), (36a/12), dāğ-ı-n-a (36a/14), kend-i-n-e (36a/14), bāğ-ı-n-a (36a/14), (36a/15), (36a/16), (36a/17), (36a/18), (36a/19), (36a/20), (36a/21), saña (36b/1), yol-u-n-a (36b/6), (36b/7), (36b/9), (36b/10), (36b/11), (36b/12), gül-ü-n-e (36b/7), var-ı-n-a (36b/8), dār-ı-n-a (36b/8), nār-ı-n-a (36b/9), emr-i-n-e (36b/10), dār-ı-n-a (36b/11), (36b/19), ‘aşḳ-a (36b/13), deryā-sı-n-a (36b/14), Ḥaḳḳ-a (36b/18), (36b/14), birliğ-e (36b/14), var-a

(36b/16), var-ı-n-a (36b/18), pergār-e (37a/1), nokṭa-y-a (37a/1), devvār-e (37a/1), devr-i-n-e (37a/2), baş-ı-m-a (37b/3), sīnem-e (37b/4), baña (37b/4), (37b/7), vücūd-u-m-a (37b/5), cān-a (38b/3), gōñl-ü-m-e (38b/7), yer-ler-e (38b/10), biz-e (38b/14), reng-e (38b/15), saña (38b/16), baña (38b/17), cihān-a (39a/1), ‘ilm-i-n-e (39a/4), sırr-ı-n-a (39a/6), oña (39a/8), ‘ilm-i-n-e (39a/8), medḥ-i-n-e (39a/9), baḥr-e (39a/10), seyrān-a (39a/16), izhār-e (39a/18), esrār-ı-n-a (39b/10), ‘ilm-e (39b/12), sırr-a (39b/12), ism-e (40a/1), imām-e (40a/3), (40a/8), sırr-a (40a/13), Āksā-y-a (40a/19), yol-u-n-a (40b/4), sarāy-a (40b/16), buña (40b/21), (41a/7), sırr-a (41a/8), imāme (41a/10), zāt-a (41a/10), (41a/11), mürşid-e (41a/15), ‘ālem-e (41b/1), ḳuds-e (41b/9), oña (41b/13), buña (41b/19), sırr-ı-n-a (41b/20), ḥarf-e (41b/21), yaz-ı-l-mağ-a (42a/2), buña (42a/5), ism-i-n-e (42a/6), ‘iyd-e (42a/10), emr-e (42a/19), ka‘be-y-e (42b/2), tesbīḥ-e (42b/6), buña (42b/7), sırr-a (42b/8), emr-e (42b/20), gerdān-a (43a/1), ihvān-a (43a/3), ‘avām-lar-a (43a/3), nā-ehl-e (43a/4), çünbüş-e (43a/6), sırr-ı-n-a (43a/9)

3.1.4.3. Yükleme Hâli (akkuzativ): -ı, -i, -u, -ü

EAT’de görülen üç türlü akkuzativ ekinin metnimizde üçü de mevcuttur. İsmiñ yalın hâline getirilen -ı, -i, -u, -ü akkuzativ ekidir. Eğer kelime ünlü ile bitiyorsa araya yardımcı -y- sesi girmektedir. Metnimizdeki örnekler bu duruma uyarlar. Metnimizdeki örneklerde düz ünlülü ve yuvarlak ünlülü tabanlara getirilerek dudak uyumuna bağli olduğunu gösterir.

Yükleme hâli, yönelme hâli fonksiyonuyla kullanılmıştır.

Nice eder kendi **kendini** ‘azāb yönelme (3b/10)

Metnimizde geçen örnekler aşağıdadır:

‘aşk-ı (1b/12), kendi-n-i (2a/11), (2a/14), (2b/3), (3a/10), nefs-i-n-i (2a/12), şifāt-ı (2a/14), cān-ı (2a/18), cihān-ı (2b/17), cahīm-i (3b/8), ma‘nā-y-ı (5b/4), sırr-ı-n-ı (6b/3), (6b/8), kendi-m-i (7b/7), ders-i-n-i (8b/2), ʔalb-i-n-i (8b/3), nefs-i-n-i (8b/2), (8b/4), Hakk-ı (8b/4), cān-ı (8b/5), cānān-ı (8b/5), nefs-i-n-i (8b/5), beni (9b/2), (2a/6), yüreğ-i-m-i (9b/3), cān-ı-m-ı (9b/4), benliğ-i-m-i (9b/10), ma‘na-sı-n-ı (10b/6), esrār-ı (11b/4), ben-i (11b/9), kitāb-ı-n-ı (11b/5), ʔalb-i-m-i (11b/12), meyve-si-n-i (12a/12), hāl-i-m-i (12a/15), rāhat-ı-m-ı (12a/16), himmet-i-n-i (12a/19), yel-i (12b/2), bebeğ-i (12b/4), görmeğ-i (12b/4), yel-i (12b/5), kendi-n-i (13a/6), (13a/9), (13a/11), ʔalb-i-n-i (12b/16), şucaz-ı (12b/19), baş-ı-n-ı (13a/5), (13a/6), (13a/8), (13a/10), sineğ-i (13a/7), insān-ı (13a/15), deñiz-i (13a/17), ağız-ı-n-ı (13a/18), maḥv-i (13b/2), ʔalb-i-m-i (13b/3), el-i-n-i (13b/4), bāṭın-ı-n-ı (13b/4), na‘leyn-i (13b/13), var-ı (13b/15), gayr-i (13b/17), ʔalb-i-n-i (14b/5), defter-ler-i-n-i (14b/8), şal-ı-n-ı (14b/17), Akşā-y-ı (14b/19), Hüseyn-i (15a/2), vird-i (15a/5), yollar-ı-n-ı (15b/5), sırr-ı (15a/6), kendi-n-i (15b/7), nefs-i-n-i (15b/5), (18b/6), cān-ı-n-ı (15b/8), baş-ı-n-ı (16b/2), ders-i-n-i (17b/6), ʔalb-i-n-i (18b/4), baş-ı-n-ı (18b/5), şüret-i (18b/6), zāt-ı (18b/7), ʔalb-i-n-i (19b/2), nefs-i-n-i (19b/5), kendi-n-i (19b/6), (20b/2), (20b/5), sırr-ı-n-ı (20b/6), mā-sivā-y-ı (21b/2), kendi-n-i (21b/5), ʔalb-i-n-i (23b/3), zülfeḳār-ı (23b/5), baş-ı-n-ı, (24b/4), benliğ-i-m-i (24b/7), kendi-n-i (26b/2), sen-i (26b/2), mevc-i (26b/11), (28b/16), murād-ı-n-ı (26b/13), şirk-i-n-i (26b/5), taḳvā-y-ı (26b/17), zār-ı (27a/10), ben-i (27b/5), gözler-i (27b/7), emr-i (28b/4), sırr-ı-n-ı (28b/5), nefs-i-n-i (28b/6), sırr-ı (28b/7), vird-i-miz-i (28b/7), varlığ-ı-m-ı (28b/7), cānān-ı (28b/8), meczūb-i mi-y-im (28b/12), fenā-y-ı (29a/9), cihān-ı (29a/15), Muşṭafā-y-ı (29b/10), ʔan-ı-n-ı (29b/12), sulṭān-ı-n-ı (29b/12), can-ı-n-ı (29b/13), yas-ı (29b/14), vāh-i (29b/14), ber-dār-ı (30a/5), var-lıg-ı-n-ı (30a/10), baş-ı-m-ı (31b/6), ḥadīṣ-i (31b/9), şavm-ı-n-ı (31b/17), sırr-ı (31b/18), baş-ı (32a/1),

Hakk-ı (32a/8), gâ'ib-i (32a/9), tesellâ-y-ı (32a/13), şehir-i-n-i (32a/14), biz-i (32a/1), (39a/16), âhsen-i (32a/14), pis-liğ-i-n-i (32a/19), evlâd-ı (32b/1), nefis-i (32b/4), fıtr-ı (32b/7), dîl-i-m-i (33b/11), ten-i-m-i (33b/11), sîne-m-i (33b/12), fi'l-i-n-i (33a/2), Hakk-ı (33a/4), iç-i-ñ-i (34b/5), cüşsem-i (35b/3), cüşsem-i (35b/3), cân-ı-m-ı (35b/7), sen-i (34b/3), (35b/8), baş-ı-m-ı (35b/14), dâr-ı (35b/16), tâ'at-ı (36a/4), 'uşşâk-ı (36a/11), fenâ-y-ı (36a/12), 'aşk-ı (36a/17), sivâ-y-ı (36a/17), mahrem-i (36a/20), niğâb-ı-n-ı (36b/3), cân-ı-m-ı (36b/6), kendi-miz-i (36b/9), var-lığ-ı (36b/15), beğâ-y-ı (36b/17), (26b/8), iki-liğ-i (36b/19), hırka-m-ı (38b/4), bürka'-ı (38b/4), (2a/17), 'âlem-i (38b/5), zıkr-i (38b/6), sivâ-y-ı (38b/20), hâl-i-miz-i (38b/18), takrîr-i (39a/3), türâb-i (39a/9), iş-i (39a/10), var-ı-mız-ı (39a/15), biz-i (39a/15), (39a/16), (39a/18), (39a/19), esrâr-ı-mız-ı (39a/18), râz-ı-mız-ı (39a/19), devr-i-n-i (39b/17), zıkr-i (40a/5), karan-lığ-ı (40a/21), zevk-i-n-i (41b/4), sırr-ı (41b/17), (41b/18), 'ilm-i-n-i (41b/22), maşad-ı (42a/11), mi'râc-ı-n-ı (42b/2), telkîn-i (42b/12), (42b/14)

Akkuzativ Eki: -n

-n akkuzativ eki, metnimizde sadece 3. şahıs eklerinden sonra gelmektedir. Eski Türkiye Türkçesi devresinden sonraki dönemlerde işlekliliği daralan bu şekil, metnimizde de birkaç örnekte görülmektedir.

Ekin ünlüsü dar ünlülü olup dudak uyumuna uyumludur. Akkuzativ ekinin bu şekli metnimizde birkaç örnekte geçmektedir:

Hudâ-sı-n (10b/7), hırka-sı-n (14b/17), (17b/2), namâz-ı-n (14b/19), 'âdet-i-ñ (26b/15), Hüseyin-i-ñ (29b/6), feyz-i-n (30b/10), iki-si-n (33a/19), ders-i-n (36a/16), ad-ı-n (42a/19), cümle-si-n (42b/1)

-u, -ü:

düz-lüğ-ü-n-ü (12a/17), (15b/4), yüz-ü-n-ü (2a/10), ömr-ü-n-ü (2a/11), (15b/4), söz-ü-n-ü (18b/5), göz-ü-n-ü (21b/2), vücūd-u-n-u (21b/3), gül-ü-n-e (24b/12), yüz-ü (29a/4), post-u-n-u (32a/20), yüz-ü-n-ü (35b/9), göz-ü-n-ü (38b/12), gönül-ü-müz-ü (36b/3), ‘arūs-u (43a/8), öz-ü-müz-ü (39a/17)

3.1.4.4. Bulunma (lokativ) hali eki: -da, -de, -ta, -te

Bulunma hali eki, Türkçenin her devresinde ve bütün şivelerinde -da, -de ve -ta, -te şeklindedir. Bulunma hâli, yönelme hâli fonksiyonuyla kullanılmıştır.

Nefsini kes al **elinde** bir maķaz (18b/6)

Lokatif eki: -da, -de

Metnimizdeki örneklerde, ekin ünsüz benzeşmesine tabi olduğu görülmektedir. Metnimizde geçen örnekler aşağıdadır:

iç-i-n-de (1b/5), bun-da (1b/5), iç-i-n-de (1b/9), (1b/11), et-me-de (1b/10), hırķa-da (2a/1), iç-i-n-de (2b/11), (8b/5), (9b/9), (12a/14), (15a/6), ara-da (3b/11), maḥfī-de (4b/3), mīm-de (4b/3), her-dem-de (6b/4), eṭrāf-ı-n-da /7b/5), sır-da (8b/3), ‘irfān-da (8b/6), efgān-da-y-ım (9b/6), ma‘nā-da (10b/2), emr-i-n-de (10b/3), dudağ-ı-n-da (10b/4), Ḥudā sen-de (10b/6), sen-de-dir (10b/7), mekteb-i-n-de (11b/2), zülfü-n-de (11b/15), ‘aşķ-ı-n-da (12a/6), on-da-dır (12a/7), derün-u-m-da-ki (12a/15), ekvān-da-ki (12b/8), Ustrūmica-da (12b/6), (12b/14), hem de (12b/9), beyt-

i-n-de (12b/12), öñün-de (12b/20), (13a/12), gemi-de (13b/1), seyrân-da (13b/3), (13b/7), yüreğ-i-m-de (13b/8), olsam-da (13b/9), ıalb-i-m-de (13b/10), kim-de (13b/12), meşreb-i-n-de (14b/5), dü-cihân-da (15a/2), Celâl-de (15a/5), cezâ-da (15b/4), öñ-ü-n-de (16b/3), bāzār-ı-n-da (16b/7), dağ-da (16b/6), dağ-lar-da (16b/7), iç-i-n-de (18b/2), yol-u-n-da-dır (18b/5), yol-u-n-da (18b/8), el-i-n-de (18b/6), yabân-da (20b/3), cihân-da (21b/2), iç-i-n-de (21b/4), naẓar-da (21b/6), göñül-de (22b/3), (23b/4), iç-i-n-de (22b/3), derün-u-n-da (23b/3), el-i-nde (23b/5), mi‘râc-da (24b/3), sūzân-da-dır (24b/8), Ƙur‘ân-da (26b/3), yol-da (26b/3), (24b/4), (24b/7), yol-u-n-da (26b/10), Hindistan-da (26b/15), içi-de (26b/16), onda (27a/6), yol-da (27a/14), bāb-ı-n-da (27b/15), bun-da (28a/2), kendim-de (28b/8), haccü‘l-ekber-de (28b/15), köşe-de (28b/16), ten-de (29a/8), seyrân-da-y-ı-m (29a/10), il-i-n-de (29a/12), deryâ-da (29b/1), ben-de (29b/2), hâviye-de (29b/13), ıanda (29b/14), kürsî-de (29b/17), taķrîr-i-n-de (30a/4), onda (30a/6), cān-da-ki (30a/17), eşiğ-i-n-de (30b/8), hengām-ı-n-da (31b/11), Hudâ-da (31b/13), göñül-de (31b/14), iç-i-n-de (32a/5), verâ-sı-n-da (32a/15), cāmî‘-de (32b/3), şühüd-de (33a/13), hüve-de (33b/2), (33b/5), bun-da (33b/4), cihân-da (33b/10), söy-le-sem-de (33b/13), onda (34a/7), il-i-n-de (34a/8), sevgin-de (35b/8), hâristân-da (35b/9), yol-u-n-da (35b/11), ıarâr-ı-m-da (35b/15), deyyâr-da iken (35b/16), Balkan-da (35b/17), mescid-ler-de (36a/2), iklim-de (36a/10), sen-de (36a/19), meydân-ı-n-da (36b/13), (36b/15), (36b/17), (36b/19), (37a/2), ben-de (37b/6), şehir-de (38b/2), yüz-ü-n-de (38b/9), ‘alem-de (38b/12), mecmâ‘-lar-da (38b/19), onda (39a/11), Ƙur‘ân-da (39b/7), eşyâ’-da (39b/11), hemde (39b/12), ceb-i-n-de-dir (40a/13), Âdem-de (40b/3), imâm-da-dır (40b/7), onda-dır (40b/7), bunda (40b/14), ‘uķbâ-da (40b/17), dünyâ-da (40b/18), uķbâ-da (40b/18), bunda (40b/19), besmele-de (40b/21), Âdem-de (41a/1), (41a/6), onda-dır (41a/11), insân-da (41a/22), besmele-de (41b/20), bunda (42a/5), ser-ceb-de (42a/11), cem‘-de-dir (42a/20), bunda (43a/2), dünyâ-da (43a/10)

-ta, -te:

Metnimizin bu şekliyle de yazılışı görülür:

görmek-te (2a/10), lāhūt-ta (3b/4), Hāk-ta (10b/3), (23b/4), kafes-te (11b/14), āḳdes-te (18b/3), vaḥdet-te (22b/2), ṭaraf-ta (22b/5), ḥikmet-te (23b/2), nefes-te (23b/5), (29a/2), artmaḳ-ta-dır (24b/7), yaḳmaḳ-ta-dır (24b/7), gelmek-te-dir (24b/8), etmek-te-dir (24b/9), eriřtirmek-te-dir (24b/10), ḳatmaḳ-ta-dır (24b/13), ‘ařḳ-ta (26b/12), āteř-te (26b/14), muḥabbet-te (30a/3), ḥaḳīḳat-te-dir (30b/12), ḥayret-te (31b/7), yazmaḳ-ta (31b/8), oḳu-maḳ-ta (31b/8), ḥazret-te (33a/18), ḳalp-te (33b/7), Hāk-ta (34b/3), ṭaraf-ta (36a/1), ḥayret-te (38b/6), ḥaḳīḳat-te (39a/6), (40a/19), (42b/18), řahādet-te (40b/16), ṭahāret-te (42b/7), ḥadīs-te (42a/3), řifāt-ta (42a/1), zāt-ta (42a/10), devāt-ta (43a/10),

3.1.4.5. Uzaklaşma Hāli (ablative): -dan, -den; -tan, -ten

Ablativ eki: -dan, -den

Ablativ eki -dan, -den şekliyle yazılmıştır. 3. şahıs iyelik eklerinden sonra araya bir n (pronominal n) alır. Ek metnimizdeki örneklerde ünsüz benzeşmesine tabidir. Ablativ eki çıkma ve uzaklaşma halinden başka, bugün de olduğu gibi sebep bildirmektedir:

yaş-ı-mız-dan (2a/9), baş-ı-m-dan (2a/13), ondañ (2a/19), şeçer-den (3b/11), ara-dan (9b/8), mā-sivā-dan (10b/2), (10b/5), ğayrı-dan (10b/3), lebin-den (10b/4), ta‘līm-den-dir (11b/4), ‘izzet-i-n-den (11b/7), ben-den (11b/9), cemāl-i-n-den (11b/12), (11b/14), (11b/16), (11b/18), zıyā’-sı-n-dan (11b/17), ḥüsn-ü-n-den

(12a/5), gül-den (12b/1), (12b/2), (12b/4), ğuşşa-sı-n-dan (12a/18), cān-dan (12b/5), şıkletin-den (13a/17), burnun-dan (13a/18), gönlü-müz-den (14b/4), Ḥaydār-dan (14b/15), ezel-den (15a/4), ḥarām-dan (15b/5), uyku-dan (18b/4), denī-den (19b/5), cehl-den (20b/2), ‘ulūm-dan (20b/3), sivā-dan (20b/5), göñül-den (21b/2), benliğin-den (21b/5), ilin-den (23b/6), cihān-dan (24b/11), kalb-i-n-den (26b/5), şūmīn-den (26b/6), fenā-dan (26b/8), cūy-dan (26b/17), sen-den (27a/8), ben-den (27b/3), on-dañ (27b/4), cān-ı-m-dan (27b/5), nūrun-dan (27b/13), sen-den-dir (28a/2), uyku-dan (28b/2), “enibü”den (28b/3), sen-den (29a/6), ner-den (29b/2), ben-den (29b/3), yattığın-dan (29b/8), semā-dan (29b/10), gözlerin-den (29b/15), şeyḥim-den (30b/8), (30b/11), (30b/15), ‘azīz-den (30b/9), (30b/13), (30b/17), varlığın-dan (31b/5), hırkasın-dan (32a/2), cemāliñ-den (32a/11), vişālin-den (32a/11), kokusun-dan (32a/12), meşāmmīn-den (32a/13), pāzārın-dan (32a/14), dīdārın-dan (32a/15), döşeğin-den (32a/18), cāmi‘-den (32b/1), varın-dan (32b/2), kimse-den (32b/9), sen-den (32b/10), (32b/11), (32b/23), yara-dan (32b/13), kendin-den (33a/10), bir-den (33b/6), dil-deñ (34a/1), nokta-dan (37a/1), gönlüm-den (37b/2), müşgiñ-den (38b/15), konağın-dan (38b/17), korku-dan (38b/18), mevcin-den (38b/18), la‘l-den (39a/2), seyrān-dan (39a/16), nūr-dan (39b/14), mürşid-den (39b/15), imāme-den (40a/16), semā-dan-dir (40a/20), bedā’-dan (40b/10), vāṭan-dan (41a/4), fi‘l-den-dir (41a/9), mā-sivā-dan (41b/10), imām-dan (41b/13), şey-den (42a/15), sır-dan-dir (42a/16), kıyām-dan (42a/19), ‘ale’l-‘arşi’s tivā-dan-dir (42b/5),

-tan, -ten:

Metnimizde ablativ eki -tan, -ten şeklinde yazılmıştır:

Ḥaḡ-tan (2a/11), (19b/2), (33a/11), (36a/15), (39b/15), (43a/1), baş-tan (2a/17), hep-ten (2b/11), hübūṭ-ten (6b/4), ākdeş-ten (10b/7), varak-tan (12a/1), şeş-cihet-ten (12a/3), ‘aşk-tan (12a/2), ‘aşk-tan (12a/4), (12a/6), (12a/8), (12a/10), taraf-

tan (12b/3), ma‘rifet-ten (19b/3), felek-ten (24b/2), varlık-tan (22b/4), melekût-ten (22b/5), ‘aşk-tan (24b/6), kadeh-ten (27a/4), baş-tan (29b/3), evşâf-tan (30a/11), cümle-ten (30a/19), muḳaddes-ten (31b/14), vāriyet-ten (31b/18), şüret-ten (32a/15), varlık-tan (32b/1), döşek-ten (32b/4), hep-ten (32b/17), hep-ten (33b/2), şıfât-tan (33a/5), zāt-tan (33b/3), elīf-ten (40a/16), ḥarf-ten (40b/3), (41b/2), üç-ten-dir (41a/9), otuz üç-ten (41b/3), varlık-tan (41b/7),

3.1.4.6. Eşitlik Hâli (ekvativ): -ca, -ce; -ça, -çe

Eşitlik eki -ça/-çe; -ca/-ce’dir. Metnimizde “kadar, miktar” manası dışında mâna ifade eden örnekler şunlardır:

bu-n-ca (13b/1), ni-ce-dir (27a/3), murādım-ca (38b/19), ni-ce (42b/12), aḳ-ça (43a/6)

Ne kelimesinin ekvativ hâli nice < ne+çe olup, “ne kadar, nasıl” mânalarını ifade eder. Diğer bazı eklerde olduğu gibi eşitlik ekinin de ünlü uyumuna bağlı olduğu görülür.

-çe: Farsça Küçültme:

bağ-çe (7b/4), mäder-çe (39a/6) mezāhib-ce (40b/14)

3.1.4.7. Yön (direktiv) ekleri: -ra, -re; -arı, -eri

Fonksiyon ve ses özellikleri bakımından metnimizde Eski Türkiye Türkçesi ve sonraki dönemlere denk bir durum sergilemektedir. Bu ekler bugün birkaç

kelimede kalıplaşmış olarak bulunur. Yön ekleri -ra, -re'dir. Bu ekle yapılan kelimeler şunlardır:

içre:

Zerreyim baħr içre (29a/1),

hırķa içre (29a/4),

göl-zār içre (29a/7),

hırķası içre (29a/11),

ħayret içre (29b/1),

mātem içre (30a/9), (31b/19), (32a/14), (37b/2),

içre (37b/7), (38b/6), (39b/4), (39b/5), (40b/5)

üzre:

Bu merātib üzre (33b/1),

şırāt üzre (36a/15), (42b/4), (42b/6)

Metnimizde tek bir örneğinde yazılmıştır:

-arı, -eri: içeri-si

Ağlar iken gönlüm içerisi āh āh (35b/15)

3.1.4.8. Vasıta Hâli (Enstrumental): -la, -le; -n

Vasıta ekleri -ıla, -ile; -la, -la ve -n'dir. Vasıta hâli eki ile edatından ekleşmiş -la, -le (<ile) ekidir. Metnin okunuşunda, bu çeşitlilik dikkate alınarak imlaya uyulmaya çalışılmıştır.

-la, -le enstrumental eki:

besmele-y-le (1b/2), zāt-ı-y-la (1b/2), şevki-y-le (2b/9), varlığıñ-la (2a/13), Hâk-la (2a/15), nūruñ-la (2b/10), 'aşkı-y-la (3a/6), sırrı-y-la-dır (4b/2), Hâk-ı-y-la (4b/2), hitābi-y-le-dir (4b/5), 'aşkı-y-la (4b/6), (9b/3), (10b/2), figān-la (12a/16), firāk-la (12b/3), sırrıñ-la (12b/9), seniñ-le (12b/9), eflākıñ-la (12b/10), nūruñ-la (12b/10), adın-la (12b/15), yükü-y-le (12b/20), eşek-le (13a/7), derdim-le (13b/9), mahfīsi-y-le (14b/4), yādı-y-la (14b/10), vaṭan-la (20b/4), Yūsuf-la (24b/5), taleb-le (26b/15), haḳīkat-le (27b/8), göz-ü-y-le (27b/8), onuñ-la (27b/7), hüsnuñ-le (27b/10), zevkiñ-le (27b/11), muṭlak-la (29a/13), ziyāsi-la (30a/2), atmar-la (30b/3), 'aşk-la (30b/7), (30b/9), şeyh-le (30b/10), güneş-le (30b/12), tevḥīd-le (32a/6), 'ıyd-la (32b/1), mālī-y-la (32b/1), 'aşk-la (32b/9), hażret-le (33a/15), 'aşk-la (33b/8), nisbet-le (34a/5), cemālīñ-le (35b/11), 'aşk-la (36a/5), nūruñ-la-dır (36a/9), cānım-la (36b/16), zevk-i-m-le (36b/17), esmā-y-la (37a/2), nūr-la (38b/11), ḥāfız-la (38b/20), Kemāl-i-y-le (39a/2), fütūhāt-la (39a/3), nuṭku'llāh-la (39b/13), esmā-y-la (40a/10), Hâk-la (40a/10), kayd-la (41a/16), telkīn-le (42a/2), Hâk-la (42a/15), haḳīkat-le (42b/7)

-ıla, -ile:

odı-y-la (2a/8), nefis-ile (2a/11), sır-ıla (2b/11), āh-ile (3a/2), sīn-ile (3b/6), izāfāt-ile (9b/12), Hâk-ıla (10b/5), sübhān-ıla (10b/5), nūr-ıla (11b/8), vaşl-ıla (11b/9), 'aşk-ıla (12a/4), (12b/5), izāfet-ile (12b/8), vedā'-ile (12b/16), kulağ-ile

(12b/19), ayağ-ıla (13a/3), şeytân-ile (13a/4), kuyruğ-ıla (13a/5), yük-ile (13a/6), (13a/12), yükler-ile (13a/14), yük-ile (13a/15), varlığı-ıla (13a/20), şeyhim-ile (13b/5), cism-y-ile (13b/13), Hakk-ıla (14b/7), zevk-ile (14b/15), destiler-ile (16b/5), zıkr-ile (18b/3), emr-ile (18b/8), Hakk-ıla (19b/4), ders-ile (20b/2), cānı-y-ıla (20b/6), mevt-ile (21b/4), Hakk-ıla (24b/2), ‘aşk-ıla (24b/4), (24b/6), (24b/13), cān-ıla (25b/5), ‘aşk-ıla (25b/6), Kayyūm-ıla (27b/20), ‘aşk-ıla (28b/10), (28b/14), kalb-ile (28b/17), metā‘-ile-ñ (29b/2), cānı-y-ıla (30a/7), Hüseyin-ile-dir (30a/11), cism-ile (30b/3), nūr-ıla (31b/16), aç-ıla (34b/7), (36b/5), var-ıla (35b/14), ekvān-ile (36a/9), yaş-ıla (36b/2), ‘aşk-ıla (36b/4), şevk-ile (36b/5), derd-ile (37b/3), hicrān-ıla (37b/7), yaş-ıla (37b/8), sırr-ıla (38b/8), nūr-ıla (38b/11), hamr-ıla (38b/16), resm-ile (38b/16)

-n:

Diğer enstrumental eki -n az görülüyor. Eski Türkçe’de kullanılan -n eki ise kalıplaşarak birkaç kelimeye varlığını sürdürmektedir.

için (12b/4), (21b/5), (24b/5), (42a/4), metā’ileñ (29b/2), sepet-le-n (13a/12)

3.1.5. Sayı İsimleri

Sayıların adlarını gösterdikleri için aslında isimdirler. Metnimizde pek çok sayı adı geçmektedir. Örnekler aşağıda yazılmıştır:

3.1.5.1. Asıl Sayı İsimleri

On sekiz biñ (1b/10), dört (2a/2), otuz iki (2a/5), yedi (3b/8), (6b/2), altı (4b/5), biñ (6b/4), bir (7b/6), on beşin (12a/8), yedi (12a/9), ikisi (13a/14), (13a/16), bir (18b/6), (24b/2), üç yüz altmış (29a/2), bir bir (39b/6), beş (40a/5), beşi (40a/5),

üç (40a/7), yedi (40a/13), dört (40b/3), iki (40b/15), ikidir (41a/2), ikisi (41a/5), üç (41a/8), üçtendir (41a/9), otuz iki (41a/15), sekiz (41a/18), on beşidir (41a/18), yedi (41a/19), on dördtür (41a/20), otuz üç (41a/21), (41b/3), (41b/4), (41b/5), biñ (41b/8), sekiz (41b/21), üç (42a/7), üçer (42a/14), on yedi (43a/11), biñ üçyüz yedi (43a/12).

3.1.5.2. Yabancı menşeli sayı isimleri

Bazı yabancı menşeli sayı isimleri de kullanılmaktadır:

dü: dü-cihānda çünkü oldur yārimız (15a/2)

tis‘a, tisündür: tesābīḥ tis‘a tis‘ündür (40a/1)

şelāşe: şelāşe vü şelāşündür (41a/13)

3.1.5.3. Sıra sayı isimleri

-nci eki ile yapılan sıra sayı isimleri şunlardır: ikiñci ḥāne (40a/18), ikiñci farkı (40b/2), birinci devr-i dünyādır (40b/12), üçüncü mīm-i mehdīdir (40b/4), üçüncü devr-i kübrādır (40b/13), imāmıñ üçüncüsü ki ef‘āldir (42a/6).

3.1.6. İsim Yapım Ekleri

3.1.6.1. İsimden İsim Yapan Ekler

İsimden isim yapan ekler, isim kök ve gövdelerinden isim türeten eklerdir. Metnimizde geçen örnekler aşağıda yazılmıştır.

-ar / -er eki: Asıl sayı isimlerini yapar.

Metnimizde bir kelimedede geçmektedir. Bu örnekte ünlü uyumuna bağlıdır.

üç-er (42a/14)

-aç / -eç eki:

İşlek değildir. Benzetme fonksiyonu vardır.

bakıraç (bakır-aç) (16b/5)

-ca / -ce; -ça / -çe eki:

Millet adlarına gelerek dil ve lehçe isimlerini ve yer isimleri yapar. Bu örnekler ünlü uyumuna bağlıdır.

Raḥof-ca-y-a (12b/16), bağ-çe (7b/4), Arnavut-ça (2a/16), Türk-çe (2a/16), Ustrūmi-ca-da (12b/6), (12b/14), bāğ-çe-niñ (38b/3)

-cağız / -ceğiz eki:

Bu ek küçültme ekidir. Metnimizdeki örnekte ünlü uyumuna bağlı gözükmektedir.

şucazı < şu-cağız-ı (12b/19)

-cı / -ci, -cu / -cü eki:

Meslek ve iş isimleri yapar. Metnimizdeki örnekler ünlü uyumuna uymaktadır. Sadece bir örnekte ünlü uyumuna bağlı değildir.

yol-cu-lar-a (26b/10), fil-ci-ler-iñ (26b/15), seyrān-cı (43a/7), oyun-cu (43a/6), ortan-cı (42a/21)

-daş eki:

Ortaklık ve bağlılık bildiren isimler yapar. Metnimizde sadece iki örnekte görülmektedir. Ünlü uyumuna bağlıdır.

kar-daş (16b/5), yol-daş (16b/8)

-düz eki:

İşlek olmayan eklerden biridir.

gün-düz (28b/4), (29a/5), (30a/11), (37b/3)

-ki aitlik eki:

Metnimizde bu ek daima ince sıradan ve uyumsuz gelmektedir.

ekvānda-ki (12b/8), (2a/18), cān-da-ki (30a/17), derūn-u-m-da-ki (12a/5).

-lık / -lik; -luk /-lük eki: Sıfat ve isimlerden mücerret manada isimler yapar. Ekin ünlüsü yer ismi yapar.

düz-lüğ-ü-n-ü (12a/17)

Yuvarlaklık-düzlük bakımından umumiyetle kökün ünlüsüne uymaktadır:

varl-lığ-ıñ-la (2a/13), var-lığ-ım (9b/9), ben-liğ-imi (9b/10), var-lığ-ı-m-dan (11b/7), kızıl-lığ-ı (11b/13), ben-lik (12b/9), reh-nümā-lık (13a/1), var-lığ-ıla (13a/20), ben-liğ-iñ (14b/8), ben-liğ-in-den (21b/5), var-lık-tan (22b/4), ben-liğ-imi (24b/7), ben-lik (26b/6), bir-liğ-i-n-e (26b/6), bed-nām-lığ-ı-m (26b/12), sen-liğ-iñ (27b/9), var-lık (27b/5), (27b/14), var-lığ-ı-m-ı (28b/7), var-lığ-ı-n-ı (30a/10), bir-liğ-i-n-e (31b/4), var-lığ-ı (36b/15), iki-liğ-i (36b/19), bir-lik (36b/19), kıran-lığ-ı (40a/21), var-lık-tan (41b/7), ‘āşık-lık (26b/17), var-lığ-ı-n-dan (31b/5), var-lık (32a/19), pis-liğ-i-n-i (32a/19), var-lığ-iñ (32a/20), var-lık-tan (32b/1), var-lığ-ı-ñ-dır (32b/15), var-lık (36a/14), ben-liğ-i (36b/8), bir-liğ-e (36b/14)

-lı / -li eki:

Her türlü isimden mevcut bulundurma sahiplik ve bağlılık ifade eden isimleri yapar. Ünlü uyumuna bağlıdır.

terk-li (6b/2), bağ-lı (16b/4), (38b/17), haber-li (27a/1), kan-lı (36b/2), (37b/8), zīnet-li (38b/11), giz-li (38b/19)

-lu / -lü eki: İsimlerden sıfat yapmak için kullanılır. –lu –lü ekinin ünlüsü daima yuvarlaktır. Dudak uyumuna bağlıdır.

tür-lü tür-lü (10b/3), yük-lü-ler-i (13b/1), tür-lü (29b/1), (38b/6),

-ncı / -nci, -ncu / -ncü eki:

Derecelendirme sıfatları yapar. Metnimizdeki örneklerde dudak uyumuna bağlı gözükmektedir.

on üçü-ncü (14b/8), (14b/10), (14b/12), üç-ü-ncü (40b/4), (40b/13), iki-ñci (40a/18), (40b/2), (40b/12), (41b/19), bir-i-nci (40b/12), üç-ü-ncü-sü (42a/6)

-sız / -siz, -suz / -süz eki:

İsimden sıfat yapmak için kullanılır, olumsuz anlam taşır. Yuvarlak tabanda dudak uyumuna bağlıdır. Düz ünlülü tabanda da uyuma bağlı olduğu görülür.

çalğı-sız (26b/16), şu-suz-dur (30a/11)

3.1.6.2. Fiilden İsim Yapan Ekler

Fiilden isim yapma ekleri fiil kök ve gövdelerinden isim yapmak için kullanılan eklerdir.³¹ Başlıca fiilden isim yapma ekleri şunlardır:

-a / -e eki:

İşlek olmayan bir ektir.

öt-e (13a/16)

³¹ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 184.

-a / -e eki:

İşlek değildir.

ağ-ac-ı (13b/12)

-ak / -ek eki:

Bu ekle yer ve alet isimleri ile sıfatlar teşkil edilir. Metnimizde iki örnekte görülür. Ünlü uyumuna bağlıdır.

dern-ek (25b/3), kon-ağ-ı-n-dan (38b/17),

-ga eki:

İşlek değildir.

dal-ğa-la-n-ı-r-ım (28b/16)

-gı eki:

İşlek bir ektir. Uyuma bağlı olduğu görülür.

al-ğ-ı-sız (26b/16), sev-gi-m (30b/11)

-gu / -gü; -ku, -kü eki:

Genellikle alet isimlerini yapan bu ek, bazen çeşitli anlamlarda mücerret ve müşahhas isimler de türetmektedir. Dudak uyumuna bağlıdır.

uy-ku-dan (18b/4), uy-ku-dan (28b/2)

-ı / -i eki:

Metinde bir örnekte görülmektedir. Ünlü uyumuna bağlıdır.

yaz-ı-l-ı (7b/8)

-u /ü eki:

Metnimizde dudak uyumuna bağlı olduğu görülmektedir.

koğ-u-su-ndan (3a/12), koğ-u-su (32a/13)

-ış / -iş eki:

Daha çok hareket ve oluş isimleri türetir. Ünlü uyumuna tabidir.

var-ış (41a/6)

-k eki:

Fiilin gösterdiği harekete uğramış olan, bazen de o hareketten doğmuş bulunan veya o hareketi yapan çeşitli nesneleri karşılayan isimler yapar.

büyü-k (27a/7), döşe-ğ-i-n-den (32a/18), döşe-k-ten (32b/4)

-ki eki:

Ünlü uyumuna bağlıdır.

iç-ki-de (26b/16)

-ma / -me eki:

-ma, -me'nin fonksiyonu iş isimlerini yapmaktır. Ünlü uyumuna bağlı olduğu görülür.

et-me-de (1b/10), kurt-u-l-ma-sı (27a/13)

-mak / -mek eki:

Fiil ismi eki metnimizde düzenlilik gösteren eklerdendir. Ünlü uyumuna bağlıdır. Metnimizdeki örnekler şunlardır:

bil-meğ-e (1b/8), yan-mak (1b/11), ye-meğ-e (1b/12), gör-mek-de (2a/10), eyle-mek (5b/3), (12a/15), bul-mak (5b/4), kıl-mak (5b/5), yan-mak (12a/1), gör-meğ-i (12b/4), et-meğ-e (12b/15), geç-meğ-e (13a/12), geç-mek (13a/17),öp-meğ-e (13b/4), ağ-la-mak-tır (15a/2), oyna-mağ-a (16b/4), kes-mek (16b/6), bul-mak-tır (18b/2), ver-mek (18b/5), düz-meğ-e (18b/6), ye-mek (19b/2), iç-mek (19b/2), az-mak (21b/5), art-mak-ta-dır (24b/7), yak-mak-ta-dır (24b/7), gel-mek-te-dir (24b/8), et-mek-te-dir (24b/9), eriş-tir-mek-te-dir (24b/10), kat-mak-ta-dır (24b/13), de-meğ-e (25b/6), yan-mak (27a/14), yaş-a-mak (27b/4), ayr-ı-l-mak (27b/5), yan-mak-tır (30a/13), yaz-mak-ta (31b/8), oku-mak-ta (31b/8), eyle-mek (32b/1), bırak-mak

(32b/1), et-mek (32b/2), uyan-mağ-a (32b/4), kıl-mağ-a (32b/4), çöz-meğ-e (32b/6),
gör-meğ-e (35b/7), gör-mek (40b/15), bil-mek (41b/12), yaz-ı-l-mağ-a (42a/2)

-n eki:

Yaptığı isimler fiilin gösterdiği hareketi yapanı, olanı ve daha çok, yapılanı ifade eder.

uz-u-n (40a/8), uz-u-n (40b/7), (41a/10), (41b/13)

-ı / -i, -u / -ü eki:

Bu ek alet isimlerini, somut ve soyut isimler yapar. Ünlü uyumuna bağlıdır.

dol-u-dur (12a/16), ayr-ı (27b/4), şaş-ı (40b/20), kork-u-dan (38b/18), ayr-ı-dır (41a/4).

3.2. ZAMİRLER

Şahıs zamirleri ben, sen, ol, biz, onlar, olar'dır. Türkçede zamirlerin çekiminde kökleri değişmektedir.³² Metnimizde, diğer eski Osmanlıca metinlerinde olduğu gibi men, benim şekilleri bulunmaktadır. Bunlar Eski Türkçe devresinde de var idi. 3. şahıs zamiri için bugün “ol” yerine “o” kullanılmakta ve çekim de ona göre yapılmaktadır. Metnimizde geçen anı, aña, anda, andan, anlar Eski Anadolu Türkçesini zamir çekimini bugünkü Türkçeyle okuduk.

3.2.1. Şahıs Zamirleri

Şahıs Zamirlerinin İlgi Hali:

seniñ (32b/21), (11b/12), (11b/14), (11b/16), (11b/18), benim (13a/13), (13a/20), (26b/12), (27b/15), (29a/1), (30b/12)

Şahıs Zamirlerinin Yönelme Hali:

beni (9b/2), (11b/9), seni (26b/2), onu (33b/8), bizi (32a/1), seni (34b/3), (35b/8), onu (39b/9), (40a/5)

Şahıs Zamirlerinin Yaklaşma Hali:

baña (2b/13), (2b/20), saña (2b/18), (38b/16), (38b/17), baña (3b/2), (25b/2), (27b/14), saña (11b/15), (36a/11), seniñle saña züvvārız (12b/9), oña (13a/1), baña

³² Mecdut Mansuroğlu, “Türkçede Zamir Çekimi”, TDED, III, İstanbul, 1949, s.501-508.

(29a/10), bize (23b/3), (27a/1), (38b/14), oña (30a/10), (36a/11), (36a/12), (39a/8),
oña lāyık (40a/11)

Şahıs Zamirlerinin Uzaklaşma Hali:

benden (11b/9), senden (29a/6), benden (29b/3), senden (32b/11)

Metnimizde şahıs zamirini sadece bir örnekte bildirme ekiyle kullanmıştır:
seniñdir. (12b/10)

Şahıs Zamirleri

1. şahıs zamiri ben'dir, men şekli de bir örnekte görülür. İyelik eki tesiriyle
menim şeklinde bir örnekte yazıldığı görülür.

ben (13a/13), (29a/3), (31b/3), men<ben (11b/9), (29a/3), (30a/5), (31b/3),
menim < benim (42b/15), beni (9b/2), baña (2b/13), bende (29b/2), benden (11b/9)

Çokluk 1. şahıs zamiri biz'dir.

bizi (32a/1), bize (23b/3)

Teklik 2. şahıs zamiri sen'dir.

sen (8b/5), (8b/6), (10b/4), (29a/3), seni (34b/3), saña (2b/18), seniñle
(12b/9), sende (36a/17), senden (29a/6)

3. şahıs ol, o

Teklik 3. şahıs zamiri ol'dur. Şahıs zamiri ol ile işaret zamiri ol arasında hiçbir fark yoktur. O şahıs zamiri az kullanılmıştır.

O kāmildir. (3b/9)

Ol ziyā'dan feyz bulur. (12a/5)

onuñ: şūreti onuñ. (12a/11)

oña: oña şeytān gösterir. (13a/1)

onda: onda akar. (34a/6)

ondañ: ondan başka. (2b/19)

Çokluk 3. Şahıs:

on-lar (1b/12), (42a/8)

3.2.2. İşaret Zamirleri

ol: ol (2b/9), ol ziyā'dan feyz bulur (12a/5), ol (13b/5), (14b/17), (22b/6)

Şahıs zamirlerinin edatlara bağlanması

Şahıs zamirlerinin ile edatına bağlanmaları metnimizdeki kullanılışı ve bugün aynıdır.

seniñle (12b/9), onuñla (27b/7)

İşaret Zamirlerinin Lokatifi:

bunda (1b/5), (28a/2), onda (34a/6), (34a/7), (39a/11).

3.2.3. Dönüşlülük Zamirleri

Bugün dönüşlülük zamiri kendi kelimesidir. İyelik eklerini alarak kendim, kendimizi, kendimde şeklinde şahısları karşılar. Metnimizdeki örnekler şunlardır:

kendini (2a/14), kendi (3b/10), kendimi (7b/7), kendini ‘ibâdet eder şaniyor (13a/6), kendi (13a/7), kendini (13a/9), (13a/11), (21b/5), (26b/2), kendine (20b/5), kendi (26b/13), (28b/6), (36a/21), kendimde (28b/8), kendinden (33a/10), kendine (36a/21), kendimizi (36b/9)

İşaret Zamirleri

İsimleri işaret etmek, göstermek yoluyla temsil eden zamirlerdir.

Eski Osmanlıcanın zamir çekiminde Eski Anadolu Türkçesine ve bugünkü yazı diline göre en belirgin özelliği, ilgi halindeyken aradaki ünlünün yuvarlak olmasıdır.

İşaret zamirlerinin ilgi hali:

onuñ (2a/5), (7b/6), (11b/5), (12a/6), şüreti onuñ (12a/11), Göz yaşı onuñ yolunda hep sebîl (26b/10), onuñdur (27b/5), onuñ (27b/6), (31b/17), (39a/9), onuñla (27b/7), onuñ (39a/17)

İşaret Zamirlerinin Yönelme Hali:

bunu (2b/2), (2b/6), bunu Hâk der (39b/7), (39b/8), (39b/11), (40a/6), (41a/5)

İşaret Zamirlerinin Yaklaşma Hali:

Buñā vākıf o kāmildir. (40b/21), (42b/7)

İşaret Zamirlerinin Uzaklaşma Hali:

ondan (2b/19),

Çü ondan ayrı yaşamak müşkil (27b/4)

İşaret Zamirlerinin Eşitlik Hali:

bunca (13b/1)

3.2.4. Soru Zamirleri

Kim ve ne'dir. Örnekler aşağıdadır.

Ne bilir hayvān nedir secde huzūr (13a/10)

nedir bu bir 'acā'ib işi (39a/10),

Kim başar (13b/14), kim içer olur mestān (32a/4), ne: ne (38b/17), ne añlar (38b/18), (41a/14), bunda bilindi nedir (1b/5)

3.2.5. Belirsiz Zamirler

Metnimizde belirsiz zamir vardır. Bunlar aşağıda gösterilmiştir. Kim, kimi bu zamir aynı zamanda soru zamiridir. Ayrıca bunlardan başka her birisi, biri, kimse, kimseye'dir.

biri (2a/1), kimi (2b/9), kimseye (2b/16), her kim (8b/4), her birisi: Her birisi kendi medhiñ söylüyor. (13a/7), Biri insān birisi un taşıyor (13a/14), biri, birisi, kimse (16b/2), kimseye (27a/7), hepsi (39a/11) herkes (32a/20)

3.2.6. Bağlama Zamirleri

Bağlama zamiri “kim” ve “ki”dir. Örnekleri aşağıdadır:

kim:

Meyvesini **kim** yese mesrūr-durur (12a/12)

Ḥamdüli'llāh **kim** yetişti ramazān (31b/15)

sır **ki** (38b/19), **ki** (39b/11)

Kim esrārına vākıftır (39b/10)

3.3. SIFATLAR

Varlık veya kavramları niteleme veya belirtme yoluyla karşılayan kelimelerdir.

3.3.1. Niteleme Sıfatları

Varlık veya kavramları durum, biçim, renk, yapı bakımından niteleyen sıfatlardır. Örnekleri şunlardır:

büyük gül (7b/5), kıanlı yaşı (29b/15), karanlıu gece (38b/18)

3.3.2. Belirtme Sıfatları

Varlık veya kavramları belirten sıfatlardır. Belirtme sıfatları işaret, belirsizlik, sayı ve soru sıfatlarıdır.

3.3.3. İşaret Sıfatları

İsimleri işaret etmek yoluyla belirten sıfatlardır.³³ Bu, şol, o'dur. İşaret sıfatı şol < şu+ol şol, şu ve ol'dan birleşme yoluyla meydana gelmiştir. Örnekleri şunlardır:

bu yolda (26b/4),

şol derūnumdaki āteşlerindir (12a/15)

Şol muşāhib (27a/4)

³³ Mustafa Özkan, *Türk Dili Anlatım*, İstanbul, 2000, s. 520-522.

Şol dīdār-ı Hakkıñ (28b/19)

3.3.4. Belirsizlik Sıfatları

İsimleri belirsiz olarak belirten sıfatlardır. Her kişi, biri, bir, büyük, her bir'dir.

Her kişiye lāzım olur bilmeğe (1b/8),

Biri hırka biri tāt ü bu ridā (1b/13),

Benim böyle benim şöyle bāhisler (13a/20),

Böyle bir yer (7b/4), dobdolu incir (7b/4), türlü türlü zevkleri (10b/3), her bir ayak (24b/2)

3.3.5 Sayı Sıfatları

Sayı sıfatları isimleri sayılarını bildirmek yoluyla belirten sıfatlardır.

Metnimizde geçen sayı sıfatları aşağıda gösterilmiştir.

Altı harftir altı günüñ mebdē'i (4b/5)

iki 'ālem (5b/5), yedi terkli (6b/2), biñ kerre (6b/4),

üçyüz altmış ses çıkar (29a/2),

Bu beş parmak (40a/5),

On sekiz biñ 'ālemiñ sırrı budur (1b/10), 23b/2),

Üç hurūfuñ (1b/13),

Üç ‘ālem (2a/1), **bir** kara (1b/13),

Tācınıñ **dört** terki (2a/2),

otuz_iki_rengi var (2a/5),

biñ kez Allāh kalp desin (23b/5)

Sıra Sayı Sıfatları

İsimlerin derecelerinin sayısını belirten sıfatlardır.

Örneğin:

İkinci hāne vuşlattır (40a/18), (40b/2),

Üçüncü devr-i kübradır (40b/13)

3.3.6. Soru Sıfatları

Soru sıfatları isimleri soru halinde belirten sıfatlardır. Soru sıfatı olarak ne kullanılmıştır.

Örnekler aşağıdadır:

Şabr ü ‘aşk ey Hāfıza ne vakte dek (27a/9)

3.4. ZARFLAR

Zarflar zaman, yer hal ve miktar isimleridir.³⁴ Bunların bir kısmı basit, bir kısmı birleşiktir.

3.4.1. Zaman Zarfları

Bunlar zarf olarak kullanılan çeşitli zaman isimleridir. Türkçe ve yabancı asıllı kelimelerde zaman zarfı kullanılmıştır. Örnek olarak bir kısmını almakla yetindik.

Şürû' ettim besmeleyle **evvelā** (=ilk önce) (1b/2),

Sebağ aldıñ **gece gündüz** uyandır (11b/6)

Benliğinden **gece gündüz** et hāzer (21b/5),

Gece gündüz āhıla katmaktadır sevdā-yı 'aşk (24b/13),

Gölge bıraktı **şimdi** firāk gecesi (27a/5),

Şām ü seher: Akşam sabah (28b/9),

Bāb-ı 'aşkı bul **imdi** yak hicābı şivāyı (=şimdi) (36a/17),

Gün-be-gün artardı derdim nāle āh (=günden güne) (36b/2)

Bugün 'ummān benim (29a/1)

3.4.2. Yer Zarfları

Yer bildiren pek çok kelime yer zarfı olarak kullanılmıştır. Örnekleri şunlardır:

³⁴ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, 2005, s. 260.

3.4.3. Soru Zarfı

niçin: Neden, hangi sebeple, hangi sebepten dolayı kullanılan soru zarfıdır.

Niçin halk etti seni ol bil. (26b/2)

Kanda idi ol muhibbân-ı ‘Alî (29b/14),

komşularımız **nicedir**. (27a/3).

nice olur (42b/12)

3.4.4. Tarz Zarfları

Tarz zarfları, tarz, hal, sebep, sonuç, beraberlik, ayrılık, tekerrür, sınırlama vs. gibi anlamlar ifade ederler. Zarfların öbür çeşitleri gibi bunlarda, sadece zarf olan kelimeler olabildiği gibi, isim, sıfat ve edatlardan meydana gelmiş birleşik zarflar da olabilirler.³⁵ Metnimizdeki örnekler şunlardır:

Her-demde döner biñ kere ‘uşşakı (=her zaman) (6b/4),

öyle durdum (7b/7),

Ol her-dem (=her zaman) (15b/2),

³⁵ Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul, 2000, s. 126.

3.5. EDATLAR

3.5.1. Çekim Edatları

Edatlar, çoğu zaman tek başlarına anlamları olmayan, yalnızca gramer görevleri bulunan kelimelerdir.³⁶

çü: Mademki, çünkü.

“Men ‘arefe” dedi çü şāh-ı Muşafā (2b/2)

içre: İçinde, üzere.

Seher yeli eser gülşen içre geçer. (12b/2)

gibi: Benzeri.

Mecnūn gibi oldum şeydā. (3a/1)

Deryā mevci gibi dalğalanırım. (28b/16)

üzre: Üzere.

Bu sır üzre gelirler. (42b/4)

3.5.2. Bağlama Edatları

³⁶ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s.348.

Bağlama edatları, kelimedен küçük dil birliklerini, kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri biçim ve anlam yönünden birbirine bağlayan Türkçe ve yabancı asıllı birçok edat kullanılmıştır. Örnekler aşağıdadır:

3.5.3. Şart ifadesi taşıyanlar:

ger: Eğer, şayet.

Ger olmasaydı. (31b/13)

eğer: Şayet, eğer.

Tāvūs-ı ‘aşk kōnsa eğer başına cān. (33b/9)

3.5.4. Sebep bildirenler:

çü: Çünkü, mademki (krş. çün)

Çü misk ü ‘anber cāna rīḥ geldi. (38b/3)

Çün ‘aşka heves etti gönül. (27b/3)

çünkü: Zira, mademki, çünkü.

Çünkü sensiñ saña perde ey dilā. (2b/6)

için: İçin, dolayı.

Bu sır için kitāb arar. (42a/4)

Derdimiz ola şehīdler ‘aşk-için. (29b/8)

3.5.3. Şart ifadesi taşıyanlar:

meğer: Ancak, yalnız, meğer.

Meğer ol dil-hāhıma olam vuşūl. (27a/13)

3.5.5. Cümle bağlayıcılar

Ki tipik bir bağlama ve kuvvetlendirme edatıdır.

Ki Qur’ānda bu yolda oldu tenzīl. (26b/3)

Farsça atıf vavı ü, vü metnimizde de geçmektedir. Arapça ve Farsça kelimeler arasında kullanılmıştır.

Örnekler aşağıdadır:

şubh ü mesā (2a/6),

her-dem ü nefes (15b/2),

zār ü zār (24b/12),

mecnūn ü dīvāne (37b/6)

3.5.6. Sıralama ve atıf bildirenler:

bile: Birlikte, beraber.

Dört bile ayağ-ıla yere urur. (13a/3),

ile: İle.

Zāhir ile bāṭın. (33a/19),

u, ü: Ve.

ü: Ol ḥaḳīḳat baḥrine dal rūz ü şeb. (22b/6),

ve: Ve.

Ve fenā Mālik fī lem yezel. (27b/2)

vü: Ve.

Şenā vü medḥine ‘āciz ḳuluñdur yā Muḥammed Nūr. (12b/7)

3.5.7. Seslenme Edatları

Bunlar hitap edatlarıdır.

Örnekleri şunlardır:

ey: Hey, ey.

Ey cerh-i dil n'oldu baña. (2b/13)

Seniñ hüsni cemâlinde ey dilber. (11b/14)

yâ: Ey, hey.

Şenâ vü medhine 'âciz kuluñdur yâ Muhammed Nûr. (12b/7)

3.5.8. Teessür ifade edenler

Bunlar acı, üzüntü, keder gibi duygularını ifade eden sözlerdir. Metnimizde teessür ifade eden edatlar Türkçe, Arapça ve Farsça bazı kelimeler vardır. Örnekleri aşağıdadır:

âh: Âh cânıma vâh cânıma (2b/18)

Dâr ü diyârı cümle geçübün âh âh. (35b/16)

Vâh: Vâh, yazık.

Yası tıttı âh ü vâhi eyledi. (29b/14)

3.5.9. Soru İfadesi Taşıyanlar

Soru edatları ne ve ne ile olan kelimelerde kanda gibi kelimelerdir. Örnekler şunlardır:

ne: Başıma baktım ne oldu bu merâh (7b/3)

Ne bilir  ayv n nedir secde  uz r (13a/10)

  it imdi bu sır nedir (39b/4)

 anda:  anda idi ol mu ibb n-ı ‘Al  (29b/14)

3.6. FiİL

3.6.1. Fiil Yapım Ekleri

3.6.1.1. İsimden Fiil Yapan Ekler

İsimden fiil yapan ekler şunlardır:

-a / -e eki:

Metnimizdeki örnekler ünlü uyumuna bağlıdır. Örnekler şunlardır:

Oyn-a-mağ-a < oyun-a- (16b/4), dil-e-r-sen (19b/6), oyn-a-dır (24b/4), dil-e-r-i-m (35b/7), (35b/10), beñz-e-r (43a/6), yaş-a-mak (27b/4), dil-e-r-i-m (29a/16), döş-e-t-in (32a/20)

-al / -el eki:

Bu ekle yapılan fiiller yalnız olma ifade ederler. Dudak uyumuna bağlıdır.

yön-el-di (2b/18), yön-el-i-r (12b/16), yön-el-di-m (36b/14), çoğ-al-dı (38b/14)

-ar / -er eki:

Genellikle renk bildiren isimlere gelir.

şar-ar (13b/16).

-da / -de eki:

Genellikle yansıma isimlere getirilir. Ünlü ve ünsüz uyumuna bağlıdır.

is-te-mez (13b/17), is-te-r (32b/10), (32b/23), (38b/20)

-ı / -i, -u / -ü eki:

Az kullanılan eklerden biridir. Ünlü uyumuna bağlıdır.

şak-ı-n (18b/6), uz-u-n (40a/8), (40b/7), (41a/10), (41b/13)

-l eki:

İşlek değildir. Ünlü uyumuna bağlıdır.

diri-l-tir-di (39a/15), (39a/16), (39a/18), (39a/19).

-la / -le eki:

İsimden fiil türeten bir ektir. Metnimizdeki örneklerde ünlü uyumuna bağlıdır.

diñ-le (8b/2), yük-le-t-me (16b/6), şal-la-n-ı-r-ım (28b/12), añ-la (20b/4), dal-ga-la-n-ı-r-ı-m (28b/16), fır-la-n-ı-r-ım (28b/16), bir-le-n-iñ (32a/19), çağ-la-y-uban (35b/15), ağ-la-mak-tır (15a/2), in-le-y-üben (37b/3), (42a/5), baş-la-n-ı-r (41b/13), şafā-la-n-ı-r (43a/8), ağ-la-r i-ken (35b/15), in-le-r-i-ken (35b/17), yük-lü-yor < yük-le-yor (13a/2), bek-li-yor < bek-le-yor (12a/19)

-kır / -kir eki:

İşlek olmayan bir ektir. Ünlü uyumuna bağlıdır.

fış-**kır**-ıp (13a/18)

-r eki:

Daha çok yansıma kelimelere gelir. Metnimizdeki örneklerde ünlü uyumuna bağlıdır.

bağ-ı-r-ı-r (13a/1), çağ-ı-r-ı-r (13a/1), (29a/2), deli-r-i-r (13a/3), çağ-ı-r-ı-r-ken (29b/18), (31b/5)

3.6.1.2. Fiilden Fiil Yapan Ekler

Fiilden fiil yapma ekleri fiil kök ve gövdelerinden fiil yapmak için kullanılan eklerdir. Bunların çoğu fiillerde çatı bildiren eklerdir.

1. Faktitif (Ettirgen) Ekleri:

-ar / -er eki:

İşlek değildir.

ķurt-ar-ı-r (12a/18),

-dır / -dir; -tır / -tir eki:

İşlek bir ettirgenlik ekidir. Düz ünlülü tabanlara gelen uyuma bağlı örnekler:

kal-dır-ı-r (12b/4), eğ-dir-i-yor (13a/6), (13a/11), in-dir-e-mi-yor (13a/11), er-i-ş-tir-mek-te-dir (24b/10), bil-dir-di (30a/12), bil-dir-i-r (36a/12), dir-i-l-tir-di (39a/15), yet-i-ş-tir-i-r (43a/13).

-t eki:

İşlek bir ettirgenlik ekidir. Ünlü uyumuna bağlıdır.

ağla-t-ma (2a/6), yük-le-t-me (16b/6), döş-e-t-in (32a/20).

-l eki:

İşlek bir ektir. Pasiflik ve meçhullük ifade etmektedir. Düz ünlülü tabanlarda ekin yardımcı ünlüsü daima dardır. Dudak uyumuna bağlıdır. Yuvarlak ünlülü tabanlarda ekin yardımcı ünlüsü yuvarlak ünlülü olup dudak uyumuna bağlıdır.

aç-ı-l-ıp (2a/17), yaz-ı-l-dı (4b/6), şar-ı-l-ıp (7b/5), yaz-ı-l-ı (7b/8), yıķ-ı-l-ıp (8b/4), yıķ-ı-l-ı-r (9b/5), yaz-ı-l-mış (10b/6), bay-ı-l-ı-r (12b/4), aç-ı-l-dı (13b/9), şat-ı-l-maz (16b/7), kırt-u-l-ma-sı (27a/13), yıķ-ı-l (27b/3), ayr-ı-l-mak (27b/5), aç-ı-l-dı (30a/4), aç-ı-l-ı-r (32a/12), ayr-ı-l-ma (33b/10), aç-ı-l-a (34b/7), (36b/5), aş-ı-l-dı-m (36b/8), yaz-ı-l-dı (37b/8), aç-ı-l-dı (38b/3), bük-ü-l-müş (38b/15), ayr-ı-l-dı (39a/12), ver-i-l-miş (40a/4), diz-i-l-i-r (40a/7), kır-ı-l-sa (40b/20), diz-i-l-ip-tir (41a/14), aç-ı-l-dı (41b/23), yaz-ı-l-mağ-a (42a/2), ko-n-u-l-u-r (42a/11).

-ma / -me eki:

Fiillerde olumsuzluk –ma, -me ekiyle yapılmaktadır. Kalınlık incelik uyumuna bağlıdır.

bil-me-y-en (1b/12), bil-me-di-ñ-se (2b/3), ver-me-m (2b/16), tut-ma-dı-m (2b/17), kal-ma-dı (3a/5), bil-me-di-m (7b/7), gel-me-se-y-di-n (12a/10), kal-ma-dı (13b/11), dur-ma-y-ıp (24b/7), tan-ma-dı-lar (29b/12), bil-e-me-m (33b/14), doy-ma-m (34a/9), yak-ma-y-a (34b/3), kal-ma-dı (35b/4), bil-me-sin (36a/18), bil-me-m (37b/3), kıl-ma-dı (37b/6), bil-me-di (38b/6), doğ-ur-ma-dı (39b/5), geç-i-n-me-y-iñ (38b/17), ağlat-ma (2a/6), yak-ma (2a/8), ol-ma (2a/12), gez-me (2a/13), et-me (12b/16), kıl-ma (15b/2), (15b/4), de-me (15b/3), ol-ma-y-a (15b/3), ol-ma-y-a-sın (15b/4), ol-ma-y-a (15b/8), yük-le-t-me (16b/6), et-me (18b/4), bak-ma (18b/6), ol-ma-y-a-sın (18b/8), şan-ma (19b/2), et-me (19b/2), kıl-ma (19b/4), (20b/16), ol-ma-y-a (19b/5), (19b/6), gez-me (20b/3), dik-me (21b/2), kıl-ma (21b/5), ol-ma (22b/4), git-me (26b/13), dal-ma (26b/14), git-me (26b/15), et-me (27b/6), çek-me (26b/17), dur-ma (30b/8), ara-ma-y-a-m (30b/10), duy-ma-dı-lar (31b/9), ol-ma-sa-y-ıdı (31b/10), ol-ma-sa (31b/11), ol-ma-sa-y-dı (31b/13), gör-me-y-en (32a/8), ol-ma (32a/8), kal-ma-sın (33a/10), ayrı-l-ma (33b/10), ol-ma (34b/6), sö-y-le-me (40a/17), şan-ma (41a/4)

-k eki:

İşlek olmayan bir fiilden fiil yapma ekidir. Metnimizde birkaç kelimedede görülmektedir. Ünlü uyumuna bağlıdır.

ya-ğ-ıp (3b/8), ya-ğ-ar (3b/10), ya-ğ-tı (9b/2), (9b/4), (36b/3), ya-ğ-ar (13b/11).

-n- fiilden fiil yapma eki:

Bu ekin yardımcı ünlüsü düz ünlülü tabanlarda dudak uyumuna bağlıdır. Yuvarlak ünlülü tabanlarda dudak uyumuna bağlıdır. Örnekler aşağıdadır:

ol-u-n-muş (1b/5), bil-i-n-di (1b/5), bul-u-n-u-r (1b/11), gör-ü-n-sün (2b/10), oku-n-sun (2b/11), gör-ü-n-ü-r-se (2b/12), gör-ü-n-dü (3b/2), ya-n-dı (3b/9), ya-n-ar (3b/10), ol-u-n-u-r (4b/3), bür-ü-n-üp-dür (4b/3), gör-ü-n-dü (9b/7), oku-n-du (10b/6), (11b/6), (11b/10), uya-n-dur (11b/6), gör-ü-n-mez (11b/10), gör-ü-n-ü-r (12a/1), oku-n-u-r (12a/3), eyle-n-diğ-i (12b/6), gör-ü-n-eñ (12b/8), (12b/10), (12b/11), (12b/13), kuşa-n-dı (15a/1), şal-ı-n-a (13a/8), bul-u-n-a (16b/3), şat-ı-n (16b/7), uya-n-dır (18b/4), gör-ü-n-en (27b/7), gör-ü-n-ü-r (27b/8), şal-la-n-ı-r-ım (28b/12), dal-ğa-la-n-ı-r-ım (28b/16), fır-la-n-ı-r-ım (28b/16), gör-ü-n-dü (29a/3), gör-ü-n-müş-üm (29a/14), bür-ü-n-müş-üm (29a/14), bul-u-n-an (29b/17), oku-n-du-m (30a/5), çal-ı-n-dı (31b/2), uya-n-mağ-a (32b/4), gör-ü-n-ür (32a/5), gör-ün-sün (32a/7), şak-ı-ñ (32a/8), gör-ü-n-eñ (32a/10), gör-ü-n-dü (32a/16), uya-n-ı-r (33a/13), uya-n-dı (38b/2), yıka-n-ıñ (32a/19), bir-le-n-iñ (32a/19), oku-n-ur (32b/4), gör-ü-n-en (32b/13), (32b/15), de-n-di (32b/21), de-n-se (34a/1), oku-n-u-r (34a/7), gör-ü-n-sün (34b/5), oku-n-du (36a/2), oku-n-up (36a/3), oku-n-du (36a/10), ok-u-n-dur (36a/12), gör-ü-n-dü (36a/20), boya-n-dı (36b/2), daya-n-dı-m (36b/13), (36b/15), (36b/17), (36b/19), (37a/2), gör-ü-n-dü (38b/2), (38b/5), (38b/14), geç-i-n-me-y-iñ (38b/17), söyle-n-di (38b/19), gör-ü-n-ü-r (39a/13), (40a/14), söyle-n-mez (40b/19), gör-ü-n-dü (41a/6), bul-u-n-u-r (41a/1), gör-ü-n-üp-tür (41a/16), (41b/11), sil-i-n-ip-tir (41b/11), baş-la-n-ı-r (41b/13), söyle-n-mez (42a/5), kon-u-l-u-r (42a/11), gör-ü-n-mez (42a/20), gör-ü-n-eñ (42b/1), şafā-la-n-ı-r (43a/8), kon-u-l-u-r (43a/10).

-r eki:

İşlek değildir. Metnimizdeki örneklerde dudak uyumuna bağlıdır.

buyu-r (12b/15), titre-r-di (35b/14), buyu-r-du (2a/12, buyu-r-u-r (33a/20).

-ter eki:

Metnimizde göster fiilinde geçmektedir. Dudak uyumuna bağlıdır.

gös-ter-i-r (12a/17), (13a/1), gös-ter-ip (13b/4), gös-ter (36b/3).

-ş eki:

Metnimizdeki örneklerde ekin yardımcı ünlüsü dudak uyumuna tabi görülmektedir. -ş eki ortaklaşma veya bir oluş ifade etmektedir.

er-i-ş-tir-mek-te-dir (24b/10), er-i-ş-i-r (27a/1), er-i-ş-ti (27a/8), yet-i-ş-ti (31b/15), koş-u-ş-un (32b/5), bul-u-ş-mak (38b/20), yet-i-ş-dir-i-r (43a/10).

-ur / -ür eki:

Metnimizde bu ekle yapılan faktitif örneğidir.

doğ-ur-ma-dı (39b/5).

3.6.2. Fiillerde Olumsuzluk

Fiillerde olumsuzluk –ma, -me ekiyle yapılmaktadır:

bil-me-di-m (7b/7), kal-ma-dı (13b/11), kıl-ma-dı (37b/6) gibi.

Ek ünlüsü düz ünlü tabanlara ve yuvarlak ünlü tabana getirilmiştir ve dudak uyumuna bağlıdır. Geniş zamanın olumsuzu –maz, -mez eki ile yapılmaktadır.

bil-e-mez-ler (11b/4), gör-ü-n-mez (11b/10), geç-mez (12b/19), düş-mez (13b/16), is-te-mez (13b/17), kıl-maz-ız (15a/6), ed-e-mez (16b/2), et-mez (27a/6), kıl-maz (27a/7), din-e-mez-ler (27a/12), şor-a-maz-dı-m (29b/2), ver-e-mez-di-m (29b/3), dön-mez-em (30b/8), (30b/9), (30b/11), (30b/13), (30b/15), (30b/17), gel-mez-di (31b/10)

3.6.3. Fiil Çekimi

3.6.3.1. Şahıs Ekleri

Çekimli fiiller bir oluş ve kılış şahsa ve zamana bağlı olarak bildiren kelime türleridir.

3.6.3.1.1. Zamir kökenli (1. Tip) şahıs ekleri

Birinci şahıs ekleri

Teklik 1. Şahıs ekleri

-m, -am, -em eki:

İstek çekiminde kullanılmıştır. Metnimizde birinci tipteki şahıs eklerinden yani zamir menşeli şahıs eklerinden geniş ünlülü olanlar (+am, +em) kullanılmıştır.

sev-e-m (2b/19), ol-a-m (27b/13), yalvar-am (30a/14), (30b/7), ağlar-am (30a/14), ara-ma-y-am (30b/10), dön-mez-em (30b/1), (30b/17), bil-mez-em (37b/5), idem (39b/6), ed-em (39b/6).

-ım, -im eki:

Öğrenilen geçmiş zaman çekiminde kullanılmıştır. Metnimizdeki örnekler hem düz ünlülü hem yuvarlak ünlülü olup fiil tabanlarına getirilerek dudak uyumuna bağlıdır.

et-miş-im (29a/7), gir-miş-im (29a/8), tat-mış-ım (29a/9), bil-miş-im (29a/11), gir-miş-im (29a/11), et-miş-im (29a/13), gel-miş-im (29a/15), (23b/6), dal-mış-ım (31b/2), (25b/12), (25b/2)

-ım, -im eki:

Geniş zaman çekiminde kullanılmıştır.

ed-er-im (2a/8), (28b/9), (28b/17), (35b/7), yan-ar-ım (28b/10), gez-er-im (28b/12), şallan-ır-ı-m (28b/12), ed-er-im (28b/13), gid-er-im (28b/14), dal-ğa-la-n-ı-r-ım (28b/16), fır-la-n-ı-r-ım (28b/16), de-r-im (28b/17), eyle-r-im (29a/6), dil-e-r-im (29a/6), yaz-ar-ım (30a/16), ağla-r-ım (30a/16), (30a/20), (30b/2), (30b/4), (30b/6), yan-ar-ım (30a/17), yaz-ar-ım (30b/7), dile-r-im (35b/7), (35b/10), sev-er-im (35b/8), (35b/9), eyle-r-im (36b/7)

-um eki:

Geniş zaman çekiminde kullanılmıştır.

oku-r-um (27b/12)

-um, -üm eki:

Metnimizde öğrenilen geçmiş zaman çekiminde kullanılmıştır.

ol-muş-um (11b/7), (11b/8), (11b/9), (29a/9), (29a/13), (29a/15), uç-muş-um (29a/8), gör-müş-üm (29a/12), gör-ü-n-müş-üm (29a/14), bür-ü-n-müş-üm (29a/14), ol-muş-um (37b/5).

İkinci Şahıs Ekleri

Teklik 2. Şahıs Ekleri

-sın, -sin eki:

İstek çekiminde kullanılır. Metnimizdeki örneklerde düz ünlülü ve yuvarlak ünlülü fiil tabanlarına getirilerek, dudak uyumuna bağlı olduğu görülür.

bil-e-sin (2a/2), bil-e-sin (8b/2), ol-a-sın (8b/3), ed-e-sin (10b/2), (27a/14), ol-ma-y-a-sın (15b/4), işid-e-sin (15b/7), ol-ma-y-a-sın (18b/8), bil-e-sin (36a/16), bul-a-sın (36a/16)

-sın, -sin şahıs eki şu çekimlerde kullanılmıştır.

et-sin (32a/7), bil-me-sin (36a/18), kal-ma-sın (23b/4), 33a/10).

-r; -ar / -er eki:

Geniş zaman çekiminde kullanılmıştır.

düş-er-sin (2a/13), tut-ar-sın (26b/18), de-r-sin (33a/16), buyu-r (12b/15).

-sun / -sün eki:

-sun / -sün eki metnimizde şu çekimlerde kullanılmıştır.

ol-u-r-sun (31b/8), (33b/9), gör-ü-n-sün (32a/7), (34b/5).

Çokluk 1. Şahıs Ekleri:

-ız, -iz eki:

Öğrenilen geçmiş zaman çekiminde kullanılmıştır. Ünlü uyumuna bağlıdır.

yan-mış-ız (36b/4)

3.6.3.1.2. İyelik Eki Kökenli (2. Tip) Şahıs Ekleri

Geçmiş zaman ve şart çekiminde kullanılırlar.

1. Görülen Geçmiş Zaman

Görülen geçmiş zaman eki bugün –dı, -di, -du, -dü, –tı, -ti, -tu, -tü şeklindedir. Metnimizdeki örneklerde ünlü uyumuna bağlı olduğu görülür.

Teklik 1. Şahıs:

-m eki:

-dı, -di eki:

ıtut-ma-dı-m (2b/17), dal-dı-m (7b/7), bil-me-di-m (7b/7), de-di-m (27b/3), uyan-dı-m (28b/2), var-dı-m (28b/3), al-dı-m (28b/3), er-di-m (28b/6), ver-di-m (28b/7), bil-di-m (28b/7), eyle-di-m (29a/1), dal-dı-m (29b/1), al-dı-m (29b/1), ılal-dı-m (29b/1), ılör-a-maz-dı-m (29b/2), ver-e-mez-di-m (29b/3), ılal-dı-m (30a/5), ver-di-m (31b/6), n'ey-le-di-m (36b/1), ver-di-m (36b/6), de-di-m (36b/6), aıl-dı-m (36b/8), ver-di-m (36b/11), dal-dı-m (36b/13), yan-dı-m (36b/13), dayan-dı-m (36b/14), yön-el-di-m (36b/14), yan-dı-m (36b/15), (36b/17), (36b/19), (37a/2), ıl-dı-m (36b/16), ver-di-m (36b/16), er-di-m (37a/2)

-m eki:

et-ti-m (1b/2), iç-ti-m (7b/2), et-ti-m (28b/5), (29a/13), baıl-tı-m (30a/3), et-ti-m (36b/8), işit-ti-m (39b/8), düş-tü-m (30b/17), baıl-tı-m (7b/3), aıl-tı-m (36b/19), kes-ti-m (36b/15), n'et-ti-m (36b/1),

-m eki:

2. şart çekiminde kullanılmıştır.

ed-er-se-m (9b/5), ol-sa-m-da (13b/9), ver-se-m (27b/4), söyle-se-m-de (33b/13)

Görülen geçmiş zaman -du, -dü şeklindedir. Görülen geçmiş zaman çekiminde kullanılmıştır.

-m eki:

Metindeki örnekler dudak uyumuna uyumludur.

ol-du-m (3a/1), (11b/8), (23b/2), (28b/2), (28b/6), (28b/8), (29a/1), (30a/1), (30a/2), (30a/3), (30a/4), (31b/2), (31b/5), (32b/22), (35b/13), (36a/11), (37a/1), (37b/2), (37b/6), dur-du-m (7b/7), tut-du-m (28b/4), bul-du-m (28b/5), (28b/8), (36b/17), gör-dü-m (30a/5), oku-n-du-m (30a/5), dön-dü-m (37a/1),

Teklik 2. Şahıs Ekleri:

-ñ eki:

Şart çekiminde kullanılır. Metnimizdeki örneklerde hem düz ünlülü ve yuvarlak ünlülü olarak getirildiği görülür. Dudak uyumuna bağlıdır.

gid-er-se-n (16b/5), dil-e-r-se-n (19b/6), gir-se-n (34b/8), bak-sa-ñ (36a/21), gel-me-se-y-di-n (12a/10)

Görülen geçmiş zaman ve şart çekiminde kullanılmıştır.

-ñ eki:

al-dı-ñ (11b/6), bil-di-ñ (20b/6), gel-di-ñ (26b/5), (27a/2), et-ti-ñ-se (31b/4),
al-dı-ñ (32a/15), çek-di-ñ (32b/7), ver-di-ñ (32b/7), kıl-dı-ñ (32b/7), bil-di-ñ
(33a/11), gel-me-se-y-di-n (12a/10)

-ñ eki:

Görülen geçmiş zaman ve şart çekiminde kullanışmıştır.

ol-du-ñ (2a/15), ol-du-ñ (2b/3), (8b/6), oku-du-ñ-sa (8b/6), ol-du-ñ (19b/2),
(25b/6), (33a/18)

Çokluk 1. Şahıs Ekleri:

-k eki:

Metnimizdeki örnekler ekin hem düz ünlülü ve yuvarlak ünlülü fiil tabanlarına getirilerek, dudak uyumuna bağlı olduğunu göstermektedir.

Görülen geçmiş zaman

ver-di-k (32a/1), et-ti-k (36a/4), kıl-dı-k (36a/4), at-tı-k (36b/9), var-dı-k
(39a/10), bul-du-k (39a/11)

Üçüncü Şahıs Ekleri

Çokluk 3. şahıslarda fiil şekil ve zaman ekinden sonra şahıs kavramını karşılamak üzere –lar, -ler eki getirilmektedir. Ünsüz benzeşmesine tabi olanlar:

tağ-tı-lar (11b/12), ol-du-lar (14b/15), dök-tü-ler (29b/12), (29b/15), kır-dı-lar (29b/10), tanıma-dı-lar (29b/12), ağla-dı-lar (29b/16), kıl-dı-lar (30a/10), de-di-ler (36a/2)

3.6.3.2. Şekil ve Zaman Ekleri

Fiillerde basit çekim, bildirme ve dilek kipleri olmak üzere ikiye ayrılır.

3.6.3.2.1. Bildirme Kipleri

3.6.3.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman

Görülen geçmiş zaman çekiminde iyelik eki menşeli olan ikinci tipteki şahıs ekleri kullanılır.

Görülen geçmiş zaman eki -dı, -di, -du, -dü, -tı, -ti, -tu, -tü'dür.

Bu dönemde ek ünsüzü hem dal “د” ve te “ت” ile yazılmıştır. Görülen geçmiş zaman ekinin ünlüsü 1. 2. ve 3. şahıslarda hem düz hem yuvarlak ünlülü olmak üzere dudak uyumuna bağlıdır.

Teklik 1. Şahıs: -dım, -dim

-m eki:

gez-di-m (2b/17), tut-ma-dı-m (2b/17), dal-dı-m (7b/7), bil-me-di-m (7b/7), de-di-m (27b/3), uyan-dı-m (28b/2), var-dı-m (28b/3), al-dı-m (28b/3), er-di-m (28b/6), ver-di-m (28b/7), bil-di-m (28b/7), eyle-di-m (29a/1), dal-dı-m (29b/1), al-

dı-m (29b/1), kal-dı-m (29b/1), şor-a-maz-dı-m (29b/2), ver-e-mez-di-m (29b/3), çal-dı-m (30a/5), ver-di-m (31b/6), n'eyle-di-m (36b/1), ver-di-m (36b/6), de-di-m (36b/6), aşı-l-dı-m (36b/8), ver-di-m (36b/11), dal-dı-m (36b/13), yan-dı-m (36b/13), (36b/15), dayan-dı-m (36b/14), yön-el-di-m (36b/14), kıl-dı-m (36b/16), ver-di-m (36b/16), yan-dı-m (36b/17), (36b/19), (37a/2), er-di-m (37a/2)

-dum, -düm:

-m eki:

ol-du-m (3a/1), dur-du-m (7b/7), ol-du-m (11b/8), (23b/2), (28b/2), (28b/6), (28b/8), (29a/1), (31b/2), (31b/5), tut-du-m (28b/4), bul-du-m (28b/5), (28b/8), ol-du-m (30a/1), (30a/2), (30a/3), (30a/4), (31b/5), gör-dü-m (30a/5), oku-n-du-m (30a/5), ol-du-m (32b/22), (35b/13), (36b/11), (37a/1), (37b/2), (37b/6), bul-du-m (36b/17), dön-dü-m (37a/1)

-tım, -tim; -tum, -tüm:

iç-ti-m (7b/2), et-ti-m (28b/5), (1b/2), (29a/13), (36b/8), bak-tı-m (7b/3), (30a/3), düş-tü-m (30b/17), aş-tı-m (36b/19), kes-ti-m (36b/15), n'et-ti-m (36b/1),

Teklik 2. Şahıs: -dın, -dın

Düz ünlü tabanlara ve yuvarlak ünlülü tabanlara getirilerek, dudak uyumuna bağlıdır.

-n eki:

bil-me-di-ñ-se (2b/3), al-dı-ñ (11b/6), gel-me-se-y-di-n (12a/10), bil-di-ñ (20b/6), gel-di-ñ (26b/5), (27a/2), al-dı-ñ (32a/15), çek-di-ñ (32b/7), kıl-dı-ñ (32b/7), ver-di-ñ (32b/7), bil-di-ñ (33a/11)

-duñ, -düñ:

-ñ eki:

Görülen geçmiş zaman ve şart çekiminde kullanılmıştır.

ol-du-ñ (2a/15), (2b/3), oku-du-ñ-sa (8b/6), ol-du-ñ (19b/2), (25b/6), (33a/18), et-ti-ñ-se (31b/4)

Teklik 3. Şahıs: -dı, -di

Görülen geçmiş zaman eki, -dı, -di, -du, -dü, -tı, -ti, -tu, -tü'dür. Metnimizdeki örneklerde düz ve yuvarlak ünlüsü dudak uyumuna bağlıdır.

bil-i-n-di (1b/5), yan-dı (2a/7), ver-di (2a/17), kıl-dı (2a/18), gel-di (2b/1), de-di (2b/2), kal-ma-dı (3a/5), yaz-dı (3b/6), yan-dı (3b/9), kıl-dı (3b/7), yaz-ı-l-dı (4b/6), de-di (5b/4), bil-di (8b/4), (12a/7), bin-di (12a/13), gel-di (12a/17), (12b/13), al-dı (12b/13), eyle-di (13b/3), (13b/5), ver-di (13b/4), (13b/6), aç-ı-l-dı (13b/9), yan-dı (13b/8), kal-ma-dı (13b/11), kuşan-dı (15a/1), de-di (15a/3), eyle-di (15b/8), giy-di (17b/2), gel-di (17b/4), de-di (18b/2), al-dı (24b/6), ver-di (26b/4), kal-dı (27a/4), eyle-di (27a/10), gel-di (27b/14), (29b/10), uşan-dı (28a/2), yan-dı (28b/2), şal-dı (29b/4), kal-dı (29b/4), de-di (29b/4), eyle-di (29b/14), aç-ı-l-dı (30a/4), bil-dir-di (30a/12), yan-dı (30a/15), ver-di (30b/1), çal-ı-n-dı (31b/2), eyle-di (31b/6), de-di (31b/8), (32a/17), (32b/2), gel-mez-di (31b/10), ed-e-mez-di (31b/11), ol-ma-sa-y-dı

(31b/13), ol-maz-dı (31b/13), bil-di (31b/18), kıl-dı (32a/9), yan-dı (32b/9), de-n-di (32b/21), eyle-di (33b/11), (33b/13), (33b/14), kıl-ma-dı (35b/4), kıl-dı (36a/1), art-ar-dı (36b/2), boya-n-dı (36b/2), kıl-ma-dı (37b/6), yaz-ı-l-dı (37b/8), uyan-dı (38b/2), aç-ı-l-dı (38b/3), gel-di (38b/3), bil-me-di (38b/6), er-di (38b/7), söyle-n-di (38b/19), gel-di (39a/1), ayrıl-dı (39a/12), gel-di (39a/13), dir-i-l-tir-di (39a/15), (39a/16), (39a/18), (39a/19), doğur-ma-dı (39b/5), de-di (41a/7), aç-ı-l-dı (41b/23),

-du, -dü:

ol-du (2a/3), (2a/4), (2a/5), (2a/7), buy-ur-du (2a/12), n'ol-du (2b/13), ol-du (3a/1), (3b/2), (3b/3), (3b/7), (3b/9), gör-ü-n-dü (3b/2), (3b/4), ol-du (3b/11), (5b/2), (5b/3), (5b/4), ol-du (6b/2), (6b/7), (6b/8), (7b/2), (7b/3), (7b/8), (8b/4), (9b/9), (11b/10), (12a/2), (12a/4), (13a/9), (13b/6), (13b/10), (14b/7), bul-du (4b/2), (8b/4), dol-du (9b/3), gör-ü-n-dü (9b/7), dol-du (9b/10), düş-tü (9b/13), oku-n-du (10b/6), (11b/6), (11b/10), bul-du (12a/3), gör-dü (14b/13), oku-du (14b/14), ol-du (16b/8), (17b/2), (17b/5), (24b/3), (24b/4), (24b/5), (24b/10), (25b/2), (25b/5), (26b/3), (27b/12), (27b/20), (29a/3), (29a/10), n'ol-du (24b/5), sür-dü (26b/11), gör-ü-n-dü (29a/3), gör-dü (30a/8), ol-du (31b/2), (31b/4), (31b/7), bul-du (31b/15), dol-du (31b/16), ol-du (31b/17), (32a/2), (32a/8), (32a/11), (32a/16), bul-du (31b/20), (32a/6), (32a/14), (32a/16), (35b/11), gör-ü-n-dü (32a/16), ol-du (32b/11), (33a/8), (33a/12), (33a/17), (33b/5), (34a/1), (35b/10), (36a/1), (36a/7), (37b/3), ur-du (35b/3), ok-u-n-du (36a/2), (36a/10), gör-ü-n-dü (36a/20), (38b/2), n'ol-du (37b/5), ol-du (37b/7), gör-ü-n-dü (38b/5), (38b/14), sür-dü (38b/5), süpür-dü (38b/5), ol-du (39a/11), kuru-du (39a/12), yür-ü-dü (39a/12), ol-du (39a/14), gör-ü-n-dü (41a/6)

-tı, -ti; -tu, -tü:

Görülen geçmiş zaman eki –tı, -ti’dir.

kalk-tı (3b/11), et-ti (3b/8), (6b/3), (9b/3), (9b/10), çık-tı (9b/8), yak-tı (9b/2), (9b/4), git-ti (9b/12), et-ti (12a/1), (17b/6), (24b/9), (24b/11), (24b/13), (26b/2), (27a/10), (26b/12), bırak-tı (27a/5), eri-ş-ti (27a/8), aç-tı (38b/4), et-ti (27a/11), (27a/12), (29b/5), (31b/3), (32a/1), (33a/17), tat-tı (29a/4), çık-tı (29b/3), geç-ti (29b/3), yak-tı (30a/17), kap-tı (30a/19), git-ti (32a/17), (35b/15), et-ti (35b/3), (36a/6), yak-tı (36b/3), yırt-tı (38b/4), aç-tı (38b/15), çık-tı (38b/19), git-ti (39a/13), et-ti (39a/15)

-tu, -tü:

Görülen geçmiş zaman eki –tu, -tü’dür.

tut-tu (29b/14), (31b/17), düş-tü (32a/12), (38b/6), kop-tu (37b/2),

Çokluk 1. Şahıs: -dık, -dik, -duk, -dük; -tık, -tik’tir.

Metnimizdeki örneklerde düz ve yuvarlak ünlülü olarak getirilerek dudak uyumuna bağlıdır.

gel-di-k (12b/11), (12b/15), ir-di-k (12b/11), bil-di-k (12b/11), ver-di-k (14b/7), (32a/1), et-ti-k (36a/4), kıl-dı-k (36a/4), at-tı-k (36b/9), kan-dı-k (36b/9), var-dı-k (39a/10)

-duk, -dük:

bul-du-ğ (14b/19), (39a/11)

Çokluk 3. Şahıs: -dılar, -diler

Çokluk eki hem çokluk şahıs ifadesi taşıyın kullanımında ve fonetik yapısında bir farklılık gözükmemektedir. Çokluk eki ünlü uyumuna bağlı olduğu farz edilmiştir.

Yuvarlak olanlarda ünlü uyumuna bağlıdır.

de-di-ler (2a/3), gel-di-ler (13a/16), kal-dı-lar (13a/19), geber-di-ler (13a/19), ye-di-ler (13a/19), de-di-ler (14b/16), kıl-dı-lar (14b/19), kır-dı-lar (29b/10), tan-ma-dı-lar (29b/12), ağla-dı-lar (29b/16), kıl-dı-lar (30a/10), duy-ma-dı-lar (31b/9), de-di-ler (36a/2), (36a/3), (41b/12)

-du-lar, -dü-ler; -tı-lar, -ti-ler; -tu-lar, -tü-ler:

tağ-tı-lar (11b/12), bağ-tı-lar (13a/16), gör-dü-ler (13a/17), ol-du-lar (14b/15), dök-tü-ler (29b/12), (29b/15), et-ti-ler (11b/12), n'et-ti-ler (29b/11), git-ti-ler (13a/20)

3.6.3.2.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Öğrenilen Geçmiş Zaman eki bugün –mış, -miş, -muş, -müş'tür.

Öğrenilen geçmiş zaman çekimi de birinci tipteki şahıs ekleri ile yapılır. Metnimizdeki örneklerde düz ve yuvarlak ünlüdür. Dudak uyumuna bağlı olduğunu göstermektedir.

Teklik 1. Şahıs: -mış-ım, -mış-im

gel-mış-im (23b/6), dal-mış-ım (25b/2), et-mış-im (29a/7), gir-mış-im (29a/8), tat-mış-ım (29a/9), bil-mış-im (29a/11), gir-mış-im (29a/11), et-mış-im (29a/13), gel-mış-im (29a/15), dal-mış-ım (31b/2),

-muş-um, -müş-üm:

ol-muş-um (11b/7), (11b/8), (11b/9), (29a/9), (29a/12), (29a/13), uç-muş-um (29a/8), gör-müş-üm (29a/12), bür-ü-n-müş-üm (29a/14), ol-muş-um (29a/15), (37b/5), gör-ü-n-müş-üm (29a/14)

Teklik 3. Şahıs: -mış, -mış

dal-mış (3a/5), yaz-ı-l-mış (10b/6), söyle-mış-tir (12b/6), al-mış (13a/15), kıl-mış (36a/19), ver-i-l-mış (40a/4)

-muş, -müş:

ol-u-n-muş (1b/5), bük-ü-l-müş (38b/15).

Çokluk 1. Şahıs: -mış-ız, -miş-iz

yağ-mış-ız (14b/8), et-miş-iz (14b/9), gir-miş-iz (14b/14), giy-miş-iz (14b/17), yan-mış-ız (36b/4)

-muş-uz:

bul-muş-uz (14b/14)

Çokluk 3. Şahıs:

bul-muş-dur (3a/6)

3.6.3.2.1.3. Geniş Zaman

EAT’de üç türlü geniş zaman eki vardı:

-ur,-ür, -ar, -er ve –r şeklinde bulunuyordu. Bunlardan en eskisi –ur, -ür ekidir. –ar, -er’in daha sonra ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. –r eki ise devrenin sonlarına doğru ortaya çıkmıştır.

Metnimizde bugünkü kullanımdan farklı geniş zaman eki almış fiil vardır.

“اچور” uçur < uçar (12b/5)

‘Aşk-ıla hep uçur cāndan haber ister (12b/5)

Burada uçur kelimesi fonetik bir değişme mi yoksa o dönem ağızlar arasındaki farklılığın etkilenmesi olarak değerlendirilmelidir.

Metnimizde düz ünlülü fiil tabanlarına yuvarlak ünlü fiil tabanlarına getirilir. Dudak uyumuna bağlı olduğu görülür.

Metnimizde de iki türlü geniş zaman ekini kullanmıştır. Bugün geniş zaman çekimi şöyledir:

-r eki ile

Teklik 1. Şahıs: -r-ım, -r-im

şalla-n-ı-r-ım (28b/12), dal-ğa-la-n-ı-r-ım (28b/16), fır-la-n-ı-r-ım (28b/16), de-r-im (28b/17), eyle-r-im (29a/6), dile-r-im (29a/6), ağla-r-ım (30a/16), (30a/18), (30a/20), (30b/2), (30b/4), (30b/6), dile-r-im (35b/7), (35b/10), eyle-r-im (36b/7)

-r-am:

Sonu ünlüyle biten fiil köklerine –r getirilerek geniş zaman yapılır.

ağla-r-am (30a/14)

-r-um:

oğu-r-um (27b/12)

Kökü tek heceli olan fiillerin geniş zaman şekli umumiyetle –ar, -er iledir.

-ar-ım, -er-im:

ed-er-im (2a/8), (28b/9), (28b/11), (28b/13), (28b/17), yan-ar-ım (28b/10),
gez-er-im (28b/12), gid-er-im (28b/14), yaz-ar-ım (30a/16), (30b/7), yan-ar-ım
(30a/17), ed-er-im (35b/7), sev-er-im (35b/8), (35b/9)

Teklik 2. Şahıs: -r-sin

de-r-sin (33a/16)

Teklik 2. Şahıs: -ar-sın, -er-sin

düş-er-sin (2a/13), tut-ar-sın (26b/18)

Teklik 2. Şahıs: -ur-sun

ol-u-r-sun (31b/8), (33b/9)

Teklik 3. Şahıs: -ar, -er

-ar, -er eki:

ağ-ar (2b/15), yan-ar (3b/10), yağ-ar (3b/10), ed-er (3b/10), dön-er (6b/4),
gez-er (7b/6), şor-ar-isin (11b/9), öt-er (11b/14), (12b/1), yan-ar (12a/14), ed-er
(12a/16), sev-er (12b/1), es-er (12b/2), geç-er (12b/2), aç-ar (12b/2), ağ-ar (12b/3),
bak-ar (12b/3), ed-er (13a/9), yan-ar (13b/8), çık-ar (13b/8), yaz-ar (13b/9), yağ-ar
(13b/11), yan-ar (13b/12), soy-ar (13b/13), baş-ar (13b/13), ed-er (13b/14), dal-ar
(13b/14), çal-ar (13b/15), kıl-ar (13b/15), um-ar (13b/17), ed-er (14b/6), bin-er

(16b/4), dön-er (24b/2), gez-er (24b/2), ed-er (24b/8), (24b/11), çık-ar (29a/2), ed-er-ken (30a/2), dal-ar-ken (30a/3), yan-ar (30b/16), iç-er (32a/4), kıl-ar (32a/18), ed-er (33b/8), ak-ar (34a/6), yan-ar iken (35b/12), gid-er iken (35b/12), ed-er (36a/11), yan-ar (36b/7), del-er (37b/8), ed-er (38b/17), ak-ar (39a/2), ed-er (39a/17), bit-er (39b/5), ed-er (39b/14), tut-ar (40a/5), kıl-ar (40a/5), (40a/14), yet-er (40a/17), ed-er (40b/5), (41a/3), çek-er (41b/1), geç-er (41b/1), (41b/3), kaç-ar (41b/16), duy-ar (41b/17), kıl-ar (41b/17), ed-er (41b/18), (42a/2), şaş-ar (42a/5), ed-er (42a/9), (42b/2), yık-ar (42a/14), kıl-ar (42a/21), gid-er (42b/2), ed-er (43a/6), er-er (43a/9), gid-er (43a/12), art-ar-dı (36b/2).

-r eki:

yık-ı-l-ı-r (9b/5), al-ı-r (12a/5), kıl-ı-r (12a/9), çağ-ı-r-ı-r (12a/9), (13a/1), kıl-ı-r (12a/13), gös-ter-i-r (12a/17), (13a/1), kurt-ar-ı-r (12a/18), er-i-r (12b/4), kal-dır-ı-r (12b/4), bay-ı-l-ı-r (12b/4), gel-i-r (12b/5), al-ı-r (12b/5), (32a/14), buyu-r (12b/15), yön-el-i-r (12b/16), kal-ı-r (12b/20), bağ-ı-r-ı-r (13a/1), al-ı-r-ken (13a/1), (13a/9), gös-ter-i-r (13a/1), uzat-ı-r (13a/5), (13a/8), deli-r-i-r (13a/3), er-i-ş-i-r (27a/1), çağ-ı-r-ı-r (29a/2), ağla-r-ım (30a/16), yürü-r-ler (29b/2), çağ-ı-r-ı-r-ken (29b/18), (31b/5), ver-i-r (31b/19), ara-r (32b/11), uyan-ı-r (33a/13), ağla-r iken (35b/15), iñ-le-r iken (35b/17), söyle-r iken (35b/18), is-te-r (12b/1), (12b/2), (12b/4), (12b/5), (32b/10), (32b/23), (38b/20), yürü-r (12b/20), taşı-r (13a/9), şan-ı-r (12b/19), şan-ı-r (13a/9), dil-e-r-se-n (19b/6), ver-i-r (36a/10), bil-dir-i-r (36a/12), kal-ı-r (38b/19), de-r-ken (39a/15), (39a/16), (39a/18), (39a/19), ilet-i-r (39a/16), bil-i-r (39a/19), kal-ı-r (40b/20), eyle-r (41b/2), (42a/8), bil-i-r (41b/3), baş-la-n-ı-r (41b/13), ağla-r (42a/4), eyle-r (42a/9), bil-i-r (42b/3), (42b/12), kal-ı-r (43a/7), al-ı-r (43a/8), (43a/9), şafā-la-n-ı-r (43a/8), yet-i-ş-dir-i-r (43a/10), ara-r (42a/4), oku-r (43a/4), ol-u-r (1b/8), ol-u-

n-u-r (4b/3), gör-ü-n-ü-r (12a/1), ok-u-n-u-r (12a/3), bul-u-r (12a/5), ol-u-r (12a/7), uç-u-r (12b/5), ur-u-r (13a/3), gör-ü-n-ü-r (27b/7), (27b/8), (32a/5), ol-u-r (32a/4), (32b/3), (32b/5), (32b/17), (33b/7), (33b/12), oku-n-u-r (32b/4), (34a/7), ol-u-r (34a/5), (39a/8), (41a/15), buyur-u-r (33a/20), gör-ü-n-ü-r (40a/14), gör-ü-r (40b/20), bul-u-n-u-r (41a/1), bul-u-r (41b/4), ol-u-r (41b/4), (41b/13), (41b/14), (42a/10), (42a/15), (42b/3), (42b/12), gör-ü-r (41b/14), (41b/18), kon-u-l-u-r (42a/11), (43a/10), bul-u-r (42b/13), ol-u-r (43a/2), (43a/7), ok-u-r (43a/4)

Çokluk 1. Şahıs: -ız, -iz, -uz, -üz

oku-r-uz (14b/3), gör-ü-r-üz (14b/4), (15a/3), (15a/6)

-ar-ız:

kıl-ar-ız (15a/5)

-r eki ile

-r-ız, -r-iz:

de-r-iz (14b/4), söyle-r-iz (14b/5), de-r-iz (15a/4)

-r-lar, -r-ler:

al-ı-r-lar (11b/17), de-r-ler (42b/1), gel-i-r-ler (42b/4), yürü-r-ler (29b/2).

Birleşik Çekimlerde:

Teklik 3. Şahıs:

gör-ü-n-ü-r-se (2b/12)

Geniş Zamanın Menfisi: -ma, -mez

Geniş zamanın olumsuzu –maz, -mez ekleriyle yapılmaktadır.

Görülüyor ki metinde geniş zaman için kullanılan ek birinci şahıslarda –ma, -me'dir.³⁷

Teklik 1. Şahıs: -ma, -me

ver-me-m (2b/16), bil-e-me-m (33b/14), doy-ma-m (34a/9), bil-me-m (28b/12), (37b/3)

Teklik 1. şahısta çekim eki bazen –em'dir.

-mez-em:

dön-mez-em (30b/8), (30b/9), (30b/11), (30b/13), (30b/15), (30b/17), bil-mez-em (37b/5)

Teklik 3. Şahıs: -maz, -mez

³⁷ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, 2005, s. 294.

git-mez (2b/13), dur-maz (2b/15), ver-mez (2b/20), bil-mez (7b/4), gör-ü-n-mez (11b/10), geç-mez (12b/19), şığ-maz (13b/10), düş-mez (13b/16), is-te-mez (13b/17), ede-mez (16b/2), ol-maz (16b/5), (16b/6), şat-ı-l-maz (16b/7), et-mez (27a/6), kıl-maz (27a/7), um-maz (32b/9), kal-maz (33b/3), ver-mez (33b/6), şığa-maz (33b/13), uyu-maz (35b/13), bil-mez (40b/6), (41a/12), söyle-n-mez (40b/19), (42a/5), gör-ü-n-mez (42a/20), bil-e-mez (43a/5),

-maz, -mez:

Görülen geçmiş zamanın olumsuz şeklidir:

gel-mez-di (31b/10), ed-e-mez-di (31b/11), ol-maz-dı (31b/13)

-maz, -mez:

Görülen geçmiş zamanın teklik 1. Şahsın olumsuz şeklidir.

şor-a-maz-dı-m (29b/2), ver-e-mez-di-m (29b/3)

Çoğul 1. Şahıs: -ız, -iz

kıl-maz-ız (15a/6)

Çoğul 3. Şahıs: -maz-lar, -mez-ler

bil-e-mez-ler (11b/4), dine-mez-ler (27a/12), et-mez-ler (41a/3)

3.6.3.2.1.4. Şimdiki Zaman

Bugün Türkçede şimdiki zaman eki –yor’dur. Metnimizde de –yor şimdiki zaman ekini kullanmıştır. Ek düz ünlü tabanlarda dudak uyumuna bağlı değildir. Yuvarlak ünlülü tabanlarda dudak uyumuna bağlıdır.

Teklik 3. Şahıs: -yor

gid-i-yor (12a/19), bekli-yor (12a/19), ol-u-yor (12b/17), dol-u-yor (12b/17), oğu-yor (13a/2), oynu-yor (13a/5), (13a/9), eğdir-i-yor (13a/6), şan-ı-yor (13a/6), ed-i-yor (13a/7), söylü-yor (13a/7), al-ı-yor (13a/8), eğdir-i-yor (13a/11), ed-i-yor (13a/11), yür-ü-yor (13a/12), gör-ü-yor (13a/13), al-ı-yor (13a/14), taş-ı-yor (13a/14), yür-ü-yor (13a/15), gid-i-yor (13a/15), ol-mu-yor (13a/17), bat-ı-yor (13a/17), gez-i-yor (13b/1), ed-i-yor (13b/1), dal-ı-yor (13b/2), oğu-yor (13b/2), indir-e-mi-yor (13a/10)

-yor:

Soru şekliyle yazılmıştır.

bil-mi-yor (13a/13)

Çokluk 3. Şahıs: -yor-lar

-lar / -ler

gel-i-yor-lar (29b/2)

3.6.3.2.1.5. Gelecek Zaman

Metnimizde gelecek zaman eki –acak, -ecek bulunmamaktadır.

3.6.3.2.2. Dilek Kipleri

3.6.3.2.2.1.İstek Kipi

Metnimizdeki örnekler düz ünlülü olmakla birlikte yuvarlak ünlülü şekillere de rastlanmaktadır. Dudak uyumuna bağlıdır. Metnimizde kullanılmış olanlar şunlardır:

-a / -e

İstek Kipinin Çekimi: -a, -e.

ed-e (9b/13), bil-e (13a/3), bul-u-n-a (16b/3), kıl-a (27a/5), aç-ı-l-a (34b/7), aç-ı-l-a (36b/5), ol-a (36b/5)

Teklik 1. Şahıs: -a-m, -e-m

sev-e-m (2b/19), ol-a-m (27a/13), yalvar-a-m (30a/14), (30b/7), ağlar-a-m (30a/14), id-e-m (39b/6), ed-e-m (39b/6)

-ma-y-a-m:

ara-ma-y-a-m (30b/10), dön-mez-em (30b/8), (30b/9), (30b/11), (30b/13), (30b/15), (30b/17)

Teklik 2. Şahıs: -a-sın, -e-sin

bil-e-sin (2a/2), (8b/2), (36a/16), ol-a-sın (8b/3), ed-e-sin (10b/2), işid-e-sin (15b/7), ed-e-sin (27a/14), bul-a-sın (36a/16),

-ma-y-a-sın:

ol-ma-y-a-sın (15b/4), (18b/8)

Olumsuz Şekli

Çokluk 3. Şahıs: -a-lar, -e-ler

bil-e-mez-ler (11b/4)

Tekil 3. Şahıs: -ma-y-a, -me-y-e

yağ-ma-y-a (34a/3), ol-ma-y-a (15b/3), (15b/8), (19b/5), (19b/6)

-a, -e:

di-y-e (2b/2), ol-a (2b/11), (5b/6), (6b/5), (11b/10), (11b/11), ed-e (6b/4), (9b/13), kıl-a (6b/6), ed-e (8b/3), iç-e (10b/4), bil-e (13a/3), ed-e (16b/2), kıl-a (6b/6), şal-ı-n-a (13a/8), gel-e (16b/3), bul-u-n-a (16b/3), ol-a (19b/4), (22b/2), (22b/6),

(26b/10), (26b/11), ed-e (26b/6), eyle-y-e (27a/2), kıl-a (27a/5), ed-e (27a/8), yak-ma-y-a (34b/3), aç-ı-l-a (34b/7), (36b/5), ed-e (34b/7), ol-a (36b/4), (36b/5)

Olumsuz Şekli:

Tekil 3. Şahıs: -a, -e

ed-e-mez (16b/2), bil-e-mez (43a/5).

Görülen geçmiş zaman çekiminde, birleşik zaman çekiminde kullanılmıştır:

şor-a-maz-dı-m (29b/2), ver-e-mez-di-m (29b/3), ede-mez-di (31b/11)

3.6.3.2.2.2. Şart Kipi

Şart eki -sa, -se'dir. Metnimizdeki örneklerde dudak uyumuna bağlıdır.

Teklik 1. Şahıs: -sa-m, -se-m

ed-er-se-m (9b/5), ver-se-m (27b/4)

Birleşik zaman çekiminde kullanılmıştır.

-sa-m, -se-m:

ol-sa-m-da (13b/9), söyle-se-m-de (33b/13)

Teklik 2. Şahıs: -sa-ñ, -se-ñ

gid-er-se-n (16b/5), dile-r-se-n (19b/6), şor-sa-n (29b/3), gir-se-n (34b/8),
Hak-sa-n (36a/21), bak-sa-ñ (36a/21), ister-se-n (38b/20)

Birleşik zaman çekiminde kullanılmıştır.

gel-me-se-y-di-n (12a/10) (Olumsuz şekli hikaye birleşik zamanı şart teklik
II. şahıs)

Görülen geçmiş zaman ve şart çekiminde kullanılır.

bil-me-di-ñ-se (2b/3), oku-du-ñ-sa (8b/6), et-ti-ñ-se (31b/4),

Teklik 3. Şahıs: -sa, -se

gör-ü-n-ü-r-se (2b/12), ol-sa (3a/4), ye-se (12a/12), gel-se (12b/20), kon-sa
(13a/3), (33b/9), ol-sa (13b/12), (33b/2), (33b/8), ed-er-se (33b/7), eyle-se (33b/12),
de-n-se (34a/1), de-r-se (38b/16), kır-ı-l-sa (40b/20), de-n-se (34a/1), de-r-se
(38b/16), kır-ı-l-sa (40b/20)

Olumsuz Şekli

Teklik 3. Şahıs: -sa, -se

ol-ma-sa (31b/11), ol-ma-sa-y-ıdı (31b/10), ol-ma-sa-y-dı (31b/13)

3.6.3.2.2.3.Emir Kipi

Emir kipinde her şahıs için ayrı ekler kullanılmıştır. Teklik 1. Şahıs eki –ayım
/ -eyim'dir.³⁸ Teklik 2. Şahıs bazen eksiz, bazen –gıl / -gil eki ile. Teklik 3. Şahıs

³⁸ Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul, 2000, s.143.

eki –sın / -sin; -sun / -sün'dür. Çokluk 1. Şahıs eli –alım / -elim; 2. Şahıs eki –ñ (-iñ, -iñ, -uñ, -üñ, ınız, -iniz, -unuz, -ünüz), 3. Şahıs eki –sınlar / -sinler'dir.

Emir kipinin metnimizde bütün şekilleri vardır:

Teklik 1. şahıs ekleri: -ayım, -eyim.

Birinci teklik şahıs ifade eden ek Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde olduğu gibi metnimizde geçen örneklerde dudak uyumuna bağlıdır.³⁹

er-eyim (28b/10), ol-ayım (28b/11), er-eyim (28b/14), ed-eyim (28b/15), ağla-y-ayım (30b/8), dön-eyim (30b/8), yalvar-ayım (30b/9), yan-ayım (30b/9), dön-eyim (30b/9), (30b/11), (30b/13), (30b/15), (30b/17), ol-ayım (30b/10), var-ayım (30b/10), al-ayım (30b/10), bul-ayım (30b/11), um-ayım (30b/11), sür-eyim (35b/11).

Teklik ikinci şahsın bugün eki yoktur. Eksiz olarak tek başına kullanılmayan fiil kök ve gövdeleri kullanış sahasına çıkarılarak emir ikinci şahıs hüviyetine sokulurlar.⁴⁰

Tekil ikinci şahıs (eksiz):

gel (2a/6), bil (2a/12), der (2a/13), ver (2a/14), bil (2a/15), ver (8b/5), bil (6b/5), diñle (8b/2), ver (8b/5), bul (8b/5), bul (8b/5), gör (10b/4), gel (10b/2), al (10b/2), dur (11b/2), oğu (11b/2), (11b/5), bil (11b/3), dur (12b/16), bil (14b/6), (16b/4), kes (15b/5), git (16b/5), ver (18b/3), diñle (18b/5), gel (18b/5), kes (18b/6), al (18b/6), kıl (18b/7), (19b/3), (19b/5), (20b/2), tut (20b/3), bul (20b/5), sil (21b/2), tut (23b/5), baķ (24b/5), kıl (25b/5), bil (26b/2), sil (26b/5), bul (26b/8), yıkıl

³⁹ Musa Duman, *Vasiyyet-nâme*, R Yayınları, İstanbul, 2000, s.52.

⁴⁰ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, 2005, s.306.

(27b/3), bil (27b/7), kıl (27b/10), şakın (32a/8), bil (33a/4), diñle (34a/6), (34a/9), (34b/2), gel (36a/14), oğu (36a/16), al (42b/14),

Teklik 2. şahıs ekleri: -ğıl, -gil.

Düz ünlülü tabanlarda dudak uyumuna bağlıdır. Kalın ünlülü tabanlara (غل) ince ünlülü tabanlara (كل) şeklinde teklik 2. şahıs emir eki yazılmıştır: eyle-gil (21b/6), yırt-ğıl (27b/9), bil-gil (27b/9).

Teklik 3. şahıs eki: -sın, -sin.

Ek ünlüsü düz ve yuvarlaktır. Dudak uyumuna bağlıdır.

et-sin (2b/9), gel-sin (23b/3), kıl-sın (23b/3), de-sin (23b/5), et-sin (32a/7).

-sun, -sün:

bul-sun (2b/8), gör-ü-n-sün (2b/10), (32a/7), oğu-n-sun (2b/11), gör-ü-n-sün (34b/5).

Çokluk 1. şahıs eki: -alım, -elim.

Eski Türkiye Türkçesi devresinde dudak uyumuna tabi olmayan –alum ek ünlüsü, metnimizdeki örneklerde –alım, –elim ek ünlüsü dudak uyumuna girmiştir.

tut-alım (29b/6), ed-elim (29b/6), kıl-alım (29b/7).

Çokluk 2. şahıs eki: -iñ, -iñ, -un, -ün.

Ek ünlüsü düz ünlü tabanlara ve yuvarlak ünlü tabana getirilmiştir ve dudak uyumuna bağlıdır.

döş-et-in (32a/20), gir-iñ (32a/19), yıka-n-iñ (32a/19), al-ın (32a/20), birle-n-iñ (32a/19)

-un, -ün eki:

koş-u-ş-un (32b/5)

-iñiz, -iñiz:

bil-iñiz (32b/2), ed-iñiz (32b/6)

Çokluk 3. şahıs eki: -sınlar, -sinler.

gel-sinler (2b/9), de-sinler (14b/8), (14b/10), (14b/12)

Olumsuzluk eki: -ma, -me.

Teklik 2. şahıs eksiz emir şekliyle yazılmıştır.

yağ-ma (2a/8), ol-ma (2a/12), gez-me (2a/13), et-me (18b/4), (19b/2), kıl-ma (19b/4), dal-ma (26b/14), git-me (26b/13), (26b/15), çek-me (26b/17).

Teklik 3. şahıs eki: -sin, -sin.

kal-ma-sın (23b/4)

Olumsuzluk eki:

Çokluk 2. şahıs eki: -iñ, -iñ.

Geç-i-n-me-y-iñ (38b/17)

3.6.4. Cevher Fiili ve Bildirme Ekleri

Cevher fiilinin geniş zaman eklerine bildirme ekleri denir. Bildirme eklerinden 1. ve 2. şahıs için kullanılanlar şahıs zamirlerinden, 3. şahıs için kullanılan ise tur- fiilinden gelişmiştir.

Bildirme Geniş Zaman Ekleri

Eski Türkçede şahıs zamiri halinde idi. Bugün -ım, -im şeklindedir. Eski Osmanlıca devresinde -am, -em şekli metnimizde de yazılmıştır.

Teklik 1. şahıs: -am, -em.

Metnimizde birinci tipteki şahıs eklerinden yani zamir menşeli şahıs eklerinden geniş ünlülü olanlar (+Am), (+em) kullanılmıştır.

dil mi-y-em (31b/3), manşūr-am (36b/8)

-ım, -im:

Aşağıdaki örnekler dar/düz (+ım) düz ünlülü olup dudak uyumuna bağlıdır.

dīvāne-y-im (31b/7), efğānda-y-ım (9b/6), pervāne-y-im (36b/13), (36b/15), (36b/17), (36b/19), (37a/2), seyrān-da-y-ım (29a/10), meczūb-i mi-y-im (28b/12), zībā-y-ım (29a/14),

Tekil 2. şahıs eki: -sın, -sin.

Bu ek metnimizde düz dar ünlülü olup tek şekillidir. Dudak uyumuna bağlıdır.

Bildirme eki üç örnekte nazal n (ñ) ile yazıldığı görülür.

manzar-ı-sıñ (10b/5), sen-siñ (2b/6), sen-sin (27b/18), (28a/1), (31b/3), (32b/13), (32b/18), (32b/19), cihān-sıñ (36a/21)

3. şahıslarda i- fiili değil, dur- yardımcı fiili ekleşmiştir. Bu yardımcı fiilin ekleşmesiyle ortaya çıkan -dır, -dir, -dur, -dür, -tır, -tir, -tur, -tür ekleridir.

Metnimizde düz ünlülü tabanlara ve yuvarlak ünlülü tabanlara getirilmiştir. Dudak uyumuna bağlıdır.

Teklik 3. şahıs bildirme ekleri: -dır, -dir.

fātiḥ-i-dir (1b/3), ne-dir (1b/5), fi‘l-i-dir (1b/3), besmele-dir (1b/4), cemāl-dir (1b/6), besmel-dir (1b/7), bā-dır (1b/7), besmel-dir (1b/9), biri-si-dir (2a/2), ılal-dir (2a/7), sırrı-y-la-dır (4b/2), āteş-i-dir (3b/8), ḥiṭābi-y-le-dir (4b/5), ıur’ān-dır (5b/2),

Muṣṭafā-dır (11b/3), ta‘līm-den-dir (11b/4), ledün-i-dir (11b/3), sır-ı-dır (11b/11), Hilmiyā-dır (11b/8), devr-i-dir (12a/4), (12a/6), (12a/8), (12a/10), (12a/12), (12a/14), onda-dır (12a/7), âteş-ler-i-n-dir (12a/15), sen-iñ-dir (12/10), var-ı-ñ-dır (12b/11), el-i-ñ-dir (12b/12), ne-dir (13a/10), mesleğ-i-miz-dir (14b/2), silsile-miz-dir (14b/5), şeb-dir (14b/10), gül-e-dir (14b/11), ‘Alī-dir (14b/13), (14b/18), şehir-i-dir (14b/17), (15a/1), var-dır (18b/2), muhtār-dır (17b/3), uyan-dır (18b/4), yol-u-n-da-dır (18b/5), tarla-sı-dır (21b/3), devr-i-dir (24b/3), oyna-dır (24b/4), art-mak-ta-dır (24b/6), yak-mak-ta-dır (24b/7), sūzān-da-dır (24b/8), gel-mek-te-dir (24b/8), et-mek-te-dir (24b/9), eriş-tir-mek-te-dir (24b/10), kat-mak-ta-dır (24b/13), devrān-ı-dır (25b/4), nice-dir (27a/3), yār-ı-ñ-dır (27b/6), cilve-si-dir (27b/7), perde-dir (27b/9), sen-den-dir (28a/2), kim-dir (29b/5), mātem-dir (29b/11), (29b/13), (29b/15), (29b/17), (29b/19), muḥarrem-dir (29b/11), (29b/13), (29b/15), (29b/17), (29b/19), māh-i-dir (30a/6), ānī-dir (30a/6), vaṭan-dır (30a/7), rızā-dır (30a/8), Kerbelā-dır (30a/8), reh-nümā-dır (30a/9), fenā-dır (30a/9), biri-dir (30a/11), Hüseyin-ile-dir (30a/11), Hülūşī-dir (30a/12), ne-dir (30a/12), yan-mak-ta-dır (30a/13), ḥaḳīḳat-te-dir (30b/12), ḳarīb-dir (30b/14), ḥabīb-dir (30b/14), necīb-dir (30b/14), lebīb-dir (30b/14), muḥbibb-dir (30b/15), ‘Alī-dir (31b/12), meşreb-i-dir (32a/5), değil-dir (32a/10), zāt-ı-ñ-dır (32b/12), varlığı-ı-ñ-dır (32b/15), böyle-dir (33a/6), naẓar-dır (33a/21), Hüve-dir (33b/1), ile-dir (33b/4), ‘aşıḳ-ı-n-dir (34a/4), gülistān-dır (34a/5), ḥamām-dır (34a/6), sarāy-ı-dır (34a/7), neşr-e-dir (34a/8), yer-dir (34a/8), Hülūşī-dir (34a/9), yatağ-ı-dır (34a/6), ḳader-dir (36a/3), nūr-u-ñ-la-dır (36a/9), sır-ı-n-dir (36a/8), mü’min-dir (36a/11), cemāl-i-n-dir (36a/11), lāyık-mı-dır (36a/18), fedā-dır (36b/10), “fedāynā”-dır (36b/12), bedel-dir (36b/12), cānān-ı-dır (38b/7), sır-dır (38b/9), zāt-ı-dır (38b/9), dāl-dır (38b/10), kat-ı-n-dir (38b/11), kürsī-dir (38b/11), değil-dir (38b/16), ‘ayn-ı-dır (39a/3), ‘āciz-dir (38b/16), ne-dir (39a/10), ‘ālem-dir (39a/17), ne-dir (39b/4), enver-dir (39b/4), müsebbih-dir (39b/7), değil-dir (39b/8), sır-dır (39b/8), kāmīl-dir

(39b/9), nāzır-dir (39b/9), nāzil-dir (39b/10), vākıf-dir (39b/10), sāmī-dir (39b/11), māhir-dir (39b/12), zākir-dir (39b/13), kâ'im-dir (39b/13), Muḥammed-dir (39b/16), Aḥmed-dir (39b/16), cāmī'-dir (39b/17), a'zām-dir (40a/2), ekber-dir (40a/2), şelāşe-dir (40a/3), imāme-dir (40a/3), mīm-dir (40a/7), Ādem-dir (40a/8), mükerrer-dir (40a/8), müzeyyen-dir (40a/9), mükevven-dir (40a/9), zāhir-dir (40a/10), kâ'im-dir (40a/10), Aḥmed-dir (40a/11), Adem-dir (40a/12), hem-dir (40a/13), (40a/14), cebinde-dir (40a/13), Muḥammed-dir (40a/18), münevver-dir (40a/20), semādan-dir (40a/20), kal-dir (40a/21), hem-dem-dir (40b/1), Ādem-dir (40b/1), evvel-dir (40b/2), işneyn-dir (40b/2), mürekkeb-dir (40b/3), mekteb-dir (40b/3), mehdī-dir (40b/4), hādī-dir (40b/4), nişan-ı-dir (40b/6), kıyām-ı-dir (40b/6), imāmda-dir (40b/7), onda-dir (40b/7), dünyā-dir (40b/12), 'uḫbā-dir (40b/12), kübrā-dir (40b/13), tuḡrā-dir (40b/13), devvār-dir (40b/16), var-dir (40b/17), yağıran-dir (40b/17), fānī-dir (40b/18), bāḫī-dir (40b/18), şamil-dir (40b/21), kāmīl-dir (40b/21), iki-dir (41a/2), ḡayrı-dir (41a/2), ayrı-dir (41a/4), bir-dir (41a/5), kim-dir (41a/5), var-dir (41a/6), dāl-dir (41a/6), mü'evvel-dir (41a/8), besmele-dir (41a/8), üçten-dir (41a/9), fi'l-den-dir (41a/9), rāmiz-dir (41a/10), tābī'-dir (41a/10), mu'annid-dir (41a/12), on-da-dir (41a/12), mürşid-dir (41a/16), sağış-ı-dir (41a/17), tıbāk-ı-dir (41a/17), on-beş-i-dir (41a/18), kürsī-dir (41a/20), hem-dir (41a/21), bunlar-dir (41a/21), siper-ler-dir (41a/22), şur-lar-ı-dir (41a/22), ne-dir (41b/3), an-dir (41b/5), bülüḡı-dir (41b/6), maḫām-ı-dir (41b/7), fenā-sı-dir (41b/7), yek-dir (41b/8), hem-dir (41b/8), seyrān-ı-dir (40b/9), fedā'ī-dir (41b/9), teberrā-dir (41b/10), esrār-dir (41b/12), ma'nā-dir (41b/12), āḫir-dir (41b/15), zāhir-dir (41b/15), raḥmān-dir (41b/20), lem'an-dir (41b/20), var-dir (41b/21), ḥamāl-dir (41b/21), ef'al-dir (42a/6), maẓhar-dir (42a/6), minvāl-dir (42a/7), kim-dir (42a/8), sır-dir (42a/12), meş'ar-dir (42a/12), taksim-dir (42a/13), taḥhīr-dir (42a/13), sır-dan-dir (42a/16), hem-dir (42a/16), ef'al-dir (42a/17), var-dir (42a/17), (42a/18), secde-dir (42a/20), cem'-de-dir (42a/20), ne-dir

(42b/3), ‘ale’l-‘arşı’s tivā-dan-dır (42b/5), māhir-dir (42b/6), dā’im-dir (42b/6), dā’ir-dir (42b/7), şāmil-dir (42b/7), mebnā-dır (42b/8), küberā-dır (42b/8), güzār-dir (42b/9), mā-sivā-dır (42b/9), hümā-sı-dır (42b/16), ğidā-sı-dır (42b/16), rehnümā-sı-dır (42b/17), ‘aṭā-sı-dır (42b/17), evḥad-dır (42b/18), reṣād-ı-dır (42b/18), Melāmī-dir (42b/19), imām-ı-dır (42b/19), pīr-im-dir (42b/20), emīr-im-dir (42b/20), merātib-dir (43a/1), hediye-dir (43a/2), yādigār-dır (43a/2), ziyānkār-dır (43a/3), menā’ī-dir (43a/4), kıyād-ı-dır (43a/4), ḥarām-i-dir (43a/5), te‘ālī-dir (43a/5), mäh-ı-dır (43a/11), ayı-dır (43a/11),

-dur: Bildirme ekidir. Türkçede “-ur” geniş zaman eki yerine “dur” bildirme ekinin getirildiği görülür.⁴¹

“اقوند” okundur < okunur (36a/12)

-dur, -dür:

bu-dur (1b/10), maşūn-dur (11b/5), uyan-dur (11b/6), nūr-dur (12a/8), mümkün mü-dür (12a/15), kıl-u-ñ-dur (12b/7), nūr-u-ñ-dur (12b/7), yol-u-ñ-dur (12b/9), zūhūr-u-ñ-dur (12b/8), kıl-u-ñ-dur (12b/13), nūr-u-dur (14b/11), şu-suz-dur (30a/11), Hū-dur (30b/6), bu-dur (33a/14), O-dur (33b/10), ledūn-dür (34a/3), yüz-ü-n-dür (36a/8), (36a/10), kıl-u-ñ-dur (36a/9), nūr-u-n-dur (36a/10), oku-n-dur (36a/12), ruḥ-u-n-dur (36a/11), bu-dur (36a/15), ol-dur (39a/4), tis‘un-dur (40a/1), meşmül-dür (40a/1), ta‘āyūn-dür (40a/14), ol-dur (40a/19), yol-dur (40a/19), bu-dur (40a/21), (41a/1), o-dur (41a/11), ma‘dūd-dur (41a/13), selāşü-n-dür (41a/13), boy-

⁴¹ Muhammed Yelten, “Hibetullah b. İbrahim’in Saatnamesi ve Eserde Dudak Uyumunun Durumu”, TDİD, c. s. 585-593.

dur (41a/8), ‘urūc-u-dur (41b/6), bu-dur (42a/11), (42a/21), (42b/10), (42b/11), (42b/13), ulū-su-dur (42b/15)

-dur, -dür: Bildirme eki.

Bildirme eki +Dır ancak EAT devresinden itibaren ekleşmeye başlamış olup ek ünlüsü daima yuvarlaktır.

Metnimizde de ekin ünlüsü daima yuvarlaktır.

Ekin ünlüsü düzlük bakımından kökün ünlüsüne uymaz. Daima yuvarlak ünlülüdür.

Eski Türkçedeki tur- fiilinden gelen 3. Şahıs bildirme eki –dur’un metnimizde hem ekleşmiş şekli –dur, hem de ekleşmemiş şekli –durur yan yana kullanılmaktadır ve daima yuvarlak ünlüdür.⁴²

mestūr-durur (1b/6), sır-durur (1b/5), hayvān-durur (1b/12), dünyā-durur (2b/4), dā’im-durur (2b/19), virdim-durur (3a/2), mestān-durur (12a/6), livāü’l-ḥamd-durur (12a/11), ṭūbā-durur (12a/11), mesrūr-durur (12a/12), adı-durur (12a/13), dār-durur (12a/17), Nūr-durur (12a/18), ḥar-durur (12a/19), deryā-durur (12a/19), yāri-durur (13a/4), şeyṭān-durur (13a/13), beş-durur (15a/6), pervazım-durur (24b/12), ‘aşq-durur (30a/15), mevsuf-durur (33a/5), Ḥaḫ-durur (33a/7), dal-durur (38b/10)

Uyumlu şekiller

Yuvarlak ünlüler

bu-durur (2a/4), ḥoşnud-durur (13a/4).

⁴² Mustafa Özkan, *Gülistan Tercümesi*, TDK Yayınları, Ankara, 1993, s. 100.

-tır, -tir:

gerek-tir (1b/11), ed-ip-tir (4b/4), (1b/2), (24b/6), harf-tir (4b/5), gel-ip-tir (4b/6), keşret-tir (11b/2), bul-mak-tır (18b/2), ağla-mak-tır (15a/2), dert-tir (30a/16), Mālik-tir (32a/10), Hāḡ-tır (32a/10), (32b/2), haḡīḡat-tır (34a/3), vaḡdet-tir (38b/8), ‘ārif-tir (39b/11), (39b/17), rāsiḡ-tir (39b/12), kerāmet-tir (40a/11), vuşlat-tır (40a/18), muḡabbet-tir (40b/8), velāyet-tir (40b/8), ḡilāfet-tir (40b/9), keşret-tir (40b/9), ta‘vīḡ-tir (40b/10), muḡābıḡ-tır (40b/10), taḡḡīḡ-tir (40b/11), ḡālib-tir (40b/11), muhalif-tir (40b/14), mezāliḡ-tir (40b/14), haḡīḡat-tir (40b/15), gerek-tir (40b/15), işāret-tir (41a/11), muḡlaḡ-tır (41a/11), dizi-l-ip-tir (41a/14), ḡat-tır (41a/19), sil-i-n-ip-tir (41b/11), şıfat-tır (41b/19), işāret-tir (41b/19), zāt-tır (42a/7), şıfat-tır (42a/18), hidāyet-tir (43a/1), tāriḡ-tir (43a/12), vāziḡ-tır (43a/12), semāvāt-tır (41a/19),

-tur, -tür:

bul-muş-tur (3a/6), ol-up-tur (3a/3), (29a/5), (31b/13), (37b/4), (39a/2), (41a/14), yok-tur (30a/18), (30b/5), (32a/3), ol-up-tur (39a/14), gör-ü-n-üp-tür (41a/16), on-dört-tür (41a/20), gör-ü-n-üp-tür (41b/11), ḡurūf-tur (41a/15), otuzüç-tür (41b/5), bürün-üp-tür (4b/3),

3.6.5. Ek Fiil (i-mek)

Ek fiil Eski Türkçede er-mek şeklinde idi. Daha sonra r’sinin düşüp e ünlüsünün de i’ye dönüşmesiyle i-mek şekli ortaya çıkmıştır. Zamanla i- kökü eriyen

ek fiil, bugün yalnızca eklerden ibaret (-im, -sin, -dir, -iz, -sınız, -dirler) bir yardımcı fiil niteliği taşımaktadır.⁴³ Ek fiile de diğer fiillerden farksız olarak görülen görülen geçmiş zaman (i-di)

Fiil çekiminde:

Teklik 1. şahıs: -idim

bilmez idim (7b/4)

Teklik 3. şahıs eki: -ıdı, -idi

gezer idi (7b/6),

olmasa-y-ıdı (31b/10),

olmasa idi (31b/11)

İsimlerde:

Teklik 3. şahıs eki: -ıdı, -idi

incir idi (7b/4), var idi (7b/5), deñiz idi (7b/6), iki şāhım idi (13b/7), şeyhım-ile idi (13b/5),

Geniş Zaman Kipinin Şartı

Fiil çekiminde:

Şart şekli: Geniş Zaman

⁴³ Mustafa Özkan, *Türk Dili Anlatım*, İstanbul, 2000, s. 502.

Teklik 2. şahıs eki: -isen

şor-ar-isen (11b/9), biner-isen (16b/4)

i-ken

İsimlerde:

insān i-ken (13a/5), deyyār-da i-ken (35b/16).

Fiilerde:

Geniş Zaman

alır-ken (13a/1), (13a/9), çağ-ı-r-ı-r-ken (29b/18), ed-er-ken (30a/2), dal-ar-ken (30a/3), çağ-ı-r-ı-r-ken (31b/5), iñ-le-r i-ken (35b/17), gid-er i-ken (35b/12), yan-ar i-ken (35b/12), ağlar i-ken (35b/15), söyler i-ken (35b/18),

Yeterlik Fiilinin Olumsuzu

din-e-mez-ler (27a/12),

in-dir-e-mi-yor (13a/11),

bil-e-me-m (33b/14)

Birleşik Fiil Kipleri

Basit zamanlı çekimli bir fiilden sonra ek fiilin –di (<i-di), -miş (<i-miş), -se (<i-se), şekillerinden birisinin getirilmesiyle oluşturulan zamana birleşik zaman adı verilir.⁴⁴

Hikâye Birleşik Çekimi Şart Kipinin Hikâyesi

Şart şeklinin olumsuzu

Teklik 2. Şahıs

gel-me-se-y-din (12a/10)

3.6.6. Fiillerde Soru Şekli

Metnimizde geçen soru eki –mı, -mi, -mu, -mü’dür. Soru eki fiillerden sonra gelmektedir. Metnimizde hem düz hem yuvarlak ünlülü olmak üzere iki şekillidir ve dudak uyumuna bağlıdır. Metnimizde ekin kullanılışı örnekleri şunlardır:

eyle-mek mümkün müdür (12a/15)

Göz yaşımız mevci eyler mi hisâb (26b/11)

Gezerim bilmem âh meczûbi miyim (28b/12)

Metnimizde geçen –mı, -mi soru eki isimlerden sonra gelmektedir.

‘Aceb mi olur eylese sînemi püryân (33b/12)

Sarhoş oldu Hilmî dense ‘aceb mi (34a/1)

Lâyık mıdır şâni‘iñ bu cüşşeniñ bilmesin (36a/18)

⁴⁴ Mustafa Özkan, *Türk Dili Anlatım*, İstanbul, 2000, s. 505.

Bildirme ekiyle soru şekli

lāyık mıdır (36a/18)

mümkün müdür (12a/15)

Aşağıdaki örnekte soru şeklinin şu şekilde yazıldığı görülmektedir:

Değil miyim anlamındadır.

“دلميم” Dil miyem ben Rabbiñiz alu bela sensin ‘ayān (31b/3)

3.6.7. Birleşik Fiiller

Birleşik fiil bir yardımcı fiil ile bir isim veya fiil unsurunun meydana getirdiğı kelime grubudur. İsim veya fiil unsuru önce, yardımcı fiil sonra getirilir. İsimlerle oluşturulan birleşik fiillerde esas anlamı isim unsuru taşır. Yardımcı fiillerin anlama etkisi yoktur.⁴⁵

a) İsimlerden yardımcı fiillerle yapılan birleşik fiiller

Yabancı asıllı kelimeler it-, kıl-, eyle-, ol- yardımcı fiilleri kullanılarak fiil haline getirilmektedirler. Bunlardan it-, kıl-, eyle- ile yapılanlar geçişli, ol- ile yapılanlar geçişsiz anlama sahiptirler. Aslında yardımcı fiil olmamakla beraber bul-, ver- fiillerinin oynadığı rol de hemen hemen yardımcı fiillerinki gibidir. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

et- ile yapılanlar:

⁴⁵ Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul, 2000, s. 146-147.

āh et-: Üzülmek. (2a/8)

ḥalk et-: Yaratmak. (26b/2)

beḳā et-: Yok olmamak. (35b/11)

duḥūl et-: İçine girmek. (27a/12)

cem^ʿ et-: Toplamak. (33a/19)

izlāl et-: Gölgelemek. (26b/12)

kul et-: Kul olmak. (32a/1)

maḥv et-: Yok etmek. (15b/7)

nemā et-: Artırmak. (39a/15)

perīṣān et-: Dağınık etmek. (11b/13)

ṣerḥa et-: Parçalamak. (35b/3)

tecellī et-: Görünmek, belirmek. (12a/1)

ʿudūl et-: Dönmek. (27a/11)

vefāt et-: Ölmek. (21b/4)

zūhūl et-: Unutmak. (27a/11)

eyle- ile yapılanlar:

ʿavdet eyle-: Geri gelmek (32b/1)

ḥıfz eyle-: Korumak, saklamak. (26b/15)

himmət eyle-: Yardım etmək. (2b/8)

inkār eyle-: Kabul etmemek. (15a/4)

qabūl eyle-: Kabul etmək, kabullenmek. (27a/10)

kesb eyle-: Çalışmak, kazanmak. (5b/3)

ma‘āz eyle-: Sığınmak. (10b/3)

nālān eyle-: İnlemek. (29b/6)

rahīm eyle-: Acımaq, merhamet etmək. (27b/10)

sekrān eyle-: Sarhoş etmək. (33b/14)

şerh eyle-: Açıklamak. (12a/15)

tedāvī eyle-: İyileştirmek. (31b/6)

vedā‘ eyle-: Ayrılmak. (41b/2)

qıl- ile yapılanlar:

‘ābid qıl-: İbadet etmək. (32b/7)

cüdā qıl-: Ayrılmak. (2a/11)

da‘vet qıl-: Çağırmaq. (12a/13)

devām qıl-: Dā’im etmək. (30a/10)

efğān qıl-: İztırap etmək. (29b/7)

fāş qıl-: Meydana çıkarmak. (15a/6)

fedā qıl-: Fedā etmək. (2a/18),

hidāyet kı1-: Doğru yolu bulmak. (27b/10)

ḥaṭṭāṭ kı1-: Sanatkar olmak. (19b/3)

maḥabbet kı1-: Dost olmak. (26b/4)

meded kı1-: Yardım etmek. (37b/4)

melāz kı1-: Sığınmak. (10b/4)

münācāt kı1-: Yalvarmak. (22b/3)

nidā kı1-: Çağırarak, seslenmek. (32b/3)

secde kı1-: Secde etmek. (32a/9)

ṭāʿat kı1-: İbadet etmek. (36a/4)

ṭavāf kı1-: Tavaif etmek. (41b/17)

tefekkr kı1-: Düşünmek (18b/7)

zıkr kı1-: Anmak, hatırlamak. (40a/5)

ol- ile yapılanlar:

ʿamā ol-: Kör olmak. (3b/3)

beste ol-: Bağlanmak. (31b/5)

devvāre ol-: Çok dönmek. (37a/1)

dīvāne ol-: Mecnun olmak. (2a/10)

ferāḥ ol-: Gönül açmak. (7b/2)

ġāʿib ol-: Yok olmak. (30a/4)

ğarḳ ol-: Batmak, boğulmak. (29a/1)

ḥarāb ol-: Yıkılmak, bozulmak. (32a/11)

işbāt ol-: Şahit göstermek. (31b/4)

ḳayd ol-: Bağlanmak. (24b/10)

kül ol-: Kül olmak. (28b/12)

maḥv ol-: Yok olmak. (41b/14)

perişān ol-: Perişan olmak. (32b/11)

rücū^c ol-: Geri dönmek. (41b/13)

seg ol-: Köpek olmak. (25b/5)

şeydā ol-: Divane olmak. (3a/1)

teslīm ol-: Teslim olmak. (15b/8)

vārid ol-: Erişmek. (13b/10)

zāhir ol-: Görünmek. (2a/5)

cān bul-: Can bulmak. (32b/14)

şafā bul-: Zevk almak. (2b/8)

zuhūr bul-: Görünmek. (12a/3)

cān ver-: Ölmek. (36b/6)

haber ver-: Bildirmek. (29b/3)

icāzet ver-: İzin vermek. (13b/6)

3.6.8. Sıfat Fiiller (Partisipler)

Sıfat fiiller, zaman hareket kavramı taşıyan ama isim gibi kullanılan fiil şekilleridir. Sıfat fiiller taşıdıkları zaman ifadesine göre üç gruba ayrılırlar. Metnimizde gelecek zaman ifadesi taşıyan sıfat-fiil ekini kullanmamıştır.

Metnimizden örnekler şunlardır:

1. Geniş zaman ifadeli sıfat-fiiller

Geniş zaman ifadesi taşıyan bir sıfat-fiil ekidir.

3.6.8.1. -r eki:

Sonu ünlü ile biten tabanlara getirilmiştir.

bir sırr-ı cünbüşe beñz-e-r (43a/6)

3.6.8.2. -an, -en eki:

Geniş zaman ifade eden bu ek eskiden beri geniş ölçüde kullanılan bir sıfat fiil ekidir. Metnimizden örnekler şunlardır:

bil-me-y-en (1b/12), gör-ü-n-eñ (12b/8), (12b/10), (12b/11), de-y-en (13a/13), eyle-y-en (15a/4), ol-an-lar (23b/3), eyle-y-en (25b/5), gör-ü-n-en (27b/7), bil-eñ

(28b/6), gör-eñ (29a/4), bul-u-n-an (29b/17), eyle-y-en-ler (30a/10), ed-en-ler (30a/10), de-y-en (32a/6), gör-me-y-en (32a/8), eyle-y-en (32a/9), bul-an (32a/9), (32a/14), gör-ü-n-eñ (32a/10), eyle-y-en (32a/16), ed-en (32a/17), (32a/18), gör-ü-n-en (32b/13), (32b/15), yarad-an (32b/13), ol-an (32b/16), küntü kenz-en (33a/15), (38b/8), giy-en (33a/15), kaç-an (38b/19), (38b/20), ol-an (39a/8), duy-an (39b/9), gör-eñ (39b/9), sırr-an (39b/9), bul-an (39b/14), yağır-an-dır (40b/17), bil-eñ (41a/5), gör-ü-n-eñ (42b/1), ver-en (42b/13), ed-en (42b/13), gel-en (43a/12)

3.6.8.3. -maz, -mez eki:

Olumsuz geniş zaman ifadesi taşıyan sıfat fiil ekidir. Metnimizde örnek şudur:

Bunu bil-mez mu‘annid-dir (41a/13)

3.6.8.4. -muş, -müş eki:

Geçmiş zaman ifade eden bu ek bir sıfat-fiil ekidir.

Şol-muş gül gibi yüzü şarar (13b/16)

‘Ālem-i hayrette düş-müş Ḥilmī-i dīvāneyim (31b/7)

2. Geçmiş Zaman İfadeli Sıfat Fiiller

3.6.8.5. -dık, -dik; -tuk, -tük eki:

Eski Türkçe devresinden beri yuvarlak ünlü olan -duk, -dük sıfat fiil eki Eski Anadolu Türkçesinde de yuvarlak ünlü iledir. Metnimizdeki örneklerde düz ve yuvarlak ünlülüdür. Dudak uyumuna bağlı olduğunu göstermektedir.

eyle-n-diğ-i (12b/6), söyle-diğ-i (16b/8), de-diğ-i (31b/9), düş-tüğ-ü (33b/6), baş-dığ-ı (34a/8),

3.6.9. Zarf Fiiller

3.6.9.1. -uban / -üben

Zarf fiil eklerini EAT kullanıldığı gibi kullanmıştır. Eski Osmanlıca içinde uzun müddet bu yuvarlaklığın hüküm sürdüğü takip edilebilmektedir. Kalıplaşmış olarak metnimizde yuvarlak sesli iledir. Fonetik özelliği görülmektedir. Ağız özelliği taşıdığı çok açık divandaki örneklerden görülmektedir. Bu şekiller daha ziyade kalıplaşmış ve bu şekilleriyle bırakmış bulunuyoruz.

Örneğin:

gidüben “کیدوبن” (35b/12)

daluban “طالوبن” (35b/13)

şaluban “صالوبن” (35b/14)

oluban “لولوبن” (35b/17)

yanuban “یانوبن” (35b/12)

deyüben “دیوبن” (35b/12)

geçüben “کچوبن” (35b/16)

çağlayuban “چاغلایوبن” (35b/15)

bırağuban “براغوبن” (35b/16)

gezüben “کزوبن” (35b/17)

yanuban “یانوبن” (29b/18)

edüben (29a/4)

inleyüben (37b/3)

-uban, -üben eki:

-up, -üp zarf fiil ekinin genişletilmiş şeklidir.⁴⁶ Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

ed-üben (12a/16), (29a/4), (29a/8), yan-uban (29b/18), gid-üben (35b/12), de-y-üben (35b/12), dal-uban (35b/13), yan-uban (35b/13), şal-uban (35b/14), çağ-la-y-uban (35b/15), bırağ-uban (35b/16), geç-üben (35b/16), gez-üben (35b/17), ol-uban (35b/17), in-le-y-üben (37b/3)

Şahıs ve zaman belirtmeyen, yalnızca hareket kavramı ifade eden fiil şekilleridir. Metnimizde kullanılan başlıca zarf fiil ekleri şunlardır:

3.6.9.2. -a, -e eki:

Eski Türkçe’de olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesi’nde de -a, -e zarf fiil eki kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinde tek ve yalın olarak kullanılışı azdır. Metnimizde bu örneklerde görülmektedir.

⁴⁶ Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul, 2000, s.152-154.

di-y-e (2b/2)

dön-e dön-e giderim (28b/14)

3.6.9.3. -alı, -eli eki:

Esas fiilin hareket başlangıcını bildirmektedir. Metnimizde bir örnekte kullanılmıştır.

yaz-alı (1b/9)

3.6.9.4. -iken, -ken eki:

+i-ken: Ünlü uyumuna girmeyen ektir. Metnimizdeki örnekleri de ünlü uyumuna bağlı değildir.

alır-ken (13a/1), (13a/9), çağ-ı-r-ı-r-ken (29b/18), ed-er-ken (30a/2), dal-ar-ken (30a/3), çağ-ı-r-ı-r-ken (31b/5), ağlar i-ken (35b/15), söyler i-ken (35b/18), insān i-ken (13a/5), deyyār-da i-ken (35b/16), yan-ar i-ken (35b/12), gid-er-i-ken (35b/12), iñler i-ken (35b/17).

3.6.9.5. -ı, -i, -u, -ü eki:

Metnimizde bir örnekte görülmektedir.

daḥi (2a/2),

-u, -ü eki:

Türkçede eskiden beri kullanılan bu ek yalnız birleşik fiillerde görülmektedir.

Bugün -u, -ü yerine -ı, -i kullanılıyor.

Metnimizdeki örnekler bu açıdan genel temayüle uymakta, diyü~deyu kelimesi düz ünlülü tabana yuvarlak ünlülü gelmek suretiyle düzensizlik içindedir. Fonetik özelliği görülmektedir. Kalıplaşarak edat olarak kullanılmıştır.

de-y-u söyler (12b/1)

Metnimizde zarf fiil eklerini EAT'de kullandığı gibi kullanmıştır. Eski Osmanlıca içinde uzun müddet bu yuvarlaklığın hüküm sürdüğü takip edilebilmektedir. Metnimizde de hem -up, -üp yuvarlak ünlü hem de -ıp, -ip düz ünlü olarak kullanılmıştır.

3.6.9.6. -ıp, -ip, -up, -üp eki:

Ek, ünlü ile biten kelimeye geldiği zaman araya yardımcı -y- sesi getiriliyor. Eski Türkçede ek -p şeklindeydi. Eski Anadolu Türkçesinde -up, -üp yanında -ıp, -ip şeklindeydi. Metnimizdeki örneklerde de bu şekilde görülmektedir. Dudak uyumuna bağlı olduğunu göstermektedir. Bu ekle meydana gelen şu örnekler vardır.

-ıp, -ip eki:

ed-ip-tir (1b/2), aç-ı-l-ıp (2a/17), ed-ip (2a/18), yak-ıp (3b/8), ed-ip-tir (4b/4), gel-ip-tir (4b/6), giy-ip (6b/3), ir-ip (6b/6), şar-ı-l-ıp (7b/5), yıķ-ı-l-ıp (8b/4), ed-ip (12a/3), var-ıp (12b/6), göster-ip (13b/4), iç-ip (14b/15), ed-ip-tir (14b/16), (24b/6), ed-ip (14b/18), gid-ip (16b/3), ed-ip (25b/3), yan-ıp (29a/9), giy-ip (29a/14), taş-ıp

(29a/15), ed-ip (29a/15), ver-ip (32a/13), geç-ip (32a/15), del-ip (35b/8), ed-ip-tir (36a/7), ed-ip (36b/14), dal-ıp (38b/6), ed-ip (39a/13), dizi-l-ip-tir (41a/14), sil-i-n-ip-tir (41b/11), bırak-ıp (41b/16), gid-ip (41b/16)

-up, -üp eki:

ol-up-tur (3a/3), ol-up (3b/7), bürü-n-üp-dür (4b/3), ol-up (9b/12), (25b/3), (27a/6), oku-y-up (13b/2), düş-üp (27a/13), ol-up (29a/4), (35b/6), ol-up-tur (29a/5), (31b/13), oku-n-up (36a/3), uç-up (36a/5), ol-up (36a/12), ol-up-tur (37b/4), (41a/14), ol-up-dur (39a/2), (39a/14), görü-n-üp-tür (41a/16),(41b/11).

4. BÖLÜM:

4.1. DİVAN METNİ

Dīvān-ı Türkī Abdū'l-Mālikü'l-Ḥilmī

Hazā Dīvān-ı ‘Abdū'l-Mālikü'l-Ḥilmī el-Melāmī er-Raḥofçavī el-me’zūn
mine’ş-şeyḥi’l-müsemmā es-seyyid
Recebū’l-Ḥulūşī el-Pürzerinī
el-me’zūn mine’ş-şeyḥi’ş-şüyūḥ
el-kāmilü’l-mükemmel es-seyyid
Muḥammed
Nūru’l-‘Arabiyyü’l-Melāmī Ḳuddise
Sırruhu’l-‘azīz

1

1b

1 **Ḳāfiye-i Ḥarfü’l-elif**

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

Şürü‘ ettim besmeleyle evvelā

İsm-i zātı-y-la ediptir ibtidā

Kāinātın fātiḥidir besmele

Hem şıfāt ü zāt ü fi‘lidir zāhirā

Besmeledir cāmi‘-i cümle ‘ulūm

Nokta-i vahdet rumûz-ı mübtedâ

5 Leb içinde sır olunmuş sır-durur
Bunda bilindi nedir sır-ı ‘amâ

Sırr-ı zât mestûr-durur Âdem ile
Hep celâl’ullâh cemâldir bu nümâ

Bâ’-i besmeldir Muḥammed Muştafâ
Nokta-i bâdır ‘Aliyyü’l-Murtażâ

Her kişiyeye lâzım olur bilmeğe
Mebde’ ile hem ma‘âd-i cânıma

Cennet-i ma‘nâ içinde yazalı
Mîm-i besmeldir ridâ’-yı kibriyâ

10 On sekiz biñ ‘âlemiñ sırrı budur
‘Âlemi ḥalk etmede ḥubb-i Hudâ

‘Aşk ile yanmak gerektir ey ahî
‘Aşk içinde bulunur zevk u şafâ

Dad-ı ‘aşkı bilmeyen ḥayvân-durur
Ot ile yem yemeğe onlar sezâ

Üç hurūfuñ sırrı oldu besmele

Biri ırķa biri tāk ü bu ridā

2a

1 Hırķada var üç ‘ālem bil ey dedem

Biri şarı biri aḡmer bir ķara

Tācınıñ dört terki daḡi bilesin

Terk-i dünyā birisidir terk-i ‘uḡbā

Terk-i hest birisine dediler

Terk-i terk oldu biri hem maḡviya

Yediye oldu bu sırlar müştemil

Bu-durur cümle cihāz-ı evliyā

5 Hem ridānıñ otuz iki rengi var

Onuñ ile zāhir oldu Hilmiyā

2

Mef‘ülü / Mefā‘ilü / Fā‘ilün

6 İnşāfa gel ey sırr-ı hümā

Aḡlatma beni şubḡ u mesā

Yandı bu ten oldu hebā

Bürka‘ı kaldır eyle devā

Ederim āh u fiġān-ı veylā

Bu firāk odı-y-ıla yakma şehā

Göz yaşımızdan eyle rehā

Rü‘yeti dildāre daħi hem-pā

10 Divāne olup Hilmī Baba

Dost yüzünü görmekte devā

3

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

Zevk-i Haktan kendini kılma cüdā

Cehl ü nefis-ile ‘ömrünü etme hebā

“Men ‘aref” buyurdu şāh-ı enbiyā

Nefsini bil olma ġāfil ey baba

Varlığıñla gezme düşersin gayyā

“Yanṭıku ve yebṭışü”yi der Hudā

Cümle ef‘āl ü şıfātı ver Hakkā

Kendini mahv eyle ol ehl-i fenā

- 15 Ḥubb-ı Ḥaḳ-la zāhir olduñ Ḥilmiyā
‘Ālemi yok bil dediler evliyā

4

- 2a **İşbu ilāhī nısfı Türkçe nısfı Arnavutça**

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

Bāb-ı ḥazret açılıp verdi şadā
Kuşo ‘āşık netalüp ḥaḳin mepa

Kim ki cānı terk edip kıldı fedā
Vec cemālit ḥāḳit nuḳ şeh çeter çka

- 2b

- 1 “Lā ilāhe ğayruk” geldi nidā
Hupe vehteñ şeyḥ vec zoṭit çeter şka

“Men ‘arefe” dedi çü şāh-ı Muştafā
Bonu ‘irfān diye vehten ey şehā

Bilmediñse kendini olduñ ‘amā
Ku şeh şeh ḥaḳiñ kto bohet iḥyā

‘Āşıkā dünyā-durur ‘ayn-ı bekā

Yon orṭiyaya te cemālīt ḳto esmā

- 5 Her bir ismiñ var müsemmāsı ammā
İsmiñ ḳındoye resmiñ hupe ey vilā

Çünkü sensiñ saña perde ey dilā
Dicu me ‘aşḳ pluhē bonu cānıma

İsmim Mālik resmim hālik Ḥilmiyā
Bāḳī zoṭi Mālikī ubo fenā

2b

5

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

Yā resūl-i Ḥaḳ ḥabīb-i kibriyā
Himmet eyle ‘āşıḳın bulsun şafā

Ḳalbleri etsin teveccüh ol yaña
‘Aşḳ ü şevḳi-y-le gelsinler saña

- 10 Pertev-i nūruñ-la ḳalbe ver ziyā
Varlıgımız maḥv eyle görünsün Ḥudā

Bu cihān hepten oḳunsun sır-ıla

Lā içinde zāhir ola hep illā

Kesret içre görünürse Hilmiyā
Vaḥdet içre ğayri yoktur mā-sivā

6

Müstef‘ilün / Müstef‘ilün

Ey cerḥ-i dil n’oldu baña
Gitmez başımdan bu sevdā

Yanar bu cān hep dā’imā
Āh nāruna vāh nāruna

15 Durmaz aḡar göz yaşıım vāh
Cānım içre bir nār peydā

Kimseye vermem merḡabā
Āh hırḡata vāh hırḡata

Gezdim cihānı baştan başa
Yer tutmadım hiçbir yaña

Göñlüm yönüldi hep saña
Āh cānıma vāh cānıma

Dā'im-durur derdim Ḥaḵḵa
Kimi sevem ondañ başḵa

20 Fā'ide vermez baña sivā
Āh Ḥibbona vāh Ḥibbona

3a

1 Mecnūn gibi oldum şeydā
Derdime yok oldu devā

Virdim-durur āh-ile ā
Āh mededa vāh mededa

Cānım oluptur mübtelā
Dā'im gelir 'aşḵ ü belā

Maḥbūbum olsa hüveydā
Āh minneta vāh minneta

5 Āteşe dalmış Ḥilmiyā
Kalmadı hiç zerḵ ü riyā'

'Aşḵı-y-la bulmuştur şafā
Āh derdima vāh derdima

1 **Ḳāfiye-i Ḥarfü'l-bā'**

Müfte'ilün / Müfte'ilün / Müfte'ilün

Nokṭa-i 'ilm oldu baña 'ilm-i veheb

Nokṭa-i sır 'āleme göründü receb

Ḳubbe-i Beyzā sırr-ı 'amā oldu 'ayān

İsm-i elif nokṭa yedi cümle mürekkeb

'Ālem-i lāhūtta göründü vaḥdet-i zāt

Sırr-ı Ḥudā mīm-i Muḥammed remzi Çalab ⁴⁷

5 **İhlāş içine hū 'ayn-ı eḥādiyyet**

'İlm-i rüsūḫ sırr-ı Sübbūḫ bil 'ayn-ı zeheb

Ḥazret-i Ḳur'ān başına bā yazdı ḳalem

Sīn-ile Ḥilmī hep devr-i edeb

Her taraf ber-bād olup oldu ḥarāb

⁴⁷ 4a sayfası boş.

Gönlüm içre dūzah-ı ‘aşk kıldı tāb

Ḳurb-ı sulṭān āteşidir bu āteş

Yedi caḥīmi yakıp etti kebāb

Hem ḥaṭab gibi vücūdum yandı āh

Firḳatıñ kibriti-y-le oldu türāb

10 Kendi yakar hem yanar kendi daḥi

Nice eder kendi kendini ‘azāb

Mālikiyā arada kalktı mahv olup

Çün şecerden enār āb oldu ḥitāb

9

4b

1 **Ḳāfiye-i Ḥarfü’t-tā’**

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

Nūr-ı Levlāk sırrı-y-ladır zuhūrāt

Sırr-ı Ādem Ḥaḳḳı-yla buldu şebāt

Kenz-i maḥfide olunur muḥterem

Dāl ü mīmde bürünüptür zāt-ı baḥt

Zātına mir'āt ediptir Ādemi
Ādemiñ vech-i Muḥammed nūr-ı zāt

- 5 Altı ḥarftir altı gününñ mebdē'i
“Kūn fe-kān” ḥiṭābi-y-ledir mevcūdāt

Bād-i ‘aşq-y-la geliptir Ḥilmiyā
Alnına yazıldı ḥaṭṭ-ı ism-i zāt ⁴⁸

10

5b

- 1 **Ḥarfü's-sā'**

Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün

“İrci'î” ḥiṭāb-ı Qur'andır bahḥāş
Muṭmaine nefsine oldu mirās

Rāziyye merziyye oldu vaşf-ı ḥāşş
Ma'rifet kesb eylemek oldu be'ās

“Fî 'ibādī vedḥulî” dedi kerīm
Cenneti ma'nâyı bulmaḳ oldu ḥāş

- 5 Ol metīn ḥabline kılmaḳ i'tişām

⁴⁸ 5a sayfası boştur.

İki ‘âlem ‘izzetinedir eşâş

‘Urve-i vuşkaya Hilmî pek yapış
‘Âlem-i albe cilâ’ ola adâş ⁴⁹

11

6b

1 Harfû’l-cîm

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

Beyt-i Hudâ oldu maâf-ı hüccâc
Yedi terkli nûr-ı hidâyet bir tâc

Hıra giyip etti avâfa nüzûl
Mîm-i vasa sırrını nûr-ı sirâc

Her demde döner biñ kerre ‘uşşâı
Devr-i hübüten tâ ede mi‘râc

5 Evsat-ı dünyâ sûret-i Âdem bil
Noka-i alb merkezine ola dürrâc

Remz-i şıfât urbet-i zâta irip
Ef‘âl ü şıfât kıla zâta zevvâc

⁴⁹ 6a sayfası boş.

Nā-ehle ḥarām oldu bu mescid
Ehl-i ḥarem oldu ḥarāma mizāc

Beyt-i ḥarem sırrını ‘ārif Ḥilmī
Ḥüccāc içine oldu hemān ser-tāc⁵⁰

12

7b

1 **Ḥarfü’l-ḥā’**

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

Büy-ı gülzāre meşām oldu ferāḥ
Lā-ya‘kıl şanki içtim bir ḳaddāḥ

Gülzār içre nāzenīn ü ḥüb-rū
Başıma baktım ne oldu bu merāḥ

Dopdolu incir idi bağçe içi
Böyle bir yer bilmez idim çok revāḥ

5 Bir büyük gül var idi gāyet ḳoḳar
Eṭrāfında şarılıp yedi ḳaddāḥ

⁵⁰ 7a sayfası boş.

Deñiz idi ħāiṭi onuñ hemān
Bir gemi var gezer idi bir mellāḥ

Şuya daldım bilmedim kendimi hīç
Öyle durdum çend müddet çend şabāḥ

Şadrıma elīf yazılı başıma bā
Ceybine cīm Ḥilmiyā oldu levvāḥ

13

8b

1 **Ḥarfü'l-ḥā'**

Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün

“Men ‘aref” dersini diñle olma şūḥ⁵¹

Tā bilesin nefsinı olma ferrūḥ

Ḳalbini şāf kıl tecellī ede Ḥaḳ

‘İlm-i sırda olasın şāḥib-i nasūḥ

Her kim bildi nefsinı buldu Ḥaḳḳı

Put kilīsā yıķılıp oldu fesūḥ

5 Cānı ver cānānı bul sen ey ‘azīz

⁵¹ 8a sayfası boştur.

Ṭabḥ içinde nefsin eyle ṭabūḥ

Faşş-ı ḥikmet okuduñsa Ḥilmiyā

Mekteb-i ʿirfānda olduñ sen rūsūḥ

14

9b

1 **Ḥarfü'd-dāl**

Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilün

Yaqtı beni nār-ı hicrān beyne nureyn el-meded

El-meded yā Şeyḥ Ḥulūşī şāh-ı merdān el-meded

ʿAşkı-y-la doldu vücudum beyne zülfeyn el-meded

Yüreğimi şerḥa etti beyne sedeyn el-meded

Cānımı yaqtı firākıñ beyne semteyn el-meded

El-meded yā Şeyḥ Ḥulūşī pīr-i pirān el-meded

5 Ger edersem āḥ yıkılır beyne saḳfeyn el-meded

Hūr u ğılmān maḥv olur hem beyne ḥuṭveyn el-meded

Vālih u efġāndayım beyne āheyn el-meded

El-meded yā Şeyḥ Ḥulūşī nūr-ı meydān el-meded

Bir dūzah göründü baña beyne şüreyn el-meded
Onuñ için āh ü zārım beyne beyteyn el-meded

Hilmiyā çıktı aradan beyne hazeyn el-meded
El-meded yā Şeyh Hülūşī sırr-ı yezdān el-meded⁵²

15

Göñlüm içinde peydā oldu bir nār hāy meded
Varlığım mānend-i Sīnā oldu tār ü mār hāy meded

10 Ne tecellidir ‘acībā dil-i derūnundaki od
Benliğimi etti yağmā doldu envār hāy meded

İn sırr-ı Mūsā ġālibā hem kabes-i nār
Vādī-i Eymendir bā Tūr-ı ahyār hāy meded

Hep izāfāt-ile mā-sivā mahv olup cümle Hakkā
“Fi’ d-diyāri leyse gayren” gitti agyār hāy meded

Çünkü düştü baħr-i ‘aşka cism ü cānın Hilmiyā
İmdād ede Muştafā hem ‘Alī Haydār hāy meded

16

10b

⁵² 9a sayfası boştur.

1 **Ḥarfü'z-zāl**

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Ey gönül gel cennet-i ma'nāda al sen iltizāz
Zevk ü 'aşkı-y-la edesin mā-sivādan el-'ıyāz⁵³

Dā'imā huzūr-ı Hākta türlü türlü zevkleri
Mürşidiñ emrinde dur sen gayrıdan eyle ma'āz

Ol “Şeḫāhüm rabbuhum ḥamreyn” lebinden içe gör
Ahz-ı 'ilm et sen ricāliñ dudağında kıl melāz

5 Çünkü Hakkıñ manzarısıñ dā'imā Hakk-ıla ol
Münkaṭı' ol mā-sivādan sırr-ı Sübhān-ıla muḥāz

Levh-i maḥfūz-ı Hudā sende yazılmış ey gönül
Ḥarf-be-ḥarf okundu Qur'ān ma'nāsını senden ahz

Menba'-ı luṭf-ı Hudāsın sırr-ı muṭlak sendedir
Ḥilmiyā bekle gönülde feyz-i ākdesten milez

17

11b

1 **Ḥarfü'r-rā'**

⁵³ 10a sayfası boştur.

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün

Gel ey zāhid ma‘ārif mektebinde dur

Oķu ‘ilmi ki bir nokķa bu keŗrettir⁵⁴

Mua‘līm hem Muħammed Muŗtafādır bil

Ĥaķīķat dersimiz ‘ilm-i ledünnidir

Melā’ikeler bu esrārı bilemezler

Bu fen ki ‘ilm-i esmā’i ta‘līmdendir

5 Göñül kitābını oķu ‘azīzim

Eħad sırrı onuñ içre maŗūn-dur

Oķundu “vemā rameyte” eyā Ĥilmī

Sebaķ aldıñ gece gündüz uyandur

Ĥiķāb-ı ‘izzetinden olmuŗum mesrūr

Bu cism ü varlığımdan olmuŗum menfūr

Cemālinden ki oldum ĥarr-ı maŗŗiyyen

Ĥaķīķat nūr-ıla hem olmuŗum mestūr

Beni benden ŗorarisen yok ĥaber benden

⁵⁴ 11a sayfası boş.

Şarāb-ı vaşl-ıla men olmuşum maḥmūr

- 10 Oḳundu yüzüme “tūlicü’l-leyle”
Nehār oldu görünmez hīç şeb-i deycūr

Mālikü’l-ḳahhār sırrıdır yevm-i dīnde
‘Ālemi maḥv ede hep baḥr-i mescūr

19

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

- 11b Bend-i ‘aşḳı boynuma āh ṭaḳtılar
Seniñ ḥüsn-i cemālinden ey dilber

Ḳalbimi perk ü perīşān ettiler
Dudaḳlar kıızıllığı ĩ mānend-i güller

Ḳafeste bülbul-i cānım öter
Seniñ ḥüsn-i cemālinden ey dilber

- 15 Cemī‘-i ‘uşşāḳ saña ser-geşteler
Şaçıñ zülfünde hem dil-besteler

Dehānıñ sözüne dem-keşteler
Seniñ ḥüsn-i cemālinden ey dilber

Yüzü nûruñ ziyâsından alırlar
Kamer ü şems ü kevâkib mâh-tâblar

Hayât-ı câvidânım Hilmiyâdır
Seniñ hüsni cemâlinden ey dilber

20

Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlün

12a 1 Çün tecellî etti seyyid şâh-ı nûr
Her varaktan rû-yi dildâr görünür

Cümle-i mü'min qalbleri oldu tenevvür
Âteş-i 'aşktan bu âteş devridir

Sırr-ı levlâk şeş-cihetten okunur
'Âlemi ihyâ edip buldu zuhûr

Cilve-i 'aşk-ıla oldu bu huzûr
Âteş-i 'aşktan bu âteş devridir

12a 5 Yüzünüñ hüsünden âkmâr nûr alır
Hep bu 'âlem ol zıyâ'dan feyz bulur

Onuñ ‘aşkıında cihān mestān-durur
Āteş-i ‘aşktan bu āteş devridir

Her bildi nūr-ı kevneyn ondadır
Cānı teslim eyleyip kurbān olur

On beşin māhı gibi pür-nürdur
Āteş-i ‘aşktan bu āteş devridir

E’s-selām her şecer nidā kıılır
Yedi iklim Pīr Muḥammed çağırır

10 Gelmeseydin cümle ‘ālem māt olur
Āteş-i ‘aşktan bu āteş devridir

Şüreti onuñ livāü’l-ḥamd-durur
Daḥi rūḥu cennete tūbā-durur

Meyvesini kim yese mesrur-durur
Āteş-i ‘aşktan bu āteş devridir

Kürse bindi ‘ālemi da‘vet kıılır
Şeyḥ Ḥulūşī kürsünüñ adı-durur

‘Aşk içinde Ḥilmiyā dā’im yanar
Āteş-i ‘aşktan bu āteş devridir

Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün

- 15 Hālimi şerh eylemek mümkün müdür
Şol derunumdaki âteşlerindir

Rāhatımı terk edüben āh eder
Cān u gönüm hep figān-la doludur

Bu cihān geldi baña çok dār-durur
Düzlüğünü dost cemāli gösterir

Pīrimiz Seyyid Muḥammed Nūr-durur
İki 'ālem guşşasından kırtarır

Hilmiyā dīvān-ı mestān gidiyor
Şeyḥ Hülüşī himmetini bekliyor

Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün

- 12b 1 Sır bülbülüm öter Allāh deyu söyler
Oda yanmak sever gülden haber ister

Seher yeli eser gülşen içre geçer
Bülbül kanat açar gülden haber ister

Dā'im yaşlar ahar gül firāk-la ağlar
Her taraftan bakar gülüm gülüm inler

Göz bebeği erir görmeği kaldırır
Gül için bayılır gülden haber ister

5 Nesīm yeli gelir Hilmī haber alır
‘Aşk-ıla hep uçur cāndan haber ister

Şāhib-i Dīvān Ustrūmicada varıp
Āsitāneyi ziyāret eylendiği zamān söylemiştir

Senā vü medhine ‘āciz kuluñdur yā Muḥammed Nūr
Lisān ü üznüme rāmiz nūruñdur yā Muḥammed Nūr

Görüneñ cümle mevcudat izāfet-ile hem kuyūdāt
Bu ekvāndaki mir’āt-ı zuhūruñdur yā Muḥammed Nūr

Sırıñ-la hemde pervāzız seniñle saña züvvārız
Ḥakki benlik bukağumuz yoluñdur yā Muḥammed Nūr

10 Yedi eflākıñ-la devvārız nūruñ-la iftiḥārımız

Görüneñ cümle varımız seniñdir yâ Muḥammed Nūr

Şefā‘at bābına geldik ḥaḳīḳat secdeye irdik

Görüneñ ğayrı yok bildik variñdir yâ Muḥammed Nūr

Resūluñ eli ḥāndān ki ravza-i beytinde ‘ayān

Bu cism ü cāna cāvidān eliñdir yâ Muḥammed Nūr

Ḥulūşīden sebaḳ aldı pīriñ dergāhına geldi

Ta‘ayyün Ḥilmī göründü ḳuluñdur yâ Muḥammed Nūr

Şāḥib-i Dīvān Ustrūmicada medfūn müceddid ṭarīḳ-i Melāmī Seyyidinā vü
pīrinā Muḥammed Nūru’l-‘Arabī merḳad-i mübārekesine

15 Şefā‘at bābına geldik destūr yâ ḥazret-i Nūr

Ṭavāf-ı ḳudūm etmeĝe remzi adın-la buyur

Ṭavāf-ı vedā‘-ile Mālik Rahofçaya yönülür

Dīde-i ḳalbiñi senden yâ ḥazret-i pīr etme dur

Hüve şürb-i raḥīḳ maḥtūm tāriḥī oluyor

Birle zamm-ile Ḥilmī sene-i rümī doluyor

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

Ḳulağ-ile iftiḥār ḥar-durur

Şucazı geçmez şanır deryā durur

20 Hep at önünde yükü-y-le hem yürür

Bir çamur rast gelse önünde kalır

13a 1 Rehnümālīk oña şeyṭān gösterir

Yol alırken bağıırır hem çağırır

Şāḥibi ḥimāra yüküñ yüklüyor

Besmele ile isti‘āze okuyor

At sineği konuşa merkeb delirir

Dört bile ayağ-ıla yere urur

Şeyṭān-ile dā’imā hoşnūd-durur

Mürāī mürāīniñ yarı-durur

5 Ḥāmili insān iken at uzatır

Başını hem kıyruğ-ıla oynuyor

Ḥar yük-ile başını eğdiriyor

Kendini ‘ibādet eder şaniyor

At eşekle hem tekellüm ediyor
Her birisi kendi medhîñ söylüyor

At eder bekler başını uzatır
Hem şalina şalina yol alıyor

Şikâr dîkar yol alırken oynuyor
Yük taşır kendini bey oldu şanır

10 Secde başını indiremiyor
Ne bilir hayvân nedir secde huzûr

Merkeb ‘âbid kendini ‘âdd ediyor
Ben ‘ibâdet ehlim baş eğdiriyor

Çabuk çabuk yük-ile hem yürüyor
At öñünde geçmeğe ârzûsudur

Dervîşim deyu kulaqlar görüyor
Benim deyen bilmiyor şeytân-durur

Yükler-ile ikisi yol alıyor
Biri insân birisi un taşıyor

15 Ya‘ni at insânı almış yürüyor
Daği merkeb un yük-ile gidiyor

Baħr-i ‘amīk sāhiline geldiler

İkisi öte beri hem bahtılar

Gördüler deñizi geçmek olmuyor

Yükleri var sıkletinden batıyor

At burnundan fışkırıp piv piv eder

Eşek ağzını açıp hā hā eder

Qaldılar yük altına geberdiler

Atı kurt merkebi itler yediler

20 Varlıg-ıla derk-i esfel gittiler

Benim böyle benim şöyle bāhişler

13b 1 Mālikü’l-Ḥilmī gemide geziyor

Bunca yüklüleri seyrān ediyor

‘İlm-i maḥvi okuyup hem dalıyor

Baħr-i ‘aşka “lā ilahe” okuyor

25

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

Cānım ile albimi eyledi tenv r
Bir seyr nda eyhim ile ol  zret-i p r

Z hir elini g sterip ol sırr-ı z m r
B t n n  verdi  pmege  zret-i p r

5 Ol n ru't-tah k k eyhim-ile idi hem ref k
ırr t-ı tev  d  zre z h r eyledi p r

Dest re i ret oldu bize bu teb  r
Z hir   b t n verdi ic zet hem p r

 ki  him idi eb-per   eb r
Bir seyr nda H ilm  eyhim ile p r

26

F  il t n / F  il t n

Yandı y reğimde yanar
 h u fiğ nım g ge  ıkar

Mecn n olsamda ne var
Derdim-le a ıldı yazar

 lbimde ıgmaz oldu d r

Vārid olan āteş-i yār

Mā-sivāyı hep yaqar

Qalması hīç dār ü diyār

Mūsā ağacı gibi yanar

Kimde zāhir olsa bu nār

Cismi-y-ile na‘leyni şoyar

Vādī-i ‘aşqa kim başar

Maḥv-ı vücūd eder her bār

‘Aşqa āteşe her kim dalar

15 Mişl-i ney her dā’im çalar

Şerḥa şerḥa varı kılar

Ḥilmī düşmez nef‘ ü zarar

Şolmuş gül gibi yüzü şarar

Ġayrı istemez olur firar

Göñül devā’-i dā’im umar⁵⁵

Allāh Allāh Allāh Allāh

Yā kerīm’ullāh

⁵⁵ 14a sayfası boştur.

14b 1 **Ḥarfü'z-zā'**

Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün

Silsilemizdir Muḥammed bin Muḥammed ey 'azīz
Mesleğimizdir Muḥammed bin Muḥammed şāhımız

Dersimizdir nokṭa-i vaḥdet maḳām-ı 'izzetiz
Sırrımız bādır Muḥammed bin Muḥammed okuruz

Gönlümüzden şirk-i maḥfīsiyle nevīn bir deriz
Ġayrımız yoktur Muḥammed bin Muḥammed görürüz

5 Gir melāmī meşrebinde ḳalbini hem ḳıl temiz
Virdimizdir Muḥammed bin Muḥammed söyleriz

Şeyḫ Ḥulūşī Ḥilmiyā bil şeyḫimiz
Yā Muḥammed telḳīn eder vīrdimiz

Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün

Ḥaḳḳıla oldu bugün pāzārımız
Hep cemāl-i Ḥaḳḳa verdik varımız

Benliğin defterlerini yakmışız
Ḳo desinler on üçüncü tārīḳız

‘Ālem-i Lāhūta pervaz etmişiz
“Lā Fetā illā ‘Alī”dir virdimiz

10 Yādıy-la hem rūz u şebdir kārımız
Ḳo desinler on üçüncü tārīḳız

Nūrudur sitt-i cihāt dildārımız
Onuñ için ol güledir zārımız

Hilmiyā ḥubb-ı ḥaḳīḳat derdimiz
Ḳo desinler on üçüncü tārīḳız

29

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

Ders-i Aḥmed gördü bugün cümle-i āḥvālımız
“Lā fetā illā ‘Alī”dir dersimiz yaprağımız

Bulmuşuz bāb-ı vücūdu ten içine girmişiz

Cümle-i a‘zâ okudu “Lâ fetâ” tâkâtımız

15 ‘Ali Haydârdan içip bir bade mey-i zevk-ile
Mest ü sekrân oldular cümle-i ‘uşşâkımız

Virdimizi ta‘n ediptir zâhidân ü ‘âbidân
“Lâ fetâ illâ ‘Alî” çün dediler aḥbâbımız

Giymişiz çünkü melâmî hırkasın hem şalını
Ol ḥaḳîḳat şehridir seyrânımız meydânımız

Ḡonce-i vaḥdet Muḥammed hem ‘Alîdir şâhımız
“Lâ fetâ illâ ‘Alî” nâdî edip eşcârımız

Mescid-i Akşâyı bulduk Muştafâ mihrâbımız
Kıldılar vuşṭâ namâzın cümle-i yârânımız

15a 1 Mâlik-i ejder kuşandı zülfeḳâr ehl-i beyt
“Lâ fetâ illâ ‘Alî”dir cümle-i devrânımız

30

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

Şâh Hüseyini ağlamaktır kârımız
Dü-cihânda çünkü oldur yârımız

“Ene min Hüseynin” dedi serdârımız

Muṣṭafâ ile Hüseyn bir görürüz

Tâ ezelden bu sırra belî deriz

Bunu inkâr eyleyen la‘netleriz

5 Ehl-i ‘abâ beş ḥurūftur şübhesiz

İsm-i Celâlde bu virdi kılarız

Hilmiyâ bu sırrı fâş kılmazız

Beş içinde beş-durur dört görürüz

31

15b 1 **H̱arfü’s-S̱în**

Mef‘ülü / Mefā‘îlü / Fa‘ülün

Beyhûde hevāya kılma heves

Zākır-i H̱aḳḳ ol her-dem ü nefes

Her kim ki H̱aḳḳa olmaya zākır

İnsân deme oña aḳall-i feres

‘Ömrünü kılma hebā’ ile menşūr

Olmayasın rûz-ı cezada hâres

5 Ḳaṭ^ʿ et yollarını şeyṭānıñ
Fi^ʿli ḥarāmdan nefsini kes

Makbūl-i Hudā Hakkā teveccüh
Et meyl-i sivādan nehyi'n-nefes

Kendini mahv et dost yoluna
İşidesin feryād-ı ceres

Cānını Ḥilmī eyledi teslīm
Olmaya yarın yüzü ‘abes⁵⁶

32

16b 1 Harfū's-şīn

Müfte‘ilün / Müfte‘ilün / Fā‘ilün

Kendi başını kimse edemez tirāş
Tirāş ede lazım selmān u ẖırāş

Yola gidip rast gele öñünde köpek
Lāzım eline buluna odunuyla taş

⁵⁶ 16a sayfası boş.

Esb oynamağa biner isen çāya bil
Bağlı kolan ağzına licām yavaş

5 Şuya gidersen kalburu sepetlen olmaz
Destilerile git bakraç daği kardaş

Dağda odun kesmek isturuşka ile olmaz
Eşek yerine yükletme sinnevri koca baş

Decāce bāzārında beygir şatın olmaz
Dağlarda şatılmaz dürr-i necef taş

Ḥilmī söylediği sözler saçma şapan
Pend ü naşīḥat oldu bize yoldaş⁵⁷

33

17b 1 Ḥarfü’ş-şād

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

Sırr-ı isrā hırkasın giydi Hülüş
Nağş-ı ekvān yüzüne oldu fuşüş

⁵⁷ 17a sayfası boş.

Pîrimiz Seyyid Muḥammed bâ-ḥuṣûṣ
Nâibim vaṣiyy-i muḥtârdır Ḥulûṣ

‘İlm-i tefsîr ü ma‘ânî hem nuṣûṣ
‘Âleme ta‘bîre geldi şeyḥ Ḥulûṣ

5 Ḥâkınıñ pâyine Ḥilmî oldu mahşûṣ
Kuṭb ‘âlem-i ğavṣ-i a‘zam şeyḥ Ḥulûṣ

Faşş-ı ḥikmet dersini etti kaşûṣ
Cümle ihvâna ḥaḳîḳat şeyḥ Ḥulûṣ⁵⁸

34

18b 1 **Ḥarfü’z-zâd**

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

Ḳalb içinde Ḥaḳ dedi vardır maraḓ
Ḥâzıḳ-ı ṭabîb bulmaḳtır ğaraḓ

Şayḳal-ı zıkrile ver ḳalbe cila
Feyz-i âḳdeste ola ḳalbiñ ḥıyâz

Ġaflet uyḳudan uyandır ḳalbini

⁵⁸ 18a sayfası boş.

Mürşidiñ emrine etme i‘tirāz

5 ‘Ārif-i bi’llāh sözünü diñle gel
Başını vermek yolundadır ‘ivaż

Şüreti düzmeğe hīç bakma şaķın
Nefsini kes al elinde bir maķaż

Zıkr-i zātı kıl tefekkür her yere
Göñül içre zıkr-i Haķķı kıl ķabż

Mürşidiñ emr-ile haşr ol Hilmiyā
Haķ yolunda olmayasın mu‘teriz⁵⁹

35

19b 1 **Ḥarfü’ṭ-ṭā’**

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

Yemek içmek şanma halk olduñ faķat
Zıkr-i Haķtan etme ķalbini ķaḥṭ

Ma‘rifetten āşinā ol hem daḥi
‘İlm-i sırrı göñlüne sen kıl ḥaṭṭāt

⁵⁹ 19a sayfası boş.

Ḥaḳḳıla ola pāzārın dā'imā
Mā-sivāyı ḳalbine ḳılma ḥalṭ

5 Şehvet-i dünyāya meyliñ olmaya
Nefsini dünyā denīden ḳıl ribāṭ

Vuşlat-ı Ḥaḳḳı dilersen Ḥilmiyā
Kendini yırt olmaya āşlā ḥayyāt⁶⁰

36

20b 1 Ḥarfü'z-zā'

Müfte'ilün / Müfte'ilün / Fā'ilün

Sırr-ı ḥaḳāyık dersile ol zū-ḥazṣ
Ḥāb-ı cehlden ḳıl kendini îḳāz

Gezme yabānda yürü cāmi'-i Ḥaḳḳa
Mecmū'-i 'ulūmdan gūşuna tut va'z

Mīm ile dāl sırrı vaṭan añla ḥaber
Sevdā-yı vaṭanla ol şāhib-i āḥazṣ

⁶⁰ 20a sayfası boş.

5 Kendini yoğ et Hakkı daği tevḥīd
Şeyṭān-ı sivādan kendine bul maḥfaz

Ders-i ‘aref sırrını bildiñ ise
Ḥilmī daği cānı-y-ıla şād ü ḥazzāz⁶¹

37

21b 1 **Ḥarfü’l-‘ayn**

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

Mā-sivāyı sil gönülden et verā‘
Gözünü dikme cihānda kıl vedā‘

Āhiret tarlasıdır dünyā beğim
Vücūdunu toprak içre kıl zirā‘

İhtiyār-ı mevt-ile sen et vefāt
Hırқа-i vahdet içinde ol zıyā‘

5 Benliğinden gece gündüz et ḥazer
Kendini azmak için kılma ṭamā‘

Ḥilmiyā Hakkā teveccüh eylegil

⁶¹ 21a sayfası boş.

Her nazarda sırr-ı Hakkı kıl tılā⁶²

38

22b 1 **Harfü'l-ğayn**

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Gūşe-i vaḥdette ol ehl-i ferāğ
Hāne-i gönül tecellī içre ola dāğ

Mūsā-i 'İmrān gönülde ol hemān
Kıl münācāt kalp içinde Tūr dağ

Fānī ol varlıktan bi'l-küllīye sen
'Ālem-i lāhūta ṭayr et olma zāğ

5 Āsümānī vü melekūtten ol ḥabīr
Her tarafta sırr-ı Hakkı ol belāğ

Ol ḥaḳīkat baḥrine dal rūz ü şeb
Hep gülistān içre Hilmī ola bāğ⁶³

39

⁶² 22a sayfası boş.

⁶³ 23a sayfası boş.

23b 1 **Ḥarfü'l-fā'**

Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün

‘İlm-i hikmette ben oldum çün vuḳūf

On sekizbiñ ‘āleme oldum ‘ārūf

Dil-i derūnunda olanlar ehl-i derd

Bize gelsin ḳalbini ḳılsın zūrūf

Ḳubbe-i Ḥaḳta fenā’ ol ey ‘azīz

Nefs içinde ḳalmasın āşlā maḥūf

5 Her nefesde biñ kez Allāh ḳalp desin

Zūlfekārı tūt elinde hem süyūf

Ḥilmiyā vaḥdet ilinden gelmişim

Ehl-i derde hem devā sırr-ı ma‘rif⁶⁴

40

24b 1 **Ḥarfü'l-kāf**

Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün

⁶⁴ 24a sayfası boş.

‘Aşkıla döner felekten her tabak
Zıkr-i Hakkıla gezer her bir ayak

Hep bu devrân sırr-ı ‘aşkıñ devridir
Leyle-i mi‘râcda ‘aşk oldu Burāk

Oldu ber-dār ‘aşkıla manşūr dahî
Oynadır başını ‘aşkıla ‘uşşāk

5 Mecnûn oldu Kays dahî Leylâ için
‘Aşk-ı Yūsufî Zelîhâ n’oldu bak

‘Aşkıla devrân ediptir Hilmiyâ
Cümle ‘âşıklar ‘aşktan aldı sebak

41

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

Gün-be-gün artmaktadır sevdâ-yı ‘aşk
Benliğimi durmayıp yakmaktadır sevdâ-yı ‘aşk

Âh ile sūzândadır mecrûh-ı dil
Kimki yârı seyrederek gelmektedir sevdâ-yı ‘aşk

Terk-i cân terk-i vâtan etti derûn

Mā-sivā-yı münkaṭı‘ etmektedir sevdā-yı ‘aşk

10 Zülfünüñ zincirine kayd oldu cān

Ḥāl-i Mecnūna eriřtirmektedir sevdā-yı ‘aşk

Āteř-i ‘aşka heves etti göñül

Bu cihandan nefreti tezyīd eder sevdā-yı ‘aşk

Bülbülüm vaḥdet gülüne zār ü zār

Çār taraf pervāzım-durur sevdā-yı ‘aşk

Terk-i diyār etti Mālik ‘aşkıla

Gece gündüz āhıla katmaktadır sevdā-yı ‘aşk⁶⁵

42

25b 1 Ḥarfü’l-kef

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

Baḥr-i ‘aşka dalmışım mişl-i semek

‘Aşk baña oldu hemān nān ü nemek

Ciğerim püryan olup mişl-i kebāp

Āteř-i ‘aşka edip mekş ü dernek

⁶⁵ 25a sayfası boş.

‘Ālemin devrānıdır hep ‘aşk-ıla
Her kimiñki ‘aşk yok oldur eşek

5 Kıl maḥabbet ‘āşıka hem cān-ıla
‘Āşıka buğz eyleyen bil oldu seg

Meczūb olduñ ‘aşk-ıla ey Ḥilmiyā
Ḥalk-ı ‘ālem demeğe Mecnūn gerek⁶⁶

43

26b 1 Ḥarfü’l-lām

Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Fa‘ülün

Gel ey insān-ı nādān kendini bil
Niçin ḥalk etti seni ol bil

Bu ḥilkat-ı bā‘işi oldu ‘ibādet
Ki Qur’ānda bu yolda oldu tenzīl

Daḥi tevḥīd ü ‘irfān-ile maḥabbet
Muḥakḳıklar bu yolda verdi tafşīl

⁶⁶ 26a’nın sayfası boş.

5 Hakk-ı tevḥīd için geldiñ eyā cān
 Ḥafī şirkini kalbinden daḥi sil

Bu benlik nefis ü şūminden rehā ol
Hakkıñ birliğine ikrār ede kalb ile dīl

Fenā-fī-şeyḥ fenā-fi-’llāh daḥi kıl
Bu yolda emr-i Hakk telkīn-i kāmīl

Muḥācir ol fenādan bul beḳāyı
Ḥaḳīḳat Ḥilmiyā budur kemāl

44

26b **Ḥāfız-ı Şīrāzīniñ Ğazeliyyātı Tercemesi**

Fā‘ilātūn / Fā‘ilātūn / Fā‘ilūn

10 Yolculara ‘aşḳ ola kāfī delīl
 Göz yaşı onuñ yolunda hep sebīl

Göz yaşımız mevci eyler mi ḥisāb
Ola ki sürdü gemi berḥūn-ı kātīl

İhtiyārı değıl benim bed-nāmlıgım
‘Aşḳta izlāl etti ol hāddı’s-sebīl

Kendi murādını ğā'ib bil hemān
Ya ki gitme bu yola sen bī-delīl

Maḥbūbun 'aşk āteşine dalma sen
Yā āteşte hoş geçen mişl-i Ḥalīl

15 Filcilerin 'ādetiñ hıfz eyle yā
Hindistānda fil taleble gitme bil

Kılma da'vet-i bostāna mey çalgısız
Rāḥatım içkide lā fi's-selsebīl

Çekme 'āşıklık cūydan yüze yā
Yırt libāsı zühd ü takvāyı at fi'n-Nīl

Ḥāfızā ma'nā tutarsın hem getir
Yoksa da'vā Ḥilmiyā hep kāl ü kīl

Diğeri

27a 45

Fā'ilātūn / Fā'ilātūn / Fā'ilūn

1 Hoş haberli yel sen ey nesīm-i vişāl

Ki bize erişir zemān-ı vişāl

Ey kûrunuñ peyki Hâk-ı hıfz eyleye
Merhabā merhabā hoş geldiñ te‘āl

Zî-selemde selminiñ hem hālî ne
Komşularımız nicedir keyf ü hāl

Bezm-i ‘işret meclisi boş kaldı hem
Sol muşāhib ü kadehden māl-ā-māl

5 Gölge bıraktı şimdi firāk gecesi
Çi ‘aceb zāhir kıla şebrevān-ı hayāl

Kışsa-ı ‘aşk inkıtā‘ etmez ebed
Mağsum olup onda lisan-ı maqāl

Mağbûbumuz kimseye kılmaz nazar
Âh ne büyük hem ‘azîm câh-i celāl

Çün erişti hüsn ü kemāl ârzûya
Def‘ ede Hâk senden ol ‘ayn-ı kemāl

Şabr ü ‘aşk ey Hâfıza ne vakte dek
Nâle-i ‘aşk Hilmîyâ hoş eyle nāl

- 10 Yādigār cānım çün etti üfūl
 Āh ü zārı eyledi göñlüm kabūl
- Dide-i kalbim ol māha etti ‘udūl
 ‘Aqlım ol şāhıñ ‘aşkına etti zūhūl
- Āteş-i hicrān sīneme etti duḥūl
 Hep deñizler dinemezler hem cedvel
- Bir derde düşüp kurtulması nā-me’mūl
 Meğer ol dil-ḥāhıma olam vuşūl
- Ḥilmī bu yolda yanmak ḳā’ide uşūl
 Tā edesin kendiñ güm-nām ü ḥumūl

47⁶⁷

- 15 “Keyfe’s-sebīlū fīke” yā zū’l-cemīl
 İn etāke hāze’l-‘alīl
- Eyekūnu ileyke’s-sebīlu

⁶⁷ Bu şiir Arapçadır. Arapça şiirin anlamı şöyledir:

15 Bu hasta kul sana gelmek isterse hangi yolu takip etsin. 16 Sen herşeyde zahirsin. Akıl sana yol olur mu. 17 Ey celil, her varlık değişmeksizin senin nurunun aynasıdır. 18 Bütün suretler birer isim ve birer delildir. Ey cemil, sen herşeyde görünensin. 19 Sen nur, misbah, kandil ve fitilsin. Herşey senin ışıqla aydınlığınla makul oldu. 1. Hiçbir şey adeta senin dengin değildir. 2. Senin sırrın ezelde göründü ve Malik ise sende fena oldu.

Ve ente'l-mevcûdü fî külli şey'in bi'd-delîl

Küllü mevcûdin bilâ tebdîl

Mazharu nûrike yâ celîl

Ve's-suverü esmâün ve delîl

Bi külli'l-mazâhiri ente'z-zâhirü yâ cemîl

Ente'n-nûrun ve mişbâhun ve fetîl

Ve'l-küllü bi ziyâike şâra 'aķîl

27b

1 Leyse leke şey'ün bi-'adîl

Fi'l-'adedi leyse keşîrun ve ķalîl

Ķad zâhera sırruke fî'l-ezel

Ve fenâ Mâlik fî lem yezel

48

Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlün

Ķün 'aşķa heves etti gōñül

Nâşeye dedim var benden yıkıl

Sevdiğime cân versem 'aceb değil

Ķü ondañ ayrı yaşamaķ müşkil

5 Cānımdan ayrılmak ārzūm değil
Varlık onuñdur beni meyyit bil

Zülf-i yārıñdır bu zuhūr şekk etme gel
Hep hüsñü onuñ zāhir başka değil

27b

Cümle eşyā' kâ'im onuñla ey dil
Görünen cilvesidir gözleri sil

Zevk ü haqīkat-le müşāhede kıl
Cān gözüyle görünür lezzet-i dil

Senliğin Hilmī perdedir yırtgıl
Gayrı yok heme ol ma'sūk bilgil

49

10 Hüsñüñle dil āşüfte
Raḥm eyle hidāyet kıl

Zevkiñle bu dil güfte
Raḥm eyle hidāyet kıl

Hâlim oldu harâb
Okurum cānda kitâb

Nûrundan bu dolab
Raḥm eyle hidāyet kıl

Cāna geldi hiṭâb
Varlık baña ‘azāb

15 Bâbında benim bevvâb
Raḥm eyle hidāyet kıl

Ey bu cāna cānân
Bî-çāreye dermân

Ḳalbime gül-istân
Raḥm eyle hidāyet kıl

Sensin ‘azîmü’ş-şân
Hemde ulû sübhân

‘Aşkıñ ile bu cevlân
Raḥm eyle hidāyet kıl

20 Ḳayyûm-ıla hemân
Rûḥum oldu revân

28a

- 1 Cānlara sensin cān
Raḥm eyle hidāyet kıl

Sendendir hep dermān
Bunda uşandı cān

Ḥilmī cemāline ‘atşān
Raḥm eyle hidāyet kıl

28b 1 **Ḥarfü’l-mīm**

50

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün

Yandı vücudum kül oldum
Ġaflet uykudan uyandım

Mürşid-i kāmile vardım
“Enibü”den sebağ aldım

Gece gündüz Allāh vīrdim
“Fezkuruni” emri tuttum

- 5 Āb ü hayāt nūş ettim
Lā yemütü sırrını buldum
- Kendi nefsinı bileñ oldum
“Men ‘aref” remzine erdim
- Varlığını Hakkā verdim
Vech-i bākī sırrı bildim
- Kendimde cānānı buldum
Mülk-i sırra Mālik oldum

51

- Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün
- Şol dīdār-ı Hakkıñ amān ‘aşıkım
Şām ü seher Allāh Allāh zıkr ederim
- 10 Her şubḥ ü şām ‘aşk-ıla yanarım
Ol bahār-ı vuşlat güle ereyim
- Hem cemāl-i yāre bīnā olayım
Şām ü şabā Allāh Allāh zıkr ederim

Gezerim bilmem āh meczūbi miyim

Gāh sağ ü şola şallanırım

Devr-i semā gibi hem devr ederim

Şām ü şabā Allāh Allāh zıkr ederim

Hep ‘aşkıla döne döne giderim

Ārzūm ‘iydu vişāle ereyim

15 Hem ḥaccū’l-ekberde tavāf edeyim

Şām ü şabā Allāh Allāh zıkr edeyim

Deryā mevci gibi dalğalanırım

Her köşede hem fırlanırım

Hilmī zıkr-i Ḥaqqı kalb-ile derim

Şām ü şabā Allāh Allāh zıkr ederim

52

29a Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

1 Zerreym baḥr içre ğark oldum bugün ‘ummān benim

Yolları kaṭ‘ eyledim budur şırāt-ı müstaḫīm

Bir nefesde üçyüzaltmış ses çıkar hem çağırır

“Leyse gayrune” diyāru sırrın mūcib-i ḥayretim

Ol hūmāyūn mürğ göründü ismi var hem cismi yok
Sen ü ben oldu muḥāl hep maḥẓ olan imrūz-ı kelīm

Ṭattı nefsim mevt-i aḥmer ırķa içre defn olup
İzdihām-ı cem‘ edüben yek yüzü göreñ benim

- 5 Gece gündüz maḥv oluptur cümle ‘ālem hep ḳamu
“Lā ṣabā velā mesā” sırr-ı ḥaḳīḳat Mālīkim

53

Fā‘ilātūn / Fā‘ilātūn / Fā‘ilūn

Gece gündüz āh u nālān eylerim
Senden imdād yā ilāhī dilerim

‘Ālem-i lāhūta pervāz etmişim
Gül-zār içre zār eder bir bülbulüm

‘Alī Ḥaydār dām-ı tende girmişim
Tār ü mār ten edüben uçmuşum

Āteş-i ‘aşķa yanıp maḥv olmuşum
Hem fenā ender fenayı ṭatmışım

- 10 Sırr-ı ‘âlem Hilmîyâ seyrāndayım
Hem şühūdum oldu baña dāl ü mīm

54

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

“Laḥmūke laḥmī” ḥaḳīḳat bilmişim
Mürşidim hırkası içre girmişim

Heme yek vücūd-ı cān görmüşüm
Lā-mekān ilinde ṭayerān olmuşum

Aşlıma ettim rücū‘ aşl olmuşum
Sırr-ı muṭlaḳ-la sivā maḥv etmişim

‘Ālem-i şūret giyip görünmüşüm
Ol ‘arūs-ı zībāyım bürünmüşüm

- 15 Hilmîyâ maḥlaş ṭaḳıp hem gelmişim
Bu cihānı seyr edip ḡayb olmuşum

55

29b

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

1 Baħr-i ‘aşķa daldım türlü gevher aldım
Melāmet deryāda ĥayret içre qaldım

Gemiler yürürler envā-i metā‘ileñ
Nerden geliyorlar ben de şoramazdım

Çıktı ‘aqlım baştan yedi eflāk geçti
Beni benden şorsan ĥaber veremezdim

Mevc-i deryā coştı mellāĥiler şaldı
Yalnız bir qaldı eĥad dedi Ādem

5 Mülk şāĥibi kimdir ĥitāb etti qahhār
Kendi cevāb verir benim Ĥayy ü Kayyūm

56

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

Mātemiñ şāĥ Ĥüseyniñ tūtalım
Ciğërimiz daĥi hem ĥūn edelim

Gece gündüz nale efġān kılalım
Ağla mātemdir muĥarremdir bu dem

Derdimiz ola şehīdler ‘aşk-ıçin
Yattığından kırmızı kanlar için

Kāfir Yezīde la‘net cān-ıçin
Ağla mātemdir muḥarremdir bu dem

10 Hem semādan nevḥa geldi zār ü zār
Çeşm-i pāk-i Muşṭafāyı kırdılar

Āh meded beyt-i resūle n’ettiler
Ağla mātemdir muḥarremdir bu dem

Döktüler hem Hüseyniñ kanını
Tanmadılar ‘ālemiñ sultānını

Hāviyede ḳodu yezīd cānını
Ağla mātemdir muḥarremdir bu dem

Ḳanda idi ol muḥibbān-ı ‘Alī
Yası tuttu āh ü vāhi eyledi

15 Gözlerinden döktüler kanlı yaşı
Ağla mātemdir muḥarremdir bu dem

Zārile ağladılar dokuz felek
İns ü cinn ü ḥūr u Rıḍvān hem melek

‘Arş ü kürsîde bulunan ferşe dek
Ağla mâtemdir muharremdir bu dem

Mâlik-i ejder yanuban hem derd-ile
Şâh Hüseynim çağırırken vird-ile

Yâ meded hey yâ meded hem derd-ile
Ağla mâtemdir muharremdir bu dem

57

30a

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

1 Maḥbûbuñ zülfüne mu‘allaḳ oldum
Lâhût deryasına müstağraḳ oldum

Şafaḳıñ ziyâ-sıla devran ederken
Yalımlar içine püryâne oldum

Kenz-i muḥabbette dalarken baktım
Kendi kendime pür cevher oldum

Âh yedi defîne açıldı bugün
Beşin takrîrinde ben gâ‘ib oldum

- 5 Beş dallı ber-dārı gördüm meni men
Beşten mimi çaldım Mālik okundum

58

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Ol muḥarrem māhidir varlık sīvā onda ḥarām
Maḥvı varlık ānīdir hest-i fenā tecrīd-i tāmm

Terk-i cānı-y-ıla vaṭandır ḥubb-ı ‘abādan merām
“Māte fī ḥubbi ‘ibā”dır sırr-ı mūtū ey hümām

Tābī‘-i Hüseyin rızādır her ki gördü bu maḳām
Cism-i kāmīl Kerbelādır ‘aşıḳına hem imām

Āl-i Resūl-i reh-nümādır sırr-ı tevhīde ṣehām
Mātem içre dā‘imā ehl-i fenādır ey babam

- 10 Cānı teslīm eyleyenler oña kıldılar devām
Varlığını nefy edenler zevḳ ü dīdāre bekām

Cümle eşvāftan biridir aç şusuzdur hem müdām
Mātem-i Hüseyin-iledir gece gündüz ve’s-selām

Āh ‘azīzim Şeyḫ Hulūşīdir şarāb-ı ‘aşḳa cām

Ḥilmiyā mātem nedir bildirdi şeyhiñ bi't-tamām

59

Fā' ilātün / Fā

Yanmaştır kārım

Rūz ü şeb zārım

Ḥaḫḫa yalvaram

Dā'im aḡlaram

15 'Aşḡ-durur yārım

Yandı hep varım

Derttir yazarım

Dā'im aḡlarım

Cāndaki nārım

Yaktı yanarım

Yoktur amānım

Dā'im aḡlarım

Cümleten varım

Ḳaptı ol yārım

20 Zıll ü hayālīm
 Dā'im ağlarım

30b

1 Sitt ü cihātım
 Verdi berātım

Gitti hayātım
Dā'im ağlarım

Cism-ile cānım
Aṭmārla ḳanım

Gitti o ṣanem
Dā'im ağlarım

5 Ḥilmī Dīvānım
 Yoktur mīzānım

Hūdūr cevlnām
Dā'im ağlarım

Ḥaḳḳa yalvaram
'Aṣḳ-la yazarım

30b Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün

Durma ağlayayım şeyh eşiğinde
Dönmezem şeyhimden ya ne döneyim

Dā'im yalvarayım 'aşk-la yanayım
Dönmezem 'azîzden ya ne döneyim

10 Başka aramayam şeyh-le olayım
İzine varayım feyzin alayım

Himmeti umayım sevgim bulayım
Dönmezem şeyhimden ya ne döneyim

Odur benim şāhım güneşle māhım
Sırr-ı hākīkattedir kıble-gāhım

Cānıma penāhım rūh-i revānım
Dönmezem 'azîzden ya ne döneyim

Hākka eñ karībdır sırr-ı habībdır
Ahlāk-ı necībdır 'ārif lebībdır

15 Şāhib-i tevḥīddir dād-ı muḥibbdır
Dönmezem şeyhimden ya ne döneyim

Ḥilmiyā bu cāna olmuş mestāne
‘Aşkına pervāne yanar şemdāne

Teslīmim sulṭāna düştüm amāna
Dönmezem ‘azīzden ya ne döneyim⁶⁸

61

31b 1 Ḥarfü’n-nūn

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

Dalmışım yek baḥr-i ‘aşka küllī maḥv oldum ‘ayān
Hem çalındı nefḥa-i şūr külli şey’in oldu “fān”

Ḳulağuma vürūd etti bir ḥiṭāb-ı ‘izzeti
Dil miyem ben rabbiñiz ḳālū belā sensin ‘ayān

İşbāt oldu “lā ile leyse ğayrük” ‘izzetiñ
Birliğine şübhemiz yok taḥḳīḳ ettiñse imān

5 Varlığından fānī oldum maḥbūbuñ hem yoluna

⁶⁸ 31a sayfası boş.

Beste oldum zülfüne hem çağırırken el-amān

Sırr-ı ma‘şūk kalb-i mecrūha tedāvī eyledi
Başımı verdim yoluna maḥbūb için küşte-gān

‘Ālem-i ḥayrette düşmüş Ḥilmī-i dīvāneyim
Çünkü peydā oldu dilber hem zuhūr etti ‘ayān

62

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

Yazmakta okumakta olursun şāhib-i sır ey cān
“Nūn ve’l-ḳalem vemā yeştūrūn” dedi yezdān

Aşḥāb-ı muḍill işbu ḥadīşi duymadılar
“Evvelu mā ḥalaḳallāhu el-ḳalem” dediği faḥr-i cihān

10 Kātib-i ḳudret yedeyne olmasa-y-ıdı ḳalem
Gelmezdi zuhūra sırr-ı Muḥammed daḥi Ḳur’ān

Evrāk ü suṭūr olmasa idi vahy hengāmında
Cem‘ edemezdi āyet-i Ḳur’ān Ḥazret-i ‘Osmān

Şekl-i ḳalem cānım esrār-ı Muḥammed ‘Alīdir bil
Cism içine iki dudak sır daḥi insān

Fātiḥa besmele maḥfūz-ı Hudāda oluptur levāḥ
Ger olmasaydı alemü'l-ā'la olmazdı beyān

Mālik her rūz ü şeb satır kelām kıll meşṭūr
Feyz-i muaddesten levḥ göñölde kıll naşān

63

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

15 amdüli'llāh kim yetiştii ramazān
albimiz buldu ḥayāt ü cāvidān

Ser-te-ser hep nūrıla doldu cihān
'Arş-ı a'la hem zemīn ü āsmān

Mā-sivā şavmını kim tuttu ey cān
Oldu Ḥa maşūdu onuñ bī-gümān

Perhīz olan vāriyetten bil hemān
Ve ihtisāben sırrı bildi şādıān

Cānıñ içre diñle Mālik ramazān
Şafa verir hem nūr-ı īmān ṭālī'ān

20 Ḳalbimiz buldu ḥayāt-ı cāvidān

64

32a Fā'īlātūn / Fā'īlātūn / Fā'īlātūn / Fā'īlūn

1 Ḥamdüli'llāh bizi ḳul etti bugün hem kāmīlān

Başı verdik hem melāmīler izine diñle cān

Ol melāmet hırkasından zāhir oldu ser-te-ser

Sırr-ı Aḥmed hem Muḥammed hem eḥad bir bir ‘ayān

Ol gürūh ehl-i taḥkīk şübhe yoktur hem gümān

Feyz-i akdes hem mukaddes kenz-i mahfîdir beyân

Ehl-i tevḥīd meslek-i Aḥmed hemān

Ḥamr-ı vaḥdet kim iḡer olur mestān

5 Fırka-i nācī melāmī meşrebidir Hılmīyā

Sırr içinde nefs-i vāḥid görünür maḥv-ı gayrān

65

Fā'ilātūn / Fā'ilātūn / Fā'ilūn

Yan ey ‘āşıḳ yan tevḥīdle boyan

Bir Allāh deyen buldu cennetān

Gözden efsūn an alp etsin cevlan

A perde-i cān görünsün cānān

aı görmeyen oldu merdūdān

aıñ ey ihvān olma şeytānān

Dā'imü'd-devrān zıkr eyleyen

ā'ibi bulan ıldı secdetān

10 Māliktir bühtān aktır görüneñ

Değildir ğayrān cemāl-i bed-rān

66

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Mefā'ılün

arāb oldu beden nūr-ı cemāliñden

O vaħdet bāğının ğül-i vişālinden

Esip bādī nesīm açılır ezhār

uver düştü yüz üstüne okusundan

Tesellāyı verip albe daħi ferrāħ

aıat okusu enf ü meřāmminden

Vücūduñ şehrini cān içre bulan

Metā‘-ı aḥseni alır pāzārından

- 15 Bu şüretten geçip ‘ālem verāsında
Bugün Mālik haber aldıñ dīdārından

67

Fā‘ilātūn / Fā‘ilātūn / Fā‘ilātūn / Fā‘ilūn

Meh göründü oldu i‘lān “ve’ftirū yā şā’imūn”

Terk-i tesbīḥ ü terāviḥ eyleyen yā kā’imūn

“Şūmū lī-ru’yetihī ve’f-tirū” dedi ḥabīb

Gitti şavm u hem terāvīḥ zevk eden yā ‘ābidūn

Şubḥ-ı kurbet-i mü’ezzīn irci‘i ḥiṭāb kılar

Döşeğinden cāmi‘e eden rücū‘ yā nā’imūn

Ḥammāma giriñ bu varlık pisliğini yıkanıñ

İzdivāc-ı zāt ü evşāf birleniñ yā vāşilūn

- 20 Varlığıñ postunu herkes omuza bugün alın
Mescidü’l-fenāya alın döşetin yā ferrāşīyūn

- 1 Hâne-i varlıktan ‘avdet eylemek ‘ıydla murād
Māl-y-la evlādı bırakmaḵ cāmī‘den murād yā maşıyyūn

Ḳalb-i mü’mīn beyt-i Ḥaḳtır ṣāh-ı kevneyn dedi hem
Ḳalb ü naḳl etmek varından biliñiz yā zāhibūn

Da‘vet-i cāmī‘de üç nidā ile olur hemān
Biri temcīdü’ş-ṣalā ezān daḥi yā cāiyyūn

Oḵunur temcīd döşekten nā’imīn uyanmaḡa
E’ş-ṣalā ıslāḥī nefsi kılmaḡa yā yāḳızūn

- 5 Ezān olur muştulukçu dost cemāle ḳoşuşun
Ḳad tecellī nūr ü zātı eyyühe’l-‘uṣṣāḳiyyūn

Üç düğüm oldu işāret çözmeḡe bayrāmıñ
Bu ‘uḳūd-i ḥall ediñiz şimdi yā zū’n-nāriyūn

Ḥamdüli’llāh ile Mālīk çünkü çekdiñ zünnārıñ
Fıtrı verdiñ ‘abīd ḳıldıñ Ḥaḳ diye yā sālimūn

E’l-vedā‘ Yā Şehr-i Raḥmet Merḥabā
Yā Dost Cemāl

Fā' ilātün / Fā' ilün

Göñlüm 'aşkla yandı cān

Kimseden ummaz amān

- 10 Amān Allāhım amān
Senden ister cān dermān

Oldu 'āqlım perīṣān

Senden arar bir niṣān

Ṣun'-ı zātıñdır cihān

Amān Allāhım amān

Görünen hep bu devrān

Sensin Allāh yaradan

Sırrıñ ile buldu cān

Amān Allāhım amān

- 15 Varlığıñdır görünen
Ġayrı serāb-ı zamān

Ḳarīb olan buldu kān

Amān Allāhım amān

Zıll ü hayāl bu ekvān
Maḥv olur hepten cihān

Bāḳī sensin kemā-kān
Amān Allāhım amān

Varımıza yok dayan
Çü esās sensin cānān

20 Ğayriyyet hep toz duman
Amān Allāhım amān

Ḥilmī dendi ad ü şan
Varıñ seniñ yok gümān

Bu sırra oldum ḥayrān
Amān Allāhım amān

Senden ister ḥān dermān

69

33a Fā' ilātün / Fā'

1 Yan ey gönlüm yan

Hak tevhide kan

Fi'lini terk eyle

Takdire dayan

Tefviz-i umur

Et Haliqa can

Fa'il-i mutlak

Hakki bil hemân

5 Hep şifattan geç

Mevşuf durur ol

Böyledir teslim

Nezd-i dervişân

Fa'il ü mevşuf

Hak durur ancak

Bu şühûde mir'ât

Oldu 'arifân

Mevcûd-ı hakikî

Zât-ı mutlak bil

10 Kendinden fenā ol

Ḳalmasın ğayrān

Çünkü bildiñ Ḥaḳtan

Ġayri yok mevcūd

Zāhir oldu Ḥaḳ

Bāṭın bu ekvān

Bu şühūdde ḳalp

Uyanır hemān

Maḳām-ı cem‘ budur

‘İnde’l-kāmilān

15 Küntü kenzen deyu

Giyen ol ḥazret-le

Ene’l-mevşūf dersin

‘İnde’l-‘ārifān

Ḥaḳ etti zuhūr

Bāṭın oldu Ḥaḳ

Bu ḥazrette olduñ

Mir'ât-ı Yezdân

Zâhir ile bâtın

İkisin cem' et

20 Hüve'z-zâhiru bâtın

Buyurur Kur'ân

‘Ârifîñ şühûdü

Dört nazardır bil

Đarb-ı zıkr ile

Ol mükâşifân

Evvel ile âhır

Bâtın ile zâhir

33b

1 Bu merâtib üzre

Hüvedir ‘ayân

Hepten bu merâtib

Hüvede gayb olsa

İsm ü resm kalmaz

Tecellî-i zâttan

Z̤ātñ tecellisi

Z̤āt iledir bunda

Hüvede ey Hilmî

5 Maḥv oldu bu kân

70

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

‘Aşk-ı İlāhî düştüğü kalbe hemân

Yâ Qur’ânı birden bire vermez amân

Âteş-i ‘aşk kalpte ederse heyecân

Hest ü sivâyı fenaya olur şâyân

Ger olsa cehennem ‘âşî-i sübhân

‘Aşk-la mu‘azzeb eder onu ol deyyân

Tāvus-ı ‘aşk kónsa eğer başına cân

Dāreynde olursun sen server-i sulṭân

10 ‘Aşk baḥrine gir Hilmî ayrılma bir ân

İki cihānda odur hem dārü’l-amân

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilātün

Dilimi vîrân eyledi şoĥbet-i ‘aşkıñ

Tenimi ĥazân eyledi bādī-i ‘aşkıñ

‘Aceb mi olur eylese sînemi pûryan

Ġamım ile hicriñ ol şiddet-i ‘aşkıñ

Söylesemde dil şıġamaz ezvāk-ı ĥüsnüñ

Çün böyle tecellî eyledi kısmet-i ‘aşkıñ

Vîrân u ‘uryânım mı bilemem

Mâdemki sekrân eyledi şerbet-i ‘aşkıñ

34a

- 1 Sarĥoş oldu Ĥilmî dense ‘aceb mi
Çü ĥadeĥ-i dildeñ aĥar lezzet-i ‘aşkıñ

Medĥiyye-i Pürzerin

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

Menba‘-ı ‘ilm-i ḥaḳīḳattır ‘azīzim Pürzerin
Ma‘den-i ‘ilm-i ledündür dil münīrim Pürzerin

Kıble-gāh-ı ‘āşıkīndir ‘ārifīniñ meskeni
Bāğ-ı tevḥīd bāb-ı vaḥdettir beşīrim Pürzerin

5 Gerçi gül eṭrāfına peydā olur ḥār şübhesiz
Verde nisbetle gülistāndır emīrim Pürzerin

Evliyāniñ yatağıdır onda aḳar feyz-i Ḥaḳ
Rūḥı taṭḥīre ḥamāmdır diñle cānım Pürzerin

Oḳunur onda fütūḥāt hem fuşūş u vāridāt
Ḥ‘oca-i vaḥdet sarāyıdır revānım Pürzerin

Rūm ilinde ibtidā tevḥīdi neşredir maḥall
Pāy-i pīr başdığı yerdir ey muḥibbim Pürzerin

Ḥilmī der ki medḥe doymam bā‘ış-i feyzim yeri
Şehid-i şeyḫi Ḥulūşīdir diñle şāhım Pürzerin

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

Ġāfil olma diñle sözüm ey ‘amū

“Bi’l-ġadātı ve’r-revāḥ” kıl zıkr-i hū

Emr-i Ḥaḳta dā’im ol sen serfürū

Yakmaya yarın seni nārı tamu

“Üzküru’llāhe keṣīrān” ey ulū

“Bi’l-ġadātı ve’r-revāḥ” kıl zıkr-i hū

5 İçiñi sen hū ile eyle dolu

Sırr-ı hū saña görünsün hep kamu

Ulū’l-eḃṣār ol olma deli

“Bi’l-ġadātı ve’r-revāḥ” kıl zıkr-i hū

Zıkr-i hū ile açıla bir kapı

Ḥaḳ tecellī ede dā’im mū-be-mū

Ḥilmiyā meydāna girsen hū deyu⁶⁹

“Bi’l-ġadātı ve’r-revāḥ” kıl zıkr-i hū

⁶⁹ 35a sayfası boş.

35b 1 Harfũ'l-hā'

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Yā İlāhî eyle imdād sen bugün hem kuluna

Eyle imdād hasbî'a-llāh Hakk-ıçin ol kuluna

Yek âteş urdu dile şerha etti cüşsemi

Eyle imdād kıl "kefa'allāh" hakk-ıçin ol kuluna

Kalmadı şabr ü kararım hîç bugün hem dilime

Eyle imdād hem "ve yebkā" hakk-ıçin ol kuluna

5 Bir 'aceb derde giriftārim ilāhî el-amān

Eyle imdād ol "kad eflaḥa" hakk-ıçin hem sırrına

Māliki ejder olup mestān-ı sun'u'l-vechile

Eyle imdād "şemme vechu'llāh" hakk-ıçin emrine

75

Mefā'ilün / Mefā'ilün / Mefā'ilün / Mefā'ilün

Cemāliñ görmeğe arzū ederim yā Resūlu'llāh

Yoluna cānımı vermek dilerim yā Resūlu'llāh

Şehā sevginde mecnūnum ki Ṭāhir ü daḥi Ferhād
Delip dāḡıñ seni görmek severim yā Resūlu'llāh

Bugün Feryād-ı 'andelīb ki ḥāristānda nālānım
Gülistān yüzünü görmek severim yā Resūlu'llāh

10 Yanıp tenim kebāb oldu eridi cismim içine yağ
Vücūduma ṭabīb olmak dilerim yā şefī'u'llāh

Kerem gibi bugün Mālik fenā buldu yolunda hem
Beḡā etmek cemāliñle süreyim yā Resūlu'llāh

76

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün

Yanariken cevlāne gidüben āh āh
Gideriken vīrāne deyüben āh āh

Rūz ü şeb devrāne daluban āh āh
Uyumaz oldum hemde yanuban āh āh

Varıla başımı ḡurbāna şaluban āh āh
Titrerdi bu cismim bī-gāne ben āh āh

15 Ağlar iken göñlüm içerisi āh āh

Gitti kararırmda çağlayuban āh āh

Deyyārda iken dārı bırağuban āh āh

Dār ü diyārı cümle geçüben āh āh

İñler iken Balķanda gezüben āh āh

Ḥilmī deyü dīvāne oluban āh āh

Söyler iken yā Şeyḥ Ḥulūşī āh āh

77

36a Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

1 Dört tarafta Ḥaḳ tecellī kıldı āh
Cümle eşyā hālik oldu hem yoğ āh

Cümle mescidlerde okundu şalā
Heme cümle ‘ālem dediler ḥükm-i ilāh

Dediler emr-i kaderdir firķata
Raḥmet-i Ḥaḳḳ okunup āh şānıma

“İrci‘ī” ḥiṭāba ettik imtişāl
Ṭā‘atı kıldık “nefḥat” şūruna

5 Yedi eflāk etti seyrān cismimiz
Tābūt-ı ‘aşk-la uçup hem ‘ulviyye

Cüşsemiz hem rūḥa etti inķılāb
Fāḥr-ı ‘ālem Muşţafānıñ nuruna

Mālik ismiñ maḥv ediptir Şeyḥ Ḥulūş
Çün muṭī‘ oldu “enibü” emrine

78

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün

Ḥudānıñ zātına maẓhar yüzündür yā resūlu’llāh
Vücūd u mevcūd ü zāhir sırrındır yā resūlu’llāh

Ḥicābı ref‘ iden ‘āşık seniñ nūruñ-ladır kı‘im
Bu ekvānile maḥlūkāt kulundur yā resūlu’llāh

10 Oķundu şānına levlāk yüzündür ḥikmet-i eflāk
Yedi iklimde şafaķ verir nūrundur yā resūlu’llāh

Çü mü’mindir saña mir’āt-ı cemalindir oña Burāk
Hep ‘uşşāķı eder irşād ruḥundur yā resūlu’llāh

Gözüñ gamzeyle Mālik olup ber-bād hem hālik

Fenāyı bildirir oña okundur yā-ḥabībū'llāh

79

Nazīre-i Ğaybī Ẹuddise Sırruhu

Fā'ılātün / Fā'ılātün / Fā'ılātün / Fā'ılün

Gezme varlık dağına kendine gel hey kendine

Er gör vahdet bāğına kendine gel hey kendine

15 Vücūd içre kem-nām ol vahdet-i Ḥaḳtan āgāh ol

Şırāt üzre budur yol kendine gel hey kendine

‘Aref dersin oku sen nefsiñ sırrıñ bilesin

Kendi kendin bulasın kendine gel hey kendine

Bāb-ı ‘aşkı bul imdi yak ḥicāb-ı sivāyı

Sende gör Ḥaḳ cemāli kendine gel hey kendine

Lāyık mıdır şāni‘iñ bu cüşşeniñ bilmesin

Aḍall-ı ḥayvān olma sen kendine gel hey kendine

Dünyā ile āḥiret sende kılmış meskenet

Sende hem nār cennet kendine gel hey kendine

- 20 “Hüve’z-zāhir” göründü “hüve’l-bāṭın” göründü
Ol bu sırıñ maḥremi kendine gel hey kendine
- Mālik mir’āt-ı Ḥaḳsan kendi kendine baksañ
Gīṭi-nümā-yı cihansıñ kendine gel hey kendine

80

- 36b Fā’ilātün / Fā’ilātün / Fā’ilün
- 1 Her seḫer bülbul gibi feryadım āh
Neyledim n’ettim saña ey pādīṣāh
- Gün-be-gün artardı derdim nāle āh
Kanlı yaşıla boyandı sīnem āh
- Çek niḳābını cemāliñ göster āh
Göñlümüzü yaktı celāl ey İlāh
- Yanmışız Mecnūn gibi āh-ı ‘aşḳ-ıla
Reṣk eder dīdem cemāl merhem ola
- 5 Şubḫ-ı dīdārıñ ilāhī açıla
Ḥilmiyā şevḳile dā’im mest ola

81

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

Cānımı verdim ‘aşkıñ yoluna
Varım yağmā dedim ‘aşkıñ yoluna

Bülbülüm feryādım cemāl gülüne
Āh ü zār eylerim ‘aşkıñ yoluna

Benliği terk ettim dostum varına
Manşūram aşıldım ‘aşkıñ dārına

Kendimizi attık ‘aşkıñ nārına
Pervāne-veş kandık ‘aşkıñ yoluna

10 Teslīm ü kurbānım sultān emrine
Fedādır bu cānım Hāḳḳıñ yoluna

Ber-dār oldum onuñ hüs-n-i dārına
Verdim küllī varım ‘aşkıñ yoluna

“Fedaynā”dır zebḥim Hilmī Hāḳ yoluna
Bedeldir cānānım ‘aşkıñ yoluna

36b Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

Baħr-i ‘aşķa daldım semender gibi
Pervāneyim yandım ‘aşķ meydānında

Tevhīd deryāsına Hākķa dayandım
Şirk-i maħv edip birliğe yöneldim

15 Mıkrāzı lā ile varlığı kestim
Pervāneyim yandım ‘aşķ meydānında

Seyrān u sefer hem kıldım cānımla
Varı vara verdim fenā-fi’llāhda

Beķāyı buldum ḥaķīķat zevķimle
Pervāneyim yandım ‘aşķ meydānında

Zāhir ü bāṭın mü’minim Hākķa
Mir’āt ü mazḥarım Hākķıñ varına

İkiliği aştım birlik dārına
Pervāneyim yandım ‘aşķ meydānında

37a

1 Hākķa-i hū ile döndüm pergāre
Nokṭadan nokṭaya oldum devvāre

Devrine çü erdim Hilmî esmâyla
Pervāneyim yandım ‘aşk meydânında

83

37b 1 Harfû'l-lām elif

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

Bir ‘aceb derd içre oldum mübtelā
Koptu gönülümdeñ fiğānlar āh vā-veylā

Gece gündüz inleyüben derdile
Başıma bilmem ne oldu bu belā

Sīneme peydā oluptur bir āteş
El-amān baña meded kıl ey dilā

5 Olmuşum mestān ü sekrān tā-ebed
Bilmezem n’oldu vücūduma hālā

Mecnūn ü dīvāne oldum āh meded
Kılmadı şabr u qarārım bende aşlā

Fırkat-ı hicrānıla yanar gönül

Oldu alp ire baa bu bir cilā

Acı firāķ Hilmiyā albiñ deler⁷⁰

anlı yaşıla yazıldı bu imlā

84

38b 1 Ḥarfū'l-yā

Mefā'īlūn / Mefā'īlūn / Fa'ūlūn

Seherde eşm-i alb mesrūr uyandı

'Aceb seyrān 'aceb zevķler göründü

Ḥakīķat bāğeniñ babı açıldı

Çü misk ü 'anber cāna rīķ geldi

Nergis ü gülleri ün açtı bürķa'ı

Şu'ā'-i āfitāb hırķamı yırttı

5 Melā'ik şūreti ol an göründü

Sivā-yı 'ālemi sürdü süpürdü

Çü düştü türlü ezvāķ ire Hilmī

O hayrette dalıp bilmedi zikri

⁷⁰ 38a sayfası boş.

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

Cānımın cānānıdır ‘aşkıñ yeli
Göñlüme hitāb-ı Hāk erdi dañi

“Küntü kenzen” sırrıla ‘ālem mūncelī
Nūr-ı Hāktır hem zūhūrātı küllī

Sırr-ı sırdır hem bu Ādem sırrı be-küllī
Nūr-ı zātıdır yüzünde hummā yeli

10 Sırr-ı elif dal-durur göñüller dañi
Mīm ü daldır yerlere hem temşīli

Eşir kıatındır cihānıñ nūr-ıla
‘Arş ü kürsīdir o nūr-la zīnetli

Hilmiyā aç gözünü ‘ālemde bak
Mū’miniñ mir’atı mū’mīn şūreti

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün

Haber-dār ol eyā sāķī bize şun ol mey-i bākī
Kolay evvel göründü ‘aşķ çoğaldı meşğulüm kıatı

- 15 Hem ol nāfe ķoķu rene bükülmüş zülf-i müşğīñden
Şabā ol turre açtı dolu ķan ‘āşıkıñ gönü

Seccādeñ ĥamr-ıla boyat saña derse muğān-ı pīri
Ki sālīk bī-ķaber değıldir bu menzil resm-ile rācī

Baňa maĥbūb ķonağından ne emniyyet geķinmeyīñ
Ki canğ feryād eder dā’im tutuñuz yükleri bağı

Ķarañu gece ķorkudan deñiz girdābı mevcinden
Biliñ ĥālimizi ķande ne añlar sāĥilin baķrı

Murādımca olan işler rezālet çıktı hep soñu
Ķaçan gizli ķalır ol sır ki mecma‘larda söylendi

- 20 Ķaçan buluşmak istersen güzel Ĥāfızla ey Ĥilmī
Cihānı küllī terk eyle sivāyı sil süpür gayrı

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün

39a

1 Cihāna geldi bir tuḥfe-i ilāhī
Ḥācı Kemāl ki ol ibnü’l-fezāī

Kemāliyle ferīd-i ‘aṣr oluptur hem
Leb-i la‘lden aḳar tevḥīd zülālī

Fütūḥātla fuṣūṣ takrīri ol ṣāhiṇ
Muḥaḳḳaḳ ‘aynıdır şeyḥiṇ murādı

‘Ulūm-i evliyāniṇ maṭla‘ı oldur
Ledün ‘ilmine ḥoca hem de ṣer‘ī

5 Daḥi fetvā ile taḳvāyı cāmi‘
Ki zāhir ile bāṭın ḳalbi ḥāvī

Zebīḥin sırrına vāriṣ ḥaḳīḳatte
Peder māderçe nesl-i pāk-i pīrāni

İmām ü pīṣvā-yı ehl-i tevḥīd
Muḥaḳḳıḳlar re’is-i Şeyḥ Melāmī

Oña teslīm olan lā-ṣekk olur insān
Ledün ‘ilmine vāḳıf nesl-i raḥmāni

Onuñ medħine ‘acizdir lisānım
Türābi ol ayağının eyā Ĥilmī

88

Fā‘ilātün / Fā‘ilün

10 Nedir bu bir ‘acā’ib işi
Baħre vardık beş kişi

Onda ğarķ oldu hepsi
Ĥayāt bulduk cümlesi

Çamurlan şu ayrıldı
Çamur kurudu şu yürüdü

Devrile geldi devr edip gitti
Gāh ḥā gāh mīm görünür imdi

Deñiz oldu küllīsi
Hīç oluptur bu Ĥilmī

89

39a Müfte‘ilün / Müfte‘ilün / Fā‘ilün

15 ‘İzzet-i Hâk etti nemâ varımızı
Allâh Allâh derken diriltirdi bizi

Seyrândan seyrâna ol iletir gözü
Allâh Allâh derken diriltirdi bizi

Ḳudreti onuñ ḥükm eder özümüzü
Mecmû‘ ‘âlemdir hemân Allâhıñ izi

İzhâre mecâl yok esrârımızı
Allâh Allâh derken diriltirdi bizi

Ḥilmiyâ Allâh bilir râzımızı
Allâh Allâh derken diriltirdi bizi

90

39b 1 Der-beyân-ı

Sırru’t-tesbîḥ-i ‘alâ mesleki’t-taḥkîk li’l-Ḥilmî

Bismi’llâhi’r-raḥmâni’r-raḥîm

Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün

İşit imdi bu sır nedir
Ki sırlar içre enverdir

- 5 Bu h  r i  re     g  l biter
Do  urmadı peder m  der
- Ki tesb  hi idem takr  r
Bey  n edem da  i bir bir
- Hem K  r’  nda bunu H  k der
Heme e  y   m  sebbihdir
- “Vel  kin tef  kah  n” de  ildir
  şittim bunu    n sırdır
- Duyan onu o k  mildir
G  re  n sırran o n  zırdır
- 10 Bu   yet b  yle n  zildir
Kim esr  rına v  k  ftır
- Ki “tef  kah  n” o ‘  rifdir
Bunu e  y  ’da s  m  dir
- H  k  k  t ‘  lme mahirdir
Bu sırra hemde r  sihtir
- Gece g  n H  k  k   z  kirdir

Hem nuṭḡu'llāhla ḡā'imdir

Eder ıṣḡāṭ-ı izāfetler

Bulan nūrdan hidāyetler

- 15 Hem mürşidden 'ināyetler
Cenāb-ı Hāḡtan nuşretler

Bu bir sır-ı Muḡammeddir

Daḡı hem remz-i Aḡmeddir

Şūr-ı tesbīḡi cāmi'dir

Cihān devrini 'ārifidir

40a

- 1 Tesābīḡ tis'a tis'ündür
Hem ḡüsnü isme meşmūldür

Bu cem' hem 'ism-i a'zamdır

Hāḡīḡat sır-ı ekberdir

Daḡı ḡāne ṡelāşedir

Ma'ād ü mebde' imāmedir

Verilmiş elde yād-gār

Bu bir tenbîh-i Kird-gār

5 Bu beş parmak onu tutar
Ki beş harfî zikri kılar

Ki beş beşi hemân yādlar
Bunu bilmez tātār añlar

Hem üç mîmdir bu hāneler
Diziler hem işāretler

Uzun imāme Ādemdir
Ki ol mîmi mükerrerdir

O püskülle müzeyyendir
Hem ol bed’-i mükevven

10 Cihān esmāyla zāhirdir
‘Ulūm-ı Hāq-la kâ’imdir

Bu mîm hem sırr-ı Āhmeddir
Ona lāyık kerāmettir

Ebü’l-ecsām hem Ādemdir
Ebü’t-tesbîh imām hemdir

Elîf sırra remz hemdir

Yedi nokta cebindedir

Ḳılar nokta ta‘ayyün-dür

Görünür zāhir elîf-ler

- 15 Ki zāhir ü bâtın isimler
Hem evvel ü āhir ‘ālemler

Elîften bedā’i ḥurūfâtlar

İmāmeden hem nevâtlar

Bütün nokta elîf zāhir

Yeter şuş söyleme vāfir

Diğer mīm-i Muḥammeddir

İkiñci ḥāne vuşlattır

Hem Akşāya imām oldur

Ḥaḳīkatte bu bir yoldur

- 20 Bu ol mīm-i münevverdir
Hem ol nūr-ı semādandır

Cihānıñ şevki hem budur

Şūr karanlığı kaldır

40b

1 İki mīm sırr-ı hem-demdir
Muhammed biri Ādemdir

Biri hem farkı evveldir
İkinci farkı işneyndir

Bu dört harften mürekkebdir
Hem Ādemde mektebdir

Üçüncü mīm-i mehdīdir
O Hāk yoluna hādīdir

5 Şūr içre defūn-eder
Zemān-ı āhır zuhūr-eder

Ḳıyāmetler nişānıdır
Bu ‘ārifler kıyāmıdır

Bedā’ uzun imāmdadır
Nihāyet yine ondadır

Bu bir devr-i muḥabbettir
Hem ol nūr-i velāyettir

Bu hem sırr-ı hılâfettir
Cihānıñ devri keşrettir

10 Bedā'dan devr-i ta'vīktir
Ki bu şer'a muṭābıktır

Daḥi bir devr-i taḥḫīktir
Ledünniyyāt-ı ṭālibtir

Birinci devr-i dünyādır
İkinci devr-i 'uḡbādır

Üçüncü devr-i kübrādır
Bu bir eṣkāl-i ṭuḡrādır

Mezāhibce muḥāliftir
Ḳadem bunda mezāliktir

15 Devir yok bir ḥaḳīktir
İki görmek ne gerektir

Şahādette şūr vardır
Ki o sarāya bu devvādır

Şūr-ı 'uḡbāda hem vardır
'Aceb 'aynı yağırandır

Şūr-ı dünyāda fānīdir

Daḥi ‘uḡbāda bākīdir

Ne ‘aynı var ne ġayrı var

Söylenmez bunda esrār var

20 Biri şaşı iki görür

Ƒırılrsa biri biri Ƒalır

Bu sır besmelede şāmildir

Buña vāḡıf o kāmildir

41a

1 Melā’ik secdesi budur

Vāṭan-ı Ādemde bulunur

Şūr ġibi melā’ik ikidir

Biri ‘āliyin biri hem ġayrıdır

O ġayr hem secdeler eder

O ‘āliyin secde etmezler

Olar vāṭandan ayrıdır

Değildir şanma ġayrıdır

5 Melā'ik ikisi birdir
Bunu bileñ 'aceb kimdir

Göründü bir varış vardır
Sücūd-ı Ādemde dāldır

Buña fā-fehm dedi erler
İşāret hem kifāyetler

Bu tesbīḥ 'aynı besmeledir
Ki üç sırra mü'evveldir

İşāret yine üçtendir
Şıfāt ü zāt ü fi'ldendir

10 Uzun imāme rāmizdir
Hem ism-i zāta tābī' dir

Tevḥīd-i zāta hem işārettir
Odur mevcūd ü muṭlaqtır

“Ve lā ilāhe ğayrük” sırrı ondadır
Bunu bilmez mu'anniddir

Ki tesbīḥ dāne ma'ūd-dur

Şelāşe vü şelāşündür

Bu bir hāne diziliptir

İşit hikmet ne oluptur

15 Mürīd mürşide teslīm olur

Ki otuz iki hurūftur

Biri hem kayd-ı mürşiddir

Şūr-ı kaydla görünüptür

Hurūflarıñ sağışıdır

Dūzah cennet tıbākıdır

Biri yedi sekiz boydur

Bu mecmū‘ onbeşidir

Yedi olan semāvāttır

Daği yerler yedi kıttır

20 Ki bunlar böyle ondörttür

Hem ‘arş-ile daği kürsīdir

Ki levh ile kalem hemdir

Otuz üç dāne bunlardır

Cihān insānda siperlerdir

Bu mā-sivā şūrlarıdır

41b

- 1 Tesābīḥ dāneler çeker
Tefekkür ‘āleme geçer

Müsebbih böyle vird eyler

Şūr-ı ḥarfden vedā‘ eyler

Otuzüçten daḥi geçer

Üfûl sırrı nedir bilir

Çü zāt zevkini hem ol bulur

Otuzüç sinnî tam olur

- 5 Bu ‘ind-allāh daḳīḳa vü bir andır
Hem ‘inde’n-nās otuzüçtür

Bu erleriñ bülûğıdır

Kemāl sırrı ‘urûcudur

Bu miḳdār zāt-ı maḳāmıdır

Bu varlıktan müddet fenāsıdır

Bu sırrı yevm ü nefis yekdir

Ki biñ sene bedel hemdir

Böyle tevḥīd zāt seyrānıdır

Bu kudse ereñ fedā'īdir

- 10 Tesābīḥ sırr-ı kudsīdir
Ki mā-sivādan 'abd-i teberrādır

O hū mevcūd görünüptür

Ḥurūfāt hep siliniptir

Dediler sırr-ı esrārdır

Bunu bilmek ne ma' nādır

Uzun imāmdan başlanır

Yine oña rücū' olur

Ki sālīk zāta maḥv olur

Heme 'ālem-i fenā görür

- 15 Görür evvel Ḥaḫ āḥirdir
Daḥi bāṭın u zāhirdir

Ḥużūr ehli bunu añlar

Papuḫ bırakıp gidip kaçır

“Fefirrū” sırrı ol duyar

Yalınayağ tavāf kılar

Cenāb-ı Haḡ naşīb eder

Görür bu sırrı mü’minler

İmāmın biri şıfattır

İkiñci buña işārettir

20 Daḡi besmelede raḡmāndır

Şıfāt sırrına lem‘andır

Sekiz ḡarfe şümül vardır

Bu raḡmān ism-i ḡammāldır

Tesābīḡ sāliki devvār

Şıfāt ‘ilmini hem zevvār

Yine açıldı bir esrār

Şıfāt sāliki hem añlar

42a

1 Maḡām-ı zāt gibi hem-vār

Şıfātta ‘ayn hem esrār

Yazılmağa kitāblar dār

Bu telķīnle eder imrār

“Fe bi yesmeu” ḥadīşte var

Bu ercül ‘ilmiñ ehli var

Ḳamu ‘āşık ki ḳan aġlar

Bu sırr için kitāb arar

5 Söylenmez bunda ‘ögrüm var

‘Avām-ı nās buña şaşar

İmāmıñ üçüncüsü ki ef‘āldir

Raḥīm ismine mazḥardır

Maḳāmāt üç bu minvāldir

Ki ef‘āl hem şıfāt zāttır

Müsebbih fi‘li terk eyler

Muḥarrik kimdir hem onlar

Daḫi şıfātı maḫv eder

Şıfāt-ı Ḥaḳ şühüd eyler

10 Maḳām-ı zātta muḫaḳḳ olur

Bu ‘iyde ḳurbān ol olur

Tesābih makṣadı budur

Ki ser cebde konulur

Bu tesbīhler ‘aceb sırdır

Ki teṣlīs sırrı meṣ‘ardır

Hem abdest üçe takṣīmdır

“Mine’r-rics” bu taṭhīrdır

Ki her bir a‘zāyi üçer yıkar

Eḥad Aḥmed Muḥammed sırrı var

15 Ki üç şeyden fenā olur

Ḥayāt Ḥaḡ-la ḥayy olur

Namāz daḡi bu sırdandır

Ḳıyām rükū‘ sūcūd hemdir

Ḳıyām tevḥīdi ef‘āldir

Aḡaç sırrı daḡi vardır

Rükū‘ tevḥīd-i şıfāttır

‘Umūm dābbe vü ḥayvān sırrı vardır

Ḳıyāmdan hem nüzül eyler

Adın emre rücū‘ eyler

20 Fenā-fi’z-zāt ki secdedir
Görünmez ğayri cem‘dedir

Ki ortancı şalāt budur
Vasaṭ ümmet bunu kılar

42b

1 Daḥi rūḥ-i şalāt derler
Görüneñ cümlesin birler

Ḥaḳīḳat Ka‘beye gider
Şalāt mi‘rācını eder

Tamām kāmil olur bu er
Ḥabīb maḥbūb nedir bilir

Daḥi cum‘a vü bayramlar
Bu sır üzre gelirler

5 Bu rāz hem ‘arş-ı ekberdir
Ki er-Raḥman ‘ale’l-‘arşı’s-tivādandır

Ne kim tesbīḥe mähirdir

Namāz içre o dā'ımdır

Hem ābdest buña dā'ırdır

Ḥaḳīḳatle ṭahārette şāmildir

Ġusul bu sırra mebnādır

Ṭahāret böyle küberādır

Daḥi şavm u güzārdır

Ki perhīz mā-sivādır

10 Ḥaḳīḳat menba'ı budur

Şerī'at merci'i budur

Ṭarīḳat menzili budur

Hem 'ilm-i ma'rifet budur

Ricāl-i kāmīlīn bilir

Bu telḳīni nice olur

Ṭaleb eden ledün budur

Bedel cānıñ veren bulur

Maḫşal hem de esrār var

Bu telḳīni sen al ey yār

15 Menim şeyhim Hülûşîdir
Ki ‘ind-Allāh ulusudur

Hem ol mürğ-i hümāsıdır
Hep ‘ulviyyet ğıdāsıdır

Muvahhîd rehnümāsıdır
Kulûbe müşgân ‘atāsıdır

Bu Hilmîye evhādıdır
Haķîķatte reşādıdır

Sülūkum hem Melāmîdir
Tarîķleriñ imāmıdır

20 Muḥammed Nūr ki pîrimdir
Ki emre emîrimdir

43a

1 Ki ol Haķtan hidāyettir
‘Umūm pîrān o gerdana merātibdir

Risāle bunda ḥatm olur
Bu muḥtaşar hediyyedir

Hep ihvāna yadigârdır
‘Avāmlara ziyānkârdır

Ki nā-ehle menā‘îdir
Oğur yine kıyâdıdır

5 Bilemez o arāmidir
Bu bir sırr-ı te‘ālîdir

Bu bir sırr-ı cünbüşe beñzer
Oyuncu akça cem‘ eder

Ki seyrāncı şaşa kalır
Düğün daħi tamām olur

Ğocası ‘arūsu alır
Zifāf eder şafālanır

Nikāh sırrına kim erer
Bu ezvākı tamām alır

10 Ğalem devātta konulur
Çocuk dünyāda yetiştirir

Nihāyet Rūmî ayıdır
Şubat onyedi māhıdır

Biñ üçyüzyedi tārīhtir
Gelen gider bu vāzīhtir

Ki her bir fātihiñ hātimi var
Ki her varıñ fenāsı var

4.2. NOTLAR

Buraya metinde geçen âyet-i kerime ve diğer Arapça ibarelerin tercümeleri alınmıştır.

Bismi'llāhir-rahmānir-raḥīm: “Rahman ve Rahîm olan Allah’ın adı ile başlarım.”

(2a)¹² “Men ‘aref”: Nefsini bilen Rabbini bilir.

(2b)¹ “Lā ilāhe ğayruk”: Senden başka Hak ve Mabud yoktur.

(4b)⁵ “Kün fe-kān”: “Gökleri ve yeri yoktan var eden Allah’tır. O, bir işin olmasını dilerse, ona ancak ‘Ol’ der ve olur.” Bakara, 117. Ayet.

(5b)² “İrci’î”: “Ey huzur içinde olan nefis! Sen Rabbinden, Rabbin de senden razı olarak Rabbine dön!” Fecr, 28. Ayet.

(5b)⁴ “vedḥulī fī ‘ibādī” “O zaman, (nefsini tezkiye ettiğin ve ruhunu Allah'a ulaştırdığın zaman Bana kul olursun) kullarımın arasına gir.” Fecr Suresi, 29. Ayet.

(9b)¹² “Fī’d-diyāri leyse ğayren”: Zulmedenleri de o korkunç ses yakaladı ve yok oldular.

(10b)⁴ “seḳāhum” “ve sekāhum rabbuhum şarāben tahûrâ (tahûren). Ve Rab'leri onlara temiz (lezzetli) içecekler (şaraplar) sundu.” İnsan Suresi, 21. Ayet.

(11b)⁶ “Vemā rameyte”: “Savaşta onları siz öldürmediniz fakat Allah öldürdü, attığın zaman da sen atmadın fakat Allah attı.” Enfâl, 17. Ayet.

(11b)¹⁰ “Tūlicü’l-leyle”: “Öyle ise siz beni taat ve ibadetle anın ki bende sizi anayım.” Bakara, 152. Ayet.

(14b)⁹ “Lā Fetā İllā ‘Ali”: Ali’den başka yiğit yoktur.

(28b)⁴ “Fezḳuruni”: “Öyle ise siz beni taat ve ibadetle anın ki bende sizi anayım.” Bakara, 152. Ayet.

(28b)⁵ “Lā yemûtü”: “Şurası muhakkak ki kim Rabbine günahkar olarak varırsa, cehennem sırf onun içindir.” Tâhâ, 74. Ayet.

(29a)¹¹ “Laḥmūke laḥmī”: Senin etin benim etimdir.

(29b)⁵ Ḥayy u Kayyūm: “Allah’tan başka İlah yoktur.” Al-i İmran, 2. Ayet.

(31b)² “Fān”: “Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacak.” Rahman, 26. Ayet.

(31b)⁸ “Nūn ve’l-ḳalem vemā yeṣturūn”: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? Onlar da evet Rabbimiz olduğuna şahit olduk dediler.

(31b)⁹ “Evvelu mā ḥalaḳallāhu el-ḳalem”: Allah’ın ilk yarattığı kalemdir.

(32a)¹⁶ “ve’ftirū yā ṣāimūn”: Ey oruç tutanlar iftar ediniz.

(34b)² “Bi’l-ḡadāti ve’r-revāḥ”: Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam ona yalvaranları kovma.

(34b)⁴ “Üzküru’llāhe keṣīrān”: Allah’ı çok anın ki başarıya erişin.” Enfāl, 45. Ayet.

(35b)³: “Kefa’allāh”: Allah o inkar edenleri hiçbir şey elde etmeden öfkeleriyle çevirdi.

(35b)⁴ “Ve yebḳa”: “Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zatı baki kalacak.” Rahman, 27. Ayet.

(35b)⁵ “Ḳad efleḥa”: Öyle ise hilenizi kurun, sonra sıra halinde gelin.

(35b)⁶ “ṣemme vechu’llāh”: “Doğuda batıda Allah’ındır. Allah’ın yüzü.” Bakara, 115. Ayet.

(36a/4)⁴ “Nefḥat”: Onu tamamlayıp, içine de ruhumdan üfürdüğüm zaman derhal ona secdeye kapanın.” Sâd, 72. Ayet.

(36a)²⁰ “Hüve’z-zāhir” göründü “hüve’l-bāṭın”: O ilktir, sondur, zahirdir, batındır.

(36b)¹² “Fedayna”dır: “Biz oğluna bedel ona bir kurban verdi.” Saffat, 107. Ayet.

(39b)⁸⁻¹¹ “Velakin tefkahun”: “Yedi gök yer ve bunlarda bulunanlar onu tesbih eder. O’nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların teşbihlerini anlamazsınız. Doğrusu o bağışlayandır.” İsrâ, 44. Ayet.

(41b)¹⁷ “Fefirrû”: “O halde Allah’a koşun. Doğrusu ben size O’nun tarafından gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım.” Zâriyat, 50. Ayet.

(42b)⁵ “Er-Rahman ‘ale’l-arşi’s tivādandır”: Rahman, Arş üzerinde hükümrânlığını ve yüce kudretini bütün haşmetiyle kurmuştur.” Tâhâ, 5. Ayet.

5. BÖLÜM: SÖZLÜK

āb (Far.): Su.

Āb ü ḥayāt nūş ettim (28b/5)

āb ü ḥayāt: İçene ölümsüzlük veren efsānevi su.

Çün seçerden enār āb oldu ḥiṭāb (36/11)

āb ol-: Su olmak.

‘abā (Ar.): 1. Yünden yapılmış kaba kumaş, aba. 2. Dervişlik, şeyhlik.

Ehl-i ‘abā beş ḥurūftur şüphesiz (15a/5)

ehl-i ‘abā: Hz. Muhammed ve âilesi.

‘abādan (Far.): Şen, mâmur.

Terk-i cānı-y-ıla vaṭandır ḥubb-ı ‘abādan merām (30a/7)

‘abd (Ar.): Köle, kul.

Ki mā-sivādan ‘abd-i teberrādır (41b/10)

‘abd-i teberrā: Uzaklaşmış kul.

abdest (Ar.): Namaz kılmak için alınan abdest. (42b/7)

Namaz kılmak ve Kur’ân okumak için alınan abdest.

Hem ‘abdest üçe takṣīmdir (42a/13).

‘abes (Ar.): Boşuna, faydasız.

Olmaya yarın yüzü ‘abes (15b/8).

‘ābid (Ar.): İbâdetle uğraşan, ibâdet eden. (14b/16, 32a/17).

‘ābid kı1-: İbâdet etmek (32b/7).

Merkeb ‘ābid kendini ‘add ediyor (13a/11)

‘acā’ib (Ar.): Çok tuhaf şey, anlaşılmaz.

Nedir bu bir ‘acā’ib işi (39/10).

acı: Tatlı olmayan, acı.

Acı firāk Hilmîyā kalbin deler (37b/8).

‘aceb (Ar.): Tuhaf, garip, şaşılacak şey. (27b/4, 34a/1, 41a/5, 35b/5, 37b/2, 38b/2, 40b/17, 42a/12).

Çi ‘aceb zāhir kıla şebrevān-ı hayāl (27a/5)

‘acībā (Ar.): Şaşılacak şey.

Ne tesellīdir ‘acībā dil-i derūnundaki od (9b/10).

‘āciz (Ar.): Zayıf, güçsüz. (39a/9).

Şenā vü medhine ‘āciz kuluñdur yā Muḥammed Nūr (12b/7).

aç: Yemek yeme ihtiyacında olan, aç.

Cümle evşāftan biridir aç şusuzdur hem müdām (30a/11).

aç-: Açmak, kapalı olan bir şeyi açık hale getirmek., (12b/2, 38b/4, 38b/12, 38b/15)

Aç perde-i cān görünsün cānān (32a/7)

açıl-: Açılmak, açık duruma gelmek. (2a/17, 13b/9, 30a/4, 30a/11, 32a/12, 36b/5, 34b/7, 41b/23)

Bāb-ı ḥāzret açılıp verdi şadā (2a/17).

ad: İsim, ad. (12a/13, 12b/15, 32b/21)

Adın emre rücū[‘] eyler (42a/19).

aḍall (Ar.): Doğru yoldan pek uzak olan.

aḍall-ı ḥayvān: Doğru yoldan sapıtmış hayvan.

Aḍall-ı ḥayvān olma sen kendine gel hey kendine (36a/18).

aḍall-i feres: Sapıtmış at, doğru yoldan uzak at.

İnsan deme oña aḍall-i feres (15b/3).

‘add (Ar.): Sayma, sayılma.

‘add et-: Saymak.

Merkeb ‘ābid kendini ‘add ediyor. (13a/11)

Ādem (Ar.): Yaratılan ilk insan, ilk peygamber. (4b/4, 6b/5, 29b/4, 38b/8, 40a/8,12, 40b/1,3).

Sırr-ı zāt mestūr-durur Ādem ile (1b/6)

‘ādet (Ar.): Alışkanlık, itiyat haline gelmiş davranış.

Filcilerin ‘ādetiñ ḥıfz eyle yā (26b/15).

āfitāb (Far.): Güneş.

Şu‘ā-i āfitāb hırkāmı yırttı. (38b/7)

ağaç: Ağaç.

Ağaç sırrı dahî vardır (42a/17, 13b/12).

āgāh (Ar.): Bilgili, haberli.

āgāh ol-: Bilgili olmak.

Vücūd içre kem-nām ol vahdet-i Haktan āgāh ol. (36a/15)

ağız : Ağız.

Eşek ağızını açıp hā hā eder (13a/20, 16b/4).

ağla-: Gözyaşı dökmek, ağlamak.

Dā’im yaşlar açar gül firāk-la ağlar (12b/3, 2a/6, 15a/2, 29b/7, 9, 11, 13, 15, 16, 17, 19, 30a/18, 20, 30b/2, 4, 6, 9, 35b/15, 42a/4).

ağyār (Ar.): Yabancılar.

“Fi’ d-diyāri leyse gayren” gitti ağyār hāy meded (9b/12).

āh (Far.): İnleyip, sızlama, yanıp yakılma, inleme.

āh et-: Üzülmek, yazık etmek.

Ederim āh u fiğān-ı veylā (2a/8)

(2b/14, 16, 17, 18, 20, 9b/6, 12a/16, 30a/4, 30a/12, 35b/12, 13, 14, 15, 16, 17)

āh-ı ‘aşk-ıla: Seven inlemesi.

Yanmışız Mecnûn gibi âh-ı ‘aşk-ıla (36b/4, 36a/1, 3, 36b/7).

âhazz (Ar.): Bahtiyar, mutlu.

şâhib-i âhazz: Bahtiyar olan.

Sevdâ-yı vâtanla ol şâhib-i âhazz (20b/4).

âhbâb (Ar.): Dost, tanıdık.

“Lâ fetâ illâ ‘Alî” çün dediler âhbâbımız (14b/16).

aḥî (Ar.): Kardeş, yiğit.

‘Aşk ile yanmak gerektir ey aḥî (1b/11).

âhir (Ar.): Son, nihayet.

Hem evvel ü âhir ‘âlemler (40a/15, 33a/23, 40b/5, 41b/15).

âhiret (Ar.): Öbür dünya, öteki dünya.

Âhiret tarlasıdır dünyâ beğim (21b/3, 36a/19).

aḥlāk (Ar.): İnsanda bulunan rûhî ve zihnî haller.

aḥlāk-ı necîb: Temiz ahlāk, iyi ahlāk.

Ahlāk-ı necîbdir ‘ârif lebîbdir (30b/14).

Aḥmed (Ar.): Hz. Muhammed.

sırr-ı Aḥmed: Hz. Muhammed’in sırrı.

Sırr-ı Aḥmed hem Muḥammed hem eḥad bir bir ‘ayân (32a/2, 14/13, 32a/4, 39b/16, 40a/11).

aḥmer (Ar.): Kırmızı, kızıl. (29a/4).

Biri şarı biri aḥmer bir qara (2a/1),

aḥsen (Ar.): Pek güzel.

metā^ʿ-ı aḥsen: Pek güzel eşya.

Metā^ʿ-ı aḥseni alır pāzārından (32a/14).

aḥvāl (Ar.): Durumlar, haller (12b/18).

cümle-i aḥvāl: Durumların bütünü.

Ders-i Aḥmed gördü bugün cümle-i aḥvālimiz. (14b/13)

aḥyār (Ar.): İyi ve faziletli olanlar.

Vādī-i Eymendir bā Ṭūr-ı āḥyār hāy meded (9b/11).

aḥz (Ar.): Alma, kabul etme. (10b/6).

aḥz-ı ʿilm: İlim alma.

Aḥz-ı ʿilm et sen ricālīñ dudağında kıl melāz (10b/4).

ak-: Akmak.

Dā'im yaşlar aqar gül firāq-la aqlar (12b/3).

(2b/15, 34a/1, 6, 39a/2).

akça: Para.

Oyuncu akça cem^ʿ eder (43a/6).

ākdes (Ar.): En kutsal.

feyz-i ākdes: En kutsal feyiz.

Hilmiyā bekle gönülde feyż-i ākdesten milez (10b/7, 18/3)

‘aql (Ar.): Akıl, fikir, düşünce.

Çıktı ‘aqlım baştan yedi eflāk geçti (29b/3, 27a/11).

‘aql (Ar.): Akıl.

Ve’l-küllü bi ziyāike şāra ‘aql (27a/19).

aqmār (Ar.): Aylar, yıldızlar.

Yüzünüñ hüsnünden aqmār nūr alır. (12a/5).

Āl (Ar.): Âile.

Āl-i Resūl-i reh-nümādır sırr-ı tevḥīde şehām (30a/9).

Āl-i Resūl-i reh-nümā: Yol gösteren Hz. Peygamber âilesi.

al-: Elde etmek, temin etmek, almak.

1. Haber almak.

Nesīm yeli gelir Ḥilmī haber alır (12b/5).

2. Ders aldı. (11b/6, 12b/13, 24b/6, 28b/3).

Hulūşīden sebaḵ aldı pīriñ dergāhına geldi

3. Yola çıkmak.

Yol alırken bağıır hem çağırır (13a, 1, 9, 13a/14).

4. Üstünde taşımak.

Ya‘nī at insanı almış yürüyor. (13a/15).

5. Almak.

Nefsini kes al elinde bir maḳāz (18b/6).

gevher a. (29b/1).

żıyā'sından a. (11b/17).

nūr a. (12a/5), (43a/9).

6. Feyiz almak.

feyzin a. (30b/10).

a‘lā (Ar.): Yüksek. (31b/16)

‘Arş-ı a‘lā hem zemīn ü āsmān. (31b/16)

‘alā (Ar.): Üst, üzere. (39b/2)

Sırru’t-tesbīḥ-i ‘alā mesleki’t-taḥḳīḳ li’l-Ḥilmī (39b/2)

‘ālem (Ar.): Dünya, cihan.

On sekiz biñ ‘ālemiñ sırr budur (1b/10).

11b/11, 25b/4, 41b/1

‘ālem-i fenā: Yokluk dünyası.

Heme ‘ālem-i fenā görür (41b/14).

‘ālem-i lāhūt: Tanrı âlemi.

‘Ālem-i lāhūta pervāz etmişiz (14b/9, 29b/6, 22b/4).

‘ālem-i şūret: Görünen cihan.

‘Ālem-i şūret giyip görünmüşüm (29a/14).

‘ālem-i ġavş-i a ‘zam: Cihanın tarikat kurucusu.

Kuṭb ‘ālem-i ġavş-i a ‘zam Şeyḥ Hülüş (17b/5).

‘alem (Ar.): Nişan, alâmet.

Hırkada var üç ‘alem bil ey dedem (2a/1).

‘Alī (Ar.): Dördüncü halife, Hz. Ali. (13, 16, 18, 15a/1, 29b/14).

“Lā Fetā illā ‘Alī: Aliden başka yiğit yoktur.

“Lā Fetā illā ‘Alī”dir virdimiz (14b/9)

‘Alī Ḥaydār (Ar.): Hz. Ali. (29a/8).

İmdād ede Muştafā hem ‘Alī Ḥaydār (9/13)

‘ālī (Ar.): Yüce, ulu. (41a/3).

Biri ‘āliyin biri hem ġayrıdır (41a/2).

‘Aliyyü’l-Murtażā (Ar.): Hz. Ali’nin lâkabı.

Nokṭa-i bādır ‘Aliyyü’l-Murtażā (1b/7).

‘alīl (Ar.): Hasta.

İn etāke hāze’l-‘alīl (27a/15).

Allāh (Ar.): Allah.

Her nefesde biñ kez Allāh ҡalp desin (23b/5).

(12/1, 13b/18, 28b/9, 11, 13, 15, 17).

(39a/15, 16, 17, 18, 19).

alt: Alt taraf.

Kaldılar yük altına geberdiler. (13a/19).

altı: Altı.

Altı Һarftir altı günüñ mebdе’i (4b/5).

alın: Alın.

Alnına yazıldı Һaтт-ı ism-i zāt (4b/6)

‘amā (Ar.): Körlük, görmezlik, bilgisizlik. (2b/3)

sırr-ı ‘amā: Körlük sırrı. (1b/5)

Ҡubbe-i Beyzā sırr-ı ‘amā oldu ‘ayān (3b/3)

‘amā ol-: kör olmak. (3b/3)

amān (Ar.): Eminlik, korkusuzluk. (30b/17, 18, 32b/9, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 33b/6).

Şol dīdār-ı Hakkıñ amān ‘āşıkım (28b/9).

‘amīķ (Ar.): Derin.

baħr-i ‘amīķ: Derin deniz (13a/16).

Baħr-i ‘amīķ sāhiline geldiler

ammā (Ar.): Fakat.

Her bir ismiñ var bir müsemmāsı ammā (2b/5).

‘amū (Ar.): Amca.

Ġāfil olma diñle sözüm ey ‘amū (34b/2).

ān (Ar.): Zamanın bölünemeyecek kadar kısa parçası, lahza, dem. (33b/10, 41b/5).

Melā’ik şüreti ol ān göründü (38b/5).

aña: Ona (ol işaret zamirinin datif hali) (36a/12).

Fenāyı bildirir oña okundur yā-ħabību’llāh

‘anber (Ar.): Güzel koku.

Çü misk ü ‘anber cāna rīķ geldi (38b/3).

ancaķ: Yalnız, Sâdece.

Fā‘il ü mevşūf

Hak durur ancaķ (33a/7).

‘andelib (Ar.): Bülbül.

feryād-ı ‘andelib: Bülbül feryadı.

Bugün feryād-ı ‘andelib ki hāristānda nālānım (35b/9).

ānī (Ar.): Bir an içinde, derhal (30a/6).

Maḥvı varlık ānīdir hest-i fenā tecrīd-i tām̄m

añla-: Kabul etmek, telakki etmek. (20b/4).

Ḥuzūr ehli bunu añlar (40a/6, 41b/16, 23, 42a/8).

ara-: Şahıslar arasında ilgi. (9b/8).

Malīkiyā arada ҡalktı maḥv olup (3b/11).

ara-: Bir şeyi bulmaya çalışmak, aramak. (32b/10).

Bu sırr için kitāb arar (42a/4).

‘aref (Ar.): Meşhur, çok tanınmış.

ders-i ‘aref: İrfan sahibi dersi.

Ders-i ‘aref sırrını bildiñ ise (20b/6).

‘ārif (Ar.): Bilgili, irfan sahibi. (68/8).

‘ārif-i bi’llāh: Mârifeti Allah’a vasıl olan.

‘Ārif-i bi’llāh sözünü diñle gel (18b/5).

‘ārifān (Ar.): Ârifler, bilgilililer.

Oldu ‘ārifān (33a/8).

Arnavutça (Yun. Arvanitis): Arnavutça dili.

İşbu ilāhī nıṣfı Türkçe nıṣfı Arnavutça. (2a/16)

‘arṣ (Ar.): Çardak, çadır.

‘arṣ ü kürsī: Göğün arṣ kısmı ile altındaki kürsü.

‘Arṣ ü kürsīde bulunan ferşe dek (29b/17).

‘arṣ-ı ekber: Büyük gökyüzü.

Bu rāz hem ‘arṣ-ı ekberdir (42a/5).

‘arṣ-ı a ‘lā: Göğün en yüksek tabakası.

‘Arṣ-ı a ‘lā hem zemīn ü asmān (31b/16)

art-: Çoğalmak, artmak.

Gün-be-gün artmaktadır sevdā-yı ‘aşk (24b/7).

‘arūf (Ar.): Uzun zaman ıstırap çeken.

‘arūf ol-: İstırap çekmek.

On sekiz biñ ‘āleme oldum ‘arūf. (23b/2)

‘arūs (Ar.): Gelin.

‘arūs al-: Gelin almak.

Ḳocası ‘arūsü alır (43a/8).

‘arūs-ı zībā: Güzel gelin.

Ol ‘arūs-ı zībāyım bürünmüşüm (29a/14).

ārzū (Far.): Şiddetli istek, arzu. (27a/8, 28b/14).

At öñünde geçmeğe ārzūsudur (13b/12).

aş-: Asmak.

İkiliği aşım birlik dārına (36b/19).

aşhāb (Ar.): Arkadaşlar, dostlar.

aşhāb-ı muḍill: Dalâlete düşüren arkadaşlar.

Arkadaşları dalâlete düşüren.

Aşhāb-ı muḍill işbu ḥadīşi duymadılar (31b/10).

‘āşī (Ar.): Karşı gelen.

‘āşī-i sübhān: Allaha karşı gelen.

Ger olsa cehennem ‘āşī-i sübhān (33b/8).

āsītāne (Far.): Büyük tekke.

āsītāneyi ziyāret: Tekke ziyāreti.

Āsītāneyi ziyāret eylendiği zaman söylemiştir (12b/6).

aşl (Ar.): Esas, temel, asıl.

Aşlıma ettim rücū‘ aşl olmuşum (29a/13).

aşlā (Ar.): Hiç, katiyen. (23b/4).

Қılmadı şabr u қарарım bende aşlā (37b/6).

āsmān (Far.): Gök semâ.

‘Arş-ı a‘lā hem zemīn ü āsmān (31b/16).

‘aşr (Ar.): Yüzyıl.

Kemāliyle ferīd-i ‘aşr oluptur hem (39a/2).

āsümānī (Far.): Göğe, güneşe, aya mensup.

Āsümānī vü melekûtten ol ḥabīr (22b/5).

‘āşık (Ar.): Seven, sevgili.

Himmet eyle ‘āşıkın bulsun şafā (2b/8, 25b/5, 26/17, 30a/8, 34a/4, 36a/9, 42a/4).

āşinā (Far.): Bildik, tanıdık.

Ma‘rifetten āşinā ol hem daḥi (19b/3).

‘aşk (Ar.): Sevgi, aşk. (13b/13, 27b/19, 28b/10, 14, 29b/1, 8).

‘aşk-ı Yūsuf: Yusufun aşkı.

‘Aşk-ı Yūsuf la Zelīḥā n’oldu bak (24b/5, 6).

‘aşk kıl-: Yapmak, etmek.

Gönlüm içre düzāḥ-ı ‘aşk kıldı tāb (3b/7).

‘aşk ol-: Aşık olmak, sevmek.

Yolculara ‘aşk ola kāfī delīl. (26b/10).

‘aşk-ı İlāhī: Allah aşkı.

‘Aşk-ı İlāhī düştüğü kalbe hemān (33b/6).

āteş-i ‘aşk: Aşk ateşi.

Āteş-i ‘aşka edip mekş ü dernek. (25b/3)

baħr-i ‘aşka: Aşk denizi.

Baħr-i ‘aşka “lā ilāhe” okuyor (13b/2).

dūzaħ-ı ‘aşk: Aşk cehennemi.

Göñlüm içre dūzaħ-ı ‘aşk kıldı tāb. (3b/7)

āşüfte (Far.): Perişan bir halde.

Ĥüsnüñle dil āşüfte (27b/10).

at : At (D12b/18, 20, 13a/5, 7, 8, 12, 13, 18, 19).

at et-: Yapmak, işlemek.

At eder bekler başını uzatır (13a/8).

at-: Fırlatmak, atmak.

Yırt libāsı zühd ü taķvāyı at fi’n-Nīl (26b/17).

‘**aṭā** (Ar.): Verme, bağış.

Ķulūbe müşgān ‘aṭāsıdır (42b/17).

āteş (Far.): Nār, od. (3a/5, 35b/3, 37/b4).

āteş-i ‘aşk: Aşkın ateşi, sevgi ateşi (12a/2, 26b/14, 33b/7).

Āteş-i ‘aşkıtan bu āteş devridir (12a/2, 4, 24b/11).

āteş-i hicrān: Ayrılık ateşi (27a/12).

Āteş-i hicrān sīneme etti duḥūl (27a/11).

āteş-i yār: Yarın ateşi, sevgilinin ateşi.

Vārid olan āteş-i yār (13b/10).

aṭmār (Ar.): Eski püskü elbiseler, paçavralar.

Aṭmārla kanım (30b/3).

‘aṭṣān (Ar.): Susamış.

Ḥilmī cemāline ‘aṭṣān (28b/3).

‘avām (Ar.): Halk, aşağı tabaka.

‘Avāmlara ziyankārdır (43a/3).

‘avām-ı nās: Aşağı tabaka insanlar.

‘Avām-ı nās buña şaşar (42a/5).

‘avdet (Ar.): Geri gelme, dönme, dönüş.

Ḥāne-i varlıktan ‘avdet eylemek ‘ıydla murād (32b/1).

‘avdet eyle-: Geri gelmek.

ay: Yılın ayrıldığı on iki bölümden her biri.

Nihāyet rümī ayıdır (43a/11).

ayak: Ayak.

Zıkr-i Hakkıla gezer her bir ayak (24b/2).

Türabî ol ayağınıñ eyā Hilmî (39a/9).

‘ayān (Ar.): Açık, âşikâr, belli. (3b/3, 12b/12).

Dalmışım yek baħr-i ‘aşka küllî mahv oldum ‘ayān (31b/2, 3, 7, 32a/2).

āyet (Ar.): Kur’ânın herhangi bir cümlesi.

Āyet-i Qur’ân: Kur’ân âyetleri.

Cem‘ edemezdi āyet-i Qur’ân Hāzret-i ‘Osmān (31b/11). (39b/10).

‘ayn (Ar.): Göz.

‘ayn-ı eḥādiyyet: Görünüş birliği.

İhlāş içine hū ‘ayn-ı eḥādiyyet. (3b/5)

‘ayn-ı zeheb: Altın birliği.

‘İlm-i rüsūḥ sırr-ı Sübbūḥ bil ‘ayn-ı zeheb. (3b/5)

‘ayn-ı kemāl: Nazar değme, gözün çok tesirli bakışı.

Def‘ ede Hāk senden ol ‘ayn-ı kemāl (27a/8).

‘aynı: Birbirinin eşi, ayırt edilemeyecek kadar benzeri.

Ne ‘aynı var ne ğayrı var (40b/17, 19).

ayrı: Ayır.

Olar vatandaşdan ayrıdır (41a/4).

ayrıl-: Uzaklaşmak, ayrılmak. (27b/5, 39a/12).

‘Aşk bahrine gir Hilmî ayrılma bir ân (33b/10).

a‘zā (Ar.): Organlar, üyeler.

Ki her bir a‘zāyi üçer yıkar (42a/14).

‘azāb (Ar.): Ceza, işkence.

Nice eder kendi kendini ‘azāb (3b/10).

a‘zam (Ar.): Büyük, daha çok, en çok. (17b/5).

ism-i a‘zam: Büyük isim, ulu isim.

Bu cem‘ hem ism-i a‘zamdır (40a/2).

‘azīm (Ar.): Çok fazla.

Åh ne büyük hem ‘azīm cāh-i celāl (27a/7).

‘azīz (Ar.): Kıymetli, şerefli. (8b/5, 14b/2, 23b/4, 30b/8, 9, 11, 13, 15, 17, 34a/3).

Göñül kitābını oğu ‘azīzim (11b/5).

‘azīmü’ş-şān (Ar.): Şanı büyük olan.

Sensin ‘azīmü’ş-şān (27b/18).

az-: Davranışlarında çok ileri gitmek, azıtmak.

Kendini azmak için kılma tama‘ (21b/5).

B

bā' (Ar.): Arap alfabesinin ikinci harfi. (3b/5, 7b/8, 9b/11, 14b/3, 17b/2, 17b/3).

bā'-i besmele: Bismelenin be harfi.

Bā'-i bismeldir Muḥammed Muṣṭafā (1b/7).

bā (Far.): ile, li.

bā-ḥuṣūṣ: Yolu ile.

Pīrimiz Seyyid Muḥammed bā-ḥuṣūṣ. (17b/3).

bāb (Ar.): Kapı. 12b/11, 12b/15, 27b/15, 38b/3.

bāb-ı ḥazret: Hazret kapısı.

Bāb-ı ḥazret açılıp verdi şadā (2a/17).

bāb-ı 'aşk: Aşk kapısı.

Bāb-ı 'aşkı bul imdi yak hicāb-ı sivāyı 36a/17.

bāb-ı vücd: (Ruh) Beden kapısı.

Bulmuşuz bāb-ı vücdü ten içine girmişiz. (14b/14).

bāb-ı vahdet: Birlik kapısı.

Bāğ-ı tevḥīd bāb-ı vahdettir beşīrim Pürzerin. 34a/4.

Baba (Far.): Baba. (30a/9).

Divāne olup Ḥilmī Baba (2a/10, 12).

bād (Far.): Yel, rüzgar.

bād-i ‘aşk: Aşkın rüzgarı.

Bād-i ‘aşkı-y-la geliptir Hilmîyâ (4b/6).

bādī (Ar.): Sebep, mûcip. (32a/12).

Tenimi hâzân eyledi bādī-i ‘aşkıñ (33b/11).

bāğ (Far.): Ağaç ve çiçek dikili yer, bahçe. (22b/6), (32a/11), (36a/14).

bāğ-ı tevḥīd: Birlik bahçesi.

Bāğ-ı tevḥīd bāb-ı vahdettir beşîrim Pürzerin. (34a/4).

bağçe (Far.): Bahçe. (38b/3).

Dopdolu incir idi bağçe içi. (7b/4).

bağır-: Bağırarak.

Yol alırken bağırır hem çağırır. (13a/1).

bağlı: Kapalı.

Bağlı kolan ağzına licām yavaş. (16b/4).

bağlı: Bağlı.

Ki canğ feryād eder dā’im tutuñuz yükleri bağlı. (38b/17).

bahār (Far.): Bahar (mevsim).

bahār-ı vuşlat: Kavuşma baharı.

Ol bahār-ı vuşlat güle ereyim. 28b/11.

baḥḥāṣ (Ar.): Bahsetmeyi seven, çok bahseden.

İrci‘ī ḥiṭāb-ı Kır’andır baḥḥāṣ. (5b/2)

bāḥiṣ (Ar.): Bahseden, araştıran.

Benim böyle benim şöyle bāḥiṣler. (13a/20)

baḥr (Ar.): Deniz. 13a/16, 13b/2, 22b/6, 25b/2, 29b/1, 31b/2, 36b/13, 38b/17, 39a/10.

baḥr-i ‘aşk: Aşk denizi.

Çünkü düştü baḥr-i ‘aşka cism ü cānın Ḥilmīyā. (9b/13).

baḥr-i mescūr: Taşkın deniz.

‘Ālemi maḥv ede hep baḥr-i mescūr. (11b/11).

baḥt (Ar.): Öz, hâlis, saf.

zāt-ı baḥt: Öz sahip, sahibi öz.

Dāl ü mīmde bürünüptür zāt-ı baḥt. (4b/3).

bā‘iṣ (Ar.): Sebep olan, gönderen. (26b/3).

bā‘iṣ-i feyz: Feyiz sebebi.

Ḥilmī der ki medḥe doymam bā‘iṣ-i feyzim yeri. (34a/9).

baḳ-: Bakmak. (7b/3), (12b/3), (24b/5), (36a/21), (38b/12).

Her taraftan baḳar gülüm gülüm inler. (12b/3).

bākī (Ar.): Ölümsüz olan, kalıcı olan. (32b/18).

Vech-i bâķī sırrı bildim. (28b/7).

baķraç: Bakraç.

Destilerile git baķraç daķi ķardaş. (16b/5).

Balkān: Balkan ülkesi.

İñler iken Balkānda gezüben āh āh (35b/17).

baña: Bana. (2b/13), (2b/20), (3b/2), (25b/2), (29a/10), (37b/4), (37b/7, 8), (38b/17).

Varlık baña ‘azāb. (27b/14).

baş-: Basmak.

Pāy-i pīr başdığı yerdir ey muķibbim Pūrzerin. (34a/8).

baş: 1. Kafa, baş. (7b/8), (16b/2), (16b/6), (33b/9).

Başıma bilmem ne oldu bu belā. (37b/3).

2. Yukarı, üst.

Ĥazret-i Ĥur’ān başına bā yazdı ķalem. (3b/5).

3. Baş sallamak, oynamak.

Oynadır başını ‘aşķıla ‘uşşāk. (24b/4).

Başını hem ķuyruğ-ıla oynuyor. (13a/5, 6, 8, 10).

4. Ölmek, bir amaç uğruna kendini feda etmek.

Başımı verdim yoluna maķbūb için küşte-gān. (31b/6), (18b/5).

5. (Kurban vermek) Öldürmek ve ölmek.

Başını verdik hem melāmīler izine diñle cān. (32a/1), (35b/14).

6. Baş eğdirmek.

Har yük-ile başını eğdiriyor. (13a/6).

baştan başa: Başından sonuna kadar, tamamıyla, bütünüyle.

Gezdim cihānı baştan başa. (2b/17).

başka: Bilinenden ğayri, diğ̃er. (27b/6), (30b/10).

Kimi sevem oñdan başka. (2b/19).

bat-: Gömölmek, batmak.

Yükleri var şıkletinden batıyor. (13a/17)

bātin (Ar.): İç. (13b/4), (13b/6), (33a/19, 20), (36b/18), (36a/20), (39a/5), (41b/5).

Bātin oldu Hāk. (33a/17).

bātin ol-: Gizli olmak.

Bātin ile zāhir: Allah'ın dört isminden biri. (33a/23).

bayram: Milletçe sevinç içinde kutlanan, dini veya milli bir anlam taşıyan kutsal gün.

(32b/6).

Dañi cum'a vü bayramlar (42b/4).

bayıl-: Aşırı derecede beğenmek.

Gül için bayılır gülden haber ister. (12b/4).

bāzār (Far.): Çarşı, pazar.

Decāce bāzārında beygir satın olmaz. (16b/7).

be (Far.): Kelimelere –e halini verir.

be-küllī: Bütün için.

Sırr-ı sırdır hem bu Ādem sırrı be-küllī. (38b/1).

be‘āş (Ar.): Gönderme, gönderilme.

be ‘āş ol-: Göndermek.

Ma‘rifet kesb eylemek oldu be‘āş. (5b/3)

bed' (Ar.): Başlama, başlayış.

bed'-i mükevven: Yaratılış başlangıcı.

Hem ol bed'-i mükevven. (40a/9).

bedā' (Ar.): Bediilik, güzellik, yenilik.

Bedā'dan devr-i ta‘vīktir. (40b/10).

bedā'i (Ar.): Eşi ve benzeri olmayan güzel, mükemmel ve yeni şeyler.

Elīften bedā'i hürūfātlar. (40a/16).

bedel (Ar.): Karşılık, karşı. (41b/8), (42b/13).

Bedeldir cānānım ‘aşkıñ yoluna. (36b/12).

beden (Ar.): G vde, v cut.

Har b oldu beden n r-ı cem li nden. (32a/11).

bed-n m (Far.): K t  adlı, adı k t ye  ıkmı .

İ tiy r  de il benim bed-n mlı ım. (26b/12).

bed-r n (Far.): İ leri k t  idare eden.

De ildir  ayr n cem l-i bedr n. (32a/10).

beg: İleri gelen n fuzlu kimse, bey.

 h ret tarlasıdır d ny  be im. (21b/3).

be   (Ar.): Yok olmama, bulundu u halde kalma. (26b/8), (36b/17).

be   et-: Yok olmamak.

Be   etmek cem li le s reyim y  Res lull h. (35b/11).

be  m (Far.): Maksat ve meramına ula an.

Varlı ını nefy edenler zev    d d re be  m. (30a/10).

bekle-: Korumak, muhafaza etmek. (10b/7), (13a/8).

 ey  H l    himmetini bekliyor. (12a/19).

bel  (Ar.): Felaket, musibet. (37b/13).

D ’im gelir ‘a   u bel . (3a/3).

‘aşk ü belā: Sevgi ve dert.

belāğ (Ar.): Yetiştirme, erişirme.

Her tarafta sırr-ı Hakkı ol belāğ. (22b/5).

belī (Ar.): Evet.

Tā ezelden bu sırra belī deriz. (14b/3).

ben: Ben (Teklik 1. Şahıs zamiri). (9b/12), (11b/9), (13a/13), (13a/20), (23b/2), (27b/3), (27b/5), (27b/15), (29a/2), (29b/3), (29a/4), (29b/5), (30b/12).

Sen ü ben oldu muḥāl hep maḥẓ olan imrūz-ı kelīm. (29a/3).

bend (Far.): Bağ, yular, bağlama.

bend-i ‘aşk: Aşk bağı.

Bend-i ‘aşkı boynuma āh taktılar. (11b/12).

benlik: Gurur, kibir. (12b/9), (14b/8), (21b/5), (24b/7), (26b/6), (36b/8).

Benliğimi etti yağma doldu envār hāy meded. (9b/10).

beñze-: Benzemek.

Bu bir sırr-ı cünbüşe beñzer. (43a/6).

ber (Far.): Üzere.

ber-ḥūn-ı katīl: Katil kanıyla.

Ola ki sürdü gemi ber-ḥūn-ı katīl. (26b/11).

ber-bād (Far.): Perişan, harap, viran. (36a/12).

Her taraf ber-bād olup oldu harāb. (3b/7).

ber-dār (Far.): Salbedilmiş, asılmış. (24b/4), (30a/5).

ber-dār ol-: Asılmak.

Ber-dār oldum onuñ hüsn-i dārına. (36b/11).

berāt (Ar.): Rütbe, nişan ve imtiyaz verildiğini bildiren ferman.

Verdi berātım. (30b/1).

beri: İki uzaklıktan daha yakın olanı, yakın, daha yakın yer.

İkisi öte beri hem baktılar. (13a/16).

besmele (Ar.): “Bismillâh-ir-Rahmân-ir-Rahîm” cümlesinin adı. (1b/ 3, 4, 7, 9),

(13a/1), (31b/13).

Şürû‘ ettim besmeleyle evvelâ. (1b/2).

beste (Far.): Kapalı, bağlı.

beste ol-: Bağlanmak.

Beste oldum zülfüne hem çağırırken el-amân. (31b/5).

beş: Beş. (15a/4, 5), (30a/5).

Bu beş parmak onu tutar. (40a/5), (40a/6).

beşîr (Ar.): Müjde getiren, müjdecî. (34a/4).

Bāğ-ı tevḥīd bāb-ı vahdettir beşīrim Pürzerin.

bevvāb (Ar.): Kapıcı, çocukları evlerine getirip götüreren okul hademesi.

Bābında benim bevvāb. (27b/15).

beyān (Ar.): Açıklama. (31b/13), (32a/3).

beyān et-: Açıklamak, izah etmek.

Beyān edem daḥi bir bir. (39b/6).

beygir: Beygir.

Decāce bāzārında beygir satın olmaz. (16b/7).

beyhūde (Far.): Boşuna, boş yere, beyhude.

Beyhūde hevāya kıılma heves. (15b/2).

beyn (Ar.): Ara, aralık. (9b/3, 4, 5, 6, 7, 8).

Yaqtı beni nār-ı hicrān beyne nureyn el-meded. (9b/2).

beyt (Ar.): Mesken, hâne, ev. (9b/7), (12b/12), (32b/2).

Beyt-i ḥarem: Kâbe.

Beyt-i ḥarem sırrını ‘ārif Ḥilmī. (6b/8).

beyt-i resūl: Peygamberin hânesi.

Āh meded beyt-i resūle n’ettiler. (29b/11).

beyt-i Hudā: Allahın meskeni.

Beyt-i Hudā oldu maṭāf-ı hüccāc. (6b/2).

beyzā (Ar.): Daha ak, çok beyaz.

ḳubbe-i Beyzā: Beyaz binanın damı. (3b/3).

Ḳubbe-i Beyzā sırr-ı ‘amā oldu ‘ayān

bezm (Far.): Meclis.

bezm-i ‘işret: İçki meclisi.

Bezm-i ‘işret meclisi boş ḳaldı hem.(27a/4).

bırak-: Koymak, bırakmak. (35b/16).

Papuç bırakıp gidip ḳaçar. (41b/16)

bī-ḳāre (Far.): Çâresiz, zavallı.

Bī-ḳāreye dermān. (27b/16).

bī-gāne (Far.): Kayıtsız, ilgisiz.

Titrerdi bu cismim bi-gāne ben āh āh. (35b/14).

bī-ḥaber (Far.): Habersiz, bilgisiz.

Ki sālīk bī-ḥaber deḡildir bu menzil resm-ile rācī. (38b/16).

bilā: Olmayarak, sahib olmıyan "...sız,...sız" mânâları yerine kullanılan edattır.

Kelimenin başına getirilerek menfi mânâ hasıl olur.

Küllü mevcûdin bilā tebdīl. (27a/17).

bi't-tamām (Ar.): Tam olarak, eksiksiz. (30a/12).

Ḥilmiyā mātem nedir bildirdi şeyhiñ bi'-tamām

bil-: 1. Bilmek. (1b/5), (1b/12), (2a/1), (2a/12), (2a/15), (6b/5), (7b/4), (8b/4),
(11b/3), (14b/6), (16b/4), (20b/6), (25b/5), (26b/13), (29a/11), (31b/12), (33a/11),
(37b/5), (38b/18), (39a/19), (41a/12), (41b/12).

Üfûl sırrı nedir bilir. (41b/3), (42b/3).

2. Anlamak, farkına varmak.

Tā bilesin nefsinin olma ferrūḥ. (8b/2).

‘Aref dersin oku sen nefsiñ sırrıñ bilesin. (36a/16).

3. Öğrenmek, haberdar olmak.

Vech-i bākī sırrı bildim (28b/7).

Ḥaḳḳı bil hemān (33a/4).

4. Sorumlu tutmak.

Gezerim bilmem āh meczūbi miyim (28b/12).

O ḥayrette dalıp bilmedi zikri (38b/6).

5. Zannetmek.

Vīrān ü ‘uryānım mı bilemem (33b/14).

6. Takdir etmek, değerini bilmek.

Zāt-ı muṭlaḳ bil. (33a/9).

bildir-: Haber vermek, bildirmek.

Fenāyı bildirir oña oḳundur yā-ḥabību'llāh. (36a/12).

Ḥilmiyā mātem nedir bildirdi Şeyḥiñ bi't-tamām. (30a/12).

bile: Birlikte, beraber.

Dört bile ayağ-ıla yere urur. (13a/1).

bi'llāh (Ar.): Allah için.

‘Ārif-i bi'llāh sözünü diñle gel. (18b/5).

bi'l-küllīye (Ar.): Büsbütün, bütün bütün.

Fāñ ol varlıktan bi'l-küllīye sen. (22b/4).

bin (Ar.): Oğul.

Silsilemizdir Muḥammed bin Muḥammed ey ‘azīz. (14b/2, 3, 4, 5).

biñ: Bin (1000) sayısı. (23b/5), (41b/8).

Her-demde döner biñ kere ‘uşşāḳı. (6b/4).

bīnā (Far.): Gören, görücü.

Hem cemāl-i yāre bīnā olayım. (28b/11).

bin-: Binmek. (12a/13).

Esb oynamağa biner isen çāya bil. (16b/4).

bir: 1. Bir (sayı sıfatı). (2b/5), (2b/15), (7b/2), (11b/2), (12b/20), (13b/3), (13b/7), (14b/15), (15a/2), (18b/6), (24b/2), (29b/4), (29b/7), (32a/2), (34b/7), (37b/2), (37b/4), (39a/1), (41a/6), (41b/5), (41b/23), (42a/14), (42b/1), (43a/13).

Bir büyük gül var idi ġāyet koķar. (7b/5).

Göñlüm içinde peydā oldu bir nār hāy meded. (9b/9).

Senden arar bir nişān. (32b/11).

bir bir: Birer birer, teker teker.

Beyān edem daħi bir bir. (39b/6)

biri: 1. Herhangi biri, biri. (13a/14), (40b/20), (41a/2), (41a/16), (41a/18), (41b/19).

Biri hırķa biri tāt ü bu ridā. (1b/13), (2a/1, 3).

2. Öteki, diğeri.

Muħammed biri Ādemdir biri hem. (40b/1), (40b/2).

birisi: Herhangi birisi, biri. (20a/2), (2a/3), (13a/14).

Her birisi kendi medħiñ söylüyor. (13a/7).

birden bire: Beklenmedik bir sırada, aniden.

Yā Qur’ān’ı birden bire vermez amān. (33b/6).

birlen-: Bir etmek, bir durumuna getirmek.

İzdivāc-ı zāt ü evşāf birleniñ yā vāşilūn. (32a/19).

birlik: Birlik. (31b/4), (36b/14), (36b/19).

Ḥaqqıñ birliğine ikrār ede kalb ile dil. (26b/6).

bismillāhirrahīm (Ar.): Besmele. (39b/3).

bit-: Yetişmek, açmak.

Bu ḥār içre çü gül biter. (39b/5).

biz: Biz (Çokluk 1. şahıs zamiri). (16b/8), (23b/3), (32a/1), (38b/14), (39a/15, 17, 18, 19).

Destüre işāret oldu bize bu tebşīr. (13b/6)

bohet (Arn.): Olur.

Ḳu şeh şeh ḥaqqıñ ḳto bohet iḥyā. (2b/3)

bonu (Arn.): Ol.

Bonu ‘irfān diye vehten ey şehā (2b/2).

bostān (Far.): Sebze bahçesi.

da‘vet-i bostān: Sebze bahçesi daveti.

Ḳılma da‘vet-i bostāna mey çalgısız. (26b/16).

boş: Dolu olmayan, boş.

Bezm-i ‘işret meclisi boş kaldı hem. (27a/4).

boy: Boy.

Biri yedi sekiz boydur. (41a/18).

boyan-: Boyanmak. (32a/6), (38b/16).

Kanlı yaş-ıla boyandı sīnem āh. (36b/2).

boyun: Boyun.

Bend-i ‘aşkı boynuma āh taktılar. (11b/12).

böyle: Böyle, bunun gibi, bu şekilde. (7b/4), (33b/13), (39b/10).

Böyledir teslīm. (33a/6).

bu: 1. Bu (İşaret zamiri).

Fedādır bu cānım Hakkıñ yoluna. (36b/10).

2. Bu (İşaret sıfatı). (2a/4), (2a/7), (2b/11), (26b/3), (26b/7), (27b/6),

Bu şühüdde kalp. (33a/13).

Bu şekilde, bu tarzda.

Maḳām-ı cem‘ budur. (33a/14).

Yolları kaṭ‘ eyledim budur şirāt-ı müstākīm. (29a/1)

bugün: Bugün. (14b/7), (14b/13), (29a/1), (30a/4), (32a/1), (32a/20).

Yā İlāhī eyle imdād sen bugün hem kûluna. (35b/11).

buğz (Ar.): Kin, nefret, sevmeme.

‘Āşıkā buğz eyleyen bil oldu seg. (25b/5).

buğağ: Buğağı hayvanın ayağına vurulan köstek.

Ḥaqqı benlik buğağumuz yoluñdur yā Muḥammed Nūr. (12b/9).

bul-: 1. Arayarak veya tesādüfen bir şeyi elde etmek. (2b/8, 3a/6, 4b/2, 5b/4, 12a/3, 14b/19, 28b/6, 28b/8, 31b/15, 32b/14, 32a/6, 32a/9, 32b/14, 32b/16, 32b/13, 35b/11, 36a/16).

Ḳalbimiz buldu ḥayāt-ı cāvidān. (31b/20).

2. Görmek, bulmak.

Her kim bildi nefsinı buldu Ḥaqqı. (8b/4).

Cānı ver cānānı bul sen ey cān ‘azīz. (8b/5).

Ḥayāt bulduğ cümlesi. 39a/11.

3. Elde etmek, almak.

Şeyṭān-ı sivādan kendine bul maḥfaz. (20b/5).

‘Ālemi ihyā edip buldu zuhūr. (12a/3).

bulun-: Var olmak, bulunmak, mevcut olmak. (16b/3), (32a/14).

‘Aşk-ı-y-la bulmuştur şafā. (3a/6).

‘Arş ü kürsīde bulunan ferşe dek. (29b/17).

‘Aşk içinde bulunur zevk ü şafā. (1b/11).

buluş-: Belli bir yerde bir araya gelmek, birbirini bulmak.

Kaçan buluşmak ister sen güzel hafızla ey Hilmī. (38b/20).

bunca: Bu kadar, bir çok.

Bunca yüklüleri seyrān ediyor. (13b/1).

bunda: Burada. (1b/5), (33b/4), (40b/14), (42a/5), (43a/5).

Bunda uşandı cān. (28a/2).

Burāk (Ar.): Hz. Muhammed’in Mıraç’ta bindiği binek. (36a/11).

Leyle-i mi‘rācda ‘aşk oldu Burāk. (24b/3).

būy (Far.): Koku.

būy-ı gülzāre: Gül bahçesi kokusu.

Būy-ı gülzāre meşām oldu ferāh. (7b/2).

buyur-: Buyurmak, emretmek. (12b/15), (33a/20).

“Men ‘aref” buyurdu şāh-ı enbiyā. (2a/12).

bühtān (Ar.): Yalan, iftirā.

Mālikdir bühtān Haktır görüneñ. (32a/10).

bükül-: Eğmek, bükmek.

Hem ol nāfe қоқу reңge bükülmüş zülf-i müşgiñden. (38b/15).

bülbül (Ar.): Güzel ötüşüyle bilinen kuş, bülbül. (12b/1), (12b/2), (24b/12), (36b/1), (36b/7).

bülbül-i cān: Can bülbülü.

Қafeste bülbül-i cānım öter. (11b/14).

bülüg (Ar.): Erkeklik yaşına girme, ergenlik.

Bu erlerin bülügıdır. (41b/6)

bürқа' (Ar.): Kadınların örtündükleri peçe, tül, yüz örtüsü.

bürқа'ı kaldır: Örtüyü açmak.

Bürқа'ı kaldır eyle devā. (2a/7)

bürün-: bürünmek.

Ol 'arūs-ı zībāyım bürünmüşüm. (29a/14).

bütün: Eksiksiz, tam.

Bütün nokta elīf zāhir. (40a/17).

büyük: Büyük.

Āh ne büyük hem 'azīm cāh-i celāl. (27a/7).

C

cāh (Far.): Mansıb, makam, itibar.

cāh-i celāl: Ululuk makamı.

Āh ne büyük hem ‘azīm cāh-i celāl. (27a/7)

caḥīm (Ar.): Cehennem, tamu.

caḥīm yak-: Cehennemi yakmak.

Yedi caḥīmi yakıp etti kebāb. (3b/8).

cām (Far.): Bardak, kadeh.

Āh ‘azīzim Şeyḥ Hülüşīdir şarāb-ı ‘aşka cām. (30a/12).

cāmi‘ (Ar.): Cem eden, toplayan. (32b/1), (39b/17).

cāmi‘-i cümle: Bütünü toplayan.

Besmeledir cāmi‘-i cümle ‘ulūm. (1b/4).

cāmi‘-i Ḥaḫḫ: Allaha toplayan. (Allaha cem eden).

Gezme yabānda yürü cāmi‘-i Ḥaḫḫa. (20b/3).

cāmi‘ (Ar.): Cami. (32a/18), (39a/5), (39b/17).

da‘vet-i cāmi‘: Cami daveti (Cemaati çağırın).

Da‘vet-i cāmi‘de üç nidā ile olur. (32b/3).

cān (Far.): Ruh, can. (2b/18), (3a/3), (9b/4), (12b/5), (13b/3), (12a/16), 15b/8, (11b/14), (20b/6), (27b/12), (27b/14), 27b/16, (24b/10), 28a/1, (29b/9), (29a/12), (30a/17), (30b/13), (30b/16), (31b/8), (31b/17), (31b/19), (32a/1), (32a/7), (33a/3), (42b/13), (32a/14), (33b/9), (35b/7), (36b/16), (38b/7), (42b/13), (28b/8), (27a/10), (30a/10).

Yanar bu cān hep dā'imā. (2b/14).

1. Terk-i cān: Cāndan geçmek.

Terk-i cān terk-i vaṭan etti derūn. (24b/9).

2. Cān ver-: Ölmek. (36b/6).

Cānı ver cānānı bul sen ey 'azīz. (8b/6).

Sevdiğime cān versem 'aceb değil. (27b/4).

Cānımı verdim 'aşkıñ yoluna. (36b/6).

3. Cānı teslīm eyle-: Ölmek. (12a/7).

Cānı teslīm eyleyenler oña kıldılar devām. (30a/10).

Cānı teslīm eyleyip kurbān olur. (12a/7).

4. Kalp gözü.

Cān gözüyle görünür lezzet-i dil. (27b/8).

5. cān bul-: Can bulmak.

Sırrıñ ile buldu cān. (32b/14).

6. Canını feda etmek.

Fedādır bu cānım Hakkıñ yoluna. (36b/10).

7. Cān dinle-: Canı dinlemek.

Rūhı taḥḥire ḥamāmdır diñle cānım Pürzerin. (34a/6).

8. Cān şıfa ister.

Senden ister cān dermān. (32b/10).

9. Cān yandı: Can yanmak.

Göñlüm ‘aşkla yandı cān. (32b/9).

10. Candan ayrılmak.

Cānımdan ayrıлмақ arzūm değıl. (27b/5).

cānān (Far.): Sevgili. (8b/6).

Bedeldir cānānım ‘aşkıñ yoluna. (36b/12).

canğ: Çangırdayan şeylerin çıkardığı ses veya buna benzer ahenksiz kaba gürültü.

Ki canğ feryād eder dā’im ṭutuñuz yükleri bağı. (38b/17).

cāvidān (Far.): Dâimi kalacak olan, ebedi. (11b/18), 31b/15).

ḥayāt-ı cāvidān: Dâimi hayat.

Ḳalbimiz buldu ḥayāt-ı cāvidān. (31b/20).

ceb: Cep. (42a/11). bkz. “ceyb”.

Yedi nokta cebindedir. (40a/13).

cedvel (Ar.): Cetvel tahtası. (27a/12).

Hep deñizler dinemezler hem cedvel.

cehennem (Ar.): Cehennem.

Ger olsa cehennem ‘āṣī-i sübhān. (33b/8).

cehl (Ar.): Cahillik, bilgisizlik. (2a/11).

Hāb-ı cehlden kıl kendini ĩkāz. (20b/2).

celāl (Ar.): Ululuk, büyüklük. (36a/3).

ism-i celāl: Ululuk ismi.

İsm-i celālde bu vīrdi kılarız. (15a/5).

cem[‘] (Ar.): Toplama, bir araya getirme. (29a/4), (31b/11), (40a/20), (42a/20), (43a/6).

maḳām-ı cem[‘]: Makamı toplama.

Maḳām-ı cem[‘] budur. (33a/14).

cem[‘] et-: Toplamak.

İkisin cem[‘] et. (33a/19).

cemāl (Ar.): Güzellik. (1b/6), 2b/4), (2a/18), (12a/17), (32a/10), (32a/11), (36b/7).

(28a/3), (11b/8), 11b/14, 11b/16, 14b/7, 32b/5,
32b/8, 35b/7, 35b/11, 36a/4, 36a/17.

cemāl-i yār: Dost yüzlü.

Hem cemāl-i yāre bīnā olayım. (28b/11).

cemīʿ (Ar.): Cümle, hep, bütün.

cemīʿ-i ʿuṣṣāk: Bütün âşıklar.

Cemīʿ-i ʿuṣṣāk saña ser-geşteler. (11b/15).

cemīl (Ar.): Güzel. 27a/18.

Bi külliʾl-mazāhiri enteʾz-zāhirü yā cemīl.

cenāb (Ar.): Şeref, onur ve büyüklük. (41b/18).

Cenāb-ı Hāk: Allahın büyüklüğü.

Cenāb-ı Haktan nuşretler. (39b/15).

cennet (Ar.): Cennet. (5b/4), 10b/2), (12a/11), (32a/6), (41a/17).

cennet-i maʿnā: Cennetin anlamı.

Cennet-i maʿnā içinde yazalı. (1b/9).

ceres (Ar.): Çan.

feryād-ı ceres: Çan sesi.

İşidesin feryād-ı ceres. (15b/4).

cerh (Ar.): Yaralama, yaralanma.

cerh-i dil: Yaralı gönül.

Ey cerḥ-i dil n'oldu baña. (2b/13).

cevāb (Ar.): Karşılık, cevap.

cevāb ver-: Cevap vermek. (29b/5).

Kendi cevāb verir benim Ḥayy ü Kayyūm.

cevher (Ar.): Elmas vesaire gibi kıymetli taş.

Kendi kendime pür cevher oldum. (30a/3).

cevlān (Ar.): Dolaşma, dolanma, gezinme. (30b/6), (35b/12).

cevlān et-: Dolaşmak.

Gözden efsün kan kalp etsin cevlān. (32a/7).

ceyb (Ar.): Cep.

Ceybine cīm Ḥilmiyā oldu levvāḥ. (7b/8).

cezā' (Ar.): Kötü karşılık, ceza.

rūz-i cezā': Kıyamet günü.

Olmayasın rūz-i cezāda ḥares. (15b/4).

ciğer (Far.): Ciğer, bağır. (29b/6).

Ciğerim püryān olup mişl-i kebāp. (25b/3).

cihān (Far.): Dünya. (2b/11), (21b/2), (24b/11), (38b/20).

2b/7, 298a/15, 31b/9, 32b/17, 32b/12, 36a/21, 39a/1, 40a/21, 40a/9,

41a/22.

Onuñ ‘aşkında cihān mestān-durur. (12a/6).

cihāt (Ar.): Taraflar, yönler. (30b/11).

sitt-i cihāt: Altı taraf.

Nürudur sitt-i cihāt dildārımız. (14b/11).

cihāz (Ar.): Çeyiz.

cihāz-ı evliyā: Veli çeyizi (Veli elbisesi).

Bu-durur cümle cihāz-ı evliyā (2a/4).

cilā (Ar.): Parlaklık. (18b/3), (37b/7).

‘Ālem-i kalbe cilā ola hadāş. (5b/6).

cilve (Ar.): Tecelli, görünme. (27b/7).

cilve-i ‘aşk: Aşkın görünmesi.

Cilve-i ‘aşk-ıla oldu bu huzūr. (12a/4).

cīm (Ar.): Osmanlı alfabesinin altıncı harfi olup “ebced” hesabında üç sayısının karşılığıdır. (6b/1)

Ceybine cīm Hilmiyā oldu levvāh. (7b/8).

cinn (Ar.): Cin.

ins ü cinn: İnsan ve cin.

İns ü cinn ü hūr u rızvān. (29b/16).

cism (Ar.): Beden, gövde.

cism ü cān: Can ve beden. (11b/7), (12b/11), (13b/13), (29a/3), (30a/8), (31b/12), (35b/10).

Çünkü düştü baħr-i ‘aşka cism ü cānın Hilmiyā. (9b/13).

cum‘a (Ar.): Cuma günü.

Daħi cum‘a vü bayramlar. (42b/4).

cūy (Far.): Nehir, akarsu, ırmak.

Çekme ‘āşıklık cūydan yüze ya. (26b/17).

cūdā (Far.): Ayrı, ayrı düşmüş, ayrılmış.

Zevk-i Haktan kendini kılma cūdā. (2a/11).

cümle (Ar.): Bütün, hep. (1b/4), (2a/4), (2a/14), (3b/3), (12a/10), (14b/13), (9b/12), (12b/8 ,10), (24b/6), (27b/7), (29a/5), (30a/11), (30a/19), (35b/16), (36a/2), (42b/1),

cümle-i mü‘min: Bütün müminler.

Cümle-i mü‘min kalbleri oldu tenevvür. (12a/2).

cümle-i ‘uşşāk: Bütün aşıklar.

Mest ü sekrān oldular cümle-i ‘uşşākımız. (14b/15).

cümle-i devrān: Bütün dünyā.

“Lā fetā illā ‘Alī”dir cümle-i devrānımız. (14b/19).

cünbüş (Far.): Eğlence, zevk.

sırr-ı cünbüş: Cünbüş sırrı.

Bu bir sırr-ı cünbüşe beñzer. (43a/6).

cüşse (Ar.): Gövde, ceset, beden. (36a/6), (36a/18).

Yek âteş urdu dile şerha etti cüşsemi. (35b/3).

Ç

çabuk (Far.): Hızlı, süratli, çabuk.

Çabuk çabuk yük-ile hem yürüyor. (13a/12).

çağır:- Bağırarak, haykırmak. (12a/9), (29b/18), (31b/5), (35b/15).

Yol alırken bağırır hem çağırır. (15a/1).

çağla:- Çoşkun bir şekilde ses çıkararak akmak.

Gitti kararırda çağlayuban âh âh. (35b/15)

çalab: Tanrı, Allah.

Sırr-ı Hudā mīm-i Muḥammed remzi çalab. 3b/4.

çal:- 1. Vurmak, çarpmak.

Beşten mīmi çaldım Mālik okundum. (30a/5).

2. Çalgı çalmak. (31b/2), (26b/16).

Miṣl-i ney her dā'im çalar. (13b/15).

çamur: Çamur.

Çamur kurudu şu yürüdü. (39a/12).

Bir amur rāst gelse öñünde alır. (12b/20)

ār (Far.): Dört, taraf yönler.

ār taraf pervāzım-durur seydā-yı ‘aşk. (24b/12).

āy (Far.): Yer.

Esb oynağa biner isen āya bil. (16b/4).

i: Ne? Nasıl?.

i ‘aceb zāhir kıla şebrevān-ı hayāl. (27a/5).

ek-: 1. Bir şeyi kendine doğru çekmek. (26b/17), (32b/7).

Tesābīḥ dāneler eker. (41b/1).

2. Açmak.

ek niķābını cemālīñ göster. (36a/3).

end (Far.): Birkaç.

end-müddet: Birkaç zaman.

end-sabah: Birkaç sabah.

Öyle durdum end-müddet end-şabāḥ. (7b/7).

eşm (Far.): Göz. (29b/10).

eşm-i alb: Gönül gözü.

Seherde eşm-i alb mesrūr uyandı. (38b/2).

çeşm-i pāk: Temiz göz.

Çeşm-i pāki Muştafāyı kırdılar. (29b/10).

çeter (Arn.): Başka. (2b/1).

Vec cemālīt ḥāḳīt nuḳ şeh çeter çka. (2a/18).

çık-: 1. Çıkmak. (29b/3).

Hilmiyā çıktı aradan beyne hazeyn el-meded. (9b/8).

2. Ayrılmak, uzaklaşmak.

Murādımca olan işler rezālet çıktı hep şoñu. (38b/19)

3. Duyulmak.

Āh ü fiğānım göğē çıkar. (13b/8).

çka (Arn.): Hiçbir şey. (2b/1).

Vec cemālīt ḥāḳīt nuḳ şeh çeter çka. (2a/18)

çocuk: Çocuk.

Çocuk dünyāda yetiştirir. (43a/10)

çoğal-: Çoğalmak.

Kolay evvel göründü ‘aşḳ çoğaldı meşğülüm katı. (38b/14).

çok: Az olmayan, çok.

Bu cihān geldi baña çok dar-durur. (12a/17).

çoş-: Çoşmak.

Mevc-i deryā çoştı mellāhiler şaldı. (29b/4).

çöz-: Çözmek.

Üç düğüm oldu işāret çözmeğe bayramıñ. (32b/6).

çü (Far.): Çünkü, mademki (krş. çün).

Çü misk ü ‘anber cāna rīḥ geldi. (38b/3).

çün : Mademki, çünkü.

Çün ‘aşka heves etti gönül. (27b/3).

çünkü (Far.): Zira, mademki, çünkü.

Çünkü sensiñ saña perde ey dilā. (2b/6).

D

dābbe (Ar.): Yük ve binek hayvanı.

‘Umūm dābbe vü ḥayvān sırrı vardır. (42a/18).

dad: Tat.

dad-ı ‘aşk: Aşkın tadı.

Dad-ı ‘aşkı bilmeyen ḥayvān-durur. (1b/12).

dād (Ar.): Adalet.

dād-ı muhibb: Dost adaleti.

Şāhib-i tevḥīddir dād-ı muhibbdır. (30b/15).

dağ: Dağ. (16b/6), (16b/7), (22b/3).

Gezme varlık dağına kendine gel hey kendine. (36a/14).

dāğ (Far.): Yanık yarası.

Hāne-i gönül tecellī içre ola dāğ. (22b/2).

daḥi: 1. Dahi, de.

Rü'yeti dildāre daḥi hem-pā. (2a/9).

2. Daha.

Ḥilmī daḥi cānı-y-ıla şād ü ḥazẓāz. (20b/6).

3. Bile.

Oldu ber-dār aşkıla mansūr daḥi. (24b/4).

4. Başka.

Gelmezdi zuhūra sırr-ı Muḥammed daḥi Qur'ān. (31b/10).

5. Ve.

Daḥi yerler yedi kattır. (41a/19).

daḥi: 12a/11, 13a/15, 16b/5, 19b/3, 20b/3, 32b/3, 32a/13, 39b/16, 40b/18, 40a/3, 29b/6, 39a/5, 13a/15, 12a/11, 16b/5, 20b/5, 29b/6, 41b/3, 41b/15, 41b/20, 42a/9, 42a/16, 42b/9, 42b/1, 42b/4, 42a/17.

dā'im (Ar.): Devamlı, sürekli. (13b/15), (30a/14), (32a/9), (30b/2), (30a/14, 16, 18, 20), (30b/2, 4, 6), 2b/19, 12b/3, 3a/3, 12a/14, 34b/7, 36b/5, 34b/3, 38b/17.

Namāz içre o dā'imdir. (42b/6).

dā'imā (Ar.): Bir düziye, her vakit. (10b/5), (19b/4).

Mātem içre dā'imā ehl-i fenādır ey babam. (30a/9).

daḳīḳa (Ar.): Bir saatlik zamanın altmışta biri, dakika.

Bu 'ind-allāh daḳīḳa vü bir andır. (41b/5)

dal: Ağaç dalı.

Beş dalı ber-dārı gördüm meni men. (30a/5)

dāl (Ar.): Dal harfi. (20b/4), (29a/10), (38b/10).

dāl ü mīm: Dal ve mim.

Dāl ü mīmde bürünüptür zāt-ı baḥt. (4b/3).

dal-: Dalmak. (3a/5), (13b/1), (13b/14), 22b/6, 38b/6, 35b/13, 25b/2, 26b/14, 29b/1, 30a/3, 31b/2.

Şuya daldım bilmedim kendimi hīç. (7b/7).

Baħr-i ‘aşķa daldım semender gibi. (36b/13).

dām (Far.): Tuzak, ağ.

dām-ı ten: Ten tuzağı.

‘Alī Hāydar dām-ı tende girmişim. (29a/8).

dāne (Far.): Tane. (41b/1).

Otuz üç dāne bunlardır. (41a/21).

dār (Ar.): Ev, yurt. (12a/17), (36b/11), (36b/19), (42a/2).

Dār ü diyārı cümle geçüben āh āh. (35b/16).

darb (Ar.): Vurma, dövme.

darb-ı zıkr. Zikirle vurma. (Dervişlerin tekkede zikretmesi)

Darb-ı zıkr ile. (33a/22).

dareyn (Ar.): Dünya ve ahiret.

Dāreynde olursun sen server-i sulṭān. (33b/9).

dārü’l-āmān (Ar.): Korunulacak yer, sığınılacak yer.

İki cihānda odur hem dārü’l-āmān. (33b/10).

dayan-: Kendini dayamak. (32b/19), 33a/2).

Tevhīd deryāsına Hāķķa dayandım. (36b/14).

da‘vā (Ar.): Dava.

Yoksa da‘vā Hilmīyā hep kāl ü kıl.(26b/18).

da‘vet (Ar.): Çağırma, davet etme.

da‘vet-i bostān: Bostana çağırma.

Kılma da‘vet-i bostāna mey çalgısız. (26b/16).

da‘vet kıl:- Çağırma.

Kürse bindi ‘ālemi da‘vet kılır. (12a/13).

Dede: Dede.

Hırkada var üç ‘alem bil ey dedem. (2a/1).

de-: Söylemek, demek.

‘Ālemi yok bil dediler evliyā. (2a/15).

Yalnız bir kıldı ehad dedi Ādem. (29b/4).

decāc (Ar.): Tavuk. Tavuk, horoz ve piliç cinsi.

Decāce bāzārında beygir satın olmaz. (16b/7).

def‘ (Ar.): Savmak, bertaraf etme.

def‘ede: Savmak.

Def‘ede Hāk senden ol ‘ayn-ı kemāl. (27a/8).

defīne (Ar.): Yere gömülmüş altın ve sāire gibi değerli eşyā.

Āh yedi defīne açıldı bugün. (30a/4).

defn (Ar.): Gömme, gömülme. (40b/5).

defn ol-: Gömülmek.

Ṭattı nefsim mevt-i aḥmer hırka içre defn olup. (29a/4).

değil: Değil. (32a/10), (38b/16), (39b/8).

Sevdiğime cān versem ‘aceb değil. (27b/4).

Değildir şanma gayrıdır. (41a/4).

dehā (Ar.): Zekiliğin, anlayışlılığın ve uyanıklığın son derecesi.

Dehānıñ sözüne dem-keşteler. (11b/16)

dek: Kadar. (27a/9).

‘Arş ü kürsīde bulunan ferşe dek. (29b/17).

del-: Yarmak, delik açmak. (35b/8).

Acı firāk Ḥilmiyā qalbin deler. (37b/8).

deli: Mecnun, deli.

Ulū’l-ebşār ol olma deli. (34b/6).

delīl (Ar.): Rehber, kılavuz. (27a/18).

Yolculara ‘aşq ola kāfī delīl. (26b/10).

delir-: Delirmek.

At sineği kónsa merkeb delirir. (13a/3).

dem (Far.): Soluk, nefes.

Ağla mātendir muḥarremdir bu dem. (29b/7).

dem-keş (Far.): Nefes, soluk çeken.

Dehānīñ sözüne dem-keşteler. (11b/16)

demek: Demek.

Halk-ı ‘ālem demeğe Mecnūn gerek. (25b/6).

denī (Ar.): Alçak, rezil, soysuz.

Nefsini dünyā denīden kıl ribāṭ. (19b/5).

de-: Söylemek. (14b/10).

Sarhoş oldu Hilmī dense ‘aceb mi. (28b/18), (34a/1), (38b/16).

Hem Qur’ānda bunu Hāk der. (39b/7).

Her nefesde biñ Allāh kalp desin. (23b/5).

deñiz: Deniz. (7b/6), (13a/17), (14b/4), (15a/4), (27a/12), (39a/14).

Ḳarañu gece kórḳudan deñiz girdābı mevcinden. (38b/18).

der (Far.): -de, içinde.

der-beyān (Ar.): Açık söylemede, bildirmede.

Der-beyān. (39b/1).

derd (Far.): Sıkıntı, keder, kaygı. (3a/1), (3a/6), (13b/9), (14b/12), (23b/3), (23b/6), (29/19), (29b/8), (30a/6), (37b/2, 3).

Bir derde düşüp kurtulması nā-me'mül. (27a/13).

dergāh (Far.): Tekke.

Hulūşīden sebak aldı pīriñ dergāhına geldi. (12b/13).

derk (Ar.): Anlama, kavrama.

derk-i esfel: En sefili anlama.

Varlıg-ıla derk-i esfel gittiler.

derken: bağlaç (>der iken): O sırada, bir de baktık ki.

Allāh Allāh derken diriltirdi bizi. (39a/15).

dermān (Far.): Çare. (27b/16), (28a/2).

Senden ister cān dermān. (32b/10).

dernek: Dernek.

Āteş-i 'aşka edip mekş ü dernek. (25b/3)

ders (Ar.): Bir şeyi öğrenmek için öğretmenden azar azar alınan vazife. (8b/2), (11b/3), (14b/3), (17b/6), (20b/2), (36a/16).

ders-i 'aref: Bilgi sahibi dersi.

Ders-i 'aref sırrını bildiñ ise. (20b/6).

ders-i Aḥmed: Hz. Muḥammed dersi.

Ders-i Aḥmed gördü bugün cümle-i aḥvālimiz. (14b/13).

derūn (Far.): Gönül, iç. (24b/9).

Şol derūnumdaki âteşlerindir. (12a/15).

deryā (Far.): Deniz. (29b/1), (28b/17), (30a/1), (36b/14).

mevc-i deryā: Deniz dalgası.

Mevc-i deryā çoştı mellāḥīler şaldı. (29b/4).

destūr (Ar.): İzin, müsaade, ruhsat. (12b/15).

Destūre işāret oldu bize bu tebşīr. (13b/6).

dervīş (Far.): Allah rızası için fakirliği ve mütevaziliği kabullenen, mütevekkil kimse.

Dervīşim deyu kulaḳlar görüyor. (13a/13).

dervīşān (Far.): Dervişler.

nezd-i dervīşān: Dervişler katı.

Nezd-i dervīşān. (33a/6).

desti: Su testisi.

Destiler ile git bakraç daḥi kardaş. (16b/5)

devā (Ar.): Çâre, tedbir. (2a/10), 13b/17).

Derdime yok oldu devā. (3a/1).

devām (Ar.): Dâim olma, bir halde bulunma, sürme.

Cānı teslīm eyleyenler oña kıldılar devām. (30a/10).

devām kııl-: Dâim etmek.

devāt (Ar.): Divit, kalem koymak için âlet.

Ḳalem devātta konulur. (43a/10).

devr (Far.): 1. Dönme, bir şeyin etrafını dolaşma. 2. Bir şeyi başkasına teslim etme.
(40b/11), (40b/12), (40b/9), (37a/2), (28b/13), (12a/6, 14), (12a/2, 4), (6b/4), (39b/17).

Devrine çü erdim Ḥilmī esmā'yla. (37a/2).

devr-i edep: Edep devri.

Sīn-ile Ḥilmī hep devr-i edep. (3b/6).

devr-i muḥabbet: Sevgi devri.

Bu bir devr-i muḥabbettir. (40b/8).

devr-i 'uḳbā: Ahiret devri.

İkinci devr-i 'uḳbādır. (40b/12).

devr-i kübrā: Ulular devri.

Üçüncü devr-i kübrādır. (40b/13).

devr ed-: Devretmek.

Devrile geldi devr edip gitti. (39a/13).

devir (Ar.): Dönme, kendi eksenini etrafında hareket etme.

Devir yok bir haķıķattır. (40b/15).

devrān (Ar.): Zaman. (15a/1), (24b/3), (24b/6) (25b/4), (32b/13).

Rūz ü ŧeb devrāne daluban āh āh. (35b/13).

devvār (Ar.): Devreden, çok dönen. (12b/20), (41b/22).

Ki o sarāya bu devvārdır. (40b/16).

devvāre ol-: Çok dönmek.

Noktadan noktaya oldum devvāre. (37a/1).

deycūr (Ar.): Çok karanlık.

ŧeb-i deycūr: Karanlık gece.

Nehār oldu görünmez hıħ ŧeb-i deycūr. (11b/10).

deyu: Diye. (35b/17).

Küntü kenzen deyu. (33a/15).

deyūben : Diyerek, söyleyerek.

Gider iken vīrāne deyūben āh āh. (35b/12).

deyyān (Ar.): Mükafalatlandıran veya cezalandıran, hâkim, Tanrı.

‘Aŧķ-la mu‘azzeb eder onu ol deyyān. (33b/8)

deyyār (Ar.): Biri, bir kimse, bir fert.

Deyyārda iken dārı birağuben āh āh. (35b/16).

dil-ber (Far.): Gönlü alıp götüren, güzel. (11b/12).

Çünkü peydā oldu dilber hem zuhūr etti ‘ayān. (31b/17).

dil-beste (Far.): Gönül bağlamış aşık.

Saçıñ zülfünde hem dil-besteler. (11b/15).

dīdār (Far.): Yüz, çehre. (30a/10), (32a/15).

şubḥ-ı dīdār: Sabahın yüzü.

Şubḥ-ı dīdārıñ İlāhī açıla. (36b/5).

dīdār-ı Ḥaqq: Allahın yüzü.

Şol dīdār-ı Ḥaqqıñ amān ‘āşıkım. (28b/9).

dīde (Far.): Göz. (12b/16), (36a/4).

dīde-i kalb: Gönül gözü.

Dīde-i kalbim ol māha etti ‘udül. (27a/11).

dil-ḥāh (Far.): Gönül isteği, gönül dileği.

Meğer ol dil-ḥāhıma olam vuşül. (27a/13).

diğer: Diğer.

Diğer mīm-i Muḥammeddir. (40a/18).

dikar: Oyun çeşidi.

Şikar dikar yol alırken oynuyor. (13a/9).

dikme: Ele geçirmek istemek.

Gözünü dikme cihānda kıl vedā'. (21b/2).

dicu (Arn.): Dinle.

Dicu me 'aşk pluhēn bonu cānıma. (2b/6)

dil: Konuşmaya yarayan organ, dil.

1. Konuşmak.

Zevkîñle bu dil güfte. (27b/11).

2. Söylemek, konuşmak.

Söylesemde dil şıgamaz ezvāk-ı hüsnüñ. (33b/13).

3. Çok konuşan, kötü konuşan.

Hüsnüñle dil āşüfte. (27b/10).

dil (Far.): Gönül. (9b/10), (23b/3).

ḳadeḫ-i dil: Gönül kadehi.

Çü ḳadeḫ-i dilden aḳar lezzet-i 'aşkıñ. (34a/1).

mecrūḫ-ı dil: Gönül yarası.

Āh ile suzandadır mecrūḫ-ı dil. (24b/8).

dīl-: Değil.

Dil miyem ben rabbiñiz “ķālū belā” sensin ‘ayān. (31b/3).

dildār (Far.): Birinin gönlünü almış, sevgili. (14b/11).

Rū’yeti dildāre daħi hem-pā. (2a/9).

rū-yi dildār: Sevgilinin yüzü.

Her varaķtan rū-yi dildār görünür. (12a/1).

dīle-: 1. İstemek, arzu etmek.

Vuşlat-ı Hāķķı dilersem Hilmiyā. (19b/6).

Senden imdād yā İlāhī dilerim. (29b/6).

2. İstemek, talep etmek.

Yoluña cānımı vermek dilerim yā-resūlu’llāh. (35b/7).

Vücūduma ṭabīb olmaķ yā şefī‘u’llāh. (35b/10).

dīn (Ar.): Allah’a inanma ve bağlanma.

yevm-i dīn: Kıyāmet günü.

Mālikü’l-ķahhār sırrıdır yevm-i dīnde. (11b/11).

din-: Ses kesilmek, durmak.

Hep deñizler dinemezler hem cedvel. (27a/12).

diñle-: Dinlemek. (18b/5), (34a/6), (34b/2).

Cānım içre diñle Mālik ramazān. (31b/19).

dīvān (Ar.): Bir şairin şiirlerini kafiyelerine göre alfabe sırasıyla içine alan mecmua. (12a/19).

Ḥilmī Divānım. (30b/5).

şāhib-i Dīvān: Divan sahibi.

Şāhib-i Dīvān Ustrūmicada varıp. (12b/6).

dīvāne (Far.): Mecnun, deli, meczup. (31b/7), (37/6).

dīvāne ol-: Mecnun olmak.

Dīvāne olup Ḥilmī Baba. (2a/10).

diyār (Ar.): Memleket, ülke. (29a/2).

terk-i diyār: Memleketi bırakmak.

Terk-i diyār etti Mālik ‘aşkıla. (24b/13).

diye: Diye.

Bonu ‘irfān diye vehten ey şehā. (2b/2)

diz-: Sıralamak, dizmek.

Dizilir hem işaretler. (40a/7)

dopdolu: Boş yeri olmayan.

Dopdolu incir idi bağçe içi. (7b/4).

doğurma: Dünyaya getirme.

Doğurmadı peder mäder. (39b/5).

dokuz: Dokuz sayısı.

Zār ile ağladılar dokuz felek. (29b/16).

dolab: Dolab.

Nürundan bu dolab. (27b/13).

dolu: Çok dolu.

Şabā ol turre açtı dolu kan ‘āşıkıñ gönlü. (38b/15).

dolu-: Dolmak. (9b/3), (9b/10), (12b/17), (31b/16), (34b/5).

Cān u gönlüm hep fiğān-la doludur. (12a/16).

dost (Far.): Ahbap, arkadaş. (2a/10), (32b/5).

Yā dost cemāl. (32b/8).

Dost yoluna kendini mahv etmek.

Kendini maḥv et dost yoluna. (15b/7).

Benliği terk ettim dostum varına. (36b/8).

doymam: Doymamak.

Hilmî der ki medhe doymam. bâ'îş-i feyzim yeri. (34a/9).

dök-: Dökmek. (29b/15).

Döktüler hem Hüseynîñ kanını. (29b/12).

dön-: Yönelmek, dönmek. (37a/1).

‘Aşkıla döner felekten her tabak. (24b/2).

Dönmezem şeyhimden ya ne döneyim. (30b/8)

dört: Dört. (2a/2), (15a/6), (36a/1).

Bu dört harften mürekkebdir. (40b/3).

döşek: Döşek. (32a/18).

Oğunur temcîd döşekten nâ‘imin uyanmağa. (32b/4).

döşe-: Yaymak, sermek.

Mescidü’-fenāya alın döşetin yâ ferrāşiyün. (32a/20).

dudak: Dudak. (10b/4), (11b/13).

Cism içine iki dudak sır dañi insān. (31b/12).

duḥūl (Ar.): İçeri girmek, içine girmek.

duḥūl et-: İçine girmek.

Âteş-i hicrān sīneme etti duḥūl. (27a/12).

duman: Duman.

Ėayriyyet hep toz duman. (32b/20)

dur-: 1. Ayağa kalkmak. (11b/2), (12/19), (24b/7), (30b/8), (33a/5), (33a/7).

Öyle durdum çend-müddet çend- şabāḥ. (7b/7).

2. Durmak, beklemek.

Mürşidiñ emrinde dur sen Ėayrıdan eyle ma‘āz. (10b/3).

3. Durmamak.

Durmaz aķar göz yaşıḡ vāḥ. (2b/15).

duy-: Duymak. (31b/9), (39b/9).

“Fefirrū” sırrı ol duyar. (41b/17).

dūzāḥ (Far.): Cehennem, tamu. (3b/7), (9b/7).

Dūzāḥ cennet tıbāķıdır. (41a/17).

dū-cihān (Ar.): İki cihan.

Dū-cihānda çünkü oldur yārımız. (15a/2).

dū (Far.): İki.

dūĖüm: DūĖüm.

Üç dūĖüm oldu işāret çözmeĖe bayrāmıñ. (32b/6)

düğün: Düğün.

Düğün daği tamām olur. (43a/7).

dünyā (Ar.): İçinde yaşadığımız âlem; dünya. (6b/5), (19b/5), (21b/3), (36a/19), (40b/18).

terk-i dünyā: Dünyâdan vazgeçip bir köşeye çekilme.

Terk-i dünyā birisidir terk-i ‘uqbā. (2a/2).

dürr (Ar.): İnci.

dürr-i Necef: Necef incisi.

Dağlarda şatılmaz dürr-i Necef taş. (16b/7).

dürrāc (Ar.): Çil kuşu, turaç kuşu.

Nokta-i kalb merkezine ola dürrāc. (6b/5).

düş-: Düşmek. (30b/17), (31b/7), (32a/12), (33b/6), (38b/6).

Varlığıñla gezme düşersin gayyā. (2a/13).

düz-: Tertip etmek, meydana getirmek.

Şüreti düzmeğe hīç bakma şakın. (18b/6).

E

edeb (Ar.): Terbiye.

Sīn-ile Hilmī hep devr-i edep. (3b/6).

ef‘āl (Ar.): İşler, ameller. (6b/6), (42a/7).

İmāmın üçüncüsü ki ef‘āldir. (42a/6).

efġān (Far.): İztırap ile haykırma.

efġān kıl-: Haykırmak, feryat etmek.

Gece gündüz nāle efġān kılalım. (29b/7).

eflāk (Ar.): Semâlar, gökler, felekler. (36a/5), (36a/10).

Çıktı aklım baştan yedi eflāk geçti. (29b/3).

eġer (Far.): Şayet, eğer.

Tāvūs-ı ‘aşk kōnsa eġer başına cān. (33b/9).

eḥad (Ar.): Tek, bir, ilk sayı. (11b/5), (32a/2), (42a/4).

Yalnız bir kaldı eḥad dedi Ādem. (29b/4).

eḥadiyyet (Ar.): Birlik, Allah’ın birliği.

‘ayn-ı eḥadiyyet: Görünüş birliği.

İhlāş içine hū ‘ayn-ı eḥadiyyet. (3b/5).

ehl (Ar.): Sahip.

ehl-i tevḥīd: Müslümān.

Ehl-i tevḥīd meslek-i Aḥmed hemān. (32a/4).

ehl-i derd: Dert sahibi. (39a/7).

Dil-i derūnunda olanlar ehl-i derd. (23b/3).

Bu ercül ‘ilmiñ ehli var. (42a/3).

ehl-i Һarem: Kâbe halkı.

Ehl-i Һarem oldu Һarāma mizāc. (6b/7).

ehl-i taḥḳīk: Araştırmacı sahipler. Tas. Hakikat derecesine ulaşan.

Ol gürüh ehl-i taḥḳīk şüphe yoktur hem gümān. (32a/3).

ehl-i fenā: Yokluk sahibi.

Mātem içre dā’imā ehl-i fenādır ey babam. (30a/9).

ejder (Far.): Büyük yılan. (29b/8).

Mālik-i ejder: Maliki yılan gibi kılıcı beline sardı.

Mālik-i ejder kuşandı zūlfeḳār ehl-i beyt. (15a/1).

ekber (Ar.): Daha, en, pek büyük.

sırr-ı ekber: Büyük sır.

Ḥaḳīkat sırr-ı ekberdir. (40a/2).

ekvān (Ar.): Varlıklar, alemler, dünyalar. (12b/8), (32b/17), (33a/12), (36a/9).

naḳş-ı ekvān: Âlemler nakışı.

Naḳş-ı ekvān yüzüne oldu fuşūş. (17b/2).

elīf (Ar.): Arap alfabesinin ilk harfi ve bu harfin adı. (38b/8), (40a/13), (40a/14), (40a/16), (40a/17).

Şadrıma elīf yazılı başıma bā. (7b/8).

el: El. (13b/4), (23b/5).

Resūluñ eli ḥandān ki ravza-i beytinde ‘ayān. (12b/12).

Verilmiş elde yad-gār. (40a/4).

el-amān (Ar.): Sığınma ve amān dileme.

El-amān baña meded kııl ey dilā. (37b/4).

el-‘iyāz (Ar.): Allah’a sığındık.

Zevk ü ‘aşkı-y-la edesin mā-sivādan el-‘iyāz. (10b/2).

e’l-vedā’ (Ar.): Allah’a ısmarladık, Allah’a emanet olun, esen kalın!.

E’l-vedā’ yā şehir-i Raḥmet merḥabā yā dost cemāl. (32/8).

emr (Ar.): İş. (18b/4), (26b/7), (36a/3), (36a/7).

Teslīm ü kurbānım sultān emrine. (36b/10).

emr-i Ḥak: Allah’ın emri. (Ölüm).

Emr-i Ḥakta dā’im ol sen serfūrū. (34b/3).

emīr (Ar.): Bir kavmin, bir şehrin başı, beği. (42b/20).

Verde nisbetle gülistāndır emīrim Pürzerin. (34a/5).

emniyet (o.i.): Eminlik, korkusuzluk.

Baḥa maḥbūb konağından ne emniyyet geçiřmeyin. (38b/17).

en: En üstün derecesinde olduğunu belirtir.

Ḥaḳḳa en ḳarībdir sırr-ı ḥabībdir. (30b/14).

enār (Far.): Nar.

Çün şecerden enār āb oldu ḥiṭāb. (3b/11).

enbiyā (Ar.): Peygamberler.

“Men ‘aref” buyurdu şāh-ı enbiyā. (2a/12)

ender (Far.): “-de, içinde”.

Hem fenā-ender-fenāyı tatmışım. (29a/9).

fenā-ender-fenā: Yokluk içinde yokluk.

enf (Ar.): Burun, her şeyin ön kısmı.

enf ü meşāmm: Buruna koku almak.

Ḥaḳīḳat ḳoḳusu enf ü meşāmminden. (32a/13).

envā (Ar.): Çeşitler, türlüler.

envā-i metā^c: Eşya çeşitleri.

Gemiler yürürler envā-i metā^cilen. (29b/2).

envār (Ar.): Ziyalar, aydınlıklar, ışıklar.

Benliğimi etti yağmā doldu envār hāy meded (9b/10)

enver (Ar.): Çok parlak, çok güzel.

Ki sırlar içre enverdir. (39b/4).

er: Erkek kişi, adam. (36a/14), (41b/6).

Buña fā-fehm dedi erler. (41a/7).

eren: Kimse, kişi.

Bu kudse ereñ fedā'īdir. (41b/9).

eri:- Erimek.

Göz bebeği erir görmeği kaldırır. (12b/4).

er:- Ulaşmak, erişmek. (28b/6), (28b/10), (28b/14), (37a/2), (38b/7).

Devrine çü erdim Hilmī esmā'yla. (37a/2).

ercül (Ar.): Ayaklar.

Bu ercül 'ilmiñ ehli var. (42a/3).

eriş:- Varmak, kavuşmak. (24b/10), (27a/8).

Ki bize erişir zemān-ı vişāl. (27a/1).

esās (Ar.): Temel, esas.

Çü esās sensin cānān. (32b/19).

esb (Far.): At, beygir.

Esb oynamaya biner isen çaya bil. (16b/4).

eser: Esmek.

Seher yeli eser gülşen içre geçer. (12b/2).

esfel (Ar.): En sefil, pek aşağı.

Varlığıyla derk-i esfel gittiler. (13a/20).

esip: Esmek.

Esip bādī nesīm açılır ezhār. (32a/12).

esmā (Ar.): Adlar.

Cihān esmāyla zāhirdir. (40a/10).

esrār (Ar.): Sırlar, gizemler.

sırr-ı esrār: Gizli sırlar.

Dediler sırr-ı esrārdır. (41b/12).

esrār-ı Muḥammed ‘Alī: Hz. Muhammed Ali’nin sırları. (Ali Hz. Muhammedin sırrı).

Şekl-i kalem cānım esrār-ı Muḥammed ‘Alīdir bil. (31b/12).

e’s-selām (Ar.): Selâmlar, hayır duâlar olsun.

E’s-selām her şecer nidā kıılır. (12a/9).

eşcār (Ar.): Ağaçlar.

“Lā fetā illā ‘Alī” nādī edip eşcārımız. (14b/18)

eşek: Eşek.

Eşek yerine yükletme sinnevri kıca baş. (16b/6), (25b/4).

eşik: Eşik.

Durma ağlayayım şeyh eşiğinde. (30b/8).

eşir (Ar.): Pek sevinçli.

Eşir kıatındır cihānıñ nūr-ıla. (38b/11)

eşkāl (Ar.): Suretler, şekiller.

eşkāl-i tuğrā: Tuğra şekilleri.

Bu bir eşkāl-i tuğrādır. (40b/13).

eşyā (Ar.): Nesneler. (27b/7), (39b/7), (39b/11).

Cümle eşyā hālik oldu hem yoğ āh. (36a/1).

et-: Yapmak, etmek.

Aşlıma ettim rücū^c aşl olmuşum. (29a/13).

O ğayr hem secdeleler eder. (41a/3).

(et)

ʿadd e. (13a/11)
 āh e. (2a/8)
 ʿaşķ e. (25b/3)
 at e. (13a/8)
 ʿazāb e. (3b/10)
 beķā e. (35b/11)
 beyān e. (39b/6)
 cāmiʿ e. (32a/18)
 cān e. (33a/3)
 cem e. (33a/19)
 cem e. (43a/6)
 cevlān e. (32a/7)
 defʿ e. (27a/8)
 defūn e. (40b/5)
 derūn e. (24b/9)
 devr e. (28b/13)
 devrān e. (24b/6)
 duḥūl e. (27a/12)
 feryād e. (38b/17)
 hā hā e. (13a/18)
 ḥalk e. (1b/10)
 ḥāll e. (32b/6)
 ḥazer e. (21b/5)
 hebā e. (2a/11)
 heves e. (24b/11)
 heyecān e. (33b/6)

ḥumūl e. (27a/14)
ḥūn e. (29b/6)
ḥūkm e. (39a/17)
ıṣḳāṭ-ı izāfetler e. (39b/14)
ibādet e. (13a/8)
ibtidā' e. (1b/2)
ihyā e. (12a/3)
ikrār e. (26b/6)
‘ilm e. (10b/4)
inḳılāb e. (36a/6)
inḳıtā‘ e. (27a/6)
imrār e. (42a/2)
imtişāl e. (36a/4)
irşād e. (36a/11)
izlāl e. (26b/12)
ḳahhār e. (29b/5)
kaḥt e. (19b/2)
ḳaşūş e. (17b/6)
ḳaṭ‘ e. (15b/5)
ḳudūm e. (12b/15)
ḳul e. (32a/1)
maḥv e. (15b/7)
maḥv e. (42a/9)
maḥv-ı vüçüd e. (13b/14)
mi‘rāc e. (42b/2)
mir’āt e. (4b/4)

mu‘azzeb e. (33b/8)
münkaṭı‘ e. (24b/9)
nādī e. (14b/18)
naḳl e. (32b/2)
naṣīb e. (41b/18)
nehyin-nefes e. (15b/6)
nemā e. (39a/15)
nüzül e.6b/3)
pervāz e. (14b/9)
pīr e. (12b/16)
reşk e. (36b/4)
secde e. (41a/3)
seyr e. (29a/15)
seyrān e. (13b/1)
şekk e. (27b/6)
şerḥa e. (35b/3)
şirk-i maḥv e. (36b/14)
şürū‘ e. (1b/2)
taḥkīk e. (31b/4)
ṭaleb e. (42b/3)
ṭa‘n e. (14b/16)
ṭavāf e. (28b/15)
ṭayr e. (22b/4)
tecellī e. (8b/3)
tecellī e. (12a/1)
telkīn e. (14b/6)

ten e. (29a/8)
terk e. (2a/18)
terk e. (36b/8)
teveccüh e. (2b/9)
tirāş e. (16b/2)
‘udül e. (27a/11)
üfül e. (27a/10)
vefāt e. (21b/4)
verā‘ e. (21b/2)
vürüd e. (31b/3)
yoğ e. (20b/5)
zar e. (29a/7)
zevķ e. (32a/17)
zıkr e. (28b/9)
zühül e. (27a/11)
zuhūr e. (33a/17)

eṭrāf (Ar.): Yanlar, taraflar. (34a/5).

Eṭrāfında şarılıp yedi ķaddāḥ. (7b/5).

evḥād (Ar.): Yegâne, tek, biricik.

Bu Ḥilmīye evḥādıdır. (42b/18).

evlād (Ar.): Çocuklar.

Mālī-y-la evlādı bırakmak cāmī‘den murād yā māşıyyūn. (32b/1)

evliyā (Ar.): Allah dostları. (2a/4), (2a/15), (39a/4).

Evliyānıñ yatağıdır onda akar feyz-i Hāk. (34a/6).

evrāk (Ar.): Varaklar, yapraklar.

evrāk ü suṭūr. Yapraklar ve satırlar.

Evrāk ü suṭūr olmasa idi vahy hengāmında. (31b/11).

evṣāf (Ar.): Sıfatlar, kaliteler. (32a/19).

Cümle evṣāftan biridir aç şusuzdur hem müdām. (30a/11).

evsaṭ (Ar.): Bir şeyin ortası.

evsaṭ-ı dünyā: Âlemin ortası.

Evsat-ı dünyā sûret-i Âdem bil. (6b/5).

evvel (Ar.): 1. Önceki. (31b/9), (40b/2).

Görür evvel Hāk āhirdir. (41b/15).

Kolay evvel göründü ‘aşk çoğaldı meşgûlüm katı. (38b/14).

2. Baş, başlangıç.

Hem evvel ü āhir ‘alemler. (40a/15).

evvelā (Ar.): Birinci olarak, her şeyden önce, ilk önce.

Şürü‘ ettim besmeleyle evvelā. (1b/2).

ey (Ar.): Hey, ey. (26b/2), (27a/1), (27a/9), (34b/2).

33a/5, 36b/3, 37b/4, 31b/8, 31b/17, 32a/6, 32a/8, 34b/4, 34b/2, 37b/4, 36b/3,
33a/5, 34a/8, 33a/5, 26b/2, 27a/1, 27a/2, 27a/9, 27b/7, 27b/16, 42b/14, 2a/12, 2b/2,
2b/5, 2b/6, 8b/5, 14b/1, 2b/11, 10b/6, 11b/2, 11b/12, 14, 16, 18, D25b/6.

Hırkâda var üç ‘alem bil ey dedem. (2a/1).

Yan ey göñlüm yan. (33a/1).

eyā (Ar.): Ey, hey. (11b/6), (39a/9).

Haber-dār ol eyā sāķī bize şun ol mey-i bākī. (38b/14).

eyle: Öyle, o şekilde. (2b/10).

2a/9, 2b/10, 8b/5, 10b/3, 33a/2, 35/2, 3, 4, 5, 6,

2a/14, 28b/8, 26b/15, 27b/10, 11.

Bürķa‘ı kaldır eyle devā. (2a/7).

İçini sen hū ile eyle dolu. (34b/5).

eyle-: Yapmak, işlemek.

Hāne-i varlıktan ‘avdet eylemek ‘ıydla murād. (32b/11).

buğz e. (25b/5)

hıfz e. (27a/2)

hişāb e. (26b/11)

inkār e. (15a/4)

ķabūl e. (27a/10)

ķat‘ e. (29a/1)

nālān e. (29a/6)
nüzūl e. (42a/19)
pūryān e. (33b/12)
rūcū^c e. (42a/19)
sekrān e. (33b/14)
şerḥ e. (12a/15)
şühūd e. (42a/9)
tecellī e. (33b/13)
tedāvi e. (31b/6)
tenvīr e. (13b/3)
terāvīḥ e. (32a/16)
terk e. (42a/8)
teslīm e. (30a/10)
teveccüh e. (21b/6)
vāh e. (29b/14)
vīrān e. (33b/11)
vird e. (41b/2)
zār e. (36b/6)
zīkr e. (32a/9)
zuhūr e. (13b/5)

eyle-: Eylemek.

Āsitāneyi ziyāret eylendiği zamān söylemiştir. (12b/6).

eymen (Ar.): Musa'nın (A.S.) tecelliye mazhar olduğu Tûr Dağı'ndaki vadi.

Vādī-i Eymendir bā Ṭūr-ı aḥyār hāy meded. (9b/11)

eyyühā (Ar.): Ya, ey.

Ḳad tecellī nūr ü zātı eyyühe'l-‘uşşākiyyūn. (32b/5).

ezān (Ar.): Ezan.

Biri temcīdü’ş-şalā ezān daḥi yā cāiyyūn. (32b/5).

ezel (Ar.): Başlangıcı olmayan, sonsuzluk.

Tā ezelden bu sırra belli deriz. (15a/4).

ezhār (Ar.): Çiçekler.

Esip bādī nesim açılır ezhār. (32a/12)

ezvāk (Ar.): Tatlar, neşeler, lezzetler. (43a/9).

Çü düştü türlü ezvāk içre Ḥilmī. (38b/6).

F

fā (Ar.): Osmanlı alfabesinin yirmi üçüncü harfi olup “ebced” hesabında seksen sayısının karşılığıdır.

Buña fā-fehm dedi erler. (41a/7).

fā’ide (Ar.): Fayda.

Fā’ide vermez baña sivā. (2b/20).

fahṛ (Ar.): Övünme, şeref, onur.

faḥr-i cihān: Hz. Muhammed.

“Evvelu mā ḥalākallāhu el-ḳalem” dediği faḥr-i cihān. (31b/9).

fāʿil (Ar.): İşleyen, yapan.

fāʿil-i muṭlaḳ: Tek işleri yapan, Allah.

Fāʿil-i muṭlaḳ. (33a/4)

fāʿil ü mevşūf: İşlerin vasf oluşu. (33a/7).

faḳaṭ (Ar.): Yalnız, ancak, lâkin.

Yemek içmek şanma ḥalk olduḡ faḳaṭ. (19b/2).

fānī (Ar.): Ölümlü. (22b/4), (40b/18).

fānī ol-: Ölmek.

Varlığından fānī oldum maḥbūbuḡ hem yoluna. (31b/5).

farḳ (Ar.): Ayrılık, başkalık.

Biri hem farḳ-ı evveldir. (40b/2).

faşş (Ar.): Mahiyet. (8b/6).

faşş-ı ḥikmet: Hikmet dersi.

Faşş-ı ḥikmet dersini etti ḳāşūş. (17b/6).

fāş (Far.): Meydana çıkma.

fāş ḳıl-: Meydana çıkarmak.

Ḥilmiyā bu sırrı biz fāş ḳılmazız. (15a/6).

fātiḥ (Ar.): Fetheden, açan.

Kā'inātın fātiḥidir besmele. (1b/3).

fātiḥa (Ar.): Kur'ân-ı Kerîm'in ilk suresi; dua yerine okunur.

Fātiḥa besmele maḥfûz-ı Hudâda oluptur levâḥ. (31b/13).

fedâ (Ar.): Gözden çıkarma, uğruna verme, bağışlama.

fedâ kııl:- 1. Feda etmek.

Kim ki cānı terk edip kıldı fedâ. (2a/18).

2. Canını bağışlama.

Fedâdır bu cānım Ḥaqqıñ yoluna. (36b/10).

fedâ'î (Ar.): Canını esirgemeyen, canını vermeye hazır bulunan.

Bu kudse ereñ fedâ'îdir. (41b/9).

fehm (Ar.): Anlama, anlayış.

Buña fâ-fehm dedi erler. (41a/7).

felek (Ar.): Gökyüzü, sema. (29b/16).

‘Aşkıla döner felekten her ṭabak. (24b/2).

fen (Ar.): Hüner, marifet, ilim, sanat.

Bu fen ki ‘ilm-i esmâ’i ta‘lîmdendir. (11b/4).

fenā (Ar.): Yokluk, hiçlik. (2a/14), (26b/8), (30a/6), (33a/10), (33b/7), (36a/12), (41b/7), (41b/14), (42a/15).

ehl-i fenā: Yokluk sahibi.

Mātem içre dā'imā ehl-i fenādır ey babam. (30a/9).

fenā' ol-: Yok olmak.

Ḳubbe-i Ḥaḳta fenā' ol ey 'azīz. (23b/4).

fenā-ender-fenā: Yokluk içinde yokluk.

Hem fenā-ender-fenāyı tatmışım. (29a/9).

fenā-fi'llāh (Ar.): Allah'ın varlığı içinde yok olma.

Fenā-fī-şeyḥ fenā-fi'llāh daḥi ḳıl. (26b/17).

fenā-fī-şeyḥ (Ar.): Müridin mürşitte, dervişin pirinde yok olması.

Fenā-fī-şeyḥ fenā-fi'llāh daḥi ḳıl. (26b/17).

fenā-fi'z-zāt (Ar.): Zatın fani olması.

Fenā-fi'z-zāt ki secdedir. (42a/20).

ferāğ (Ar.): Bırakıp, terk etme.

ehl-i ferāğ: Bırakıp terk edenler.

Gūşe-i vaḥdette ol ehl-i ferāğ. (22b/2).

ferāḥ (Ar.): Gönül açıklığı. (32a/13).

ferāḥ ol-: Gönül açmak.

Büy-i gülzâre meşâm oldu ferâh. (7b/2).

feres (Ar.): At, beygir.

İnsan deme oña ağall-i feres. (15b/3).

Ferhād (Far.): Ferhad ve Şirin adıyla meşhur olan eski bir hikayenin erkek kahramanı olup Şirin'in âşıkıdır.

Şehā sevginde mecnūnum ki Tāhir ü daği Ferhād. (35b/8)

ferīd (Ar.): Tek, eşsiz, eşi olmayan.

Kemāliyle ferīd-i ‘aşr oluptur hem. (39a/2).

ferrāş (Ar.): Döşeyen, döşemeci.

Mescidü'l-fenāya alın döşetin yā ferrāşiyūn. (32a/20).

ferrūh (Far.): Uğurlu, kutlu.

ferrūh ol-: Uğurlu olmak.

Tā bilesin nefsini olma ferrūh. (8b/2).

ferş (Ar.): Yeryüzü, kır, sahra.

ferşe dek: Yeryüzüne kadar.

‘Arş ü kürsīde bulunan ferşe dek. (29b/17).

feryād (Far.): Bağırma, imdat. (36b/7).

feryād-ı ceres: Çan sesi.

İşidesin feryād-ı ceres. (15b/7).

feryād ed-: Bağırmak.

Ki canğ feryād eder dā'im ıtuñuz yükleri bağı. (38b/17).

fesūh (Ar.): Bozma, bozulma, dağılma.

fesūh ol-: Dağılmak.

Put kilīsā yıkılıp oldu fesūh. (8b/4).

fetīl (Ar.): Lamba fitili.

Ente'n-nūrun ve mışbāhun ve fetīl. (27a/19).

fetvā (Ar.): Allah korkusuyla dinin yasak ettiği şeylerden kaçınma.

Daği fetvā ile takvāyı cāmi'. (39b/5).

feyz (Ar.): Taşmak, feyiz.

feyz-i aḳdes: En kutsal feyiz.

Ḥilmiyā bekle gönülde feyz-i āḳdesten milez. (10b/7).

feyz-i muḳaddes: Kutsal feyiz.

Feyz-i muḳaddesten levḥ gönülde kıl naḳşān. (31b/14).

feyz-i Ḥaḳ: Allahın feyzi.

Evliyānıñ yatağıdır anda aḳar feyz-i Ḥaḳ. (34a/6).

fezāī (Ar.): Fezâya ait, fezâ ile ilgili.

Ḥācı Kemāl ki ol ibnü'l-fezāī (39a/1).

fırka (Ar.): İnsan kalabalığı, grubu.

fırka-i nācī: Selāmet yolunu bulmuş fırka, Müslüman grubu.

Fırka-i nācī melāmī meşrebidir Hilmiyā. (32a/5).

fırlanır:- Fırlanmak.

Her köşede hem fırlanırim. (28b/17).

fışkır:- Fışkırmak.

At burnundan fışkırıp piv piv eder. (13a/18).

fıtr (Ar.): 1. Oruç bozan. 2. Sadaka.

Fıtrı verdin ‘abīd kıldın Haka diye yā sālīmūn. (32b/7).

fī (Ar.): İçinde, -de.

“Fī ‘ibādī vedhulī” dedi kerīm. (5b/4).

figān (Far.): Ildırıp ile bağırp çağırma, inleme. (12a/16), (13b/9), (37b/2).

figān-ı veylā: İnleyerek ağlama.

Ederim āh u figān-ı veylā. (2a/8).

fil: Fil.

Filcilerin ‘ādetin hıfz eyle yā. (26b/15).

fi‘l (Ar.): İş, kâr, amel. (27b/1), (41a/9), (42a/8).

Fi‘lini terk eyle. (33a/2).

firāk (Ar.): Ayrılık. (9b/4), (12b/3), (37b/8).

1. Ayrılık ateşi.

Bu firāk odı-y-ıla yakma şehā. (2a/8).

2. Ayrılık gecesi.

Gölge bıraktı şimdi firāk gecesi. (26b/5).

firār (Ar.): Kaçma, savuşma, izinsiz veya nizamsız olarak ortadan kaybolma.

firār ol-: Kaçmak.

Ėayri istemez olur firār. (13b/17).

fırķat (Ar.): Ayrılık, hicran, sıla hasreti. (3b/9), (36a/3).

fırķat-i hicrān: Keder ayrılığı.

Fırķat-i hicrānıla yanar gönül. (37b/7).

fuşūş (Ar.): İzler, alametler.

Naķş-ı ekvān yüzüne oldu fuşūş. (17b/2).

fütūhāt (Ar.): Fetihler, açılışlar, zuhurat. (39a/3).

Oķunur onda fütūhāt hem fuşūş u vāridāt. (34a/7).

G

ġāfil (Ar.): Habersiz, farkında olmayan. (34/2).

ġāfil ol-: Dikkatsiz davranmak, boş bulunmak.

Nefsini bil olma ġāfil ey baba. (2a/12).

ġaflet (Ar.): Habersiz olma, ihmal endişesizlik. (28b/2).

Ġaflet uykudan uyandır albini. (18b/4).

ġāh (Far.): Bazan, arasıra. (39a/13).

Ġāh řaġ u şola şallanırım. (28b/12).

ġā'ib (Ar.): Görünmeyen, yok olan, kayıp. (26b/13).

Ġā'ibi bulan ıldı secdetān. (32a/9).

ġā'ib ol-: Yok olmak.

Beřiñ tarīrinde men ġā'ib oldum. (30a/4).

ġālibā (Ar.): Sağlam bir ihtimale göre, belki.

Īn sır-ı Mūsā ġālibā hem abes-i nār. (9b/11).

ġam (Ar.): Keder, üzüntü, dert, kaygı.

Ġamım ile hicriñ ol şiddet-i 'aşıñ. (33b/12).

ġamze (Ar.): Süzgün bakış.

Gözüñ ġamzeyle Mālik olup ber-bād hem hālik. (36a/12).

ġaraż (Ar.): Hedef, gaye, maksat.

Gayesini ele geçirmek.

Hāzı-ı řabīb bulmatır ġaraż. (18b/2).

ġarġ (Ar.): Boġulma, batma.

ġarġ ol-: Batmak, boġulmak. (29a/1).

Onda ġarġ oldu hepsi. (39a/11).

ġavş (Ar.): Yardım, muâvenet.

‘âlem-i ġavş-i a ‘zam: Cihanın tarikat kurucusu.

Kuţb-ı ‘âlem-i ġavş-i a ‘zam Şeyh Hülüş. (17b/5)

ġayb (Ar.): Gizli, görünmeyen. (33b/2)

ġayb ol-: Kaybolmak, uzaklaşmak.

Bu cihânı seyr edip ġayb olmuşum. (29a/15).

ġaybî (Ar.): Göze görünmeyen şeylere ait, görünmezlik dünyasına mensup.

Naẓîre-i ġaybî kıddise sırruhu. (36a/13).

ġāyet (Ar.): zf. Çok, fazla, oldukça.

Bir büyük gül var idi ġāyet koġar. (7b/5).

ġayrı (Ar.): Başka. (10b/3), (12b/11), (13b/17), (32a/10), (33a/11).

Vahdet içre ġayrı yoktur mā-sivā. (2b/12).

ġayriyyet (Ar.): Gayrılık, ayrılık.

Ėayriyyet hep toz duman. (32b/20).

ġayyā (Ar.): Cehennemde bir kuyu veya bir dere.

Varlığıñla gezme düşersin ğayyā. (2a/13)

ġazel (Ar.): Aşk ve şarap üzerine söylenmiş beş on beyitten meydana gelen şiir tarzı.

ġazel-i Ĥāfız: Hafız gazeli.

Ġazel-i Ĥāfız tercemesi. (38b/13).

ġazeliyyāt (Ar.): Gazelle ilgili ve gazel tarzında olan şiirler.

ġazeliyyātı tercemesi: Gazel tercümesi.

Ĥāfız-ı Şīrāzīniñ ġazeliyyātı tercemesi. (26b/9).

geber-: Gebermek.

Ķaldılar yük altına geberdiler. (13a/19).

gece: Gece. (21b/5), (29a/5), (29a/6), (30a/11).

Gece gündüz nāle efġān kılalım. (29b/7).

geç-: 1. Gelip, geçmek. (29b/3).

Dār ü diyārı cümle geçüben āh āh. (35b/16).

Bu şüretten geçip ‘ālem verāsında. (32a/15).

2. Gitmek, geçmek.

Baña maĥbüb konağından ne emniyyet geçinmeyin. (38b/17).

3. Uğramak, yanından geçmek.

At öñünde geçmeğe arzusudur. (13a/2).

4. Karşıdan karşıya geçmek.

Gördüler deñizi geçmek olmuyor. (13a/17).

5. Batmak, nüfuz etmek.

Şucazı geçmez şanır deryâ durur. (12b/19).

6. Dolmak, tamam olmak.

Otuz üçden dañi geçer. (41a/3).

gel-: Bir yere gelmek. (2b/9), (4b/6), (12b/15), (13a/16), (17b/4), (23b/3), (24b/8), (26b/5), (27a/2), (27b/11), (39a/1).

Hilmiyâ mahlaş takıp hem gelmişim. (29a/15).

2. (Huzuruna) çıkmak, girmek.

Hulûşîden sebağ aldı pîriñ dergâhına geldi. (12b/13).

3. Bir yerden gelmek.

Nerden geliyorlar bende şoramazdım. (29b/2).

4. (Sesi) çıkmak, gelmek.

Hem semâdan nevha geldi zâr ü zâr. (29b/10).

5. Geçmek, yaşamak.

Bu cihân geldi baña çok dâr-durur. (12a/17).

6. Belirmek, çıkmak.

Nesīm yeli gelir Hilmī haber alır. (12b/5).

Çü misk ü ‘anber cāna rīḥ geldi. (38b/3).

7. Meydana gelmek.

Hilmiyā vaḥdet ilinden gelmişim. (23b/6).

8. Ulaşmak, erişmek, gelmek.

Bu sır üzre gelirler.

Hāfızā ma‘nā tūtersin hem getir. (26b/18).

9. Yolda kalmak.

Bir çamur rāst gelse öñünde kalır. (12b/20).

10. Nâzil olmak, söylemek.

Gelmezdi zuhūra sırr-ı Muḥammed daḥi Qur’ân. (31b/10).

11. Gel: Gel, haydi gel.

Gel ey zāhid ma‘ārif-i mektebinde dur. (11b/2).

Gel ey insān-ı nādān kendini bil. (26b/2).

diñle g. (18b/5).

inşāfa g. (2a/6).

kendine g. (36a/14).

şekk etme g. (27b/6).

gemi: Gemi. (7b/6), (26b/11), (29b/2).

Mālikü'l-Hilmî gemide geziyor. (13b/1).

ger (Far.): Eğer, şayet. (9b/5), (33b/8).

Ger olmasaydı kalemü'l-a'lā olmazdı beyân. (31b/13).

gerdān (Far.): Dönücü, dönen.

‘Umūm pīrān o gerdāna merātibdir. (43a/1).

gerek: Lâzım, gerek, yaraşır. (40b/20).

Halk-ı ‘ālem demeğe Mecnūn gerek. (25b/6).

gevher (Far.): Elmas, mücevher.

Baħr-i ‘aşķa daldım türlü gevher aldım. (29b/1).

gez-: Dolaşmak, gezmek.

Gezme yabānda yürü cāmi‘-i Hākķa. (20b/3)

ġidā (Ar.): İnsanı besleyen şeyler, besi.

Hep ‘ulviyyet ġidāsıdır. (42b/16).

ġilmān (Ar.): Cennettekilere hizmet eden güzel delikanlılar, cennet hizmetçileri.

Hūr u ġilmān maḥv olur hem beyne ḥuṭveyn el-meded. (9b/5).

ġibi: 1. Gibi. (42a/1).

Hem ḥaṭab ġibi vücadum yandı āh. (3b/9).

2. Benzeri.

Yanmışız Mecnūn ġibi āh-ı ‘aşq-ıla. (36b/4).

Baḥr-i ‘aşqa daldım semender ġibi. (36b/13).

gid-: Uzaklaşmak, gitmek.

Yola gidip rāst gele öñünde köpek. (16b/3).

Huzurlu gitmek.

Hep ‘aşkıla döne döne giderim. (28b/14).

Ḥilmiyā dīvān-ı mestān gidiyor. (12a/19).

Suya gitmek.

Şuya gidersen ḳalburu sepetlen olmaz. (16b/5).

Ayrılmak, terketmek.

Papuç bırakıp gidip kaçır. (41b/16).

Yük taşıyarak gitmek.

Daḥi merkeb un yük-ile gidiyor. (13a/15).

Kaybolmak, zâyil olmak.

Yanariken cevâne gidüben âh âh. (35b/12).

Gideriken vîrâne deyüben âh âh. (35b/12).

gir-: 1. Girmek.

İçine girmek.

Mürşidim hırkası içre girmişim. (29a/11).

‘Alî Ḥaydâr dām-ı tende girmişim. (29a/8).

Bulmuşuz bâb-ı vücudu ten içine girmişiz. (14b/14).

2. Katılmak, girmek.

Gir melâmî meşrebinde qalbini hem kıl temiz. (14b/5).

3. Gitmek, girmek.

Ḥammāma giriñ bu varlık pislîğini yıkanıñ. (32a/19).

Ḥilmiyâ meydāna girsen hū deyu. (34b/8).

girdāb (Far.): Suların çevrildiği, döndüğü yer, girdap.

Ḳarañu gece qorqudan deñiz girdābı mevcinden. (38b/18).

gıřiftār (Far.): Tutulmuş, yakalanmış.

Bir ‘aceb derde gıřiftārım İlāhī el-amān. (35b/5).

gītī-nümā (Far.): Cihânı gösteren.

Gītī-nümā-yı cihānsıñ kendine gel hey kendine. (36a/21).

git-: 1. Uzaklaşmak, gitmek.

Ya ki gitme bu yola sen bī-delīl. (26b/13).

Gitmez başımdan bu sevdā. (2b/13).

Hindistanda fil taleble gitme bil. (26b/15).

2. Ayrılmak, terk etmek.

Varlğ-ıla derk-i esfel gittiler. (13a/20).

Gitti hayātım.

Gitti o şanem. (30b/4).

Gitti şavm u hem terāvīh zevk eden yā ‘ābidūn. (32a/17).

Gitti kararımda çağlayuban āh āh. (35b/15).

Gitmeğe hazırlanmak.

Destilerile git bakraç dağı kardaş. (16b/5).

giy-: Elbise giymek. (6b/3), (17b/2), (33a/15).

Giymişiz çünkü melâmî hırkasın hem şalını. (14b/17).

gizli: Gizli, saklı.

Gizli kalmak.

Kaçan gizli kalır ol sır ki mecmâ'larda söylendi. (38b/19).

ğonce (Far.): Goca, tomurcuk, açılmamış çiçek.

ğonce-i vaḥdet: Birlik goncası.

Ğonce-i vaḥdet Muhammed hem 'Alîdir şâhımız. (14b/8)

gök: Semâ, gök.

Âh ü fiğânım göğe çıkar. (13b/8).

gölge: Gölge.

Gölge bıraktı şimdi firâk gecesi. (27a/5)

göñül: 1. Kalp, gönül; iç. (3b/7), (10b/2), (10b/6), (10b/7), (22b/3), (24b/11), (31b/14), (37b/7).

Göñlüm içinde peydâ oldu bir nâr hây meded. (9b/9).

2. Gönlüne tesir etmek.

Göñül kitâbını oku 'azîzim. (11b/5), (19b/2), (38b/7).

3. Gönlü yaralamak.

Hâne-i göñül tecellî içre ola dâğ. (22b/2).

4. Gönül vermek, severek bağlanmak.

Göñlüm yönüldi hep saña. (2b/18).

Şabā ol turre açtı dolu kan ‘aşıkıñ gönlü. (38b/15).

5. Gönlüne ateş düşmek. (23b/9).

Yan ey göñlüm yan. (33a/1).

Göñlümüzü yaktı celāl ey İlāh. (36b/3).

6. Ferahlamak, rahatlamak.

Çün ‘aşka heves etti göñül. (27b/3).

7. Sıkıntılı, kederli. (İnleyen gönül) (12a/16).

Çoptu göñlümden figānlar āh vā-veylā. (37b/2).

Āh u zārı eyledi göñlüm kabūl. (27a/10).

8. Gönül darlığı.

Göñül devā’-i dā’im umar. (13b/7).

9. Gönülden çıkarmak.

Mā-sivāyı sil göñülden et verā’. (21b/2).

gör-: 1. Fark etmek, görmek.

Biri şaş1 iki görür. (40b/20).

İki görmek ne gerektir. (40b/15).

2. Bulmak, görmek.

Heme yek vücūd-ı cān görmüşüm. (29a/12).

Delip dağıñ seni görmek severim yā resūlu'llāh. (35b/8).

3. Rastlamak, görmek.

Dervīşim deyu kulaqlar görüyor. (13a/13).

4. Bilmek, tanımak, öğrenmek.

Görür bu sırrı mü'minler. (41b/18).

Hakkı görmeyen oldu merdūdān. (32a/8).

Tābī' -i Hüseyn rızādır her ki gördü bu maḳām. (30a/8).

5. Bakmak, görmek.

Āḥmed g. (14b/13).

bir g. (15a/3).

ber-dār g. (30a/5).

cemāl g. (35/b7).

cem' g. (29a/4).

devā g. (2a/10).

fenā g. (41b/14).

Muḥammed g. (14b/4).

göreñ: Görmek. (29a/4).

Göreñ sırran o nāzırdır. (39b/9).

görün-: Görünmek.

Görünür zāhir elīf-ler. (40a/14).

Varlığımız maḥv eyle görünsün Hudā. (2b/10).

ān g. (38b/5)

cānān g. (32a/7)

cilve g. (27b/7)

cümle g. (12b/8)

devrān g. (32b/13)

evvel g. (38b/14)

giyip g. (29a/14)

Ḥaḳ g. (32a/10)

Ḥilmī g. (12b/14)

ḳamu g. (34b/5)

ḳayd g. (41a/16)

meh g. (32a/16)

mevcūd g. (41b/11)

mürğ g. (29a/3)

receb g. (32b/2)

vāḥid g. (32a/5)

zāt g. (3b/4)

zevk g. (38b/2)

göster-: 1. Göstermek. (12a/17).

Çek niķābını cemālîñ göster āh. (36b/3).

Zāhir elini gösterip ol sırr-ı zamīr. (13b/4).

2. Kılavuzluk etmek, yol göstermek.

Rehnümālîk oña şeytān gösterir. (13a/1).

göz: Göz. (2a/9), (2b/15), (12b/4), (26b/10), (26b/11), (32a/7), (39a/16).

1. Dikkat etmek, uyanık olmak.

Hilmiyā aç gözünü ‘ālemde bak. (38b/12).

2. Göz yaşı akıtmak.

Gözlerinden döktüler kanlı yaşı. (29b/15).

3. Gözünü kapamak.

Gözünü dikme cihānda kıl vedā‘. (21b/2).

göz bebeği: Gözde iris tabakasının ortasında bulunan ve ışığın azalıp çoğalmasına göre küçülüp büyüyen delik.

Göz bebeği erir görmeği kaldırır. (12b/4)

guşşa (Ar.): Üzüntü, keder.

İki ‘âlem guşşasından kurtarır. (12a/18).

ġusul (Ar.): Maddî ve manevî kirlerden arınmak için yıkanma, temizlenme.

Ġusul bu sırra mebnâdır. (42b/8)

gūş (Far.): Kulak.

Mecmū‘-i ‘ulūmdan gūşuna tut va‘z. (20b/3).

gūşe (Far.): Köşe, bucak.

gūşe-i vaḥdet: Tenha köşe, yalnızlık.

Gūşe-i vaḥdette ol ehl-i ferāġ. (22b/2).

ġuft (Far.): Söz, lakırdı.

Zevķiñle bu dil ġufte. (27b/11).

ġül (Far.): Gül. (7b/5), (11b/13), (13b/16), (14b/11), (24b/12), (28b/10), (34a/5), (36b/7), (38b/4), (39b/5).

ġül-i vişāl: Güle kavuşma.

O vaḥdet bāġınıñ ġül-i visalinden. (32a/11).

Oda yanmak sever ġulden ḥaber ister. (12b/4).

ġülistān (Far.): Gül bahçesi. (27b/17), (34a/5), (35b/9).

Hep ġülistān içre Ḥilmī ola bāġ. (22b/6).

ġül-şen (Far.): Gül bahçesi.

Seher yeli eser gülşen içre geçer. (12b/2).

gülzār (Far.): Gül bahçesi. (7b/2), (29a/7).

Gülzār içre nāzenīn ü hūb-rū. (7b/3).

gümān (Far.): Şüphe, zan.

Variñ seniñ yok gümān. (32b/21).

güm-nām (Far.): Adı sanı yok olmuş, unutulmuş.

Tā edesin kendiñ güm-nām ü humūl. (27a/14).

gün: Gün. (4b/5), (36b/2).

Gece gün Haqqı zākirdir. (39b/13).

gün-be-gün (Far.): Gittikçe, günden güne.

Gün-be-gün artardı derdim nāle āh. (36b/3)

gündüz: Gündüz, gündüz vakti. (21b/5), (24b/13), (29a/6), (29b/7), (30a/11).

Sebağ aldıñ gece gündüz uyandur. (11b/6).

güneş: Güneş.

Odur benim şāhım güneşle māhım. (30b/12).

gürūh (Far.): Cemâat, bölük, takım.

Ol gürūh ehl-i taḥḳīḳ şübhe yoqtur hem gümān. (32a/3).

güzār (Far.): Geçme, geçiş.

şavm ü güzār: Ramazanın geçişi.

Dağı şavm ü güzārdır. (42b/9).

güzel: Güzel.

Kaçan buluşmak ister sen güzel hāfızla ey Hilmī. (38b/20).

H

ha: Anırmak.

Eşek ağzını açıp hā hā eder. (13a/18).

hāb (Far.): Uyku.

hāb-ı cehl: Gaflet uykusu.

Hāb-ı cehlden kıl kendini ĩkāz. (20b/2).

haber (Ar.): Haber, ilgi. (11/9), (12b/5).

haber iste-: Haberdar olmak, bilmek.

Oda yanmak sever gülden haber ister. (12b/1).

haber al-: Haber almak.

Bugün Mālik haber aldın dīdārından. (32a/15).

haber ver-: Bildirmek.

Beni benden şorsan haber veremezdim. (29b/3).

ḥaber-dār (Ar.): Haberli.

Ḥaber-dār ol eyā sāḳī bize şun ol mey-i bākī. (38b/14).

ḥabīb (Ar.): Sevgili; peygamberimiz Hz. Muhammed.

(30b/14), (32a/17).

Ḥabīb maḥbūb nedir bilir. (42a/3).

ḥabīb-i kibriyā: Hz. Muhammed.

Yā resūl-i Ḥaḳ ḥabīb-i kibriyā. (2b/8).

Ḥabību'llāh (Ar.): (Allah'ın sevgilisi) Hz. Muhammed.

Fenāyı bildirir oña okundur yā ḥabību'llāh. (36a/12)

ḥabīr (Ar.): Haberli, bilgili.

ḥabīr ol-: Haberli olmak.

Āsümānī vü melekūtten ol ḥabīr. (22b/5).

ḥabl (Ar.): İp, urgan.

ḥabl-ı metin: İslam dini. (Sağlam ip.)

Ol metīn ḥabline kılmak i'tisām. (5b/5).

ḥacc (Ar.): İslâm'ın beş temel şartından birisi olup belirli zamanda Mekke'de yapılan merasimle Kâbe'yi ziyaret etme ibadeti.

Hem ḥaccü'l-ekberde ṭavāf edeyim. (28b/15).

ḥacī (Ar.): Hacca giden, Kâbe'yi ziyaret eden, hacı.

Hācī Kemāl ki ol ibnü'l-fezāī. (39a/11).

ḥadāş (Ar.): Evvel, önce, başlangıç.

‘Ālem-i ḳalbe cilā’ ola ḥadāş. (5b/6).

hādd (Ar.): Denizden gelen gürültülü ses.

‘Aşḳta izlāl etti ol hādd-i’s-sebīl. (26b/12).

hādī (Ar.): Doğru yolu gösteren.

O Hāḳ yoluna hādīdir. (40b/4).

ḥadīş (Ar.): Söz, kıssa.

Āşḫāb-ı muḍill işbu ḥadīşi duymadılar. (31b/9).

ḥāit (Ar.): Bir yeri çevreleyen duvar, tahta perde, çit gibi şeyler.

Deñiz idi ḥāiti onuñ hemān. (7b/6).

ḥafī (Ar.): Gizli, saklı.

Hafī şirkini ḳalbinden daḫi sil. (26b/5).

Hāfız (Ar.): Hâfız-ı Şîrâzî.

Hāfız-ı Şîrâzîniñ ğazeliyyât tercemesi. (26b/9)

ḥāfız (Ar.): Hıfzeden, saklayan, koruyan. (27a/9), (38b/20).

Hāfızā ma‘nā tūtarsın hem getir (26b/18).

Ḥaḵ (Ar.): Allah, tanrı. (20b/3), (36b/10).

Ḥaḵḵ-ı tevḥīd: Allahın birliği.

Ḥaḵḵ-ı tevḥīd için geldiñ eyā cān. (26b/5).

Ḳalb içinde Ḥaḵ dedi vardır maraḷ. (18b/2).

ẓikr-i Ḥaḵḵı ḵıl-.: Allahı zikretmek.

Göñül içre ẓikr-i Ḥaḵḵı ḵıl ḵabẓ. (18b/7).

Allahtan bilmek.

Çünkü bildiñ Ḥaḵtan. (33a/11).

ḥaḵ (Arn.): Allah. (2b/3)

Ḳuşo ‘āşık netalüp ḥaḵin mepa. (2a/17)

ḥāk (Far.): Toprak.

Ḥākınıñ pāyine Ḥilmī oldu mahşüş. (17b/5).

ḥaḵāyık (Ar.): Doğru olan asıllar, şüphesiz bulunan şeyler.

Sırr-ı ḥaḵāyık ders-ile ol zū-ḥazz. (20b/2)

ḥaḵīḵat (Ar.): Gerçek, hakikat.

Ḥaḵīḵat dersimiz ‘ilm-i ledünnidir. (11b/3).

ḥaḵīḵat bil-.: Gerçeği bilmek.

“Laḥmüke laḥmi” ḥaḵīḵat bilmişim. (29a/11).

ḥakīkī (Ar.): Gerçek, doğru.

Mevcūd-ı ḥakīkī. (33a/9).

ḥāk (Ar.): Allah, tanrı.

Vec cemālīt ḥākīt nuḵ şeh çeter çka. (2a/18).

ḥāl (Ar.): Durum, hal. (27a/3), (27b/12), (38b/18).

ḥāl-i Mecnūn: Mecnunun hali.

Ḥāl-i Mecnūna eriştirmekdir sevdā-yı ‘aşk. (24b/10).

ḥālā (Ar.): Şimdi, henüz.

Bilmezem n’oldu vücudumu ḥālā. (37b/5).

Ḥālīk (Ar.): Yaratıcı.

Et Ḥālīka cān. (33a/3).

hālīk (Ar.): Helak olan, miskinlik içinde ölen. (2b/7).

hālīk ol-: Helak olmak.

Cümle eşyā hālīk oldu hem yoğ āh. (36a/1).

Ḥalīl (Ar.): Hz. İbrahim aleyhisselām.

Yā āteşte hoş geçen mişl-i Ḥalīl. (26b/14).

ḥalk (Ar.): 1. Yaratma. 2. İnsanlar, halk.

ḥalk-ı ‘ālem: Cihan halkı.

Halk-ı ‘âlem demeğe Mecnûn gerek. (25b/6).

ḥalk et-: Yaratmak.

Niçin ḥalk etti seni ol bil. (26b/2).

ḥalka (Ar.): İçi boş daire, çember.

ḥalka-i hū: Zikir, ibadet halkası.

Halka-i hū ile döndüm pergāre. (37a/1).

ḥall (Ar.): Çözme, çözülme, karışık bir meselenin içinden çıkma; karar verip neticeye varma.

‘uḳūd-i ḥall et-: Bağları çözme.

Bu ‘uḳūd-i ḥall ediñiz şimdi yā zü’n-nāriyūn. (32b/6)

ḥalt (Ar.): Karıştırma.

ḥalt kıl-: Karıştırmak.

Mā-sivāyı ḳalbine ḳılma ḥalt. (19b/4).

ḥamdülillāh (Ar.): “Allaha hamd olsun” demektir. (12a/11), (32a/1), (32b/7).

Ḥamdüli’llāh kim yetiştī ramazān. (31b/15).

ḥāmil (Ar.): Yüklü.

Ḥāmili insān iken at uzatır. (13a/5).

ḥammāl (Ar.): Yük taşıyan, taşıyıcı.

ism-i ḥammāl: Hamalın adı.

Bu raḥmān ism-i ḥammāldır. (41b/21).

ḥammām (Ar.): Hamam, banyo.

Ḥammāma giriñ bu varlık pisliğini yıkanıñ. (32a/19).

ḥamr (Ar.): Şarap. (10b/4), (38b/16).

ḥamr-ı vaḥdet: Birlik şarabı.

Ḥamr-ı vaḥdet kim içer olur mestān. (32a/4).

ḥān (Far.): Hükümdar, hākān.

Senden ister ḥān dermān. (32b/23).

ḥāndān (Far.): Gülen.

Resūlūñ eli ḥāndān ki ravza-i beytinde ‘ayān. (12b/12).

ḥāne (Far.): Ev, mesken, yer. (32b/1), (41a/14).

ḥāne-i gōñül: Gönül hanesi.

Ḥāne-i gōñül tecellī içre ola dāğ. (22b/2).

ḥār (Far.): Diken. (34a/5)

Bu ḥār içre çü gül biter. (39b/5)

ḥar (Far.): Eşek. (13a/6)

Ḳulağ-ile iftiḥār ḥar-durur. (12b/19)

ḥarāb (Ar.): Yıkma, bozma.(27b/12)

ḥarāb ol-: Yıkmak, bozmak.

Ḥarāb oldu beden nūr-ı cemālînden. (32a/11)

ḥarām (Ar.): Yapılması veya kullanılması dinen yasaklanmış olan, helâl olmayan, haram.

ḥarām ol-: Haram olmak. (15b/5), 30a/6), 43a/5)

Nā-ehle ḥarām oldu bu mescid. (6b/7)

ḥarem (Ar.): Mukaddes yer, Kâbe. (6b/7)

Beyt-i ḥarem sırrını ‘ārif Ḥilmî. (6b/8)

ḥares (Ar.): Dilsizlik.

Olmayasın rûz-i cezāda ḥares. (15b/4)

ḥarf (Ar.): Dildeki sesleri gösteren ve alfabeyi oluşturan işaretlerden her biri.

(40b/3), (41b/2), (41b/21)

Altı ḥarftir altı günün mebd-i. (4b/5)

ḥarf-be-ḥarf (Ar.): Olduğu gibi, aynen, aslından ayrılmaksızın.

Ḥarf-be-ḥarf okundu Ḳur’ān ma’nāsını senden aḥz. (10b/6)

Ḥarfü’l-‘ayn (Ar.): Osmanlı alfabesinin yirmi birinci ayın harfinin adı. (21b/1)

Ḥarfü’l-bā’ (Ar.): Be harfinin adı.

Ḥarfü'l-cīm (Ar.): Arap alfabesinin beşinci, eski Türk alfabesinin altıncı harfi ve bu c harfinin adı. (6b/1)

Ḥarfü'd-dāl (Ar.): De harfinin adı. (9b/1)

Ḥarfü'l-elif (Ar.): Arap alfabesinin ilk harfi ve bu elif harfinin adı. (1b/1)

Ḥarfü'l-fā' (Ar.): Fe harfinin adı. (23b/1)

Ḥarfü'l-ğayn (Ar.): Ge harfinin adı. (22b/1)

Ḥarfü'l-hā' (Ar.): Osmanlı alfabesinin sekizinci harfi olup, “ebced” hesabında sekiz sayısının karşılığıdır, ha harfinin adı. (7b/1)

Ḥarfü'l-ḥā' (Ar.): Hı harfinin adı. (8b/1)

Ḥarfü'l-hā' (Ar.): He harfinin adı. (35b/1)

Ḥarfü'l-kāf (Ar.): Ka harfinin adı. (24b/1)

Ḥarfü'l-kef (Ar.): Ke harfinin adı. (25b/1)

Ḥarfü'l-lām (Ar.): L harfinin adı. (26b/1)

Ḥarfü'l-lām elif (Ar.): Osmanlı alfabesinde “lām” ile “elif” harflerinin bir arada yazılmış şekli. La harfinin adı. (37b/1)

Ḥarfü'l-mīm (Ar.): M harfinin adı. (28b/1)

Ḥarfü'l-nūn (Ar.): N harfinin adı. (31b/1)

Ḥarfü'r-rā' (Ar.): “Rı” harfinin adı. (11b/1)

Ḥarfü's-šā' (Ar.): “se” harfinin Arapça adı.

Ḥarfü's-šād (Ar.): S harfinin adı. (17b/1)

Ḥarfü's-sīn (Ar.): Sin harfinin adı. (15b/1)

Ḥarfü's-šin (Ar.): Ş harfinin adı. (16b/1)

Ḥarfü't-tā' (Ar.): Osmanlı alfabesinin dördüncü harfi olup “ebced” hesabında dört yüz sayısının karşılığıdır. “te” harfinin adı. (4b/1)

Ḥarfü't-tā' (Ar.): Tı harfinin adı. (19b/1)

Ḥarfü'l-vāv (Ar.): V harfinin adı. (34b/1)

Ḥarfü'l-yā (Ar.): Ye harfinin adı. (38b/1)

Ḥarfü'z-zā' (Ar.): Ze harfinin adı. (14b/1)

Ḥarfü'z-zā' (Ar.): Zı harfinin adı. (20b/2)

Ḥarfü'z-zād (Ar.): Za harfinin adı. (18b/1)

Ḥarfü'z-zāl (Ar.): “Zel” harfinin adı. (10b/1)

ḥāristān (Far.): Dikenlik, çalılık.

Bugün feryād-ı ‘andelīb ki ḥāristānda nālānım. (35b/9).

ḥarr (Ar.): Hararet, sıcaklık, sıcak.

ḥarr-ı mağşiyyen: Baygınlık sıcaklığı.

Cemālinden ki oldum ḥarr-ı mağşiyyen. (11b/8).

ḥabī'a-llāh (Ar.): Allah’ım bana yeter.

Eyle imdād ḥabī'a-llāh Ḥaḳḳ-ıçin ol kұлuna. (35b/2)

ḥāşş (Ar.): Mahsus, özel. (5b/4).

Rāziyye merziyye oldu vaşf-ı ḥāşş. (5b/3).

ḥaşr (Ar.): Toplama, cem^c etme.

ḥaşr ol-: Toplanmak.

Mürşidiñ emr-ile ḥaşr ol Ḥilmiyā. (18b/8).

ḥaṭab (Ar.): Odun.

Hem ḥaṭab gibi vücudum yandı āh. (3b/9).

ḥatīm (Ar.): Hitâma erdiren, bitiren.

Ki her bir fâtihîñ ḥâtimi var. (43a/13).

ḥatm (Ar.): Kur'ân'ı baştan sona kadar okuma.

ḥatm ol-: Kur'ân'ı hatmetme.

Risâle bunda ḥatm olur. (43a/2).

ḥatt (Ar.): Yazı.

ḥatt-ı ism-i zât: Kader yazısı, çizgisi.

Alnına yazıldı ḥatt-ı ism-i zât. (4b/6).

ḥattât (Ar.): El yazısı çok güzel olan sanatkar.

ḥattât kıl-: Sanatkâr olmak.

‘İlm-i sırrı göñlüne sen kıl ḥattât. (19b/3).

ḥavî (Ar.): İhtivâ eden, içine alan, şamil, kaplayan, toplayan.

Ki zâhir ile bâtın ḳalbi ḥavî. (39a/5).

ḥaviye (Ar.): Cehennem'in yedinci katı, en şiddetlisi.

Hâviyede ḳodu yezîd cânını. (29b/13).

hây (Far.): Vay, eyvah. (9b/13).

Varlığım mânend-i Sînâ oldu târ ü mâr hây meded. (9b/9).

ḥayâl (Ar.): Hayal. (30a/20), 32b/17).

şebrevân-ı ḥayâl: Hayali gece gidenin.

Çi ‘aceb zāhir kıla şebrevān-ı hayāl. (27a/5).

hayāt (Ar.): Yaşayış, ömür, hayat. (30b/2), (31b/20), (39a/11).

hayāt-ı cāvidān: Dâimi hayat.

Hayāt-ı cāvidānım Hilmiyâdır. (11b/18).

Âb ü hayāt nüş ettim.(28b/5).

Haydār (Ar.): Hz. Ali. (9b/13), (29a/8).

‘Alī Haydārdan içip bir bāde mey-i zevkile. (14b/15).

hayret (Ar.): Şaşma, şaşırma. (29a/2), (29b/1), (31b/7).

O hayrette dalıp bilmedi zikri. (38b/6).

hayvān (Ar.): Canlılık, dirilik. (1b/12), (36a/18), (42a/18).

Ne bilir hayvān nedir secde huzūr. (13a/10).

Hayy ü Kayyūm: Diri, canlı Allah.

Kendi cevāb verir benim Hayy ü Kayyūm. (29b/5)

hayyāt (Ar.): Dikici, terzi.

Kendini yırt olmaya ašlā hayyāt. (19b/6).

haz (Ar.): Bu iki arasında.

Hilmiyā çıktı aradan beyne hazeyn el-meded (9b/8)

ḥazān (Far.): Sonbahar.

ḥazān eyle-: Sonbahar yaprağı gibi sararmak.

Tenimi ḥazān eyledi bādī-i ‘aşkıñ. (33b/11)

ḥazer (Ar.): Sakınma, çekinme, korunma.

ḥazer et-: Sakınmak.

Benliğinden gece gündüz et ḥazer. (21b/5).

ḥāzık (Ar.): İşinin ehli, usta.

ḥāzık-ı ṭabīb: İşin ehli olan doktor.

Ḥāzık-ı ṭabīb bulmaştır ğaraż. (18b/2).

ḥazret (Ar.): Bir saygı ifadesi olarak büyük zatlara verilen bir unvan. (2a/17), (33a/18).

ḥazret-i pīr: Pir hazreti.

Dīde-i ḳalbiñi senden yā ḥazret-i pīr etme dūr. (12b/16).

ḥazret-i Nūr: Nur hazreti.

Şefā‘at bābına geldik destur yā ḥazret-i Nūr. (12b/15).

ḥazret-i Kur’ān: Ku’ran.

Ḥazret-i Kur’ān başına bā yazdı ḳalem. (3b/6).

ḥazz (Ar.): Hoşlanma, zevk.

şād ü ḥazz: Sevinç ve zevk.

Ḥilmī daḥi cānı-y-ıla şād ü ḥazzāz. (20b/6).

hebā (Ar.): Boş, nafile. (2a/11).

‘Ömrünü kıılma hebā ile menşūr. (15b/4).

hebā ol-: Boşa gitmek.

Yandı bu ten oldu hebā. (2a/7).

hediye (Ar.): Hediye, armağan.

Bu muhtaşar hediyyedir. (43a/2)

hem (Far.): Ayrıca, üstelik. (3b/10), (11b/3), (14b/5).

Hem şıfāt ü zāt ü fi‘lidir zāhirā. (1b/3).

heme (Far.): Cümle, hep, bütün. (39b/7), (41b/14).

Heme cümle ‘ālem dediler hük-m-i İlāh. (36a/2).

hemān (Far.): Hemen, derhal, o anda.

Mūsā-i ‘İmrān gönülde ol hemān. (22b/3).

‘Aşk baña oldu hemān nān ü nemek. (25b/2).

Uyanır hemān. (33a/13).

‘Aşk-ı İlāhī düştüğü kalbe hemān. (33b/6).

hem-dem (Far.): Sıkı fıkı, canciğer arkadaş.

İki mīm sırr-ı hem-demdir. (40b/1)

hem-pā (Far.): Arkadaş, ayaktaş, omuzdaş.

Rü'yeti dildāre daḥi hem-pā. (2a/9).

hem-vār (Far.): Düzgün yer, uygun yer.

Maḳām-ı zāt gibi hem-vār. (42a/1)

hengām (Far.): Zaman, an.

Evrāk ü şutūr olmasa idi vaḥy hengāmında. (31b/11).

hep: Bütün, hep. (22b/6), (24b/3), (27b/6).

Yanar bu cān hep dā'imā. (26b/14).

hepsi: Bütünü, tamamı.

Onda ğarḳ oldu hepsi. (39a/11).

her (Far.): Her bir, her. (1b/8), (3b/7), (25b/4), (36b/1).

Zıkr-i Ḥaḳḳıla gezer her bir ayak. (24b/2).

her-bār (Far.): Her defa, dâimâ.

Maḥv-ı vücūd eder her-bār. (13b/14).

her birisi: Her bir.

Her birisi kendi medḥiñ söylüyor. (13a/7).

her kim, her kimiñki: Her kim, her kim ki.

‘Aşka âteşe her kim dalar. (13b/14).

Her kimiñ ki ‘aşk yok oldur eşek. (25b/4).

herkes (Far.): Kim varsa hepsi.

Varlığıñ postunu herkes omuza bugün alın. (32a/20).

her-dem (Far.): Her dakika, her zaman, daima. (15b/2).

Her demde döner biñ kerre ‘uşşâkı. (6b/4).

hestî (Far.): Var olma, varlık. (2a/3).

Maḥvı varlık ânîdir hestî fenâ tecrîd-i tâmm. (30a/6).

hevâ (Ar.): Arzu, istek, heves.

Beyhûde hevâya kıılma heves. (15b/2).

heves (Ar.): Arzu, istek. (27b/3).

heves et-: Heves etmek.

Âteş-i ‘aşka heves etti göñül. (24b/11).

heves kııl-: Arzu etmek, istemek.

Beyhûde hevâya kıılma heves. (15b/2).

hey: Hey, ey. (29b/19).

Gezme varlık dağına kendine gel hey kendine. (36a/14), (36a/21).

heyecan (Ar.): Duyguların bir tepki hâlinde şiddetlenmesi.

heyecān ed-: Heyecan etmek.

Āteş-i ‘aşk kalpte ederse heyecān. (33b/7).

hıfz (Ar.): Koruma, saklama.

hıfz eyle-: Korumak, saklamak.

Filcilerin ‘âdetin hıfz eyle yâ. (26b/15).

hırka (Ar.): Dervişlerin giydiği kalın kumaştan yapılmış bir üst giyeceği. (2a/1), (2b/16), (17b/2), (29a/4).

hırka-i vaḥdet: Birlik hırkası.

Hırka-i vaḥdet içinde ol źıyā‘. (21b/4).

Hırka giymek.

Hırka giyip etti řavāfa nüzül. (6b/3).

Hırka yırtmak.

Şu‘ā‘-i āfitāb hırkamı yırttı. (38b/4).

hırkat (Ar.): Sıcaklık, yanma.

Āh hırkata vāh hırkata (2b/16)

hırāş (Far.): Tırmalayan.

Tirāş ede lazım Selmān ü hırāş. (1b/2).

ḥıyāz (Ar.): Havuzlar.

Feyz-i aḳdesde ola ḳalbiñ ḥıyāz. (18b/3).

Ḥibbona (Arn.): Özel isim.

Āh Ḥibbona vāh Ḥibbona. (2b/20).

ḥicāb (Ar.): Perde, örtü.

ḥicāb-ı sivā: Dünyanın perdesi.

Bāb-ı ‘aşḳı bul imdi yaḳ ḥicāb-ı sivāyı. (36a/17).

hicr (Ar.): Ayrılık.

Ġamım ile hicriñ ol şiddet-i ‘aşḳıñ. (33b/12).

hicrān (Ar.): 1. Ayrılık. (9b/2).

fırkat-i hicrān: ayrılık acısı.

Fırkat-i hicrānıla yanar gönül. (37b/7).

hīç (Far.): Hiç, asla. (13b/11), (18b/6).

Şuya daldım bilmedim kendimi hīç. (7b/7).

hidāyet (Ar.): Doğru yola götürmek.

Yedi terkli nūr-ı hidāyet bir tāk. (6b/2).

hidāyet kııl:- Doğru yolu bulmak.

Raḥm eyle hidāyet kııl. (27b/10)

ḥikmet (Ar.): Hakikate ait veciz söz; hikmet. (17b/6), (23b/2), (26b/3), (41a/14).

ḥikmet-i eflāk: Gökler hikmeti.

Oğundu şânına levlāk yüzündür ḥikmet-i eflāk. (36a/10).

ḥilāfet (Ar.): Birinin yerini tutma.

Bu hem sırr-ı ḥilāfettir. (40b/9)

ḥilḳat (Ar.): Yaratılma, yaradılış.

ḥilḳat-ı bā‘iṣi: Yaratılma sebebi.

Bu ḥilḳat-i bā‘iṣi oldu ‘ibādet. (26b/3).

Ḥilmī (Ar.): Divan’ın şairi. (8b/16), (12b/13), (16b/8), (20b/18), (31b/7).

1. Canını teslim etmek.

Cānını Ḥilmī eyledi teslīm. (15b/8).

2. Aşk içinde yanmak.

‘Aşk içinde Ḥilmiyā dā’im yanar. (12a/14)

3. Göz açmak.

Ḥilmiyā aç gözünü ‘ālemde baḳ. (38b/12).

4. Hak’la beraberken divane olmak.

Divāne olup Ḥilmī Baba. (2a/10).

5. Ḥilmi’nin zikretmesi.

Ḥilmī zikr-i Ḥaḳḳı ḳalb-ile derim. (28b/17).

h m r (Ar.): Erkek, e ek.

       h m ra y k   y kl yor. (13a/2).

h mmet (Ar.): Lutuf, iyilik; manevi imdat, yardım. (12a/19), (30b/11).

h mmet eyle-: Yardım etmek.

H mmet eyle ‘       bulsun  af . (2b/8).

H ndistan: Hindistan  lkesi.

H ndistanda fil  aleble gitme bil. (26b/15).

h    b (Ar.): Konu ma, s z s yleme. (3b/11), (27b/14), (31b/3), (32a/18).

h    b et-: Konu mak, s ylemek.

M lk        kimdir h    b etti       . (29b/5).

h    b-ı K r’ n: K r’ n hitab .

 rc ’i h    b-ı K r’ ndır. (5b/2).

h    b-ı H k: Allah’ın hitab .

G       h    b-ı H k erdi da  . (38b/7).

h s b (Ar.): Hesaplama, hesap.

G z ya  m z mevci eyler mi h s b. (26b/11).

h  ca (Far.):  stat, efendi hoca. (39a/4).

h  ca-i va  det: Birlik hocası. (Hoca birli  ).

Hoca-i vaḥdet sarāyıdır revānım Pürzerin. (34a/7).

ḥoş (Far.): Güzel, iyi. (26b/14).

Ḥoş haberli yel sen ey nesīm-i vişāl. (26b/1).

ḥoş gel-: Hoş gelmek.

Merḥabā merḥabā ḥoş geldiñ te‘āl. (27a/2).

ḥoşnūd (Far.): Râzı, memnun.

Şeytān-ile dā’imā ḥoşnūd-durur. (13a/4)

Hū (Ar.): Allah. (30b/6), (34b/2), (41b/11).

İhlāş içine hū ‘ayn-ı eḥādiyyet. (3b/5).

ḥubb (Ar.): Sevgi. (30a/7).

ḥubb-ı Ḥaḳ: Allah sevgisi.

Ḥubb-ı Ḥaḳḳ-la zāhir olduñ Ḥilmiyā. (2a/15).

ḥubb-ı ḥaḳīkat: Gerçek sevgi.

Ḥilmiyā ḥubb-ı ḥaḳīkat derdimiz. (14b/12).

ḥūb-rū (Far.): Güzel yüzlü, yüzü güzel.

Gülzār içre nāzenīn ü ḥūb-rū. (7b/3).

Ḥudā (Far.): Allah. (6b/2), (10b/7), (15b/6), (31b/13).

sırr-ı Ḥudā: Allah’ın sırrı.

Sırr-ı Hudā mīm-i Muḥammed remzi çalab. (3b/4).

Ḥulūṣī (Ar.): Divan şairinin dostu. (12a/13), (17b/2).

Menim şeyḥim Ḥulūṣīdir. (42b/15).

Şeyḥ Ḥulūṣī Ḥilmiyā bil şeyḥimiz. (14b/6).

ḥummā (Ar.): Ateşli hastalık.

Nūr-ı zātıdır yüzünde ḥummā yeli. (38b/9).

ḥumūl (Ar.): Birinin adının, sanının, şöhretinin kaybolması.

Tā edesin kendiñ güm-nām ü ḥumūl. (27a/14)

ḥūn (Far.): Kan.

Ciğerimiz daḥi hem ḥūn edelim. (29b/6).

hupe (Arn.): Kaybet. (2b/5)

Hupe vehteñ şeyḥ vec zoṭit çeter şka. (2b/1)

ḥūr (Ar.): Cennet kızları, huriler. (9b/5).

İns ü cinn ü ḥūr ü rızvān hem melek. (29b/16).

ḥurūf (Ar.): Harfler. (15a/5), (41a/17).

Üç ḥurūfuñ sırrı oldu besmele. (1b/13).

ḥurūfāt (Ar.): Harfler.

Elîften bedâ'î hurûfâtlar. (40a/16).

huzûr (Ar.): Rahatlık, huzur. (41b/16).

huzûr-ı Hak: Allah'ın huzurunda.

Dâ'imâ huzûr-ı Hakta türlü türlü zevkleri. (10b/3).

huzûr ol-: Huzur bulmak.

Cilve-i 'aşk-ıla oldu bu huzûr. (11b/4).

huşûş (Ar.): Bakım, iş; şekil, yol.

bâ-huşûş: Yolu ile.

Pîrimiz Seyyid Muḥammed bâ-huşûş. (17b/3).

huṭve (Ar.): Şeytan aldatması.

Hûr u ğilmân maḥv olur hem beyne huṭveyn el-meded (9b/5)

hübûṭ (Ar.): Yukarıdan aşağı inme, düşme.

devr-i hübûṭ: Yukarıdan aşağı inme devri.

Devr-i hübûṭten tâ ede mi'râc. (6b/4).

hüccâc (Ar.): Hacılar, hac yolculuğunu yapmış olanlar.

Hüccâc içine oldu hemân ser-tâc. (6b/8).

hükûm (Ar.): Emir, irade, hüküm.

hükûm et-: Hükmetmek.

Ḳudreti onuñ hükûm eder özümüzü. (39a/17).

hümā (Far.): Devlet kuşu, hümâ kuşu.

sırr-ı hümā: Hümâ kuşunun sırrı.

İnşāfa gel ey sırr-ı hümā. (2a/6).

hümām (Ar.): Bir işe sıkıca sarılan, gayret ve azim sahibi.

“Māte fī ḥubb-ı ‘ibādır” sırr-ı mütü ey hümām. (30a/7).

Hüseyn (Ar.): Hz. Muhammed’in torunu ve imâm-ı Ali’nin küçük oğlu. (15a/2), 29b/18), (30a/8), (30a/11).

Mātemiñ şāh Hüseyniñ tütalım. (29b/6).

ḥüsn (Ar.): Güzellik, iyilik. (36b/11).

ḥüsn-i cemāl: Yüz güzelliği.

Seniñ ḥüsn-i cemālinden ey dilber. (11b/12).

ḥüsn ü kemal: Güzel ve olgun.

Çün erişti ḥüsn ü kemāl ārzūya. (27a/8).

hüve (Ar.): Allah. (2b/1), (33a/20), (33b/1).

Hüve şürb-i rahīk maḥtūm tāriḥi oluyor. (12b/17).

hüveydā (Far.): Belli, âşikâre, ayan.

hüveyda ol-: Belli olmak.

Maḥbūbum olsa hüveydā. (3a/4).

I

ıskāt (Ar.): Düşürme, düşürülme.

ıskāt-ı izāfet: İki şey arasındaki bağ düşürme. (39b/14).

Eder ıskāt-ı izāfetler

ıslāhī (Ar.): Düzeltmeye, iyileştirmeye dâir, düzeltme ile ilgili.

E’ş-şalā ıslāhī nefsi kıılmağa yā yākıızūn. (32b/4).

‘ıyāz (Ar.): Sığınma.

Zevk ü ‘aşkı-y-la edesin mā-sivādan el-‘ıyāz. (10b/2).

İ

‘ibād (Ar.): Abidler, kullar.

ḥubb-ı ‘ibād: Kulların sevgisi.

“Māte fī ḥubb-ı ‘ibād”ır sırr-ı mütü ey hümām. (30a/7).

‘ibādet (Ar.): Kulluk vazifesi, ibadet.

Ben ibadet ehlim baş eğdiriyor. (13a/11).

‘ibādet et-: İbadet etmek.

Kendini ‘ibādet eder şaniyor. (13a/6)

ibn (Ar.): Oğul.

Hācī Kemāl ki ol ibnū'l-fezāī. (39a/1).

ibtidā (Ar.): Başlama.

Rūm ilinde ibtidā tevḥīdi neşredir maḥall. (34a/8).

ibtidā et-: Başlamak.

İsm-i zāti-y-la ediptir ibtidā'. (1b/2).

icāzet (Ar.): İzin, müsaade, ruhsat.

icāzet ver-: İzin vermek.

Zāhir ü bāṭın verdi icāzet hem pīr. (13b/6).

iç: 1. İçerisi, iç. (1b/8), (6b/8), (8b/5).

İçini sen hū ile eyle dolu. (34b/5).

İhlāş içine hū 'ayn-ı eḥādiyyet. (3b/5).

'Aşk içinde bulunur zevk u şafā. (1b/11).

iç-: İçmek. (14b/15), (32a/4).

Lā-ya'kıl şanki içtim bir kaddāh. (7b/2).

içeri: İçeri.

Ağlar iken gönlüm içerisi āh āh. (35b/15).

içki: İçki.

Rāḥatım içkide lā fi's-selsebīl. (26b/16).

içre: İçinde, üzere. (2b/15), (3b/7), (11b/5).

Keşret içre görünürse Ḥilmiyā. (2b/11).

Gülzār içre nāzenīn ü ḥūb-rū. (7b/3).

için: İçin, dolayı. (29b/8), (42b/6).

Bu sırr için kitāb arar. (42a/4).

Derdimiz ola şehīdler 'aşk-için. (29b/8).

ide: Edinmek. (29b/14).

Ki tesbīhi idem takrir. (39b/6).

iftihār (Ar.): Öğünme.

Yedi eflākıñ-la devvārız nūruñ-la iftiḥārımız. (12b/10).

ihlāş (Ar.): Hâlis, temiz, doğru.

İhlāş içine hū 'ayn-ı eḥadiyyet. (3b/5)

iẖtisāb (Ar.): Hesap sorma.

Ve iẖtisāben sırrı bildi şādıkān. (31b/18)

iẖtiyār (Ar.): 1. Seçme, tercih etme. 2. Yaşlı kadın, erkek.

İhtiyārı değil benim bed-nāmlıgım. (26b/12).

İhtiyār-ı mevt-ile sen et vefāt. (21b/4)

ihvān (Ar.): Sadık, dost, arkadaş. (17b/6), (32b/8).

Hep ihvāna yādigārdır. (43a/3).

iḥyā (Ar.): Diriltme, diriltirme, canlandırma.

Ḳu şeh şeh ḥaḳiñ ḳto bohet iḥyā. (2b/3)

iḥyā et-: Diriltmek.

‘Ālemi iḥyā edip buldu zuhūr. (12a/3)

īḳāz (Ar.): Dikkati çekme, uyarma, uyandırma.

īḳāz ḳıl-: Uyarmak.

Ḥāb-ı cehlden ḳıl kendini īḳāz. (20b/2).

iki: İki sayısı.

İki cihānda odur hem dārū’l-amān. (33b/10).

ikinci: İkinci. (40b/12).

İkiñci buña işārettir. (41b/19).

ikilik: İkilik.

İkiliği aştım birlik dārına. (36b/19).

iklim: İklim.

Yedi iklim Pîr Muhammed çağırır. (12a/9).

ikrār (Ar.): Tasdik, kabul, inanma.

ikrār ed-: Kabul etmek.

Hakkıñ birliğine ikrār ede kalb ile dil. (26b/6).

il: Diyar, memleket.

Rûm ilinde ibtidâ tevḥīdi neşredir maḥall. (34a/8).

İlāh (Ar.): Tanrı.

ḥükm-i İlāh: Allah'ın emri.

Heme cümle ‘âlem dediler ḥükm-i İlāh. (36a/2)

ilāhî (Ar.): Ey Allahım. (36a/2).

Bir ‘aceb derde giriftârım ilāhî el-amân. (35b/5).

illā (Ar.): Fakat, ancak, sadece.

Lā içinde zāhir ola hep illā. (2b/11).

i‘lān (Ar.): Açığa vurma, meydana çıkarma.

Meh göründü oldu i‘lān “veftirū yā şâimûn”. (32a/16).

ile: 1. İle. (1b/6), (1b/8), (3b/8).

‘Aşk ile yanmak gerektir ey aḥî. (1b/11).

2. Sebebiyle, dolayısıyla.

Meczûb olduñ ‘aşk-ıla ey Hilmiyâ. (25b/6).

ilet-: Götürmek, iletmek.

Seyrândan seyrâna ol iletir gözü. (39a/16).

‘ilm (Ar.): Bilgi, ilim. (8b/3), (17b4), (39a/8).

‘ilm-i ledünn: Allah’ın sırlarına ait manevi bilgi, gayb ilmi.

Haķīkat dersimiz ‘ilm-i ledünnidir. (11b/3).

‘ilm-i esmâ: Allah adlarının ve niteliklerinin anlamı ve açıklamalarıyla ilgili olan ilim.

Bu fen ki ‘ilm-i esmâ’i ta‘lîmdendir. (11b/4).

‘ilm-i haķīkat: Gerçek ilim.

Menba‘ı ‘ilm-i haķīkattır ‘azîzim Pürzerin. (34a/3).

‘ilm-i sırrı: Gizli ilim.

‘İlm-i sırrı göñlüne sen kıl haţţât. (19b/3).

‘ilm-i tefsîr: Kur’ân’ı izah etmenin yollarını, usullerini bildiren ilim.

‘İlm-i tefsîr ü ma‘ânî hem nuşûş.

‘ilm-i rüsûh: İlmin inceliğine varma.

‘İlm-i rüsûh sırr-ı sübbûh bil ‘aynı zeheb. (3b/5).

‘ilm-i veheb: Allah vergisi ilmi.

Nokṭa-i ‘ilm oldu baña ‘ilm-i veheb. (3b/2).

iltizāz (Ar.): Lezzet bulma.

Ey göñül gel cennet-i ma‘nāda al sen iltizāz. (10b/2).

imām (Ar.): Namazda, kendisine uyulan kimse. (42b/19).

Ma‘ād ü mebde’ imāmedir. (40a/3).

īmān (Ar.): İman, inanç.

Birliğine şüphemiz yok taḥkīk ettinse ĩmān. (31b/4).

imdād (Ar.): Yardım. (35b/2), (35b/6).

Senden imdād yā ĩlāhī dilerim. (29a/6).

imdi: Şimdi, bu halde. (39a/13).

Bāb-ı ‘aşkı bul imdi yak ḥicāb-ı sivāyı. (36a/17).

imlā (Ar.): Söyleyip yazdırma, yazdırılma.

Ḳanlı yaşıla yazıldı bu imlā. (37b/8)

‘İmrān (Ar.): Hazret-i Meryem’in babası.

Mūsā-i ‘İmrān göñülde ol hemān. (22b/3)

imrār (Ar.): Geçirme, geçirilme.

imrār ed-: Geçirmek.

Bu telkīnle eder imrār. (42a/2).

imrūz (Far.): Bugün.

Sen ü ben oldu muḥāl hep maḥẓ olan imrūz-ı kelīm. (29a/3).

imtişāl (Ar.): İcap edeni, gerekeni yapma.

imtişāl et-: Gerekeni yapmak.

“İrci ‘ī” ḥiṭāba ettik imtişāl. (36a/4)

īn (Far.): Bu

īn sırr-ı Mūsā ġālibā hem ḳābes-i nār. (9b/11)

‘ināyet (Ar.): Yardım, iyilik.

Hem mürşidden ‘ināyetler. (39b/15).

incir: İncir.

Dopdolu incir idi bağçe içi. (7b/4).

‘ind (Ar.): Yanında. (33a/16), (41b/5).

‘ind-allāh (Ar.): Allah yanında.

Bu ‘ind-allāh daḳīḳa vü bir andır. (42b/15).

inkār (Ar.): Kabul etmeme, inkar.

inkār eyle-: Kabul etmemek.

Bunu inkār eyleyen la‘netleriz. (14b/4).

inkıṭāʿ (Ar.): Kesilme; arası kesilme.

inkıṭāʿ et-: Kesilme.

Kıṣṣa-ı ʿaşk inkıṭāʿ etmez ebed (27a/6)

inkılāb (Ar.): Değişme, bir halden, başka bir hale dönme.

inkılāb et-: Dönmek.

Cüşsemiz hem rūḥa etti inkılāb. (36a/6)

iñle-: Acı ve keder ifadesi olarak ses çıkarmak. (35b/17), (37b/3).

Her taraftan bakar gülüm gülüm iñler. (12b/3).

ins (Ar.): İnsan.

İns ü cinn ü ḥūr u rızvān hem melek. (29b/16).

inşāf (Ar.): Merhamet, âdil muamele.

İnşāfa gel ey sırr-ı hü mā. (2a/6)

insān (Ar.): İnsan, kul. (41a/22).

Yaʿnī at insānı almış yürüyor. (13a/15).

irciʿ (Ar.): Eski haline çevirme, çevrilme. (32a/18).

İrciʿī ḥiṭāb-ı Qurʾāndır baḥḥāş. (5b/2).

irfan (Ar.): Bilme, anlama. (8b/6).

Bonu ʿirfān diye vehten ey şehā. (2b/2).

ir-: Ulaşmak, varmak, yetişmek.

Remz-i şifāt kırbet-i zāta irip. (6b/6).

irşād (Ar.): Doğru yolu gösterme, aydınlatma.

Hep ‘uşşākı eder irşād ruḥındır yā resūlu’llāh. (36a/11).

işbāt (Ar.): Şahit ve delil göstererek doğrusunu meydana çıkarma.

işbāt ol-: Şahit göstermek.

İşbāt oldu “lā ile leyse ğayrük” ‘izzetiñ. (31b/4).

ism (Ar.): Ad. (40a/2).

ism-i zāt: Kendi adı, zatının ismi.

İsm-i zātı-y-la ediptir ibtidā. (1b/2).

ism-i celāl: Ululuk ismi.

İsm-i celalde bu virdi kılarız. (15a/5).

ism-i ḥammāl: Adı hamal.

Bu raḥmān ism-i ḥammāldır. (41b/21).

işneyn (Ar.): İki.

İkinci farkı işneyndir. (40b/2)

isrā (Ar.): Geceleyin yürütme, yürütölme.

sırr-ı isrā: Geceleyin yürütme sırrı.

Sırr-ı isrā hırkasın giydi Hülüş. (17b/2).

iste-: Talep etmek, arzu etmek, istemek. (12b/5).

Oda yanmak sever gülden haber ister. (12b/1).

Kaçan buluşmak ister sen güzel hâfızla ey Hilmî. (38b/20).

isti'āze (Ar.): Allah'a sığınma.

Besmele ile isti'āze okuyor. (13a/2).

isturuşka (Boş.): Kayın ağacından yapılmış ince bir alet.

Dağda odun kesmek isturuşka ile olmaz. (16b/6)

iş: Hareket, davranış, amel.

Nedir bu bir 'acā'ib işi. (39a/10).

Murādımca olan işler rezālet çıktı hep soñu. (38b/19).

işāret (Ar.): Bir şeyi gösterme. (40a/7).

işāret ol-: Göstermek.

Destüre işāret oldu bize bu tebşîr. (13b/6).

işbu: Bu, şu. (31b/9).

İşbu İlāhî nışfı Türkçe nışfı Aranvutça. (2a/16).

işit-: Duymak, işitmek. (15b/7).

İşit imdi bu sır nedir. (39b/4).

İşitim bunu çün sırdır. (39b/8).

işret (Ar.): İçki içme.

Bezm-i ‘işret meclisi boş kaldı hem. (27a/4).

it: Köpek.

Atı kurt merkebi itler yediler. (13a/19).

i‘tişām (Ar.): El ile tutma, tutunma.

i‘tişām kıl-: Tutunmak.

Ol metīn ḥabline kılmaḳ i‘tişām. (5b/5).

‘ivāż (Ar.): Bedel, karşılık, karşılık olarak verilen şey.

Başını vermek yolundadır ‘ivāż. (18b/5).

‘iyd (Ar.): Bayram. (28b/14), (32b/1).

Bu ‘iyde ḳurbān ol olur. (42a/10).

iz: İz. (30b/10), (32a/1).

Mecmū‘ ‘ālemdir hemān Allāhın izi. (39a/17).

izāfāt (Ar.): Dünya ile olan bağlar, ilgiler.

Hep izāfāt-ile mā-sivā maḥv olup cümle Ḥaḳḳa. (9b/12).

izdiham (Ar.): Kalabalık, yığılma, kalabalıktan sıkışma.

izdiḥām-ı cem‘ ed-: Kalabalığı toplamak.

İzdiḥām-ı cem‘ edüben yek yüzü göreñ benim. (29a/4).

izdivāc (Ar.): Evlenme, birbirine eş olma.

izdivāc-ı zāt: Evlenen kişi.

İzdivāc-ı zāt ü evşāf birleniñ yā vāşilün. (32a/19).

izhār (Ar.): Meydana çıkarma.

İzhāre mecal yok esrārımızı. (39a/18).

izlāl (Ar.): Gölge verme, gölgelendirme.

izlāl et-: Gölgelendirmek.

‘Aşқта izlāl etti ol hādd-i’s-sebīl. (26b/12).

‘izzet (Ar.): Şan ve şeref, yücelik, itibar. (11b/7).

‘izzet-i Ḥaḳ: Allahın yüceliği.

‘İzzet-i Ḥaḳ etti nemā varımızı. (39a/15).

K

Ka‘be (Ar.): Mekke’de bulunan ve Müslümanların kiblesi olan ibadet yeri.

Ḥaḳīḳat Ka‘be’ye gider. (42b/2).

ḳabes: Parlak kor, köz.

ḳabes-i nār: Ateş koru, ateş közü.

İn sırr-ı Mūsā ğālibā hem ḳabes-i nār. (9b/11).

ḳabūl (Ar.): Benimseme, kabullenme, alma.

ḳabūl eyle-: Kabul etmek, kabullenmek.

Āh ü zārı eyledi göñlüm ḳabūl. (27a/10).

ḳabẓ (Ar.): El ile tutma.

ḳabẓ ḳıl-: El ile tutmak. (18b/7).

Göñül içre zıkr-i Ḥaḳḳı ḳıl ḳabẓ.

ḳaç-: Kaçmak.

Papuç bırakıp gidip ḳaçar. (41b/16).

ḳaçan: Ne zaman, ne vakit, nasıl.

Ḳaçan buluşmaḳ ister sen güzel ḥāfızla ey Ḥilmī. (38b/20).

ḳad (Ar.): Boy.

Ḳad tecellī nūr ü zātı eyyühe'l-‘uşṣāḳiyyūn. (32b/5).

ḳadeḥ (Ar.): İçki bardağı, kadeh.

Şol muṣāḥib ü ḳadeḥden māl-ā-māl. (27a/4)

Eṭrāfında şarılıp yedi ḳaddāḥ. (7b/5)

ḳadem (Ar.): Ayak, adım.

Ḳadem bunda mezālīktir. (40b/14).

ḳader (Ar.): Allah tarafından ezelde belirlenen hükümlerin bütünü, alın yazısı, yazgı.

emr-i  ader: Allahın alın yazısı emri.

Dediler emr-i  aderdir fir ata. (36a/3).

 afes: Kafes.

 afeste b lb l-i c nım  ter. (11b/14).

k f  (Ar.): Elveren, yeti en; yeter, yetecek.

Yolculara ‘a   ola k f  del l. (26b/10).

k fir (Ar.): Allah’ın varlı ına ve birli ine inanmayan, k fir.

K fir Yez de la‘net c n-i in. (29b/9).

  fiye (Ar.): Nazımda  iirlerin sonlarında tekerr r eden ve aynı sesi veren harflerin hareke ve s k n hallerindeki birle meleri. (3b/1), (4b/1).

  fiye-i  arf ’l-b ’. (3b/1)

  fiye-i  arf ’l-elif. (1b/1).

  fiye-i  arf ’t-t ’. (4b/1)

  hh r (Ar.): Ziy desiyle kahreden, kahredici.

M lk   hibi kimdir  i  b etti   hh r. (29b/5)

   t (Ar.): Kıtlık, kuraklık.

Z kr-i   ktan etme  albini    t. (19b/2)

  ’ide (Ar.): Usul, kural.

 ilm  bu yolda yanmak   ’ide u  l. (27a/14)

ḳā'im (Ar.): Ayakta duran, ayakta bulunan.

Ḥicābı ref' iden 'āşık seniñ nurun-ladır ḳā'im. (36a/9).

ḳā'ināt (Ar.): Var olan şey, kâinât.

Ḳā'inātıñ fātiḥidir besmele.(1b/3)

ḳāl (Ar.): Söz, lâf.

ḳāl ü ḳāl: Dedikodu.

Yoksa da'vā Ḥilmiyā hep ḳāl ü ḳāl. (26b/18)

kal-: 1. Geride kalmak, bulunmak.

Yalnız bir ḳaldı ehad dedi Ādem. (29b/4).

2. Gebermek.

Ḳaldılar yük altına geberdiler. (13a/9).

3. Boş kalmak, dolmamak.

Bez̄m-i 'işret meclisi boş ḳaldı hem. (27a/4).

4. Olduğu yerde kalmak.

Bir çamur rāst gelse öñünde ḳalır. (12b/20).

diyar k. (13b/11).

içre k. (29b/1).

resm k. (33b/3).

riyā' k. (3a/5).

şabr ü qarārım k. (35a/4).

kalb (Ar.): 1. Yürek. 2. Gönül. (2b/9), (8b/3), (22b/3).

kalb-i mü'min: Mümin kalbi.

Kalb-i mü'min beyt-i Haktır şāh-ı kevneyn dedi hem. (32b/2).

kalb-i mecrūh: Yaralı gönül.

Sırr-ı ma'sūk kalb-i mecrūha tedāvi eyledi. (31b/6).

Kalble zikretmek.

Ḥilmī zıkr-i Hakkı kalb-ile derim. (28b/8).

Kalbini temizlemek.

Gir melāmī meşrebinde kalbini hem kıl temīz. (14b/5).

kaldır-: Yukarı kaldırmak.

Bürka'ı kaldır eyle devā. (1b/7).

Göz bebeği erir görmeği kaldırır. (12a/4).

kalbur: İri tâneli maddeleri elemeye yarayan, tahta bir çembere gerilmiş delikli deri veya kafes telden ibâret âlet.

Şuya gidersen kalburu sepetlen olmaz. (16b/5).

kalem (Ar.): Kalem.

Ki levh ile qalem hemdir. (41a/21).

qalk-: Kalkmak.

Mālikiyā arada qalktı maḥv olup. (3b/11).

qālū belā (Ar.): “Evet Rabbimizsin” mealindeki söz.

Dil miyem ben rabbiñiz “qālū belā” sensin ‘ayān. (31b/3).

qamer (Ar.): Ay.

Qamer ü şems ü kevākib māh-tāblar. (11b/17).

kāmīl (Ar.): Bilgili, tecrübeli, olgun. (26b/7), (32a/1).

kāmīl ol-: Olgunlaşmak.

Tamām kāmīl olur bu. (42b/3).

cism-i kāmīl: Kemāle ermiş beden.

Cism-i kāmīl Kerbelādır ‘āşığına hem imām. (30a/8).

qamu: Bütün, hep.

Sırr-ı hū saña görünsün hep qamu. (34b/5).

qan: Kan. (29b/8), (29b/12).

Göz yaşı dökmek.

Qanlı yaş-ıla boyandı sinem āh. (36b/2).

kān (Far.): Bir şeyin menbaı, kaynağı.

Ḳarīb olan buldu kān. (32b/16).

ḳanat: Kanat.

Bülbül ḳanat açar gülden ḥaber ister. (12b/2).

ḳanda: Nerede. (38b/18).

Ḳanda idi ol muḥibbān-ı ‘Alī. (29b/14).

ḳandık: Kanmak.

Pervāne-veş ḳandık ‘aşkıñ yoluna. (36b/9).

ḳap-: Kapmak, yakalamak.

Ḳaptı ol yārim. (30a/19)

ḳapı: Kapı.

Zıkr-i hū ile açıla bir ḳapı. (34b/7).

kār (Far.): İş, güç. (15a/2).

Yādiy-la hem rūz ü şebdir kārımız. (14b/10).

ḳara: Siyah renk.

Biri şarı biri aḥmer bir ḳara. (2a/1)

ḳarañu: Karanlık.

Ḳarañu gece ḳorḳudan deñiz girdābı mevcinden. (38b/18).

ḵaranlık: Karanlık.

Şūr ḵaranlığı ḵaldır. (40a/21).

ḵarār (Ar.): Durma, karar kılma.

Gitti ḵarārımda çağlayuban āh āh. (35b/15).

ḵardaş: Kardeş.

Destilerile git bakraç daḥi ḵardaş. (16b/5).

ḵarīb (Ar.): Yakın. (30b/14).

ḵarīb ol-: Yakın olmak.

Ḵarīb olan buldu kân. (32b/16).

ḵaşūş (Ar.): Fıkralar, hikayeler.

ḵaşūş et-: Hikaye anlatmak.

Faşş-ı ḥikmet dersini etti ḵaşūş. (17b/6).

ḵaṭʿ (Ar.): Geçme, gitme, karar etme. (15b/5).

ḵaṭʿ eyle-: Geçmek.

Yolları ḵaṭʿ eyledim budur şırāt-ı müstaḵīm. (29a/1).

ḵat: Üst üste konulmuş şeylerden her biri, tabaka, sıra. (38b/11).

Daḥi yerler yedi ḵattır. (41a/19).

ḵat-: Karıştırmak.

Gece gündüz âhıla kıatmaktadır sevdâ-yı ‘aşk. (24b/13).

kıatı: Pek, çok, ziyade.

Kolay evvel göründü ‘aşk çoğaldı meşğulüm kıatı. (38b/14)

kâtib (Ar.): Yazan, yazıcı.

kâtib-i kudret: Kudret kâtibi.

Kâtib-i kudret yedeyne olmasa-y-ıdı kalem. (31b/10)

kıatıl (Ar.): Öldüren, öldürücü.

Ola ki sürdü gemi ber-hûn-kıatıl. (26b/11).

kıayd (Ar.): Bağlam, bağlanma.

kıayd ol-: Bağlanmak.

Zülfünün zincirine kıayd oldu cân. (24b/10).

kıayd-ı mürşid: Mürşide bağlanma.

Biri hem kıayd-ı mürşiddir şûr-ı kıaydla görünüptür. (41a/16).

Qays (Ar.): Leylâ ile Mecnun hikayesinin erkek kahramanı olan Mecnûn-i Âmirînin asıl adı.

Mecnûn ol-: Mecnun olmak.

Mecnûn oldu Qays dağı Leylâ için. (24b/5).

Qayyûm (Ar.): Allah.

Qayyûm-ıla hemân. (27b/20).

kebāp (Ar.): Gönlün tecelliler içinde terbiye edilmesi. (25b/3).

kebāb ol-: Kebab olmak.

Yanıp benim kebāb oldu eridi cismim içine yağ. (35b/10).

kelām (Ar.): Söz, konuşma.

Mālik her rüz ü şeb şatır kelām kıl meştūr. (31b/14).

kelīm (Ar.): Söz söyleyen, konuşan.

imrüz-ı kelīm: Bugün konuşan, söz söyleyen.

Sen ü ben oldu muḥāl hep maḥẓ olan imrüz-ı kelīm. (29a/3).

kemā-kān (Ar.): Eskisi gibi, evvelden olduğu gibi.

Bāḳī sensin kemā-kān. (32b/18).

kemāl (Ar.): Olgunluk, eksiksizlik, mükemmellik. (39a/2).

Ḥācī Kemāl ki ol ibnū'l-feẓāī. (39a/1).

kem-nām (Far.): Namsız, şöhretsiz, adı sanı belirsiz.

Vücūd içre kem-nām ol vaḥdet-i Ḥaḳtan āgāh ol. (36a/15).

kendi: Kendi, kendisi. (13a/6), (13a/11), (36a/14).

Şuya daldım bilmedim kendimi hīç. (7b/7).

kendini bil-: Kendini bilmek.

Gel ey insān-ı nādān kendini bil. (26b/2).

kenz (Ar.): Hazine. (32a/3).

kenz-i maḥfī: Gizli hazine.

Kenz-i maḥfīde olunur muḥterem. (4b/3).

kenz-i muḥabbet: Hazine muhabbeti.

Kenz-i muḥabbette dalarken baktım. (30a/3).

keramet (Ar.): Ermiş kişilerde görülen olağanüstü hal.

Oña lāyık kerāmettir. (40a/11).

kerem (Ar.): Cömertlik, lütuf, iyilik.

Kerem gibi bugün Mālīk fenā buldu yolunda hem. (35b/11).

kerīm (Ar.): Kerem sahibi, cömert; sonsuz kerem sahibi (Allah).

“Fī ‘ibādī vedḥulī” dedi kerīm. (5b/4).

Kerīm’ullāh (Ar.): Allah kerem sahibidir.

Yā kerīm’ullāh. (13b/18).

kerre (Ar.): Defa, kez.

Her-demde döner biñ kerre ‘uṣṣākı. (6b/4).

kes-: Kesk. (18b/6), (36b/15).

Dağda odun kesmek isturuşka ile olmaz. (16b/6).

kesb (Ar.): Çalışıp, kazanma.

kesb eyle-: Çalışmak, kazanmak.

Ma‘rifet kesb eylemek oldu be‘âş. (5b/3)

keşir (Ar.): Çok çok olan, bol. (27b/1).

“Üzküru’llâhe keşîrân” ey ulû. (34b/4).

keşret (Ar.): Çokluk, bolluk. (11b/2), (40b/9).

Keşret içre görünürse Hilmîyâ. (2b/12).

kevākib (Ar.): Yıldızlar.

Ḳamer ü şems ü kevākib māh-tāblar. (11b/17)

kevneyn (Ar.): İki cihan, dünya ve ahiret.

nur-ı kevneyn: İki cihan nuru.

Her bildi nūr-ı kevneyn ondadır. (12a/7).

keyf (Ar.): Sağlık, âfiyet.

keyf ü hāl: Hâl ve âfiyet.

Ḳomşularımız nicedir keyf ü hāl. (27a/3)

keyfe (Ar.): Her nasıl.

“Keyfe’s-sebîlü fike” yâ zû’l-cemîl. (27a/15).

ķible-gāh (Ar.): Kiblenin bulunduğu yer. (34a/4)

Sırr-ı hāķîķattedir ķible-gāhım. (30b/12)

kıl-: Yapmak, etmek.

Kıl muḥabbet ‘āşıkā hem cān-ıla. (25b/5)

cānımla k. (36b/16)

cüdā k. (2a/11)

çalgısız k. (26b/16)

devām k. (30a/10)

efġān k. (29b/7)

fāş k. (15a/6)

fedā k. (2a/18)

fenā-fi’l-lāh k. (26b/7)

heves k. (15b/2)

hidāyet k. (28a/1)

hiṭāb k. (32a/18)

imdād k. (35b/3)

i’tişām k. (5b/5)

kendini ĩkāz k. (20b/2)

maḥabbet k. (25b/5)

meded k. (37b/4)

meskenet k. (36a/19)

müşāhede k. (27b/8)

naḫşān k. (31b/14)

naẓar k. (27a/7)

nidā k. (12a/9)

nokṭa k. (40a/14)

‘ömrünü kı. (15b/4)

ribât kı. (19b/5)

şabr u karar kı. (37b/6)

secdetân kı. (32a/9)

ṭā‘atı kı. (36a/4)

tāb kı. (3b/7)

ṭamā‘ kı. (21b/5)

ṭavāf kı. (41b/17)

tecellī kı. (36a/1)

ṭılā‘ kı. (21b/6)

varı kı. (13b/15)

vedā‘ kı. (21b/3)

vuṣṭā namāz kı. (14b/19)

zāhir kı. (27a/5)

zāta zevvāc kı. (6b/6)

zıkrı kı. (40a/5)

zıkr-i hū kı. (34b/2)

zırā‘ kı. (21b/3)

kındo (Arn.): Söylemek, şarkı söylemek.

İsmiñ kındoye resmiñ hupe ey vilā. (2b/5)

kıır-: Öldürmek, yok etmek.

Çeşm-i pāki Muṣṭafāyı kırdılar. (29b/10)

kıırıl-: Kırılmak.

ȲırılŖa biri biri Ȳalır. (40b/20)

Ȳırmızı: Kırmızı renk.

YattıȲından Ȳırmızı Ȳanlar için. (29b/8)

Ȳısmet (Ar.): Nasip, kader.

Ȳısmet-i ‘aşȲ: AşȲın kaderi.

Ȳün böyle tecellî eyledi Ȳısmet-i ‘aşȲıñ. (33b/13)

ȲıŖŖa (Ar.): Hikâye, rivâyet.

ȲıŖŖa-i ‘aşȲ: AşȲın hikayesi.

ȲıŖŖa-i ‘aşȲ inȲıŖâ‘ etmez ebed. (27a/6)

Ȳıyâd (Ar.): Kumadanlık, kumanda.

OȲur yine Ȳıyâdıdır. (43a/4)

Ȳıyâm (Ar.): AyaȲa kalkma, ayakta durma. (40b/6)

Ȳıyâm rükû‘ sücûd hemdir. (42a/16)

Ȳıyâmet (Ar.): Ahiret, kıyamet.

Ȳıyâmetler niŖânıdır. (40b/6)

Ȳızıl: Kırmızı.

DudaȲlar ȲızıllıȲı ĩ mânend-i güller. (11b/13)

ki (Far.): Ki. (BaȲlama edatı).

Ki sırlar içinde enverdir. (39b/4)

Ki tesbîh dāne ma‘dūddur. (41a/13)

Kuvvetlendirme fonksiyonunda.

Ki seyrāncı şaşakalır. (43a/7)

kibrīt (Ar.): Kibrit.

Fırkatıñ kibrīti-y-le oldu türāb. (3b/9)

kibriyā (Ar.): Büyüklük, ululuk. (2b/8)

Mīm-i besmeldir ridā’-yi kibriyā. (1b/9)

kifayet (Ar.): Yetişme, elverme.

İşāret hem kifayetler. (41a/7)

ķīl (Ar.): Söz.

ķīl ü ķāl: Dedikodu.

Yoksa da‘vā Hīlmiyā hep ķāl ü ķīl. (26b/18)

kilīsā (Far.): Kilise.

Put kilīsā yıkılıp oldu fesūh. (8b/4)

kim: Kim (soru zamiri)

Kim esrārına vākıftır. (39b/10)

Meyvesini kim yese mesrūr-durur. (12a/12)

Kim ki yāri seyrederek gelmektedir sevdā-yı ‘aşk. (24b/8)

kimse: Kişi, kimse. (27a/7)

Kimseye vermem merḥabā. (2b/16)

Kimseden ummaz amān. (32b/9)

Kird-gār (Far.): Allah.

Bu bir tenbīh-i Kird-gār. (40a/4)

kitāb (Ar.): Kitap. (27b/12), (42a/4)

Göñül kitābını oḡu ‘azīzim. (11b/5)

ko-: Bırakmak, koymak.

Ḳo desinler on üçüncü ṭarīḳiz. (14b/8)

Hāviyede ḳodu yezīd cānını. (29b/13)

ḳoca: Koca, bey.

Ḳocası ‘arūsı alır. (43a/8)

ḳoca: Büyük.

Eşek yerine yükletme sinnevri ḳoca baş. (16b/6)

ḳoḳ-: Kokmak.

Bir büyük gül var idi ḡāyet ḳoḳar. (7b/5)

ḳoḳu: Koku. (38b/15), (32a/13)

Şuver düştü yüz üstüne ḳoḳusundan. (32a/12)

ḳolan: Atın eyer ve semerini bağlamak için karnının altından geçirilerek bağlanan yassı bağ.

Bağlı ḳolan ağzına licām yavaş. (16b/4)

ḳolay: Uygun, müsait, yol.

Ḳolay evvel göründü ‘aşḳ çoğaldı meşḡülüm ḳatı. (38b/14)

ḳomşu: Komşu.

Ḳomşularımız nicedir keyf ü ḥāl. (27a/3)

ḳon-: Konmak.

Ṭāvūs-ı ‘aşḳ ḳonsa eğer başına cān. (33b/9)

ḳonağ: Büyük, gösterişli ev.

Baḥa maḥbūb ḳonağından ne emniyyet geçinmeyin. (38b/17)

ḳonul-: Konulmak. (43a/10)

Ki ser cebde ḳonulur. (42a/11)

ḳop-: Zuhur etmek, meydana gelmek.

Ḳoptu göñlümdeñ fiğānlar āḥ vā-veylā. (37b/2)

ḳorḳ-: Korkmak.

Ḳarañu gece ḳorḳudan deñiz girdābı mevcinden. (38b/18)

koş-: Koşmak.

Ezān olur muştulukçu dost cemāle koşuşun (32b/5)

köpek: Köpek.

Yola gidip rāst gele öñünde köpek. (16b/3)

kıto (Ar.): Burada. (2b/4)

Kı şeh şeh hakiñ kıto bohet ihyā. (2b/3)

kubbe (Ar.): Yarım küre veya kümbetimsi yapılan bina damı.

kubbe-i beyzā: Beyaz kubbe.

Kubbe-i beyzā sırr-ı ‘amā oldu ‘ayān. (3b/3)

kudret (Ar.): Güç, kuvvet, kudret.

Kudreti onıñ hüküm eder özümüzü. (39a/17)

kuddise (Ar.): “Mukaddes, mübarek olsun” manasına gelen ve ermişler hakkında kullanılan bir duâ.

kuddise sırruhu: Allah sırrını kutsasın.

Naẓāre-i Ğaybī kuddise sırruhu. (36a/13)

kuds (Ar.): Temizlik, paklık.

Bu kudse ereñ fedā’ıdır. (41b/9)

kudsī (Ar.): Kutsal.

Tesābīh sırr-ı kudsīdir. (41b/10)

ḳudūm (Ar.): Uzak bir yoldan, uzak bir yerden gelme, ayak basma.

ṭavāf-ı ḳudūm et-: Kâbe'nin etrafını dolaşmak.

Ṭavāf-ı ḳudūm etmeğe remzi adın-la buyur. (12b/15)

ḳul: İnsan, kişi, kul. (12b/13), (35b/2)

Bu ekvân ile maḥlūkāt ḳuluñdur yâ Resûlu'llâh. (36a/9)

ḳul et-: Kul etmek.

Ḥamdüli'llâh bizi ḳul etti bugün hem kâmilân. (32a/1)

ḳulağ: Kulak. (13a/13), (31b/3)

Ḳulağ-ile iftiḥâr ḥar-durur. (12b/19)

ḳulûb (Ar.): Kalpler, gönüller.

Ḳulûbe müşgân 'aṭâsıdır. (42b/17)

Ḳur'ân (Ar.): Peygamberimiz Hz. Muhammed'e indirilen ilâhi kitap. (3b/6), (10b/6), (31b/11), (33a/20), (33b/6).

Ki Ḳur'ânda bu yolda oldu tenzîl. (26b/3)

ḳurbân (Ar.): Allah'ın rızasını kazanmaya vesile olan şey. (35b/14), 36b/10), (42a/10).

ḳurbân ol-: Kurban olmak, canını vermek.

Cânı teslîm eyleyip ḳurbân olur. (12a/7)

ķurbet (Ar.): Yakınlık; Allah’a yakınlık.

ķurbet-i zāta ir-: Sahibin yakınlığına erişmek.

Remz-i şıfāt ķurbet-i zāta irip. (6b/6)

ķurt: Kurt.

Atı ķurt merkebi itler yediler. (13a/19)

ķurtar-: Selâmete eriştirmek, kurtarmak.

İki ‘âlem ğuşşasından ķurtarır. (12a/18)

ķurtul-: Selâmete çıkmak, kurtulmak.

Bir derde düşüp ķurtulması nā-me’mül. (27a/13)

ķuru: Susuz yer, kara, kuru. (27a/2)

Çamur ķurudu şu yürüdü. (39a12)

ķuşan-: Beline ķuşak, kemer vs. bağlamak, takınmak.

Mâlik-i ejder ķuşandı zülfeķâr ehl-i beyt (15a/1)

ķu şeh (Arn.): Kim görür.

Ķu şeh şeh ħaķiñ ķto bohet ihyâ. (2b/3)

ķuşo (Arn.): Kim.

Ķuşo ‘âşık netalüp ħaķin mepa. (2a/17)

ķutb (Ar.): Döner bir çarkın aksi.

Ḳuṭb ‘ālem-i ğavṣ-i a‘zam Şeyḥ Ḥulūṣ. (17b/5)

ḳuyruk: Kuyruk.

Başını hem kuyruğ-ıla oynuyor. (13a/5)

ḳuyūdāt (Ar.): Resmi muâmeleler ve haberleşmeler defteri.

Görünen cümle mevcūdāt izāfet-ile hem ḳuyūdāt. (12b/8)

küberā (Ar.): Büyükler, ulular.

Ṭahāret böyle küberādır. (42b/8)

kübrā (Ar.): Daha büyük olan.

Üçüncü devr-i kübrādır. (40b/13)

kül: Kül.

kül ol-: Kül olmak.

Yandı vücudum kül oldum. (28b/12)

küllī (Ar.): Umûmî, bütün. (31b/2), (38b/20), (39a/14)

Verdim küllī varım ‘aşkıñ yoluna. (36b/11)

küll-i şey’in: Her şey aslına döner. (27a/16)

Hem çalındı nefḥa-i şūr küll-i şey’in oldu “fān”. (31b/2)

kün (Ar.): Ol, olsun!.

Kün fe-kān (Ar.): Olan oldu.

“Kün fe-kān” hitābi-y-ledir mevcūdāt. (4b/5)

küntü kenz (Ar.): “Ben gizli bir hazine idim. Bilinmek istedim, bunun için mahlûkâtı yarattım ve onlara kendimi bildirdim. Onlar da beni bildiler” hadis-i kudsîsinden iktibas olup “Ben bir hazine idim” anlamına gelir. (38b/8)

Küntü kenzen deyu. (33a/15)

kürs, kürsî (Ar.): İçinde levh-i mahfûzun bulunduğu dokuzuncu kat gök.

Kürse bindi ‘âlemi da‘vet kıılır. (38b/11), (41a/20)

‘arş ü kürsî: Göğün arş kısmı ile altındaki kürsü.

‘Arş ü kürsîde bulunan ferşe dek. (29b/17)

küşte-gān (Far.): Öldürülmüşler.

Başımı verdim yoluna maḥbûb için küşte-gān. (31b/6)

lā (Ar.): Menfi (olumsuzluk) edatıdır.

“Lā fetā illā ‘Alî”dir virdimiz. (14b/13)

Lā fetā illā ‘Alî (Ar.): Ali’den başka yiğit yoktur.

“Lā fetā illā ‘Alî”dir virdimiz. (14b/13)

lāhût (Ar.): Ulûhiyyet âlemi. (3b/4), (14b/9), (22b/4), (29a/7)

Lāhût deryāsına müstağrağ oldum. (30a/1)

la‘l (Ar.): Kırmızı renkli değerli bir taş, lal taşı.

Leb-i la‘lden aḳar tevḥīd zülāli. (39a/2)

lā-mekān (Ar.): Mekana ihtiyacı olmayan.

Lā-mekān ilinde ṭayerān olmuşum. (29a/12)

la‘net (Ar.): Rahmetten mahrum edilme, beddua.

Kāfir Yezīde la‘net cān için. (29b/9)

lā-şekk (Ar.): Şüphesiz, tabii, elbette.

Oña teslīm olan lā-şekk olur insān. (39a/8)

lā-ya‘kıl (Ar.): Dalgın, bîhûş.

Lā-ya‘kıl şanki içtim bir ḳaddāḥ. (7b/2)

lā-yemūt (Ar.): Ölmez.

Lā yemūtü sırrını buldum. (28b/5)

lāyık (Ar.): Yakışan, lâyık.

Oña lâyık kerāmettir. (36a/18)

lāzım (Ar.): Gerekli, lüzumlu, şart.

Her kişiye lāzım olur bilmeḡe. (1b/8)

leb (Far.): Dudak.

leb-i la‘l: Kırmızı dudak. (1b/5)

Leb-i la‘lden aḳar tevḥīd zülāli. (39a/2)

lebīb (Ar.): Akıllı.

Ahlāk-ı necībdir ‘ārif lebībdir. (30b/14)

ledün (Ar.): Allah katı.

ledün ‘ilmi: Allah’ın sırlarına âit manevi bilgi, gayb ilmi. (42b/13)

Ledün ‘ilmine hâce hem de şer‘î. (39a/4)

ledünniyât (Ar.): Allah bilgisi ve sırları.

ledünniyyât-ı t̤ālīp: Allah’ın bilgisini isteyen.

Ledünniyyât-ı t̤ālīptir. (40b/11)

lem‘a (Ar.): Parıltı, parlamış.

Şıfât sırrına lem‘andır. (41b/20)

levḥ, levāḥ, levvāḥ (Ar.): Yassı, düz, üzerine resim, yazı gibi şeyler yazılabilen nesne. (31b/13), (31b/14), (7b/8), (41a/21).

levāḥ ol-: Yazılmak, yazılı olmak.

Fātiḥa besmele maḥfūz-ı Hudāda oluptur levāḥ. (31b/13)

levḥ-i maḥfūz: Allah tarafından takdir edilen şeylerin yazılı bulunduğu manevî levha.

Levḥ-i maḥfūz-ı Hudā sende yazılmış ey gönül. (10b/6)

levlāk (Ar.): “[Yâ Muhammed!] Sen olmasaydın, sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım.” Hadis-i kudsîsinden iktibas olup “Sen olmasaydın” anlamına gelir. (4b/2), (12a/3)

Oğundu şânına levlāk yüzündür hikmet-i eflāk. (36a/10)

leyl (Ar.): Gece.

Oğundu yüzüme “tūlicü’l-leyle”. (11b/10)

leyle-i mi’rāc: Miraç gecesi.

Leyle-i mi’rācda ‘aşk oldu Burāk. (24b/3)

Leylā (Ar.): Leylā ile Mecnûn hikâyesinin kadın kahramanı.

Mecnûn oldu Kays daği Leylā için. (24b/5)

leys (Ar.): Yokluk. (9b/12), (29a/2), (31b/4)

Leyse leke şey’ün bi’adîl. (27b/1)

lezzet (Ar.): Tat. (27b/8)

lezzet-i ‘aşk: Aşkın tadı.

Çü kadeh-i dildeñ aķar lezzet-i ‘aşkıñ. (34a/1)

libās (Ar.): Esvap.

Yırt libāsı zühd ü taķvāyı at fi’n-Nîl. (26b/17)

licām (Ar.): Hayvanın ağızına vurulan gem.

Bağlı kolan ağızına licām yavaş. (16b/4)

lisān (Ar.): Dil. (12b/7)

lisān-ı maḳāl: Sözlerin dili. (Konuşma dili)

Maḳṣūm olup onda lisan-ı maḳāl. (26b/6)

livā (Ar.): Bayrak.

livāü'l-ḥamd: Hz. Muhammed ümmetinin, mahşer günü altında toplanacağına inanılan bayrak.

Şüreti onuñ livāü'l-ḥamd-durur. (12a/11)

luṭf (Ar.): İyilik, lütuf.

luṭf-ı Hudā: Allah'ın lütfu.

Menba' -ı luṭf-ı Hudāsın sırr-ı muṭlak sendedir. (10b/7)

M

ma'ād (Ar.): Dönülen, dönüp gidilecek yer.

mebde ü ma'ād: Geline ve gidilecek olan yer, insanın dünyaya gelişi ve dönüşü.

Ma'ād ü mebde' imāmedir. (40a/3)

ma'ād-i cān: Ruhun gideceği yer.

Mebde' ile hem ma'ād-i cānıma. (1b/8)

ma'ānī (Ar.): Manâlar.

‘İlm-i tefsīr ü ma‘ānī hem nuşūş. (17b/4)

ma‘ārif (Ar.): Marifetler, bilimler.

ma‘ārif mektebi: Marifetler mektebi.

Gel ey zāhid ma‘ārif mektebinde dur. (11b/2)

ma‘āz (Ar.): Sığınacak yer.

ma‘āz eyle-: Sığınmak.

Mürşidiñ emrinde dur sen ğayrıdan eyle ma‘āz. (10b/3)

mādemki (Ar.): (mādām) Mâdem, çünkü, değil mi ki.

Mādemki sekrān eyledi şerbet-i ‘aşkıñ. (33b/14)

ma‘den (Ar.): Cevher.

ma‘den-i ‘ilm-i ledün: Manevi ilmin cevheri.

Ma‘den-i ‘ilm-i ledündür dil münīrim Pürzerin. (34a/3)

māder (Far.): Anne, ana.

Doğurmadı peder mader. (39b/5)

ma‘dūd (Ar.): Sayılı, sayılmış.

Ki tesbīḥ dāne ma‘dūd-dur. (41a/13)

mafşal (Ar.): Oynak yeri, eklem.

Mafşal hem de esrār var. (42b/14)

mağşıyyen (Ar.): Baygın, bayılmış olarak, baygın bir halde.

Cemālinden ki oldum ḥarr-ı mağşıyyen. (11b/8)

māh (Far.): Ay. (27a/11), (30a/6), (43a/11)

On beşin māhı gibi pür-nürdur. (12a/8)

maḥabbet (Ar.): Sevgi, sevme; dostluk.

maḥabbet kıl-: Dost olmak. (26b/4)

Kıl maḥabbet ‘āşıkā hem cān-ıla. (25b/5)

maḥall (Ar.): Yer.

Rūm ilinde ibtidā tevḥīdi neşredir maḥall. (34a/8)

maḥbūb (Ar.): Sevgili, sevilen. (3a/4), (26b/14), (31b/5), (38b/17), (42b/3)

Maḥbūbuñ zülfüne mu‘allaḳ oldum. (30a/1)

maḥfaz (Ar.): İçinde öteberi saklanan küçük kutu, kap, zarf.

Şeyṭān-ı sivādan kendine bul maḥfaz. (20b/5)

maḥfī (Ar.): Gizli, saklı. (14b/4)

Kenz-i maḥfīde olunur muḥterem. (4b/3)

maḥfūz (Ar.): Hıfzolunmuş, saklanmış. (10b/6)

maḥfūz-ı Hudā: Allah tarafından takdir olunan şeylerin saklanması.

Fātiḥa besmele maḥfūz-ı Hudāda oluptur levāḥ. (31b/13)

māhir (Ar.): Mahâretli, hünérli, elinden iş gelir. (42b/6)

Ḥaḳīḳat ‘ilme māhirdir. (39b/12)

maḥlaş (Ar.): Bir kimsenin ikinci adı.

Ḥilmiyā maḥlaş ṭaḳıp hem gelmişim. (29a/15)

maḥlūḳāt (Ar.): Yaratılmış şeyler, canlılar.

Bu ekvān ile maḥlūḳāt ḳuluñdur yā Resūlu’llāh. (36a/9)

maḥmūr (Ar.): Sarhoşluğun verdiği sersemlik.

maḥmūr ol-: Sarhoşluk, sarhoş olmak.

Şarāb-ı vaşl-ıla men olmuşum maḥmūr. (11b/9)

maḥrem (Ar.): Haram, şeriatın yasak ettiği şey.

Ol bu sırırñ maḥremi kendine gel hey kendine. (36a/20)

maḥşūş (Ar.): Özelliği, niteliği olan.

maḥşūş ol-: Nitelenmek.

Ḥākiniñ pāyine Ḥilmī oldu maḥşūş. (17b/5)

māh-tāb (Far.): Ay ışığı, mehtap.

Ḳamer ü şems ü kevākib māh-tāblar. (11b/17)

maḥtūm (Ar.): Hatemlenmiş, mühürlenmiş.

Hüve şurb-i raḥīḳ maḥtūm tāriḥi oluyor. (12b/17)

maḥūf (Ar.): Korkunç, korkulu yer.

Nefs içinde kalmasın aṣlā maḥūf. (23b/4)

maḥv (Ar.): Yok etme, mahv. (32b/17), 33b/5), (36a/7)

maḥv-ı ğayr: Yabancınn mahvı.

Sırr içinde nefis-i vāḥid görünür maḥv-ı ğayrān. (32a/5)

maḥv eyle:- Yok etmek.

Kendini maḥv eyle ol ehl-i fenā. (2a/14)

maḥv et:- Yok etmek, ortadan kaldırmak.

Kendini maḥv et dost yoluna. (15b/7)

maḥv-ı vücūd: Bedenin yok olması.

Maḥv-ı vücūd eder her bār. (13b/14)

maḥv ol:- Yok olmak, ortadan kalkmak.

Ki sālīk zāṭta maḥv olur. (41b/14)

maḥẓ (Ar.): Hâlis, katkısız, sade.

Sen ü ben oldu muḥāl hep maḥẓ olan imrūz-ı kelīm. (29a/3)

maḳāl (Ar.): Söz, lakırdı.

Maḳsūm olup onda lisān-ı maḳāl. (27a/6)

maḳām (Ar.): Kıyām edilen, durulan, durulacak yer; durak.

maḳām-ı zāt: Sāhibin makamı.

Maḳām-ı zāt gibi hem-vār. (42a/1)

maḳām-ı cem^ç: Toplanma yeri.

Maḳām-ı cem^ç budur. (33a/14)

maḳāmāt (Ar.): Makamlar.

Maḳāmāt üç bu minvâldir. (42a/7)

maḳāz (Ar.): Makas.

Nefsini kes al elinde bir maḳāz. (18b/6)

maḳbūl (Ar.): Kabul olunmuş, alınmış, alınan.

Maḳbūl-ı Hudā Haḳḳa teveccüh. (15b/6)

maḳşad (Ar.): Kasdolunan istenilen şey.

Tesābīḥ maḳşadı budur. (42a/11)

maḳşūd (Ar.): Kasdolunan, istenilen şey, istek.

Oldu Haḳ maḳşūdu onuñ bī-gümān. (31b/17)

maḳşūm (Ar.): Taksim edilmiş, ayrılmış, bölünmüş.

Maḳşūm olup onda lisān-ı maḳāl. (27a/6)

māl (Ar.): Varlık, servet, mal, mülk, sahip olunan şey.

Mālî-y-ıla evlādı bırakmak cāmî^çden murād yā māşîyyūn. (32b/1)

māl-ā-māl (Ar.): Dopdolu, çok dolu.

Şol muşāhib ü kadehden māl-ā-māl. (27a/4)

Mālik (Ar.): 1. Sâhip, bir şeye sahip, bir şeyi olan. 2. Özel isim. (3b/11)

İsmim Mālik resmim hālik Hilmiyā. (2b/7)

Mālikü'l-Hilmī: Zatın ismi.

Mālikü'l-Hilmī gemide geziyor. (13b/1)

Mālik-i ejder: Maliki yılan gibi kılıcı beline sardı.

Mālik-i ejder kuşandı zülfekār ehl-i beyt. (15a/1)

Mālikü'l-ḳahhār: Kahreden.

Mālikü'l-ḳahhār sırrıdır yevm-i dīnde. (11b/11)

ma' nā (Ar.): Anlam. (5b/4), (10b/2), (26b/18)

cennet-i ma' nā: Anlam cenneti.

Cennet-i ma' nā içinde yazalı. (1b/9)

mānend (Far.): Benzer, eş. (9b/9)

mānend-i gül: Gül gibi.

Dudağlar kıızıllığı ī mānend-i güller. (11b/13)

mānend-i Sīnā: Sīnā Dağı misali.

Varlığım mānend-i Sīnā oldu tārümār hāy meded. (9b/9)

manşūr (Ar.): Nasrolunmuş, Allah'ın yardımıyla galip, üstün gelmiş.

Oldu ber-dār 'aşkıla manşūr daḥi. (36b/8)

manzar (Ar.): Görünüş.

Çünkü Ḥaqqıñ manzarısıñ dā'imā Ḥaqq-ıla ol. (10b/5)

maraz (Ar.): Hastalık. Mec. Dert, bela, dayanılmasığıç durum.

Kalb içinde Ḥaḳ dedi vardır maraz. (18b/2)

ma'rifet (Ar.): Bilgi, ilim, hüner. (5b/3), (23b/6), (42b/11)

Ma'rifetten āşinā ol hem daḥi. (19b/3)

ma'rūf (Ar.): Herkesçe bilinen, tanınmış, belli.

Ehl-i derde hem devā sırr-ı ma'rūf. (23b/6)

mā-sivā (Ar.): Allah'tan başka herşey. (9b/2), (19b/4), (21b/2), (24b/9), (41a/22)

Vaḥdet içre ḡayri yoktur mā-sivā. (2b/12)

maşūn (Ar.): Saklanmış.

Eḥad sırrı onuñ içre maşūn-dur. (11b/5)

māşiyyūn (Ar.): Yürüyen, yürüyücü.

Māl-y-la evlādı bırakmak cāmī'den murād yā māşiyyūn. (32b/1)

ma'sūk (Ar.): Sevilen, sevgili. (27b/9)

Sırr-ı ma‘şûk kalb-i mecrûha tedāvī eyledi. (31b/6)

mât (Far.): Parlak ve cilalı olmayan, donuk, soluk.

mât ol-: Donuk olmak.

Gelmeseydin cümle ‘âlem mât olur. (12a/10)

maṭâf (Ar.): Tavaf edilecek, etrafı dolaşıp ziyaret edilecek yer.

maṭâf-ı ḥüccâc: Hacıların Kabe’yi tavaf etmesi.

Beyt-i Hudâ oldu maṭâf-ı ḥüccâc. (6b/2)

matem (Ar.): Muharrem ayının ilk on gününde Hz. İmam Hüseyin’e yas tutarak mersiyeler okuma âdeti. (29b/6), (29b/19), (30a/12)

mâtem-i Hüseyin: Hz. Hüseyin’in matemî.

Mâtem-i Hüseyin-iledir gece gündüz ve’s-selâm. (30a/11)

maṭla‘ (Ar.): Tulû‘ edecek, doğacak yer.

maṭla‘ ol-: Doğmak.

‘Ulûm-ı evliyânîñ maṭla‘ı oldur. (39a/4)

mazāhir (Ar.): Bir şeyin görüldüğü, çıktığı yerler.

Bî külli’l-mazāhiri ente’z-zāhirü yâ cemîl. (27a/18)

mazhar (Ar.): Bir şeyin görüldüğü yer. (27a/17), (36a/8), (36b/18)

Raḥîm ismine mazhardır. (42a/6)

me ‘aşk (Arn.): Aşk ile.

Dicu me ‘aşk pluhen bonu cānıma. (2b/6)

mebde’ (Ar.): Evvel, başlangıç. (1b/8)

Ma‘ād ü mebde’ imāmedir. (40a/3)

mebnā (Ar.): Yapı yeri, binâ yeri.

Ġusul bu sırra mebnâdır. (42b/8)

mecāl (Ar.): Güç, kuvvet.

İzhâre mecāl yok esrârimızı. (39a/18)

meclis (Ar.): Toplantı, sohbet toplantısı.

Bezm-i ‘işret meclisi boş kaldı hem. (27a/4)

mecmā’ (Ar.): Toplanılacak yer.

Kaçan gizli kalır ol sır ki mecmā’larda söylendi. (38b/19)

mecmū’ (Ar.): Tamam, bütün, hepsi. (41a/18)

mecmū’-ı ‘ulūm: Bilgilerin tamamı.

Mecmū’-ı ‘ulūmdan gūşuna tut va‘z. (20b/3)

Mecnūn (Ar.): Leylâ ile Mecnūn hikayesinin erkek kahramanı, Kays. (13b/9), (24b/10), (37b/6)

Mecnūn ol-: Mecnun olmak, deli olmak.

Mecnūn oldu Kays daḥi Leylâ için. (24b/5)

mecrūḥ (Ar.): Yaralanmış. (24b/8)

Sırr-ı ma‘şūk ḳalb-i mecrūḥa tedāvī eyledi. (31b/6)

mecrūḥ-ı dil: Gönül yarası.

Āh ile sūzāndadır mecrūḥ-ı dil. (24b/8)

meczūb (Ar.): Cezbolunmuş, çekilmiş.

meczūb ol-: Cezbolunmak, çekilmek. (28b/12)

Meczūb olduñ ‘aşk-ıla ey Hilmiyā. (25b/6)

meded (Ar.): Yardım, imdat.

El-meded yā Şeyḥ Ḥulūşī şāh-ı merdān el-meded. (9b/2)

meded ḳıl-: Yardım etmek.

El-amān baña meded ḳıl ey dilā. (37b/4)

Mecnūn ü dīvāne oldum āh meded. (37b/6)

medfūn (Ar.): Defnolunmuş, gömülmüş.

Şāhib-i Dīvān Ustrūmicada medfūn müceddid. (12b/14)

medḥ (Ar.): Bir kimsenin iyiliklerini sayıp söyleme, medih, övme. (34a/9), (39a/9)

Her birisi kendi medḥiñ söylüyor. (13a/7)

medḥiyye (Ar.): Birini övmek için yazılmış şiir. (34a/2)

medḥiyye-i Pürzerin: Pürzerin övgüsü.

Medḥiyye-i Pürzerin. (34a/2)

meğ̃er (Far.): Ancak, yalnız, yoksa, meğ̃er.

Meğ̃er ol dil-ḥāhıma olam vuşūl. (27a/13)

meh (Far.): Ay.

Meh göründü oldu i‘lān “veftirū yā şā’imūn” (32a/16)

mehdī (Ar.): Hidayete eren, doğru yolu tutan.

Üçüncü mīm-i mehdīdir. (40b/4)

mekteb (Ar.): Okul, mektep. (40b/3)

mekteb-i ‘irfān: Bilgi mektebi.

Mekteb-i ‘irfānda olduñ sen rūsūḥ. (8b/6)

mekş (Ar.): Durma, bekleme, bir yerde kalma.

Āteş-i ‘aşka edip mekş ü dernek. (25b/3)

melā’ik (Ar.): Melekler. (11b/4), (41a/1)

Melā’ik şūreti ol ān göründü. (38b/5)

melāmet (Ar.): Kınama, ayıplama.

Melāmet deryāda ḥayret içre ḳaldım. (32a/2)

melek (Ar.): Allah’ın halleri diğ̃er canlılara benzemeyecek şekilde nurdan yarattığı varlıklar.

İns ü cinn ḥūr ü Rıdvān hem melek. (29b/16)

melekūt (Ar.): Ruhların ve meleklerin âlemi.

Āsümānī vü meleküttan ol ḥabīr. (22b/5)

melāmī (Ar.): Her türlü gösterişten uzak, dünya malından yüz çeviren, dervişliği, rintliği kendine ilke edinen kimse; melâmiyye tarikatından olan. (14b/5), (32a/1), (42b/19)

Giymişiz çünkü melāmī ḥırkasın hem şalını. (14b/17)

mellāḥ (Ar.): Gemici, kaptan, denizci. (29b/4)

Bir gemi var gezer idi bir mellāḥ. 7b/6)

melāz (Ar.): Sığınacak yer.

melāz kı1l-: Sığınmak.

Aḥz-ı ‘ilm et sen ricālīñ dudağında kı1l melāz. (10b/4)

men: Ben. (2a/12), (8b/2), (29a/1), (29a/4), (30a/5), (42b/15)

Şarāb-ı vaşl-ıla men olmuşum maḥmūr. (11b/9)

menā’ī (Ar.): Ölüm haberleri, kara haberler.

Ki nā-ehle menā’īdir. (43a/4)

menba’ (Ar.): Kaynak. (34a/3), (42b/10)

menba’-ı luṭf-ı Ḥudā: Allah’ın lütuf kaynağı.

Menba’-ı luṭf-ı Ḥudāsın sırr-ı muṭlaḳ sendedir. (10b/7)

menfūr (Ar.): Nefret edilen, iğrenç.

menfūr ol-: Nefret etmek.

Bu cism ü varlığımdan olmuşum menfūr. (11b/7)

menşūr (Ar.): Saçılmış, dağılmış.

‘Ömrünü kıılma hebā’ ile menşūr. (15b/4)

menzil (Ar.): Makam, konak, durak. (38b/16)

Ṭarīkat menzili budur. (42b/11)

mepa (Arn.): Görmek.

Ḳuşo ‘āşık netaüp ḥaḳin mepa. (2a/17)

merāḥ (Ar.): Rahat edecek yer.

Başıma baktım ne oldu bu merāḥ. (7b/3)

merām (Ar.): İstek, maksad, niyet.

Terk-i cānı-y-ıla vaṭandır ḥubb-ı ‘abādan merām. (30a/7)

merātib (Ar.): Rütbeler, dereceler. (33b/2), (43a/1)

Bu merātib üzre. (33b/1)

merci’ (Ar.): Rücû edilecek, dönülecek yer.

Şerī‘at merci’i budur. (42b/10)

merdān (Far.): Mertler, erkekler, yiğitler.

El-meded yā Şeyh Hülûşî şāh-ı merdān el-meded. (9b/2)

merdūd (Ar.): Reddolunmuş, kovulmuş.

merdūdan ol-: Kovulmak.

Hakkı görmeyen oldu merdūdan. (32a/8)

merḥabā (Ar.): Selam, merhaba. (27a/2), (32b/8)

Kimseye vermem merḥabā. (2b/16)

merhem (Ar.): İlaç, merhem.

Reşk eder didem cemāl merhem ola. (36b/4)

merḳad (Ar.): Mezar, kabir.

Muḥammed Nūru'l-‘Arabī merḳad-i mübārekesine (12b/14)

merkeb (Ar.): Eşek. (13a/11), (13a/15), (13a/19)

At sineği ḳonsa merkeb delirir. (13a/3)

merkez (Ar.): Yuvarlak bir çizginin çemberin her noktasından aynı uzaklıkta bulunan nokta.

Nokṭa-i ḳalb merkezine ola dürrāc. (6b/5)

merzī (Ar.): Razılık, hoşnutluk.

Rāziyye merziyye oldu vaşf-ı hāşş. (5b/3)

mesā (Ar.): Akşam. (2a/6)

“Lā şabā velā mesā” sırr-ı haķīkat Mālikim. (29a/5)

mescid (Ar.): Namaz kılınan yer, cami. (36a/2)

Nā-ehle ĥarām oldu bu mescid. (6b/7)

Mescid-i Akşā: Kudüs’teki meşhur büyük cami.

Mescid-i Akşāyı bulduk Muşţafā mihrābımız. (14b/19)

mescūr (Ar.): Taşkın su, deniz.

‘Ālemi maĥv ede hep baĥr-i mescūr. (11b/11)

mesken (Ar.): Oturulacak yer.

Ķible-gāhı ‘āşıkındır ‘ārifiniñ meskeni. (34a/4)

meskenet (Ar.): Miskinlik; fakirlik, yoksulluk.

meskenet kııl-: Yoksul olmak.

Dünyā ile āĥiret sende kıılmış meskenet. (36a/19)

meslek (Ar.): Sülûk edilen yer, yol; gidiş. (39b/2)

Mesleğimizdir Muĥammed bin Muĥammed şāhımız. (14b/2)

mesrūr (Ar.): Sürûrlü, memnun, sevinmiş. (12a/12)

mesrūr ol-: Sevinmek.

Ĥiţāb-ı ‘izzetinden olmuşum mesrūr. (11b/7)

mest (Far.): Sarhoş, mest. (14b/15)

mest ol-: Sarhoş olmak.

Ḥilmiyā şevkile dā'im mest ola. (36b/5)

mestān (Far.): Sarhoşlar. (12a/19), (37b/5)

Onuñ 'aşkıında cihān mestān-durur. (12a/6)

mestān ol-: Sarhoşluk, sarhoş olmak.

Ḥamr-ı vahdet kim iĉer olur mestān. (32a/4)

mestāne (Far.): Sarhoşa yakışacak şekilde, sarhoşça, sarhoşçasına.

Ḥilmiyā bu cāna olmuş mestāne. (30b/16)

mestūr (Ar.): Setrolunmuş, kapalı, gizli. (1b/6)

mestūr ol-: Setrolunmak, örtünmek.

Ḥaḳīkat nūr-ıla hem olmuşum mestūr. (11b/8)

meştūr (Ar.): Satırlanmış, yazılmış, çizilmiş.

meştūr kıl-: Yazılmak.

Mālik her rüz ü şeb satır kelām kıl meştūr. (31b/14)

meşām (Ar.): Burun, koku alacak yer. (32a/13)

Büy-i gülzāre meşām oldu ferāḥ. (7b/2)

meş'ar (Ar.): Hacı olmadan evvel durulacak yerlerden biri.

Ki teşlīs sırrı meş'ardır. (42a/12)

meşğul (Ar.): Bir işle uğraşan, iş görmekte olan.

Kolay evvel göründü ‘aşk çoğaldı meşğulüm katı. (38b/14)

meşmûl (Ar.): Şümullenmiş, kaplanmış, etrafı çevrilmiş.

Hem hüsnü isme meşmûldür. (40a/1)

meşreb (Ar.): Huy, yaradılış. Âdet, ahlâk, mânevi haz ve feyz alınan yer ve yol. (14b/5)

Fırka-i nâcî melâmî meşrebidir Hilmiyâ. (32a/5)

metâ‘ (Ar.): Satılacak mal, eşya. (29b/2)

metâ‘-ı aḥsen: Pek güzel satılık eşya.

Metâ‘-ı aḥseni alır pazarından. (32a/14)

metîn (Ar.): Metanetli, sağlam, dayanıklı.

Ol metîn ḥabline kılmaḳ i‘tişâm. (5b/5)

mevc (Ar.): Dalga. (38b/18)

Göz yaşımız mevcı eyler mi ḥisâb. (26b/10)

mevc-i deryâ: Deniz dalgası.

Mevc-i deryâ çoştı mellâḥîler şaldı. (29b/4)

mevcûd (Ar.): Var olan, bulunan. (33a/9), (33a/11), (36a/8), (41a/11)

O hû mevcûd görünüptür. (41b/11)

mevcūd-ı ḥaḳīḳī: Gerçek var oluş.

Mevcūd-ı ḥaḳīḳī. (33a/9)

mevcūdāt (Ar.): Bütün var olan şeyler, yaratılmışlar. (4b/5), (41a/11)

Görüneñ cümle mevcūdāt izāfet-ile hem kuyūdāt. (12b/8)

mevşūf (Ar.): Vasfolunmuş, vasıflanmış. (33a/7)

Mevşūf durur ol. (33a/5)

mevt (Ar.): Ölüm. (21b/4)

mevt-i aḥmer: Kanlı ölüm.

Ṭattı nefsim mevt-i aḥmer hırḳa içre defn olup. (29a/4)

mey (Far.): İçki, şarap. (26b/16)

mey-i zevḳ: Zevk şarabı.

‘Alī Ḥaydārdan içip bir bāde mey-i zevḳ ile. (14b/15)

mey-i bāḳī: Ölümsüzlük şarabı.

Ḥaber-dār ol eyā sāḳī bize şun ol mey-i bāḳī. (38b/14)

meydān (Ar.): Geniş ve düz yer, alan. (14b/17), (36b/13), (36b/15), (36b/17), (37a/2)

El-meded yā Şeyḫ Ḥulūşī nūr-ı meydān el-meded.(9b/6)

meyl (Ar.): Rağbet, arzu; iki taraftan birini isteme.

meyl-i sivā: Dünya arzusu. (Allah’tan başka herşeyin arzusu.)

Et meyl-i sivādan nehyi’n-nefes. (15b/6)

meyl ol-: Arzu etmek.

Şehvet-i dünyāya meylin olmaya. (19b/5)

meyve: Meyve

Meyvesini kim yese mesrūr-durur. (12a/12)

meyyit (Ar.): Ölmüş.

Varlık onundur beni meyyit bil. (27b/5)

mezāhib (Ar.): Mezhepler, tutulan yollar.

Mezāhibce muḥāliftir. (40b/14)

mezālik (Ar.): Ayak koyacak yerler, kaygan yerler.

Ḳadem bunda mezāliktir. (40b/14)

mıkrāz (Ar.): Kesecek alet, makas.

Mıkrāz-ı lā ile varlığı kestim. (36b/15)

mıṣbāḥ (Ar.): Kandil, çıra.

Ente'n-nūrun ve mıṣbāḥun ve fetīl. (27a/19)

mi: Soru eki.

Sarhoş oldu Ḥilmī dense 'aceb mi. (34a/1)

miḥrāb (Ar.): Câmilerde, mescidlerde yönelinen taraftaki duvarda bulunan ve imamlık edene ayrılmış olan oyuk, girintili yer.

Mescid-i Akşâyı bulduk Muştafâ miḥrâbımız. (14b/19)

miḳdār (Ar.): Kısım, parça, miktar.

Bu miḳdār zāt-ı makamıdır. (41b/7)

milez: Bal arısı.

Ḥilmiyâ bekle gönülde feyz-i akdesden milez. (10b/7)

mîm (Ar.): Mim harfi. (3b/4), (6b/3), (20b/4), (30a/5), (38b/10), (39a/13)

mîm-i besmel: Besmelenin mîm'i.

Mîm-i besmeldir ridâ'-yı kibriyâ. (1b/9)

mine'r-rics: Pislikten, murdarlıktan.

“Mine'r-rics” bu taḥḥirdir. (42a/13)

minnet (Ar.): Bir iyiliğe bir iyilik yapana karşı kendini borçlu görme.

Âh minnetâ vâh minnetâ. (3a/4)

mi'râc (Ar.): Hz. Peygamber'in bir gece Mekke'den Kudüs'e oradan da cismanî olarak göklere çıkıp, Cenâb-ı Allah ile görüşmesi hadisesi, Miraç. (24b/3), (42b/2)

mi'râc et-: Miraca çıkmak.

Devr-i hübûtten tâ ede mi'râc. (6b/4)

mîrâş (Ar.): Miras.

mīrāş ol-: Miras kalmak.

Muṭma‘inne nefesine oldu mīrāş. (5b/2)

mir’āt (Ar.): Ayna. (4b/4), (33a/8), (33a/18), (36b/18)

mir’āt-ı zuhūr: Tecelli aynası.

Bu ekvāndaki mir’āt-ı zuhurundur yā Muḥammed Nūr. (12b/8)

mir’āt-ı Haqq: Tanrının sırlarını öğrenmeye başlayan kimse.

Mālik mir’āt-ı Haḳsan kendi kendine baksañ. (36a/21)

misk (Ar.): Misk, kokulu madde.

misk ü ‘anber: Misk ve amber kokusu.

Çü misk ü ‘anber cāna rīḥ geldi. (38b/3)

mişl (Ar.): Benzer, kat.

mişl-i kebāp: Kebap gibi.

Ciğerim püryān olup mişl-i kebāp. (25b/3)

mişl-i ney: Ney gibi.

Mişl-i ney her dā’im çalar. (13b/15)

mişl-i Ḥalīl: Hz. İbrahim gibi.

Yā āteşte hoş geçen mişl-i Ḥalīl. (26b/14)

mişl-i semek: Balık gibi, balığa benzer.

Baḥr-i ‘aşḳa dalmışım mişl-i semek. (25b/2)

mīzāc (Ar.): Bir şeyle karıştırılmış olan başka şey.

Ehl-i harem oldu hārāma mīzāc. (6b/7)

mīzān (Ar.): Ölçü, terazi.

Yoktur mīzānım. (30b/5)

mu‘allaḳ (Ar.): Ta’lik edilmiş, asılmış, asılı.

mu‘allaḳ ol-: Asılı olmak.

Maḥbūbuñ zūlfüne mu‘allaḳ oldum. (30a/1)

mu‘allim (Ar.): Hoca, öğretmen.

Mu‘allim hem Muḥammed Muṣṭafādır bil. (11b/3)

mu‘annid (Ar.): İnatçı, kimseye uymayan.

Bunu bilmez mu‘annid-dur. (41a/12)

mu‘azzeḅ (Ar.): Azap içinde bulunan, eziyet çeken.

mu‘azzeḅ et-: Eziyet etmek.

‘Aşk-la mu‘azzeḅ eder onu ol deyyān. (33b/8)

mū-be-mū (Far.): Kıl kıl, tel tel, çok dikkatle, inceden inceye.

Hāḳ tecellī ede dā’im mū-be-mū. (34b/7)

mūcib (Far.): İcap ettiren, gerektiren, sebep.

mūcib-i ḥayret: Hayret sebebi.

“Leyse gayrune” diyāru sırrın mūcib-i ḥayretin. (29a/2)

muḍill (Far.): Dalâlete düşüren, doğru yoldan çıkarıp eğri yola saptıran.

Aşḥāb-ı muḍill işbu ḥadīşi duymadılar. (31b/9)

muḡān (Far.): Mecusi din adamı.

muḡān-ı pīr: Şeyh, mürşit.

Seccādeñ ḥamr-ıla boyat saña derse muḡān-ı pīri. (38b/16)

muḥabbet (Ar.): Sevgi.

Bu bir devr-i muḥabbettir. (40b/8)

muhācir (Ar.): Göçmen, göç eden.

Muhācir ol fenādan bul bekayı. (26b/8)

muḥakk (Ar.): Hak iddia etme.

muḥakk ol:- Hak iddia etmek.

Maḳām-ı zātta muḥakk olur. (42a/10)

muḥakkak (Ar.): Tahkik olunmuş, hakikati, gerçekliği, doğruluğu belli olmuş.

Muḥakkak ‘aynıdır şeyhiñ murādı. (39a/3)

muḥakkık (Ar.): Hakikati, doğruluğu arayıp meydana çıkaran, delil ile ispat eden.

Muḥakkıklar bu yolda verdi tafşıl. (26b/4)

muḥāl (Ar.): Gerçekleşmesi mümkün olmayan, boş.

Sen ü ben oldu muḥāl hep maḥẓ olan emrüz-ı kelīm. (29a/3)

muḥālif (Ar.): Uygun olmayan, aykırı, ters.

Mezāhibce muḥāliftir. (40b/14)

Muḥammed Muṣṭafā (Ar.): Son peygamber Hz. Muhammed. (12a/18), (31b/10), (40b/1).

Bā’-i besmeldir Muḥammed Muṣṭafā. (1b/7)

muḥarrem (Ar.): Kamer takviminin birinci ayı, aşure ayı.

Ağla mātemdir muḥarremdir bu dem. (29b/7)

muḥarrik (Ar.): Tahrik eden, harekete getiren, oynatan.

Muḥarrik kimdir hem onlar. (42a/8)

muḥāẓ (Ar.): Birbirinin karşısında bulunan, karşı hizada bulunan.

Münkaṭı’ ol mā-sivādan sırr-ı Sübhān-ıla muḥāẓ. (10b/5)

muḥibb (Ar.): Seven, sevgi besleyen, dost. (34a/8)

Şāhib-i tevḥīddir dād-ı muḥibbdır. (30b/15)

muḥibbān (Ar.): Sevenler, sevgi besleyenler, dostlar.

muḥibbān-ı ‘Alī: Hz. Ali’nin dostları.

Çanda idi ol muḥibbān-ı ‘Alī. (29b/14)

muḥtār (Ar.): İhtiyâr eden, seçilmiş, seçkin.

vāṣī-i muḥtār: Ölünün hayatta iken tayin ettiği vasi olup vasiyeti yerine getirmekle vazifelidir.

Nāibim vaṣiyy-i muḥtārdır Hülûş. (17b/3)

muḥtaşar (Ar.): İhtisar edilmiş, kısaltılmış, kısaltma, kısa.

Bu muḥtaşar hediyyedir. (43a/2)

muḥterem (Ar.): Saygıdeğer, saygın.

muḥterem ol-: Saygıdeğer olmak.

Kenz-i maḥfîde olunur muḥterem. (4b/3)

muḥaddes (Ar.): Takdis edilmiş, mübarek, kutsal; temiz.

Feyz-i muḥaddesten levḥ gönülde kıl nakşân. (31b/14)

murād (Ar.): Arzu, istek. (32b/1), (39a/3)

Kendi muradını ġā'ib bil hemân. (26b/3)

murādımca ol-: Arzusuna, isteğine göre olmak.

Murādımca olan işler rezālet çıktı hep şoñu. (38b/19)

Mūsā (Ar.): Hz. Musa Peygamber.

Mūsā ağacı gibi yanar. (13b/2)

Mūsā-i 'İmrân: İmrân'ın sülalesinden gelen Hz. Musa Peygamber.

Mūsā-i 'İmrân gönülde ol hemân. (22b/3)

muşāhib (Ar.): Biriyle musahabe eden, sohbette bulunan, konuşan, arkadaş.

Şol muşāhib ü kadehden māl-ā-māl. (27a/4)

Muṣṭafā (Ar.): Hz. Muhammed'in adlarından. (1b/7), (29b/10), (36/6)

Muṣṭafā ile Hüseyn bir görürüz. (15a/3)

muştuluk: Müjde.

Ezān olur mußtulukçu dost cemāle koşuşun. (32b/5)

muṭābık (Ar.): Uyan, uygun.

Ki bu şer‘a muṭābıktır. (40b/10)

mu‘teriz (Ar.): İtiraz eden, karşı gelen, karşı çıkan.

mu‘teriz ol-: İtiraz etmek.

Hak yolunda olmayasın mu‘teriz. (18b/8)

muṭī‘ (Ar.): İtaat eden, boyun eğen.

muṭī‘ ol-: İtaat etmek.

Çün muṭī‘ oldu “enibü” emrine. (36a/7)

muṭlaḳ (Ar.): Yalnız, tek, salt. (29a/13), (33a/4)

zāt-ı muṭlaḳ: Allah.

Zāt-ı muṭlaḳ bil. (33a/9)

muṭma‘in (Ar.): İçi rahat, şüphesi olmayan.

Muṭma‘ine nefsine oldu mīrās. (5b/2)

muvaḥḥid (Ar.): Allah'ın birliğine inanan.

Muvaḥḥid rehnümāsıdır. (42b/17)

mübārek (Ar.): Uğurlu.

Muḥammed Nūru'l-‘Arabī merḳad-i mübārekesine. (12b/14)

mübtedā (Ar.): Başlangıç, baş.

Nokṭa-i vaḥdet rumuz-ı mübtedā. (1b/4)

mübtelā (Ar.): Düşkün, tutkun.

mübtelā ol-: Tutulmak, tutkun olmak.

Bir ‘aceb derd içre oldum mübtelā. (37b/2)

müceddid (Ar.): Yenileyen, yenileyici, yeni bir şekil ve suret veren.

Şāḥib-i Dīvān Ustrūmicada medfūn müceddid. (12b/14)

müdām (Ar.): Devamlı, sürekli.

Cümle evşāftan biridir aç şusuzdur hem müdām. (30a/11)

müddet (Ar.): Zaman, vakit. (7b/7)

Bu varlıktan müddet fenāsıdır. (41b/7)

mü’evvel (Ar.): Te’vil edilmiş; başka mana verilmiş; kaçamaklı.

Ki üç sırra mü’evveldir. (41a/8)

mü'ezzın (Ar.): Ezan okuyan.

şubḥ-ı kurbet-i mü'ezzın: Müezzinin sabaha yakın ezan okuması.

Şubḥ-ı kurbet-i mü'ezzın ırcı'ı ḥıṭāb kılar. (32a/18)

mükāşif (Ar.): Mükāşefede bulunan.

Ol mükāşifān. (33a/22)

mükerrem (Ar.): Muhterem, aziz, saygıdeğer.

Ki ol mīmi mükerremdir. (40a/8)

mükevven (Ar.): Tekvin edilmiş, yapılmış, meydana getirilmiş.

Hem ol bed'-i mükevvenidir. (40a/9)

mülk (Ar.): Sahip olunan şey, mal, mülk. (29b/5)

mülk-i sır: Gizli sırrın mülkü.

Mülk-i sırra mālİK oldum. (28b/8)

mü'min (Ar.): Allah'a iman eden, inançlı. (12a/2), (36a/11), (36/18), (38b/12), (41b/18)

ḳalb-i mü'min: İnançlı kalp.

Ḳalb-i mü'min beyt-i Ḥaktır şāh-ı kevneyn dedi hem. (32b/2)

mümkün (Ar.): Mümkün, olabilir, olabilen.

Ḥālimi şerḥ eylemek mümkün müdür. (12a/15)

münācāt (Ar.): Allah'a dua etme, yalvarma.

münācāt kıl-: Yalvarmak.

Ꞑıl münācāt ꞑalp içinde Tūr dağ. (22b/3)

müncelī (Ar.): İncila eden, parlayan, parlak.

“Küntü kenzen” sırr-ıla ‘ālem müncelī. (38b/8)

münevver (Ar.): Aydınlık, nurlanmış, aydın.

Bu ol mīm-i münevverdir. (40a/20)

münīr (Ar.): Işık veren, parlak.

Ma‘den-i ‘ilm-i ledündür dil münīrim Pürzerin. (34a/3)

münḳatı‘ (Ar.): İnkıta eden, kesilen, kesilmiş.

münḳatı‘ et-: Kesilmek.

Mā-sivāyı münḳatı‘ etmektedir sevdā-yı ‘aşḳ. (24b/9)

mürāī (Ar.): İki yüzlü.

Mürāī mürāīniñ yārı-durur. (13a/4)

mürekkēb (Ar.): Terkip olunmuş, yerleştirilmiş. (3b/2)

Bu dört ḫarfden mürekkebdır. (40b/3)

mürğ (Far.): Kuş. (29a/3)

mürğ-i hümā: Devlet kuşu.

Hem ol mürğ-i hümāsıdır. (42b/16)

mürīd (Ar.): Bir şeyhe bağlı olan kimse.

Mürīd mürşide teslīm olur. (41a/15)

mürşid (Ar.): Doğru yolu gösteren, kılavuz. (10b/3), (18b/8), (29a/11), (41a/15), (41a/16)

Mürşidiñ emrine etme i'c̣tirāz. (18b/4)

mürşid-i kāmīl: Olgun mürşit.

Mürşid-i kāmīle vardım. (28b/3)

müsebbih (Ar.): Tesbih eden, Subhanallah diyen. (39b/7), (42a/8)

Müsebbih böyle vird eyler. (41b/2)

müsemmā (Ar.): Tesmiye olunan, bir ismi olan, adlanmış, adlı.

Her bir ismiñ var müsemması ammā. (2b/5)

müstağrak (Ar.): Batmış.

müstağrak ol-: Batmak.

Lāhūt deryāsına müstağrak oldum. (30a/1)

müstaķīm (Ar.): Doğru, düzgün.

Yolları kaç' eyledim budur şırāt-ı müstaķīm. (29a/1)

müşāhede (Ar.): Bir şeyi gözle görme, tanıma.

müşāhede kıl-: Bakmak, görmek.

Zevk ü haķīkatle müşāhede kıl. (27b/8)

müşg (Far.): Misk. (42b/17)

Hem ol nāfe koku rene bükülmüş zülf-i müşgiñden. (38b/14)

müşkil (Ar.): Güç, çetin.

Çü ondañ ayrı yaşamak müşkil. (27b/4)

müzeyyen (Ar.): Zînetlendirilmiş, süslenmiş, süslü.

O püskülleh müzeyyendir. (40a/9)

N

nācī (Ar.): Necat bulan, kurtulan, selâmete kavuşan.

Fırka-i nācī melāmī meşrebidir Hilmiyā (32a/5)

nādān (Far.): Cahil, bilmez.

insān-ı nādān: Cahil insan.

Gel ey insān-ı nādān kendini bil. (26b/2)

nādī (Ar.): Nidâ eden, haykıran, çağıran.

nādī ed-: Nidâ etmek, haykırmak.

“Lā fetā illā ‘Alī” nādī edip eşcārımız. (14b/18)

nā-ehl (Far.): Ehil olmayan, ehliyetsiz. (6b/7)

Ki nā-ehle menā’idir. (43a/4)

nāfe (Far.): Misk.

Hem ol nāfe koğu renge bükülmüş zülf-i müşgiñden. (38b/15)

nāib (Ar.): Vekil, birinin yerine geçen.

Nāibim vaşiyy-i muhtārdır Hülüş. (17b/3)

nā'im (Ar.): Uyuyan, uykuda bulunan.

Döşeğinden cāmi'e eden rücu' yā nā'imün. (32b/4)

naql (Ar.): Taşıma, aktarma, geçirme.

ḳalb ü naql et-: Kalbe taşımak.

Ḳalb ü naql etmek varından biliñiz yā zāhibün. (32b/2)

naķş (Ar.): Nakış, güzel görünüş.

naķş-ı ekvān: Âlemin nakşı.

Nakş-ı ekvān yüzüne oldu fuşüş. (17b/2)

nāl (Far.): İnleyen, inleyici.

Nāle-i 'aşķ Hilmiyā hoş eyle nāl. (27a/9)

nālān (Far.): İnleyen. (35b/9)

nālān eyle-: İnlemek.

Gece gündüz āh ü nālān eylerim. (29b/6)

nāle (Far.): İnleme, inilti. (29b/7), (36b/2)

nāle-i 'aşķ: Aşķın inleyişi, inleyen aşķ.

Nāle-i ‘aşk Hilmiyā hoş eyle nāl. (27a/9)

na‘leyn (Ar.): Bir çift nalın.

Cismi-y-ile na‘leyni şoyar. (13b/13)

namāz (Ar.): Namaz.

Namāz daḥi bu sırdandır. (42a/16)

nā-me’mūl (Ar.): Umulmadık, beklenmedik.

Bir derde düşüp kurtulması nā-me’mūl. (27a/13)

nān (Far.): Ekmek.

nān ü nemek: Tuz ve ekmek.

‘Aşk baña oldu hemān nān ü nemek. (25b/2)

nār (Ar.): Ateş. (2b/14), (9b/11), (34b/3), (36b/9), (36a/19)

Cānım içre bir nār peydā. (2b/15)

nār-ı hicrān: Ayrılık ateşi.

Yaktı beni nār-ı hicrān beyne nureyn el-meded. (9b/2)

nās (Ar.): İnsanlar, halk, herkes.

‘Avām-ı nās buña şaşar. (42a/5)

Naşeye (Boş.): Bizimdir.

Naşeye dedim var benden yıkıl. (27b/3)

naşīb (Ar.): Pay, hisse, rızık, nasip.

naşīb ed-: Nasip etmek.

Cenāb-ı Hāk naşīb eder. (41b/18)

naşīhat (Ar.): Öğüt.

Pend ü naşīhat oldu bize yoldaş. (16b/8)

nasūh (Ar.): Halis, temiz.

‘İlm-i sırda olasin şāhib-i nasūh. (8b/3)

naẓar (Ar.): Bakmak, bakış. (33a/21)

Her nazarda sırr-ı Hākķı kıl tılā.

naẓar kıl-: Bakmak.

Maḥbūbumuz kimseye kılmaz naẓar. (27a/7)

nāzenīn (Far.): Cilveli, oynak.

Gūlzār içre nāzenīn ü ḥūb-rū. (7b/3)

nāẓır (Ar.): Nazar eden, nezâret eden, bakan, gözeten.

Gören sırran o nāẓırdır. (39b/9)

nāzil (Ar.): Yukarıdan aşağı inen, inici.

Bu āyet böyle nāzildir. (39b/10)

naẓīre (Ar.): Örnek, karşılık. Bir şâirin manzum bir eserine, genellikle gazeline başka bir şâir tarafından aynı vezin ve kafiye de olmak üzere yapılan benzer.

Naẓīre-i Ğaybī ẓuddise sırruhu. (36a/13)

ne: Soru edatı. (1b/5), (13b/9), (27a/3), (27a/9), (30b/8), (30a/12)

Başıma baktım ne oldu bu merāḥ. (7b/3)

Ne bilir ḥayvān nedir secde ḥuzūr. (13a/10)

İşit imdi bu sır nedir. (39b/4)

necīb (Ar.): Soyu, sopu temiz, nesli pāk olan kimse.

Aḥlāk-ı necībdir ‘ārif lebībdir. (30b/14)

nef‘ (Ar.): Menfaat, fayda, kâr.

Ḥilmī düşmez nef‘ ü zarar. (13b/16)

nefes (Ar.): Soluk, nefes. (29a/2)

Her nefesde biñ kez Allāh ẓalp desin. (23b/5)

nefḥa (Ar.): Üfürük, nefes üfürme. (36a/4)

nefḥa-i şūr: İsrāfil’in kıyâmette çalacağı borunun üflenmesi, kıyâmet kopması.

Hem çalındı nefḥa-i şūr küllü şey’in oldu “fān”. (31b/2)

nefret (Ar.): Bir şeyden ürkme, kaçınma; tiksınme, çekinme.

Bu cihāndan nefreti tezyīd eder sevdā-yı ‘aşk. (24b/11)

nefs (Ar.): Arzu, istek, hevâ ve heves. (2a/11), (5b/2), (8b/5), (26b/6), (36a/16), (41b/8)

Nefs içinde kalmasın ahlâ mahûf. (23b/4)

2. Nefsine uymayan Hakkı buldu.

Her kim bildi nefsinin buldu Hakkı. (8b/4)

3. Nefsine uymak.

Nefsinin kes al elinde bir makâz. (18b/6)

nefs-i vâhid: Bir nefis.

Sırr içinde nefis-i vâhid görünür mahv-ı gayrân. (32a/5)

nefy (Ar.): Sürme, sürgün etme.

nefy et-: Sürgün etmek.

Varlığını nefy edenler zevk ü dîdâre bekâm. (30a/10)

nehâr (Ar.): Gündüz.

Nehâr oldu görünmez hîç şeb-i deycür. (11b/10)

nehy (Ar.): Menetme, yasaklama.

Et meyl-i sivâdan nehyi'n-nefes. (15b/6)

nemâ (Ar.): Artma, çoğalma.

nemâ et-: Artırmak.

‘İzzet-i Hakk etti nemâ varımızı. (39a/15)

nemek (Far.): Tuz.

‘Aşk baña oldu hemān nān ü nemek. (25b/2)

nerden: Zarf, nereden.

Nerden geliyorlar bende şoramazdım. (29b/2)

nergis (Far.): Nergis çiçeği.

Nergis ü gülleri çün açtı bürka‘ı. (38b/4)

nesīm (Ar.): Rüzgâr. (12b/5), (32a/12)

nesīm-i vişāl: Rüzgara kavuşma.

Hoş haberli yel sen ey nesīm-i vişāl. (27a/1)

nesl (Ar.): Nesil, kuşak. (39a/6)

nesl-i raḥmānī: Müslüman nesil, rahman nesil.

Ledün ‘ilmine vākıf nesl-i raḥmānī. (39a/8)

neşr (Ar.): Yayma, dağıtma, açma.

Rūm ilinde ibtidā tevḥīdi neşredir maḥall. (34a/8)

netalüp (Arn.): İstemek.

Kuşo ‘āşık netalüp ḥakın mepa. (2a/7)

n’et-: Ne etmek, ne yapmak. (29b/11)

N’eyledim n’ettim saña ey pādişāh. (36b/1)

nevāt (Ar.): Hurma çekirdeği.

İmāmeden hem nevātlar. (40a/16)

nevḥa (Ar.): Ölüye avaz avaz ağlama.

Hem semādan nevḥa geldi zār ü zār. (29b/10)

nevīn (Far.): Yepyeni, yeni şey, yeni olma.

Gönlümüzden şirk-i maḥfīsiyle nevīn bir deriz. (14b/4)

ney (Far.): Kamıştan yapılmış bir çalgı aleti, ney.

Mişl-i ney her dā'im çalar. (13b/15)

n'eyle-: Ne eylemek, ne yapmak.

N'eyledim n'ettim saña ey pādişāh. (36b/1)

nezd (Far.): Yan, kata göre nazarında, fikrinde.

nezd-i dervīṣān: Dervişler katı.

Nezd-i dervīṣān. (33a/6)

nıṣf (Ar.): Yarım, yarı.

İşbu İlāhī nıṣfı Türkçe nıṣfı Arnavutça. (2a/16)

nice: Nasıl. (27a/3)

Nice eder kendi kendini 'azāb. (3b/10)

niçin: Niçin.

Niçin halk etti seni ol bil. (26b/2)

nidā (Ar.): Çağırma, seslenmek. (32b/3)

“Lā İlāhe ğayruk” geldi nidā. (2b/1)

nidā kıl:- Seslenmek, çağırma.

E’s-selām her gezer nidā kılar. (12a/9)

nihāyet (Ar.): Uç, son, ğayet; derece. (40b/7)

Nihāyet rümī ayıdır. (43a/11)

niķāb (Ar.): Peçe, yüz örtüsü.

Çek niķābını cemālin göster āh. (36b/3)

nikāh (Ar.): Nikāh.

Nikāh sırrına kim erer. (43a/9)

Nīl (Ar.): Mısır’dan geçen Akdenize dökülen meşhur nehir.

Yırt libāsı zühd ü takvāyı at fi’n-Nīl. (26b/17)

nisbet (Ar.): Münasebet, yakınlık, kıyas.

Verde nisbetle ğulistāndır emīrim Pürzerin. (34a/5)

nişān (Far.): Alāmet, belirti, iz.

Ķıyāmetler nişānıdır. (40b/6)

nokta (Ar.): Nokta. Hakiki birlik, tüm çokluğun aslı. (3b/3), (37a/1), (40a/14), (40a/17)

nokta-i kalb: Kalbin noktası.

Nokta-i kalb merkezine ola dürrâc. (6b/5)

nokta-i bâ: Be harfinin noktası.

Nokta-i bādır ‘Aliyyü’l-Murtażā. (1b/7)

nokta-i ‘ilm: İlim noktası.

Nokta-i ‘ilm oldu baña ‘ilm-i veheb. (3b/2)

nokta-i sır: Sır noktası.

Nokta-i sır ‘āleme göründü receb. (3b/2)

nokta-i vahdet: Birlik noktası.

Dersimizdir nokta-i vahdet maḳām-ı ‘izzetiz. (14b/3)

n’ol-: Ne olmak. (24b/5), (37b/5)

Ey cerḥ-i dil n’oldu baña. (2b/13)

nuk şeh (Arn.): Görmüyorum.

Vec cemālīt ḥāḳīt nuk şeh çeter çça. (2a/18)

nūr (Ar.): Işık, ziya, nur. (9b/6), (12a/1), (12a/5), (12a/18), (12b/8), (12b/15)

nūr-ı cemāl: Güzel yüzün nuru.

Harāb oldu beden nūr-ı cemālinden. (32a/11)

nūr-ı Haq: Allah'ın nuru.

Nūr-ı Haqtır hem zuhūrātı küllī. (38b/8)

nūr-ı hidāyet: Hidayet nuru.

Yedi terkli nūr-ı hidāyet bir tāc. (6b/2)

nūr-ı īmān: İman aydınlığı.

Şafaq verir hem nūr-ı īmān ṭālī'ān. (31b/19)

nūr-ı kevneyn: İki cihan nuru.

Her bildi nūr-ı kevneyn ondadır. (12a/7)

nūr-ı semā: Gökyüzü aydınlığı.

Hem ol nūr-ı semādandır. (40a/20)

nūr-ı velāyet: Ermişlik nuru.

Hem ol nūr-ı velāyettir. (40b/8)

nūr-ı zāt: Nur sahibi.

Ādemin vech-i Muḥammed nūr-ı zāt. (4b/4)

nūru't-taḥkīk: Tahkik edilmiş nur.

Ol nūru't-taḥkīk şeyḥim ile idi hem refīk. (13b/5)

nuşret (Ar.): Yardım.

Cenāb-ı Haktan nuşretler. (39b/15)

nuşûş (Ar.): Naslar, doğruluğu şüphe götürmeyen bilgiler, düşünceler.

‘İlm-i tefsîr ü ma‘ānî hem nuşûş. (17b/4)

nûş (Far.): İçki, iştret.

āb-ı hayāt nûş et-: Ölümsüzlük suyunu içmek.

Āb-ı hayāt nûş ettim. (28b/5)

nuṭṭ (Ar.): Konuşma, söyleme.

Hem nuṭṭu’llāhla kâ’imdir. (39b/13)

nümā (Far.): Gösteren, bildiren.

Hep celāl’ullāh cemāldir bu nümā. (1b/6)

nüzûl (Ar.): Aşağı inme. (6b/3)

nüzûl eyle-: Aşağı inmek.

Ḳıyāmdan hem nüzûl eyler. (42a/19)

O

O: İşaret sıfatı. (12b/1), (33b/10), (38b/5), (38b/11), (39b/9), (39b/11)

O ḥayrette dalıp bilmedi zikri. (38b/6)

O vahdet bāğının gül-i vişālinden. (32a/11)

Bilemez o ḥarāmîdir. (43a/5)

Odur benim şāhım güneşle māhım. (30b/12)

od: Ateş.

Bu firāk odı-y-ıla yakma şehā. (2a/8)

odun: Ateşte yakmak üzere kesilmiş, ağaç, odun. (16b/3)

Dağda odun kesmek isturuşka ile olmaz. (16b/6)

oku-: Söylemek, demek; okumak. (11b/2), (11b/5)

‘Aref dersin oku sen nefsiñ sırrıñ bilesin. (36a/16)

Göñül kitābını oku ‘azīzim. (11b/5)

Tahsil etmek, öğrenmek.

Oku ‘ilmi ki bir nokta bu keşrettir. (11b/2)

Okumak.

Okur yine kıyādıdır. (43a/4)

cümle-i a‘zā o. (14b/14)

dersin o. (36a/16)

faşş-ı hikmet o. (8b/6)

fuşuş u vāridāt o. (34a/7)

Hilmī o. (11b/6)

‘ilm-i maḥvi o. (13b/2)

isti‘āze o. (13a/2)

kitāb o. (11b/5), (27b/12)

“lā ilāhe” o. (13b/2)

levlāk o. (36a/10)

Mālik o. (30a/5)

Muḥammed o. (14b/3)

sırr-ıla o. (2b/11)

şes-cihet o. (12a/3)

yazmakta o. (31b/8)

yüzüme o. (31b/8)

ol: Teklik üçüncü şahıs zamiri ve işaret zamiri.

Qaptı ol yārim. (30a/19)

Ol melāmet hırqasından zāhir oldu ser-te-ser. (32a/2)

2. İşaret sıfatı.

Türābı ol ayağınıñ eyā Hilmī. (39a/9)

Qalbleri etsin teveccüh ol yaña. (2b/9)

ol-: 1. Olmak.

Yedi olan semāvāttır. (41a/19)

Ki sālīk zātta maḥv olur. (41b/14)

Düğün daḥi tamām olur. (43a/7)

2. Mevcut olmak, bulunmak.

Gece gündüz maḥv oluptur cümle ‘ālem hep kamu. (29a/5)

Qubbe-i beyzā sırr-ı ‘amā oldu ‘ayān. (3b/3)

Fātiḥa besmele maḥfūz-ı Hudāda oluptur levāḥ. (31b/13)

Ger olmasaydı alemü’l-a‘lā olmazdı beyān. (31b/19)

3. Meydana gelmek, olmak.

arīb olan buldu kān. (32b/16)

4. Bir halden bir hale geçmek.

Her araf ber-bād olup arāb. (3b/7)

Put kilīsā yıķılıp oldu fesūh. (8b/4)

5. Sürmek.

Ola ki sürdü gemi ber-ūn-ı atıl. (26b/11)

6. Meydana gelmek, yapılmak, hâsıl olmak.

Fırķatın kibrīti-y-le oldu türāb. (3b/9)

7. Sahip olmak, bulunmak.

Gördüler deñizi geçmek olmuyor. (13a/17)

‘aceb mi o. (33b/12)

ağall-ı ayvān o. (36a/18)

‘amā o. (2b/3)

‘ārifān o. (33a/8)

‘arūf o. (23b/2)

‘aşr o. (39a/2)

āşinā o. (19b/3)

‘aşķ o. (26b/10), (24b/3)

‘ayān o. (3b/3)
bāğ o. (22b/6)
baña o. (25b/2)
be‘āş o. (5b/3)
besmele o. (1b/13)
ber-dār o. (36a/11), (24b/4)
beste o. (31b/5)
cevher o. (30a/3)
cilā o. (37b/7)
dā’im o. (34b/3)
dāreynde o. (33b/9)
defn o. (29a/4)
deli o. (34b/6)
deñiz o. (39a/14)
derd o. (29b/8)
ders ile o. (20b/2)
devā o. (3a/1)
dīvāne o. (2a/10), (37b/6)
devvāre o. (37a/1)
dügüm o. (32b/6)
dürrāc o. (6b/5)
ehl-i fenā o. (2a/14)
Ehl-i Һarem o. (6b/7)
eşek o. (25b/4)
evrāk ü şutūr o. (31b/11)
ezān o. (32b/5)

fānī o. (22b/4), (31b/5)
fenā o. (23b/4)
ferāḥ o. (7b/2)
ferrūḥ o. (8b/2)
feyz-i aḳdesde o. (18b/3)
fuṣūṣ o. (17b/2)
ġāfil o. (2a/12), (34b/2)
ġā'ib o. (30a/4)
ġarḳ o. (29a/1), (39a/11)
ġayb o. 33b/2)
ger o. (33b/8)
gūṣe-i vaḥdette o. (22b/2)
ḥabīr o. (22b/5)
ḥadāṣ o. (5b/6)
Ḥaḳ o. (31b/17)
Ḥaḳḳ-ıla o. (14b/7), (19b/4)
Hālīk o. (36b/1)
ḥarāb o. (27b/12), (32a/11)
ḥarām o. (6b/7)
ḥares o. (15b/4)
ḥarr-ı maġṣiyyen o. (11b/8)
ḥāṣ o. (5b/4)
hayrān o. (32b/22)
ḥayy o. (42a/15)
ḥazrette o. (33s/18)
ḥazret-i pīr o. (13b/3)

hebā o. (2a/7)
hemān o. (22b/3), (32b/3)
hicr o. (33b/12)
hīç o. (39a/14)
ḥiṭāb o. (3b/11)
heme o. (27b/9)
ḥużūr o. (12a/3)
hüveydā o. (3a/4)
‘ibādet o. (26b/3)
i‘lān o. (32a/16)
işbāt o. (31b/4)
işāret o. (13b/6)
ķalem o. (31b/10)
ķarīb o. (32b/16)
kebāb o. (35b/10)
ķurbān o. (12a/7)
lā-şekk o. (39a/8)
levvāḥ o. (7b/8)
maḥv o. (9b/5), (3b/11), (32b/17), (31b/2)
maḥmūr o. (11b/9)
maḥşūş o. (17b/5)
maḥż o. (29a/3)
maķsūm o. (27a/6)
māt o. (12a/10)
maṭāf-ı ḥüccāc o. (6b/2)
mecnūn o. (13b/9), (24b/5)

meczûb o. (25b/6)
menfûr o. (11b/7)
merdûdan o. (32a/8)
mesrûr o. (11b/7)
mestâne o. (30b/16)
mestûr o. (11b/8)
mest ü sekrân o. (14b/15)
meyliñ o. (19b/5)
mîrâş o. (5b/2)
mu‘allağ o. (30a/1)
muḥâcir o. (26b/8)
muḥakk o. (42a/10)
muḥâl o. (29b/3)
murâdımcâ o. (38b/19)
mu‘teriz o. (18b/8)
muṭî‘ o. (36a/7)
mübtelâ o. (3a/3), (37b/2)
münkaṭı‘ o. (10b/5)
müstağrak o. (30a/1)
ne o. (37b/3), (7b/3)
nehâr o. (11b/10)
nokṭa-i ‘ilm o. (3b/2)
perhîz o. (31b/18)
perîşân o. (32b/11)
peydâ o. (9b/9), (34a/5), (31b/7)
püryân o. (25b/3)

püryâne o. (30a/2)
rehâ o. (26b/6)
revân o. (27b/20)
rücû^c o. (41b/19)
rüsûh o. (8b/6)
şâhib-i nasûh o. (8b/3)
sarhoş o. (34a/1)
seg o. (25b/5)
seķāhüm rabbuhum o. (10b/4)
ser-tâc o. (6b/8)
sevdâ-yı vaţanla o. (20b/4)
şığmaz o. (13b/10)
sırr-ı zamîr o. (13b/4)
şâyân o. (33b/7)
şeydâ o. (3a/1)
şûh o. (8b/2)
şühûd o. (29a/10)
tamâm o. (43a/7)
tenevvür o. (12a/2)
tenzîl o. (26b/3)
terk-i terk o. (2a/3)
teslîm o. (39a/8)
ulû'l-ebşâr o. 34b/6)
uyumaz o. (35b/13)
vârid o. (13b/10)
vaşf-ı hâşş o. (5b/3)

vukūf o. (23b/2)
vuşūl o. (27a/13)
yedi o. (41a/19)
yediye o. (2a/4)
yoldaş o. (16b/8)
zāhir o. (2a/15), (2b/11), (13b/12)
zākir o. (15b/3)
zākir-i Hakk o. (15b/2)
ziyā o. (21b/4)

ol: O. (25b/4)

Dü-cihānda çünkü oldur yārımız. (15a/2)

olun-: Edilmek, olunmak.

muhterem o. (4b/3)

omuz: Omuz.

Varlığın postunu herkes omuza bugün alın. (32a/20)

onlar: Onlar.

Ot ile yem yemeğe onlar sezā (1b/12).

on sekiz bin: On sekiz bin. (23b/2)

On sekiz bin ʿālemiñ sırrı budur. (1b/10)

on üçüncü: On üçüncü. (14b/10), (14b/12)

Ḳo desinler on üçüncü tarīḳız. (14b/8)

on yedi: On yedi.

Şubat on yedi mähıdır. (43a/11)

‘Osmān (Ar.): Üçüncü halife Hz. Osman.

Cem‘ edemezdi āyet-i Ḳur’ān Ḥazret-i ‘Osmān. (31b/11)

orṭiya (Arn.): Arası, ara.

Yon orṭiyaya te cemālit ḳto esmā. (2b/4)

oña: Ona. (15b/3), (30a/10), (36a/11), (36a/12), (39a/8), (40a/11)

Rehnümālīḳ oña şeyṭān gösterir. (13a/1)

onda: Onda. (12a/7), (27a/6), (30a/6)

Onda ğarḳ oldu hepsi. (39a/11)

ondañ: Ondan.

Kimi sevem ondañ başḳa. (2b/19)

Çü ondañ ayrı yaşamak müşkil. (27b/4)

onu: Onu. (40a/5)

Bu beş parmak onu tutar

onuñ: Onun. (2a/5), (7b/6), (9b/7), (11b/5), (12a/11), (14b/11).

Onuñ ‘aşḳında cihān mestān-durur. (12a/6)

ortancı: Ortadaki.

Ki ortancı şalāt budur. (42a/21)

ot: Ot.

Ot ile yem yemeğe onlar sezā. (1b/12)

otuz üç: Otuz üç. (41b/3), (41b/4), (41b/5)

Otuz üç dāne bunlardır. (41a/21)

oyna-: Eğlenmek, oynamak.

Oynadır başını ‘aşk-ıla ‘uşşak. (24b/4)

Başını hem kuyruğ-ıla oynuyor. (13a/5)

oyuncu: Oyuncu.

Oyuncu akça cem‘ eder. (43a/6)

Ö

‘ömr (Ar.): Yaşama, hayat; yaşama müddeti. (2a/11)

‘ömrünü kıl-: Yaşamak.

‘Ömrünü kılma hebā ile menşūr. (15b/4)

öñ: Ön, ön taraf. (16b/3)

Bir çamur rāst gelse öñünde kalır. (12b/20)

öp-: Öpmek.

Bâṭınını verdi öpmeğe ḥazret-i pîr. (13b/4)

öt-: Ötmek.

Sır bülbülüm öter Allāh deyu söyler. (12b/1)

öte: Daha uzaktaki yer, iki uzaklıktan daha uzak olan.

İkisi öte beri hem bahtılar. (13a/16)

öyle: O şekilde, öyle.

Öyle durdum çend-müddet çend-şabāḥ. (7b/7)

öz: Kendi.

Ḳudreti onuñ ḥükm eder özümüzü. (39a/17)

‘özr (Ar.): Kusur, hata, eksiklik.

Söylenmez bunda ‘özüüm var. (42a/5)

P

pādiṣāḥ (Far.): Hükümdar, melik.

N’eyledim n’ettim saña ey pādiṣāḥ. (36b/1)

pāk(Far.): Temiz, arı.

Çeşm-i pāk-i Muṣṭafāyı kırdılar. (29b/10)

papuç (Far.): (Pā-pūş) Ayakkabı, pabuç.

Papuç bırakıp gidip kaçar. (41b/16)

parmak: Parmak.

Bu beş parmak onu tutar. (40a/5)

pāy (Far.): Ayak. (17b/5)

pāy-i pīr: Pirin ayağı.

Pāy-i pīr başdığı yerdir ey muhibbim Pürzerin. (34a/8)

pāzār (Far.): Bazār; alışveriş, ticaret yapılan yer. (14b/7)

pāzār al-: Alışveriş etmek.

Metā‘-ı aḥseni alır pāzārından. (32a/14)

peder (Far.): Baba. (39a/6)

Doğurmadı peder māder. (39b/5)

pek: Sağlam, sıkı.

‘Urve-i vuşkaya Ḥilmī pek yapış. (5b/6)

penāh (Far.): Sığınma, sığınacak yer.

Cānıma penāhım rūḥ-i revānım. (30b/13)

pend (Far.): Nasihat, öğüt.

Pend ü naşīḥat oldu bize yoldaş. (16b/8)

perde (Far.): Örtü. (2b/6), (27b/9)

perde-i cān: Beden örtüsü.

Aç perde-i cān görünsün cānān. (32a/7)

pergār (Far.): Pergel.

Halka-i hū ile döndüm pergāre. (37a/1)

perhīz (Far.): Dinen yasaklanmış şeylerden uzak durma. (42b/9)

perhīz ol-: Sakınmak, korunmak.

Perhīz olan vāriyetten bil hemān. (31b/18)

perīṣān (Far.): Dağınık, perişan; üzgün, kederli, acınacak vaziyet.

perīṣān ol-: Perişan olmak.

Oldu ‘aqlım perīṣān. (32b/11)

perīṣān et-: Dağınık etmek.

Ḳalbimi perk ü perīṣān ettiler. (11b/13)

perk, (berk): Sağlam, sıkı, muhkem, kuvvetli.

Ḳalbimi perk ü perīṣān ettiler. (11b/13)

pertev (Far.): Işık, nur, parlama.

Pertev-i nūruñla ḳalbe ver ziyā. (2b/10)

pervāne (Far.): Geceleri ışığın etrafında dönen küçük kelebek. (30b/16), (36b/19),
(37a/2)

Pervāneyim yandım ‘aşk meydānında. (36b/13)

pervāz (Far.): Uçma, uçuş.

pervāz et-: Uçmak. (12b/9), (24b/12)

‘Ālem-i lāhuta pervāz etmişim. (29a/7)

peydā (Far.): Ortada, açıkta, açık, görünen. (2b/15), (9b/9), (34a/5), (37b/4)

peydā ol-: Ortaya çıkmak, belirtmek.

Çünkü pervāz oldu dilber hem zühūr etti ‘ayān. (31b/7)

peyk (Far.): Haber ve mektup getirip götürən.

Ey kurunuñ peyki Hāk-ı hıfz eyleye. (27a/2)

pīr (Far.): 1. İhtiyar, yaşlı. 2. Tarikat kurucusu. (9b/4), (12b/13), (12b/16), (13b/3), (13b/4), (13b/5)

Pīrimiz Seyyid Muḥammed Nūr-durur. (12a/18)

pīrān (Far.): İhtiyarlar, yaşlılar.

pīr-i pīrān: İhtiyar adamlar. Pirlerin piri.

El-meded yā Şeyḫ Ḥulūṣī pīr-i pīrān el-meded. (9b/4)

pislik: Pislik.

Ḥammāma giriñ bu varlık pisliğini yıkanıñ. (32a/19)

pīşvā (Far.): Reis, başkan.

pīşvā-yı ehl-i tevḥīd: Müslümanların başkanı, halife.

İmām ü pīşvā-yı ehl-i tevḥīd. (39a/7)

pluh (Arn.): Toz kaldırmak.

Dicu me ‘aşq pluhen bonu cānıma (2b/6).

post (Far.): Türlü hayvan derisi.

Varlığıñ postunu herkes omuza bugün alın. (32a/20)

put (Far.): Put, heykel.

Put kilīsā yıkılıp oldu fesūḥ. (8b/4)

pür (Far.): Dolu. (12a/8)

Kendi kendime pür cevher oldum. (30a/3)

püryān (Far.): Tava, tepsi biryān gibi şeylerde susuz kızartılan et kebabı. (25b/3), (30a/2)

‘Aceb mi olur eylese sīnemi püryān. (33b/12)

Pürzerin: Prizren kenti. (34a/2), (34a/4), (34a/5), (34a/6), (34a/7), (34a/8)

Menba‘-ı ‘ilm-i ḥaḳīḳattir ‘azīzim Pürzerin. (34a/3)

püskül: Tesbih püskülü.

O püskülleh müzeyyendir. (40a/9)

R

Rabb (Ar.): Efendi, sâhib. (10b/4)

Dil miyem ben Rabbiñiz “kālū belā” sensin ‘ayān. (31b/3)

rācī (Ar.): Ricâ eden, yalvaran.

Ki sâlik bî-ḥaber değıldir bu menzil resm-ile rācī. (38b/16)

rāḥat (Ar.): Kedersiz olma, âsûdelik, huzur, rahat. (26b/16)

Rāḥatımı terk edüben āh eder. (12a/16)

raḥīk (Ar.): Kızıl renkli duru ve temiz şarap.

şûrb-i raḥīk: Saf, kırmızı şarap içme.

Hüve şûrb-i raḥīk maḥtûm târīḥi oluyor. (12b/17)

raḥīm (Ar.): Merhametli, acıyan.

Raḥīm ismine mazḥardır. (42a/6)

raḥm (Ar.): Acıma, esirgeme. (27b/11), (27b/13), (27b/15), (27b/17), (27b/19),
(27b/19)

Raḥm eyle-: Acımak, merhamet etmek.

Raḥm eyle hidāyet kıl. (27b/10)

raḥmān (Ar.): Dünyada her canlıya mü’min-kâfir ayırt etmeksizin merhamet eden.
(41b/20), (41b/21)

Ledün ‘ilmine vâkıf nesl-i raḥmānī. (39a/8)

raḥmet (Ar.): Acıma, esirgeme. (32b/8)

rahmet-i Hakk: Allah'ın rahmeti, Allah'ın kullarına olan ihsanı.

Rahmet-i Hakk okunup āh şanıma. (36a/3)

Rahofça (Arn.): Kosova'da bir kentin adı.

Ṭavāf-ı vedā^c ile Mālik Rahofçaya yönülür. (12b/16)

ramazān (Ar.): Ramazan ayı. (31b/19)

Ḥamdüli'llāh kim yetişt i ramazān. (31b/15)

rāmiz (Ar.): El ile işaret etmek.

Uzun imāme rāmizdir. (41a/10)

rāsiḥ (Ar.): Bilgisi çok geniş olan.

Bu sırra hem de rāsihtir. (39b/12)

rāst (Far.): Doğru, düzgün; tesadüf, isabet. (16b/3)

rāst gel-: İsabet etmek.

Bir çamur rāst gelse öñünde kalır. (12b/20)

ravza (Ar.): Bahçe.

ravza-i beyt: Evin bahçesi.

Resülün eli ḥandān ki ravza-i beytinde 'ayān. (12b/12)

rāz (Far.): Sır. (39a/19)

Bu rāz hem 'arş-ı ekberdir. (42b/5)

rāziyye (Ar.): Rızâ gösteren, kabûl eden, boyun eğen.

Rāziyye merziyye oldu vaşf-ı hâşş. (5b/3)

receb (Ar.): Arabî ayların yedincisi ve kutsal üç ayların birincisi.

receb görün-: Receb ayına girmek.

Nokta-i sır ‘âleme göründü receb. (3b/2)

ref^c (Ar.): Kalkındırma, yüceltme.

Hicâbı ref^c eden ‘âşık seniñ nûruñladır kâ’im. (36a/9)

refîk (Ar.): Arkadaş, yoldaş.

Ol nûru’t-taḥḫîk şeyhim ile idi hem refîk. (13b/5)

rehâ (Far.): Kurtulma, kurtuluş.

rehâ ol-: Kurtulmak.

Bu benlik nefis ü şûminden rehâ ol. (26b/6)

rehnümâ (Far.): Yol gösteren, kılavuz. (30a/9), (42b/17)

Rehnümâlık oña şeyṭân gösterir. (13a/1)

reîs (Ar.): Başkan, reis.

reîs-i Şeyḥ Melâmî: Melâmî şeyhin reisi.

Muḥakkıklar reîs-i Şeyḥ Melâmî. (39a/7)

remz (Ar.): İşaret, işaretle anlatma. (3b/4), (12b/15), (28b/6), (40a/13)

remz-i Aḥmed: Hz. Peygamber’i işaretle anlatma.

remz-i şıfāt: Vasıfları işaretle anlatma.

Remz-i şıfāt kırbet-i zāta erip. (6b/6)

renk (Far.): Renk.

Hem ol nāfe koğu renge bükülmüş zülf-i müşgīnden. (38b/15)

resm (Ar.): Şekil, tarz. (2b/5), (2b/7), (33b/3), (38b/16)

İsmim Mālik resmim hālik Hilmiyā. (2b/7)

Resül (Ar.): Peygamber, resûl. (29b/11), (30a/9)

Resülüñ eli handān ki ravza-i beytinde ‘ayān. (12b/12)

Resūlu’llāh (Ar.): Allah’ın elçisi Hz. Muhammed. (35b/8), (35b/9), (35b/11), (36a/8), (36a/9), (36a/10)

Cemāliñ görmeğe ārzū ederim yā Resūlu’llāh. (35b/7)

reşād (Ar.): Manevi, doğru yolu bulup o yola girme, hak yolunda yürüme.

Hakīkatte reşādıdır. (42b/18)

reşk (Far.): Kıskanma, imrenme.

reşk et-: Kıskanmak.

Reşk eder dīdem cemāl-i merhem ola. (36b/4)

revāh (Ar.): Güneş battıktan sonra gece oluncaya kadar geçen zaman. (34b/2), (34b/4), (34b/6), (34b/8)

Böyle bir yer bilmez idim çok revāh. (7b/4)

revān (Ar.): Yürüyen, giden, ruh, cân. (30b/13)

Hoca-i vaḥdet sarāyıdır revānım Pürzerin. (34a/7)

rezālet (Ar.): Rezillik, alçaklık.

Murādımca olan işler rezālet çıktı hep şoñu. (38b/19)

rıdvān (Ar.): Cennetin kapıcısı olan büyük melek.

İns ü cinn ü ḥūr u Rıdvān hem melek. (29b/16)

rızā (Ar.): Razı olma, hoşnut olma.

Tābī^ʿ-i Hüseyn rızādır her ki gördü bu maḳām. (30a/8)

ribāṭ (Ar.): Bağ, ip.

ribāṭ kıl:- Bağlamak.

Nefsini dünyā denīden kıl ribāṭ. (19b/5)

ricāl (Ar.): Erkekler.

ricāl-i kāmīl:- Bilgili erkekler.

Ricāl-i kāmīlīn bilir. (42b/12)

ridā (Ar.): Belden yukarı örtülen örtü. (1b/13), (2a/5)

ridā-yı kibriyā:- Yücelik örtüsü.

Mīm-i besmeldir ridā'-yi kibriyā. (1b/9)

riḥ (Ar.): Yel, rüzgar.

Çü misk ü ‘anber cāna rīḥ geldi. (38b/3)

risāle (Ar.): Kısa yazılmış küçük kitap.

Risāle bunda ḥatm olur. (43a/2)

riyā’ (Ar.): Özü sözü bir olmama, ikiyüzlülük.

Kalmadı hīç zerḳ ü riyā’. (3a/5)

rū[y] (Far.): Yüz, çehre.

rū-yi dildār: Sevgilinin yüzü.

Her varaḳtan rū-yi dildār görünür. (12a/1)

rūḥ (Ar.): Ruh, cân, nefes. (34a/6), (36a/6)

rūḥ-i revān: Canlı ruh.

Cānıma penāhım rūḥ-i revānım. (30b/13)

rūḥ-i ṣalāt: Namazın ruhu. (Hz. Peygamber için okunan dualar.)

Daḥi rūḥ-i ṣalāt derler. (42b/1)

Rūm (Ar.): Anadolu, Rumeli.

Rūm ilinde ibtidā tevḥīdi neşredir maḥall. (34a/8)

rūmī (Ar.): Rûmi takvime göre olan sene. (43a/11)

Birle zamm-ile Ḥilmī sene-i rūmī doluyor. (12b/17)

rumūz (Ar.): Remizler, işaretler, manası gizli olan şeyler.

rumûz-ı mübtedâ: İşaretlerin başlangıcı.

Nokta-i vahdet rumûz-ı mübtedâ. (1b/4)

rûz (Far.): Gündüz. (14b/10), (30a/13), (31b/14), (35b/13)

rûz-i cezâ': Kıyamet günü.

Olmayasın rûz-i cezâda hâres. (15b/4)

rûz ü şeb: Gece ve gündüz.

Ol hakîkat bahrine dal rûz ü şeb. (22b/6)

rücû' (Ar.): Dönme, geri dönme. (29a/13), (32a/18)

rücû' ol-: Geri dönmek.

Yine oña rücû' olur. (41b/13)

rükû' (Ar.): Öne doğru eğilme. (42a/18)

Kıyâm rükû' sücûd hemdir. (42a/16)

rüsûh (Ar.): Bir ilmin derinliğine, inceliğine varma. (8b/6)

‘İlm-i rüsûh sırr-ı Sübbûh bil ‘ayn-ı zeheb. (3b/5)

rü’yet (Ar.): Görme, bakma, görülme.

Rü’yeti dildâre daği hem-pâ. (2a/9)

S

şabâh (Ar.): Sabah.

Öyle durdum çend-müddet çend-şabāh. (7b/7)

şabā (Ar.): Gündoğusundan esen hafif yel, saba rüzgarı. (28b/11), (28b/13), (28b/15), (28b/17), (29a/5)

Şabā ol turre açtı oldu kan ʿāşıkıñ göñlü. (38b/15)

şabr (Ar.): Sabır. (27a/9), (37b/6)

şabr ü karar: Sabır ve karar.

Kalmadı şabr ü kararım hıç bugün hem dilime. (35b/4)

şaç: Saç.

Şaçıñ zülfünde hem dil-besteler. (11b/15)

şaçmaşapan: Bir değeri olmayan, yersiz, tutarsız, mantıksız söz.

Hilmî söylediği sözler şaça şapan. (16b/8)

şadā (Ar.): Ses.

şadā ver-: Seslenmek.

Bāb-ı hāzret açılıp verdi şadā. (2a/17)

şādık (Ar.): Doğru, gerçek dost.

Ve ihtisāben sırrı bildi şādıkān. (31b/18)

şadr (Ar.): Göğüs.

Şadrıma elîf yazılı başıma bā. (7b/8)

şāf (Ar.): Saf, temiz.

şāf kıl-: Temizlenmek.

Kalbini şāf kıl tecellī ede Hāk. (8b/3)

şafā (Ar.): Gönül şenliği, huzur, zevk, safa. (3a/6), (43a/8)

zevk u şafā: Eğence, cünbüş.

‘Aşk içinde bulunur zevk u şafā. (1b/11)

şafā bul-: Zevk almak, huzur bulmak.

Himmet eyle ‘aşkın bulsun şafā. (2b/8)

sağış: Sayı.

Hurūflarıñ sağışıdır. (41a/17)

şag: Sağ taraf.

Gāh şag ü şola şallanırım. (28b/12)

şāhib (Ar.): Sahip, haiz. (13a/2)

şāhib-i sır: Sır sahibi.

Yazmakta okumakta olursun şāhib-i sır ey cān. (31b/8)

şāhib-i tevḥīd: Birlik sahibi.

Şāhib-i tevḥīddir dād-ı muḥibbdır. (30b/15)

şāhib-i nasūḥ: Temizlik sahibi.

‘İlm-i sırda olasın şāhib-i nasūḥ. (8b/3)

şāhib-i Dīvān: Divan sahibi.

Şāhib-i Dīvān Ustrūmicāda varıp Āsitāneyi ziyāret eylediği zamān söylemiştir. (12b/6)

sāhil (Ar.): Sahil.

Bahr-i ‘amīk sāhiline geldiler. (38b/18)

şā’imūn (Ar.): Oruç tutanlar.

Meh göründü oldu i‘lān “veftirū yā şā’imūn. (32a/16)

sākī (Ar.): Su veren, su dağıtan; içki sunan.

Haber-dār ol eyā sākī bize şun ol mey-i bākī. (38b/14)

şakīn-: Sakınmak. (18b/6)

Şakīn ey ihvān olma şeytānān. (32a/8)

sakf (Ar.): Tavan, çatı, dam.

Ger edersem āh yıkılır beyne sakfeyn el-meded. (9b/5)

şalā (Ar.): Cuma namazına ve bazı yerlerde cenâzeye çağırarak için minârelerde okunan salavât.

Cümle mescidlerde okundu şalā. (36a/2)

şalāt (Ar.): Namaz. (42b/1), (42b/2)

Ki ortancı şalāt budur. (42a/21)

şal-: Salmak. (35b/14)

Mevc-i deryā çoştı mellāhīler şaldı. (29b/4)

sālik (Ar.): Sülûk eden, bir tarikata girmiş olan. (38b/16), (41b/22), (41b/23)

Ki sālik zātta mahv olur. (41b/14)

sālim (Ar.): Sağ, sağlam.

Fıtrı verdin ‘abīd kıldıñ Hāk diye yā sālimün. (32b/7)

şallan-: Sallanmak.

Gāh şağ ü şola şallanırım. (28b/12)

sāmī (Ar.): Yüksek, yüce.

Bunu eşyā’da sāmīdir. (39b/11)

şan: Şöhret, ün.

ad ü şan: Şan ve şöhret.

Hilmī dendi ad ü şan. (32b/21)

şan-: Zannetmek, sanmak. (13a/6), (13a/9), (41a/4), (12b/19)

Yemek içmek şanma halk olduñ faķat. (19b/2)

saña: Sana (“sen” zamirinin datif hali.) (2b/1), (2b/6), (2b/9), (11b/15), (36b/1), (38b/16)

Gönlüm yönüldi hep saña. (2b/18)

şanem (Ar.): Put.

Gitti o şanem. (30b/4)

şāniʿ (Ar.): Yapan, yaratan, meydana getiren, halk eden.

Lāyık mıdır şāniʿiñ bu cüşşeniñ bilmesiñ. (36a/18)

şanki: Güya, sanki.

Lā-yaʿkıl şanki içtim bir kıddāh. (7b/2)

şāra (Ar.): Açıklık, ibarede açıklık.

Veʿl-küllü bi-ziyāike şāra ʿaķīl. (27a/19)

şarar-: Sararmak.

Şolmuş gül gibi yüzü şarar. (13b/16)

sarāy (Far.): (Serāy) Saray. (40b/16)

Hoca-i vahdet sarāyıdır revānım Pürzerin. (34a/7)

şarıl-: Sarılmak.

Eṭrāfında şarılıp yedi kıddāh. (7b/5)

sarhoş (Far.): (Ser-hoş) Sarhoş, kendinden geçmiş.

sarhoş ol-: Sarhoş olmak.

Sarhoş oldu Hilmī dense ʿaceb mi. (34a/1)

şarı: Sarı renk.

Biri şarı bir aḥmer bir ḳara. (2a/1)

şat-: Bir mal veya mülkü satmak.

şatın ol-: Satılmak.

Decāce bāzārında beygir şatın olmaz. (16b/7)

saṭır (Ar.): Yazı sırası.

Mālik her rüz ü şeb saṭır kelām ḳıl meşṭūr. (31b/4)

şavm (Ar.): Oruç. (31b/16), (32a/17)

şavm ü güzār: Ramazanın geçişi.

Daḥi şavm ü güzārdır. (42b/9)

şayḳal (Ar.): Cila.

şayḳal-ı zıkr: Zikir parlaklığı.

şayḳal-ı zıkr ile ver ḳalbe cilā. (18b/3)

sebaḳ (Ar.): Ders.

sebaḳ al-: Ders almak.

Sebaḳ aldıñ gece gündüz uyandır. (11b/6)

Ḥulūşīden sebaḳ aldı pīriñ dergāhına geldi. (12b/13)

sebāt (Ar.): Yerinde durma, sabit olma.

Sırr-ı Ādem Ḥaḳḳ-y-la buldu sebāt. (4b/2)

sebīl (Ar.): Sebil, su dağıtılan yer.

Göz yaşı onun yolunda hep sebīl. (26b/10)

seccāde (Ar.): Seccāde, üzerinde namaz kılınan küçük kilim, küçük halı.

Seccādeñ hamr-ıla boyat saña derse muğān-ı pīri. (38b/16)

secde (Ar.): Namazda alnı, el, ayaklarını, dizleri ve ayak parmaklarını yere dayamaktan ibaret ibâdet vaziyeti.(12b/11), (13a/10), (41a/1), (42a/20)

secde et-: Secde vaziyeti almak, yere kapanmak.

O ğayr hem secdeler eder. (41a/3)

secde kıl-: Secde etmek, yere kapanmak.

Ġā'ibi bulan kıldı secdetān. (32a/9)

şedeyn (Ar.): Göğüs arası.

Yüreğimi şerha etti beyne şedeyn el-meded. (9b/3)

sefer (Ar.): Yolculuk.

Seyrān u sefer hem kıldım cānımla. (36b/16)

seg (Far.): Köpek.

seg ol-: Köpek olmak.

‘Āşıkā buğz eyleyen bil oldu seg. (25b/5)

seher (Ar.): Tan yeri ağarmadan biraz önceki zaman. (28b/9), (36b/1), (38b/2)

Seher yeli eser gülşen içre geçer. (12b/2)

sekiz: Sekiz. (41a/18)

Sekiz harfe şümül vardır. (41b/21)

sekiz biñ: Sekiz bin.

On sekiz biñ ‘āleme oldum ‘arūf. (23b/2)

sekrān (Ar.): Sarhoş. (14b/15)

sekrān eyle-: Sarhoş etmek.

Mādemki sekrān eyledi şerbet-i ‘aşkıñ. (33b/14)

sekrān ol-: Sarhoş olmak.

Mest ü sekrān oldular cümle-i ‘uşşākımız. (14b/15)

selām (Ar.): Selâm.

E’s-selām her şecer nidā kıılır. (12a/9)

şelāşe (Ar.): Üç. (41a/13)

Dañi hāne şelāşedir. (40a/3)

selem (Ar.): Selef.

Z̄ī-selemde selminiñ hem hāli ne. (27a/3)

selm (Ar.): Barış, barışıklık.

Z̄ī-selemde selminiñ hem hāli ne. (27a/3)

selmān (Ar.): Niyaz kabul eden derviş.

Tirāş ede lāzım selmān ü hırāş. (16b/2)

selsebil (Ar.): Tatlı ve hafif su.

Rāḥatım içkide lā fī's-selsebīl. (26b/16)

semā (Ar.): Gökyüzü. (29b/10), (40a/20)

devr-i semā: Gökyüzü devri.

Devr-i semā gibi hem devr ederim. (28b/13)

semāvāt (Ar.): Gökler.

Yedi olan semāvāttır. (41a/19)

semek (Ar.): Balık.

Baḥr-i ʿaşka dalmışım mişl-i semek. (25b/2)

semender (Far.): Ateşte yaşayan mitolojik bir hayvan.

Baḥr-i ʿaşka daldım semender gibi. (36b/13)

semt (Ar.): Taraf, cihet, yön.

Cānımı yakıtı firāķıñ beyne semteyn el-meded. (9b/4)

sen: Sen. (Teklik ikinci şahıs zamiri) (8b/6), (21b/4), (29a/3), (34b/3), (36a/18), (42b/14)

Cānı ver cānānı bul sen ey ʿazīz. (8b/5)

şenā (Ar.): Övme, medh etme.

Şenā vü medhine ‘āciz kuluñdur yā Muḥammed Nūr. (12b/7)

sene (Ar.): Yıl.

sene-i rūmī: Rumi senenin başı, “rûmî sene başlangıcı” 1 Mart idi.

Birle zamm-ile Ḥilmī sene-i rūmī doluyor. (12b/7)

seniñ: Senin. (Sen zamirinin ilgi hali) (27a/8), (28a/2), (36a/9)

Seniñ ḥüsn-i cemālinden ey dilber. (11b/12)

senlik: Sana ait olan benlik, kişilik.

Senliğin Ḥilmī perdedir yırtgıl. (27b/9)

sepet (Far.): Sepet.

Şuya gidersen kalburu sepetlen olmaz. (16b/5)

ser (Far.): Uç, kenar.

Ki ser cebde konulur. (42a/11)

serāb (Ar.): Öteki dünya.

serāb-ı zamān: Öteki dünya zamanı.

Ġayri serāb-ı zamān. (32b/15)

serdār (Far.): Asker başı, kumandan, komutan.

“Ene min Ḥüseynin” dedi serdārımız. (15a/3)

serfürū (Far.): Baş eğme, söz dinleme.

Emr-i Hākta dā'im ol sen serfürū. (34b/3)

ser-gešte (Far.): Başı dönen, sersem, şaşkın.

Cemī^c-i 'uṣṣāk saña ser-gešteler. (11b/15)

ser-tāc (Far.): Baş tacı olan, çok sevilen, sayılan.

Hüccāc içine oldu hemān ser-tāc. (6b/8)

ser-te-ser (Far.): Baştanbaşa, büsbütün. (32a/2)

Ser-te-ser hep nūrıla doldu cihān. (31b/16)

server (Far.): Reis, seyyid, efendi, ulu.

server-i sulṭān: Hükümdarın ulusu.

Dāreynde olursun sen server-i sulṭān. (33b/5)

ses: Ses.

Bir nefesde üç yüz altmış ses çıkar hem çağırır. (29a/2)

sevdā (Far.): Aşk, sevgi. (2b/13), (24b/8), (24b/9), (24b/10), (24b/11), (24b/12)

sevdā-yı 'aşk: Aşkın sevgisi.

Gün-be-gün artmaktadır sevdā-yı 'aşk. (24b/7)

sevdā-yı vaṭan: Yurt sevgisi.

Sevdā-yı vaṭanla ol şāhib-i aḥazz. (20b/4)

sevdigim: Sevgili.

Sevdiğime cān versem ‘aceb değil. (27b/4)

sev-: Aşırı istek duymak, sevmek.

Delip dağın seni görmek severim yā Resūlu’llāh. (35b/8)

sevgi: Sevgi, muhabbet. (35b/8)

Himmeti umayım sevgim bulayım. (30b/11)

seyr (Ar.): Bakma, seyretme.

seyr et-: Bakmak, seyretmek.

Bu cihānı seyr edip gayb olmuşum. (29a/15)

seyrān (Ar.): Dolaşma, gezinme, etrafa bakınma. (13b/3), (14b/17), (36a/5), (36b/16), (38b/2), (39a/16)

seyrān et-: Gezmek, gezinmek.

Bunca yüklüleri seyrān ediyor. (13b/1)

seyyid (Ar.): Efendi, bey, saygıdeğer kişi. (12a/18), (12b/14), (17b/3)

Çün tecellī etti seyyid şāh-ı nūr. (12a/1)

sezā (Far.): Münasip, uygun, yaraşır.

Ot ile yem yemeğe onlar sezā. (1b/12)

şifāt (Ar.): Sıfatlar, vasıflar. (1b/3), (2a/14), (6b/6), (33a/5), (41a/9), (41b/19)

şifāt-ı Hāk: Allah’ın sıfatları.

Şıfât-ı Hâk şühûd eyler. (42a/9)

şıġ-: Sıġmak.

Söylesemde dil şıġmaz ezvâķ-ı hüsnuñ. (33b/13)

Ķalbimde şıġmaz oldu dâr. (13b/10)

şıklet (Ar.): Ağırılık, yük.

Yükleri var şıkletinden batıyor. (13a/17)

sırr (Ar.): Gizli olan şey, sır.

sırr-ı ‘âlem: Cihan sırrı.

Sırr-ı ‘âlem Hilmîyâ seyrândayım. (29a/10)

sırr-ı ‘aşķ: Aşkın sırrı.

Hep bu devrân sırr-ı ‘aşķıñ devridir. (24b/3)

sırr-ı esrâr: Gizli sırlar.

Dediler sırr-ı esrârdır. (41b/12)

sırr-ı habîb: Hz. Muhammed’in sırrı.

Hâķķa en ķarîbdır sırr-ı habîbdır. (30b/14)

sırr-ı hümâ: Hümâ kuşunun sırrı.

İnşâfa gel ey sırr-ı hümâ. (2a/6)

sırr-ı hem-dem: Sevgilinin sırrı.

İki mīm sırr-ı hem-demdir. (40b/1)

sırr-ı levlāk: Hz. Muḥammed’in sırrı. “Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım.”

Sırr-ı levlāk şeş-cihetten okunur. (12a/3)

sırr-ı Ḥaḳḳ: Allah’ın sırrı.

Her nazarda sırr-ı Ḥaḳḳı kıl tılā^c. (21b/6)

sırr-ı ḥaḳīḳat: Hakikatin sırrı.

Sırr-ı ḥaḳīḳattedir kıble-gāhım. (30b/12)

sırr-ı ma‘şūk: Sevgilinin sırrı.

Sırr-ı ma‘şūk kalb-i mecrūḥa tedāvī eyledi. (31b/16)

sırr-ı Muḥammed: Hz. Peygamber’in sırrı.

Gelmezdi zuhūra sırr-ı Muḥammed daḥi Ḳur’ān. (31b/10)

sırr-ı Sübbūḥ: Allah’ın sırrı.

‘İlm-i rüsūḥ sırr-ı Sübbūḥ bil ‘ayn-ı zeheb. (3b/5)

sırr-ı Yezdān: Allah’ın sırrı.

El-meded yā Şeyḥ Ḥulūşī sırr-ı Yezdān el-meded. (9b/8)

sırr-ı zāt: Sahibin sırrı.

Sırr-ı zāt mestūr-durur Ādem-ile. (1b/6)

şırāt (Ar.): Yol. (36a/15)

şırāt-ı müstaķīm: Doğru yol.

Yolları kaç‘ eyledim budur şırāt-ı müstaķīm. (29a/1)

şırāt-ı tevḥīd: Allah’ın birlik yolu.

Şırāt-ı tevḥīd üzre zuhūr eyledi pīr. (13b/5)

sil-: Silmek. (26b/5), (38b/20)

Görünen cilvesidir gözleri sil. (27b/7)

silin-: Silinmek.

Ḥurūfāt hep siliniptir. (41b/11)

silsile (Ar.): Zincir.

Silsilemizdir Muḥammed bin Muḥammed ey ‘azīz. (14b/2)

sīn (Ar.): Sin harfi.

Sīn-ile Ḥilmī hep devr-i edep. (3b/6)

Sīnā (Ar.): Hz. Musa buradaki Tûr-ı Sinâ’da Allah’ın hitabına nâil olmuştur.

Varlığım mănend-i Sīnā oldu tārümār hāy meded. (9b/9)

sīne (Far.): Göğüs.

Ḳanlı yaş-ıla boyandı sīnem āh. (36b/2)

sinek: Sinek.

At sineği konuşa merkeb delirir. (13a/3)

sinnevr (Ar.): Kedi.

Eşek yerine yükletme sinnevri koca baş. (16b/6)

sinnî (Ar.): Yaş ile alakalı.

Otuz üç sinnî tām olur. (41b/4)

siper: Korunmak, gizlenmek maksadıyla, arkasına, altına veya içine sığınılacak şey.

Cihān insānda siperlerdir. (41a/22)

sirāc (Ar.): Işık, kandil, mum.

nūr-ı sirāc: Işığın nuru.

Mîm-i vasaṭ sırrını nūr-ı sirāc. (6b/3)

sitt (Ar.): Altı sayısı. (30b/1)

sitt-i cihāt: Altı taraf; doğu, batı, kuzey, güney, yukarı, aşağı.

Nürudur sitt-i cihāt dildārımız. (14b/11)

sivā (Far.): Başka, gayrı.

sivā-yı ‘ālem: Cihan ile ilgili olan şeyler. (2b/20), (15b/6), (20b/5), (33b/7), (36a/17), (38b/20)

Sivā-yı ‘ālemi sürdü süpürdü. (38b/5)

şka (Arn.): Yok.

Huþe vehteñ Şeyh vec zotit ceter sķa. (2b/1)

Őohbet (Ar.): GrŐp, konuşma.

Dilimi vrn eyledi Őohbeti ‘aŐķıñ. (33b/11)

Şol: Sol taraf.

Gh Şağ u Şola Şallanırım. (28b/12)

Şol:- Tazeliğ ve canlılığı kaybolmak, solmak.

Şolmuş gl gibi yüzü Şarar. (13b/16)

Őoñ: Sonuç, netice.

Murdımca olan işler rezlet cıķtı hep Őoñu. (38b/19)

Şor:- 1. Sormak. (29b/2)

Beni benden Őorar isen yok ĥaber benden. (11b/6)

2. Halini, hatırını sormak.

Beni benden Şorsan ĥaber veremezdim. (29b/3)

Őoy:- Soymak.

Cismi-y-ile na‘leyni Şoyar. (13b/13)

söyle:- 1. Demek, söylemek. (12b/6), (13a/7), (16b/8), (35b/18), (40a/17)

Sır bülbülüm ter Allh deyu söyler. (12b/1)

2. Konuşmak.

Söylesemde dil şıgmaz ezvāk-ı hüsnüñ. (33b/13)

söylen-: 1. Denmek, söylenmek, anlatılmak.

Söylenmez bunda esrār var. (40b/19)

söz: 1. Kelâm, söz, konuşma. (11b/16)

Ḥilmī söylediği sözler saçma şapan. (16b/8)

2. Sözünü dinlemek, sözüne önem vermek.

Ġāfil olma diñle sözüm ey ‘amū. (34b/2)

‘Ārif-i bi’llāh sözünü diñle gel. (18b/5)

şu: Su. (12b/19), (16b/5), (39a/12)

Şuya daldım bilmedim kendimi hīç. (7b/7)

şubḥ (Ar.): Sabah, sabah vakti. (28b/10), (32a/18)

şubḥ ü mesā: Sabah ve akşam.

Ağlatma beni şubḥ ü mesā. (2a/6)

şubḥ-ı dīdār: Sabahın yüzü.

Şubḥ-ı dīdārıñ İlāhī açıla. (36b/5)

sultān (Ar.): Hükümdar, melik, padişah. (30b/17), (36b/10), (29b/12)

kurb-ı sultān: Hükümdara yakın olma.

Ḳurbān sultān âteşidir bu âteş. (3b/8)

şun[‘] (Ar.): Yapış, amel, takdir.

Mâliki ejder olup mestân-ı şun[‘]u’l-vechile. (35b/6)

şun-: Uzatmak, vermek, sunmak.

Haber-dâr ol eyâ sâķī bize şun mey-i bâķī. (38b/14)

şun[‘]ī (Ar.): Yapma, yapay.

Şun[‘]-ı zâtıñdır cihân. (32b/12)

şūr (Ar.): İsrâfil’in kıyamet günü çalacağı boru. (31b/2), (40b/18), (41b/2)

şūr-ı ‘uķbā: Âhirete İsrâfil’in kıyamet günü çalacağı boru.

Şūr-ı ‘uķbāda hem vardır. (40b/17)

şūret (Ar.): Görünüş, kılık, görünen hâl. (18b/6), (29a/14), (32a/15), (38b/5),

(38b/12)

Şūreti onuñ livāü’l-ḥamd-durur. (12a/11)

şuş-: Susmak.

Yeter şuş söyleme vāfir. (40a/17)

suṭūr (Ar.): Satırlar, yazı dizileri.

Evrāk ü suṭūr olmasa idi vaḥy hengāmında. (31b/11)

şuver (Ar.): Suretler. (27a/18)

Şuver düştü yüz üstüne ķoķusundan.

sūzān (Far.): Yakan, yakıcı.

Āh ile sūzāndadır mecrūḥ-ı dil. (24b/8)

Sübbūḥ (Ar.): Allah.

sırr-ı Sübbūḥ: Allah'ın sırrı.

‘İlm-i rūsūḥ sırr-ı Sübbūḥ bil ‘ayn-ı zeheb. (3b/5)

Sübhān (Ar.): Allah. (33b/8)

Hemde ulu Sübhān. (27b/18)

sücūd (Ar.): Secde etme. (42a/16)

sücūd-ı Ādem: Ādem aleyhisselamın secdesi.

Sücūd-ı Ādemde dāldır. (41a/6)

sülūk (Ar.): Bir yola girme, bir yol tutma.

Sülūkum hem Melāmīdir. (42b/19)

süpür-: Süpürmek.

Sivā-yı ‘ālemi sürdü süpürdü. (38b/5)

süret (**şüret** Ar.): Surat, yüz.

Evsat-ı dünyā süret-i Ādem bil. (6b/5)

sür-: Sürmek.

Beḳā etmek cemālīñle süreyim yā Resūlu’llāh. (35b/11)

Ola ki sürdü gemi ber-ḥūn-ı atīl. (26b/11)

süyūf (Ar.): Kılılar.

Zūlfekārı ut elinde hem süyūf. (23b/5)



ād (Far.): Sevinli.

ād ü azzāz: Zevkli ve sevinli.

ilmī dai cānı-y-ıla ād ü azzāz. (20b/6)

afak (Ar.): Güne doğmadan önceki alacalık. (31b/19)

afaıñ ziyāsı-la devrān ederken.(30a/2)

āh (Far.): Hükümdar, padiah, sultan. (29b/18), (30b/12), (39a/3)

āh-ı enbiyā: Hz. Muhammed.

“Men ‘aref” buyurdu āh-ı enbiyā. (2a/12)

āh-ı kevneyn: İki cihan sultanı Hz. Muhammed.

alb-i mü’min beyt-i aktır āh-ı kevneyn dedi hem. (32b/2)

āh-ı merdān: Mertler sultanı, Hz. Ali.

El-meded yā eyḫ ulūī āh-ı merdān el-meded. (9b/2)

āh Mutafa: Hz. Muhammed.

“Men ‘arefe” dedi ü āh Mutafa (2b/2)

şāh-ı nūr: Hz. Muhammed.

Çün tecellî etti seyyid şāh-ı nūr. (12a/1)

şehâdet (Ar.): Şahitlik, şahitlik etme, tanıklık.

Şehâdette şūr vardır. (40b/16)

şal: Şal.

Giymişiz çünkü melâmî hırkasın hem şalını. (14b/17)

şām (Far.): Akşam. (28b/10), (28b/13), (28b/15), (28b/17)

şām ü seher: Akşam sabah.

Şām ü seher Allāh Allāh zıkr ederim. (28b/9)

şām ü şabā: Akşam sabah.

Şām ü şabā Allāh Allāh zıkr ederim. (28b/11)

şāmīl (Ar.): İçine alan, kaplayan, çevreleyen. (42b/7)

Bu sır besmelede şāmildir. (40b/21)

şān (Ar.): Şan, şöhret. (36a/10)

Rahmet-i Hakk okunup āh şānıma. (36a/3)

şarāb (Ar.): İçilecek şey, içki.

şarāb-ı vaşl: Vuslat, kavuşma şarabı.

Şarāb-ı vaşl-ıla men olmuşum maḥmūr. (11b/9)

şarāb-ı aşk: Aşk şarabı.

Åh ‘azîzim Şeyh Hülûşîdir şarāb-ı ‘aşka cām. (30a/12)

şasa kal-: Şaşakalmak.

Ki seyrāncı şaşakalır. (43a/7)

şası: Gözleri aynı doğrultuya bakmayan.

Biri şası iki görür. (40b/20)

şâyân (Far.): Uygun, yaraşır.

şâyân ol-: Uygun olmak.

Hest ü sivâyı fenāya olur şâyân. (33b/7)

şeb (Far.): Gece. (14b/10), (22b/6), (30a/13), (31b/14), (35b/13)

şeb-i deycūr: Karanlık gece.

Nehār oldu görünmez hîç şeb-i deycūr. (11b/10)

şebîr (Far.): Yarasa yavrusu. (13b/7)

şeb-per (Far.): Gece uçan; yarasa.

şeb-per ü şebîr: Yarasa ve yarasa yavrusu.

İki şāhım idi şeb-per ü şebîr. (13b/7)

şeb-rev (Far.): Gece giden, gece yolculuğu eden.

şeb-revān-ı hayāl: Hayali gece giden.

Çi ‘aceb zāhir kıla şeb-revān-ı hayāl. (27a/5)

şecer (Ar.): Ağaç.

E's-selām her şecer nidā kıılır. (12a/9)

şefā'at (Ar.): Bağışlama, şefaat. (12b/15)

Şefā'at bābına geldik haķıķat secdeye irdik. (12b/11)

şefī' (Ar.): Şefaat eden, bir suçun bağışlanması için aracılık eden, Hz. Peygamber.

Vücūduma ṭabīb olmak dilerim yā şefī'ullāh. (35b/10)

şeh (Arn.): Görür.

Ḳu şeh şeh ḳatu bohet ihyā. (2b/3)

şehā (Far.): Ey hükümdar, ey padişah.

Şehā sevginde mecnūnum ki Ṭāhir ü daḫi Ferhād. (35b/8)

şehām (Ar.): Zeka ve akıllıkla beraber olan cesaret, yiğitlik.

Āl-i Resūl reh-nümādır sırr-ı tevḥīde şehām. (30a/9)

şehīd (Ar.): Din veya yüksek bir ũlkü uğrunda ölen kimse.

şehīd-i şeyḫi: Şeyhlerin şehidi.

Şehīd-i şeyḫi Ḥulūşīdir diñle şāhım Pürzerin. (34a/3)

şehr (Far.): 1. Ay. 2. Belde, şehir. (14b/17), (32a/14)

şehr-i raḫmet: Rahmet ayı.

El-vedā' yā şehr-i raḫmet merḫabā yā dost cemāl. (32b/8)

şehvet (Ar.): Şiddetli arzu, şehvet.

şehvet-i dünyā: Dünya arzusu.

Şehvet-i dünyāya meyliñ olmaya. (19b/5)

şekk (Ar.): Şüphe, zan, tereddüt.

şekk et-: Şüphe etmek.

Zülf-i yārıñdır bu zühür şekk etme gel. (27b/6)

şekl (Ar.): Biçim, şekil.

şekl-i kalem: Kalem gibi.

Şekl-i kalem cânım esrâr-ı Muḥammed ‘Alīdir bil. (31b/12)

şemdān (Far.): Şamdan.

‘Aşkıma pervāne yanar şemdāne. (30b/16)

şems (Ar.): Güneş.

Ḳamer ü şems ü kevākib māh-tāblar. (11b/17)

şer‘ (Ar.): Allah’ın emri, İslâm, şeriat.

Ki bu şer‘a muṭābıktır. (40b/10)

şerbet (Ar.): İçecek.

şerbet-i ‘aşk: Aşkın tadı.

Mādemki sekrān eyledi şerbet-i ‘aşkıñ. (33b/14)

şerh (Ar.): Açıklama, ayrıntılı olarak anlatma.

şerh eyle-: Açıklamak.

Hâlimi şerh eylemek mümkün müdür. (12a/15)

şerha (Ar.): Parça, dilim.

şerha şerha: Dilim dilim, parça parça.

Şerha şerha varı kılar. (13b/15)

şerha et-: Parçalamak.

Yek âteş urdu dile şerha etti cüşsemi. (35b/3)

şer'î (Ar.): Şeriata âit, şeriatle ilgili, şeriata uygun.

Ledün 'ilmine hoca hem de şer'î. (39a/4)

şerî'at (Ar.): Allah'ın emri, İslam.

Şerî'at merci'i budur. (42b/10)

şes-cihet (Far.): Altı yön.

Sırr-ı levlâk şes-cihetten okunur. (12a/3)

şevk (Ar.): Arzu, istek, heves. (36b/5), (40a/21)

'aşk ü şevk: Aşkın arzusu.

'Aşk ü şevki-y-le gelsinler saña. (2b/9)

şey (Ar.): Nesne, madde, şey. (27b/1)

Ki üç şeyden fenâ olur. (42a/15)

şeydā (Far.): Sevdadan aklını kaybetmiş, divane, düşkün.

şeydā ol-: Divane olmak.

Mecnūn gibi oldum şeydā. (3a/1)

şeyh (Ar.): Tekkelerde bulunan başkan, şeyh, üstad. (2b/1), (9b/2), (9b/4), (9b/6), (9b/8), (12a/13)

Bir seyrānda Hilmī şeyhīm ile pīr. (13b/7)

Başka aramayam şeyh-le olayım. (30b/10)

şeytān (Ar.): Şeytan. (13a/1), (13a/4), (13a/13), (15b/5), (20b/5)

şeytān ol-: Şeytan olmak.

Şakıñ ey ihvān olma şeytānān. (32a/8)

şiddet (Ar.): Sertlik, katılık.

şiddet-i ‘aşk: Aşkın şiddeti.

Ġamım ile hicriñ ol şiddet-i ‘aşkıñ. (33b/12)

şikār (Far.): Av, avlama.

Şikār dıkar yol alırken oynuyor. (13a/9)

şimdi: Şu anda, şimdi. (32b/6)

Gölge bıraktı şimdi firāk gecesi. (27a/5)

Şīrāz (Far.): Hafız-ı Şirazî’nin adı.

Hāfız-ı Şīrāzīniñ gazelliyāt tercemesi. (26b/9)

şirk (Ar.): Allah’a eş, ortak koşma. (26b/5), (36b/14)

şirk-i maḥfī: Gizli ortak koşma.

Gönlümüzden şirk-i maḥfīsiyle nevīn bir deriz. (14b/4)

şol: Şu, o. (27a/4), (28/9)

Şol derūnumdaki âteşlerindir. (12a/15)

şöyle: Öyle, o şekilde.

Benim böyle benim şöyle bâḥişler. (13a/20)

şu‘ā‘ (Ar.): Işın, güneşten veya başka bir ışık kaynağından uzanan tel tel ışıklar.

şu‘ā‘-i āfitāb: Güneş ışınları.

Şu‘ā‘-i āfitāb hırkāmı yırttı. (38b/7)

şubat: Şubat ayı.

Şubat on yedi māhıdır. (43a11)

şūḥ (Far.): Nazlı, işveli.

şūḥ ol-: Nazlanmak.

“Men ‘aref” dersini diñle olma şūḥ. (8b/2)

şūm (Far.): Uğursuz.

Bu benlik nefs ü şūminden rehā ol. (26b/6)

şübhe (Ar.): Şüphe, kuşku. (31b/4), (32a/3), (34a/5)

Ehl-i ‘abā beş ħurūftur şübhesiz. (15a/5)

şühūd (Ar.): Şahitler, tanıklar. (33a/8), (33a/13), (33a/21)

şühūd ol-: Şahit olmak.

Hem şühūdum oldu baña dāl ü mīm. (29a/10)

şühūd eyle-: Şahit olmak, şahitlenmek.

Şıfāt-ı Hāk şühūd eyler. (42a/9)

şümūl (Ar.): İçine alma, kaplama.

Sekiz ħarfe şümūl vardır. (41b/21)

şürb (Ar.): İçme, içilme.

şürb-i raḥīk: Saf şarap içme.

Hüve şürb-i raḥīk maḥtūm tāīḥi oluyor. (12b/17)

şürū’ (Ar.): Başlama.

şürū’ et-: Başlamak.

Şürū’ ettim besmeyleyle evvelā. (1b/1)

T

tā (Far.): Kadar, dek, değin.

tā-ebed: Ebediyen.

Olmuşum mestān ü sekrān tā-ebed. (37b/5)

Tā ezelden bu sırra belī deriz. (15a/4)

ṭāʿat (Ar.): İtaat, Allah’ın emirlerini yerine getirme, ibadet.

ṭāʿat kıl-: İbadet etmek.

Ṭāʿatı kıldık “nefḥat” şūruna. (36a/4)

taʿayyün (Ar.): Belirme. (40a/14)

Taʿayyün Ḥilmī göründü kuluñdur yā Muḥammed. (12b/13)

tāb (Far.): Güç, kuvvet, takat.

tāb kıl-: Güçlenmek.

Göñlüm içre dūzah-ı ʿaşk kıldı tāb. (3b/7)

ṭabak (Ar.): Tabak.

ʿAşk-ıla döner felekten her ṭabak. (24b/2)

tābiʿ (Ar.): Birinin arkasından giden, uyan, boyun eğen. (41a/10)

tābiʿ-i Ḥüseyn: Hz. Hüseyin’e tâbi olan, ardından giden.

Tābiʿ-i Ḥüseyn rızâdır her ki gördü bu maḳām. (30a/8)

ṭabīb (Ar.): Doktor, hekim. (18b/2)

ṭabīb ol-: Doktor olmak.

Vücūduma ṭabīb olmaḳ dilerim yā şefîʿu’llāh. (35b/10)

ṭabḥ (Ar.): Pişirme, pişirilme.

ṭabḥ eyle-: Pişirmek.

Ṭabḥ içinde nefsin eyle ṭabūḥ. (8b/5)

ta‘bīr (Ar.): İfade, anlatma.

‘Āleme ta‘bīre geldi Şeyḥ Ḥulūṣ. (17b/4)

tābūt (Ar.): Ölü taşınan sandık.

tābūt-ı ‘aşk: Aşk tabutu.

Tābūt-ı ‘aşk-la uçup hem ‘ulviyye. (36a/5)

tāc (Ar.): Hükümdarların başlarına giydikleri cevahirli başlık. (2a/2), (6b/2)

Biri hırka biri tāc ü bu ridā. (1b/13)

tafşīl (Ar.): Etrafıyla, etraflı olarak bildirme, uzun uzadıya anlatma, açıklama.

Muḥakkıklar bu yolda verdi tafşīl. (26b/4)

ṭahāret (Ar.): Temizlik, temizlenme.

Ṭahāret böyle kübrādır. (42b/8)

Ṭāhir (Ar.): Tahir ile Zühre adıyla meşhur olan eski bir hikayenin erkek kahramanı.

Şehā sevginde Mecnūnum ki Ṭāhir ü daḥi Ferhād. (35b/8)

taḥkīk (Ar.): Hakikat, gerçek; hakikatini arayıp meydana çıkarma. (13b/5), (32a/3), (39b/2), (40b/11)

taḥkīk et-: Araştırmak, soruşturmak.

Birliğine şübhemiz yok taḥkīk ettiñse ĩmān. (31b/4)

ṭak-: Takmak. (11b/12)

Hilmiyā mahlaṣ ṭakıp hem gelmişim. (29a/15)

tākāt (Ar.): Güç, kuvvet.

Cümle-i a‘zā okudu “Lā fetā” tākātımız. (14b/14)

taḳdīr (Ar.): Alın yazısı, kader.

Taḳdīre dayan. (33a/2)

taḳrīr (Ar.): Anlatma, anlatış. (30a/4), (39a/3)

taḳrīr et-: Anlatmak, söylemek.

Ki tesbīhi idem taḳrīr. (39b/6)

taḳsīm (Ar.): Bölme, parçalara ayırma.

Hem abdest üçe taḳsīmdir. (42a/13)

taḳvā (Ar.): Allah’tan korkma, sakınma.

Daḥi fetvā ile taḳvāyı cāmi‘. (39a/5)

ṭaleb (Ar.): İsteme, dileme, talep.

ṭaleb et-: İstemek.

Ṭaleb eden ledün budur. (42b/13)

ṭālī‘ (Ar.): Kader, talih.

Şafaḳ verir hem nūr-ı ĩmān ṭālī‘an. (31b/19)

ṭālib (Ar.): İsteyen, istekli.

Ledünniyāti ṭālibtir. (40b/11)

taʿlīm (Ar.): Öğretme, belletme.

Bu fen ki ʿilm-i esmāʾi taʿlīmdendir. (11b/4)

tām (Ar.): Tamamıyla.

tām ol-: Tam olmak.

Otuz üç sinni tām olur. (41b/4)

ṭamaʿ (Ar.): Açgözlülük, doymazlık.

ṭamaʿ kıl-: Açgözlü olmak.

Kendini azmak için kılma ṭamaʿ. (21b/5)

tamām (Ar.): Bütün, eksiksiz, tam. (42b/3), (43a/9)

tamām ol-: Tamamlanmak, bitmek.

Düğün daḥi tamām olur. (43a/7)

tāmm (Ar.): Bütün, eksiksiz, noksansız.

tecrīd-i tāmm: Eksiksiz soyutlanmışlık.

Maḥv-ı varlık ānīdir hestī fenā tecrīd-i tāmm. (30a/6)

ṭamu: Cehennem.

Yakmaya yarın seni nārı ṭamu. (34b/3)

ṭaʿn (Ar.): Ayıplama, yerme.

ta' n et-: Ayıplamak.

Virdimizi ta' n ediptir zāhidān ü 'ābidān. (14b/16)

tan-: Tanmamak.

Ṭanmadılar 'ālemiñ sulṭānını. (29b/12)

tārümār (Far.): Karmakarışık, dağınık, perişan. (9b/9)

Tārümār ten edüben uçmuşum. (29a/8)

ṭaraf (Ar.): Yön, taraf; kısım. (12a/3), (22b/1), (36a/1)

Her ṭaraf ber-bād olup oldu ḥarāb. (3b/7)

tārīḥ (Ar.): Tarih.

Biñ üç yüz yedi tārīhtir. (43a/12)

tārīḥī (Ar.): Tarihe ait, tarihle ilgili.

tārīḥī ol-: Tarihi olmak.

Hüve şurb-i raḥīḳ maḥtūm tārīḥī oluyor. (12b/17)

ṭarīḳ (Ar.): Yol, âdet, usul. (14b/8), (14b/10), (14b/12)

Ṭarīḳleriñ imāmıdır. (42b/19)

ṭarīḳ-i Melāmī: Melami tarikatı. Melami yolu.

Ṭarīḳ-i Melāmī seyyidinā vü pīrīnā Muḥammed Nūru'l-'Arabī merḳad-i mübārekesine. (12b/14)

ṭarīkat (Ar.): Allah’a ulaşmak arzusuyla tutulan yol.

Ṭarīkat menzili budur. (42b/11)

tarla: Tarla.

Āhîret tarlasıdır dünyā beğim. (21b/3)

taş: Taş.

Lāzım eline buluna odunuyla taş. (16b/3)

taş-: Taşımak.

Yük taşır kendini bey oldu şandır. (13a/9)

tātār (Far.): Tatar.

Bunu bilmez tātār aňlar. (40a/6)

taṭhīr (Ar.): Temizleme, paklama. (42a/13)

Rūhı taṭhīre ḥamāmdır diñle cānım Pürzerin. (34a/6)

tat-: Tatmak.

Ṭattı nefsim mevt-i aḥmer ırķa içre defn olup. (29a/4)

ṭavāf (Ar.): Hac zamanında Kabe’nin etrafını dolaşma. (6b/3), (12b/16)

ṭavāf et-: Kabe’nin etrafını dolaşmak, dönmek.

Hem ḥaccü’l-ekberde ṭavāf edeyim. (28b/15)

ṭavāf-ı kudūm: Kabe’nin etrafını dolaşmak, yola çıkarak dönmek.

Ṭavāf-ı kudūm etmeğe adın-la buyur. (12b/15)

ṭavāf kıl-: Tavaf etmek.

Yalınayaḳ ṭavāf kılar. (41b/17)

ta‘vīḳ (Ar.): Oyalandırma, geciktirme.

devr-i ta‘vīḳ: Geciktirme devri.

Bedā’dan devr-i ta‘vīḳtır. (40b/10)

ṭāvūs (Ar.): Tavus kuşu.

Ṭāvūs-ı ‘aşḳ ḳonsa eğer başına cān. (33b/9)

ṭayerān (Ar.): Uçma.

ṭayerān ol-: Uçmak.

Lā-mekān ilinde ṭayerān olmuşum. (29a/12)

ṭayr (Ar.): Kuş.

ṭayr et-: Uçmak.

‘Ālem-i lāhūta ṭayr et olma zāğ. (22b/4)

te‘ālī (Ar.): Yükselme, ululanma. (27a/2)

sırr-ı te‘ālī: Yücelik sırrı.

Bu bir sırr-ı te‘ālīdir. (43a/5)

teberrā (Ar.): Uzaklaşma, uzak durma, çekilme.

Ki mā-sivādan ‘abd-i teberrādır. (41b/10)

tebdīl (Ar.): Değiştirme, değiştirilme, başka bir hale getirme.

Küllü mevcûdin bilâ tebdīl. (27a/17)

tebşîr (Ar.): Müjde verme, müjdelenme, müjdeleme.

Destûre işâret oldu bize bu tebşîr. (13b/6)

tecellî (Ar.): Görünme, ayan olma. (8b/3), (22b/2), (32b/5), (36a/1)

tecellî et-: Görünmek, belirlemek.

Çün tecellî etti seyyid şâh-ı nûr. (12a/1)

tecellî eyle-: Görünmek, zuhur etmek.

Çün böyle tecellî eyledi kısmet-i ‘aşkıñ. (33b/13)

tecrîd (Ar.): Ayırma, bir tarafta tutma.

tecrîd-i tâmm: Tam ayrılmak.

Maḥvı varlık ânîdir fenâ tecrîd-i tâmm. (30a/6)

tedāvî (Ar.): İlaç verme, iyileştirmek için bakma.

tedāvî eyle-: İyileştirmek.

Sırr-ı ma‘şûk kalb-i mecrûḥa tedāvî eyledi. (31b/6)

tefek্কür (Ar.): Düşünme, zihin yorma, düşünme. (41b/1)

tefek্কür kıl-: Düşünmek.

Zıkr-i zâtı kıl tefek্কür her yere. (18b/7)

tefsīr (Ar.): Açıklama. Kur'ân-ı Kerim'i anlam bakımından yorumlama ilmi.

‘İlm ü tefsīr ü ma‘ānī hem nuşûş. (17b/4)

tefvīz (Ar.): Bir gayrimenkulü, bilinen bedeli karşılığında, bir kimsenin üstüne bırakma.

tefvīz-i umūr: İşleri bırakma.

Tefvīz-i umūr. (33a/3)

tekellüm (Ar.): Söyleme, konuşma.

tekellüm et-: Konuşmak.

At eşekle hem tekellüm ediyor. (13a/7)

telkīn (Ar.): Dini şartları bilmek. (42a/2), (42b/12), (42b/14)

telkīn-i kāmīl: Olgun telkin.

Bu yolda emr-i Hâk telkīn-i kāmīl. (26b/7)

telkīn et-: Anlatmak.

Yâ Muhammed telkīn eder virdimiz. (14b/6)

temcīd (Ar.): Sabah namazından önce minarelerden belli makamlarda niyaz ilahisi. (32b/3)

Oğunur temcīd dōşekten uyanmağa. (32b/4)

temīz (Ar.): Doğru, dürüst, temiz.

temīz kıl-: Temizlemek.

Gir melāmī meşrebinde kalbini hem kıl temīz. (14b/5)

temşîl (Ar.): Misal getirme, benzetme.

Mîm ü dâldır yerlere hem temşîli. (38b/10)

ten (Far.): Gövde, vücut, beden. (29a/8), (35b/10)

Tenimi ḥazān eyledi bādī-i ‘aşkıñ. (33b/11)

tenbîh (Ar.): Uyandırma, uyarma, uyarı.

tenbîh-i Kirdgār: Allah’ın uyarısı.

Bu bir tenbîh-i Kirdgār. (40a/4)

tenevvür (Ar.): Nurlanma.

tenevvür ol-: Nurlanmak.

Cümle-i mü’min ḳalbleri oldu tenevvür. (12a/2)

tenvîr (Ar.): Aydınlatma, nurlandırma.

tenvîr eyle-: Aydınlatmak.

Cānım ile ḳalbimi eyledi tenvîr. (13b/3)

tenzîl (Ar.): İndirme, aşağı düşürme.

tenzîl ol-: İndirmek.

Ki Ḳur’ānda bu yolda oldu tenzîl. (26b/3)

terāvîḥ (Ar.): Ramazanda yatsı namazı ile salât-ı vitir arasında kılınan yirmi rekatlık namaz.

Terk-i tesbîḥ ü terāvîḥ eyleyen yā ḳā’imün. (32a/16)

terceme (Ar.): Tercüme, çevirme. (26b/9)

Ġazel-i Ĥāfız Tercemesi. (38b/13)

terk (Ar.): Bırakma, terk eyleme. (2a/18), (24b/13), (30a/7), (36b/8), (38b/20), (42a/8)

terk eyle-: Vazgeçmek, bırakmak.

Fi‘lini terk eyle. (33a/2)

terk et-: Bırakmak, vazgeçmek.

Rāḥatımı terk edüben āḥ eder. (12a/16)

terk-i cān: Canından vazgeçmek.

terk-i vaṭan: Memleketi terk etme, gurbete çıkma.

Terk-i cān terk-i vaṭan etti derūn. (24b/9)

terk-i dünyā: Dünyayı terk etme, dünyadan vazgeçme.

terk-i ‘uḳbā: Ahireti unutma, bırakma.

Terk-i dünyā birisidir terk-i ‘uḳbā. (2a/2)

terk-i hest: Varlıktan vazgeçme.

Terk-i hest birisine dediler. (2a/3)

terk-i terk: Nesi var nesi yok, her şeyini terk edip Allah’a yönelme.

Terk-i terk oldu biri hem maḥviya. (2a/3)

terk-i tesbīḥ: Tesbihi, zikri terk etme.

Terk-i tesbīḥ ü terāvīḥ eyleyen yā ḳā'imūn. (32a/16)

tesābīḥ (Ar.): Tesbih. (40a/1), (41b/10), (41b/22), (42a/11)

Tesābīḥ dāneler çeker. (41b/1)

tesbīḥ (Ar.): Tesbih. (32a/16), (39b/17), (41a/8), (41a/13), (42b/6)

Bu tesbīḥler 'aceb sırdır. (42a/12)

tesellā (Ar.): Avutma, avundurma.

Tesellāyı verip ḳalbe daḥi ferrāḥ. (32a/13)

teslīm (Ar.): Verme, rıza gösterme, boyun eğme. (30a/10), (30b/17), (33a/6), (36b/10), (39a/8)

teslīm eyle-: Vermek, teslim etmek.

Cānını Ḥilmī eyledi teslīm. (15b/8)

teslīm ol-: Teslim etmek, boyun eğmek.

Mürīd mürşide teslīm olur. (41a/15)

teşlīs (Ar.): Üçleme, üçe çıkarma.

Ki teşlīs sırrı meş'ardır. (42a/12)

teveccūh (Ar.): Çevrilme, yönelme, doğrulma.

teveccüh eyle-: Yönelmek.

Hilmiyā Hakkā teveccüh eylegil. (21b/6)

teveccüh et-: Çevrilmek, yönelmek.

Qalbleri etsin teveccüh ol yaña. (2b/9)

tevḥīd (Ar.): Allah'ın birliğine inanma. (13b/5), (20b/5), (26b/5), (30a/9), (30b/15), (32a/4)

tevḥīd ü 'irfān: Tanrı'nın birliğine kabulden gelen bilim.

Daḥi tevḥīd ü 'irfān-ile maḥabbet. (26b/4)

bāğ-ı tevḥīd: Birlik bahçesi.

Bāğ-ı tevḥīd bāb-ı vaḥdettir beşīrim Pürzerin. (34a/4)

tevḥīd-i şıfāt: Görünüş birliği.

Rükū' tevḥīd-i şıfāttır. (42a/18)

tevḥīd-i zāt: Allah'ın birliği.

Tevḥīd-i zāta hem işārettir. (41a/11)

tezyīd (Ar.): Ziyadeleştirme, ziyadeleştirilme, arttırma, arttırılma.

tezyīd et-: Arttırmak.

Bu cihāndan nefreti tezyīd eder sevdā-yı 'aşq. (24b/11)

ṭībāk (Ar.): Kat, tabaka.

Dūzaḥ cennet ṭībākıdır. (41a/17)

ṭılāʿ (Ar.): Sürülecek şey.

ṭılāʿ kıl-: Sürmek.

Her nazarda sırr-ı Hakkı kıl ṭılāʿ. (21b/6)

tirāṣ (Far.): Tıraş.

tirāṣ et-: Tıraş etmek.

Kendi başını kimse edemez tirāṣ. (16b/2)

tisʿa (Ar.): Dokuz.

Tesābīḥ tisʿa tisʿündür. (40a/1)

tisʿūn (Ar.): Doksan.

Tesābīḥ tisʿa tisʿündür. (40a/1)

titre-: Titremek.

Titrerdi bu cismim bī-gāne ben āh āh. (35b/14)

ṭoprak: Toprak.

Vücūdunu ṭoprak içre kıl zirāʿ. (21b/3)

toz: Toz.

Ġayriyyet hep toz duman. (32b/20)

Ṭūbā (Ar.): Cennet'te Sidre'de bulunan ve dalları bütün cenneti gölgeleyen ilahi ağaç.

Daḥi rūḥu cennete Ṭübā-durur. (12a/11)

ṭuġrā (t.i.): Tuğra.

eşkal-i ṭuġrā: Tuğra şekilleri.

Bu bir eşkal-i ṭuġrādır. (40b/13)

tuḥfe (Ar.): Hediye, armağan.

tuḥfe-i İlähî: Allah'ın armağanı.

Cihāna geldi bir tuḥfe-i İlähî. (39a/1)

Ṭūr (Ar.): Sina Dağı. (22b/3)

Ṭūr-ı aḥyār: Sina Dağının fazileti.

Vādî-i Eymendir bā Ṭūr-ı aḥyār hāy meded. (9b/11)

ṭurre (Ar.): Alın saçı.

Şabā ol ṭurre açtı dolu kan 'āşıkıñ göñlü. (38b/15)

ṭut-: 1. Yas tutmak. (2b/17), (26b/18), (31b/17), (40a/5)

Mātemin şāh Hüseyinîñ ṭutalım. (29b/6)

Yası ṭuttu āh ü vāhi eyledi. (29b/14)

2. Elde tutmak.

Zülfekārı ṭut elinde hem süyüf. (23b/5)

3. Yapmak, yerine getirmek.

Mā-sivā şavmını kim tuttu ey cān. (31b/7)

4. Dinlemek.

Mecmū‘-i ‘ulūmdan gūşuna tut va‘z. (20b/3)

5. Yükleri bağı tutmak.

Ki canğ feryād eder dā’im tutuñuz yükleri bağı. (38b/17)

6. Emrine uymak.

“Fezkuruni” emri tuttum. (28b/4)

türāb (Ar.): Toprak. (39a/9)

türāb ol-: Toprak olmak.

Fırkatıñ kibrīti-y-le oldu türāb. (3b/9)

Türk (Ar.): Türk.

İşbu nişfı Türkçe nişfı Arnavutça. (2a/16)

türlü: Türleri farklı olan, çeşitli, muhtelif. (29b/1)

türlü türlü: Çeşit çeşit.

Dā’imā huzūr-ı Hākta türlü türlü zevķleri. (10b/3)

U

u, ü: Ve. (15b/2), (24b/12), (38b/10)

Ederim āh u fiğān-ı veylā. (2a/8)

Ağlatma beni şubḥ ü mesā. (2a/6)

ubo (Arn.): Oldu, olmak.

Bākī zoṭi Mālīki ubo fenā. (2b/7)

uç- Uçmak. (29a/8)

Tābūt-ı ‘aşk-la uçup hem ‘ulviyye. (36a/5)

uçur- Uçurmak.

‘Aşk-ıla hep uçur cāndan ḥaber ister. (12b/5)

‘udül (Ar.): Geri dönme, vazgeçme.

‘udül et-: Geri dönmek.

Dīde-i ḳalbim ol māha etti ‘udül. (27a/11)

‘uḳbā (Ar.): Âhiret, öbür dünya.

Daḥi ‘uḳbāda bākīdir. (40b/18)

‘uḳūd (Ar.): Akitler, bağlar, şartlar, taraflarca yapılması kararlaştırılıp kabul edilen şeyler.

‘uḳūd-i ḥall: Bağları çözme.

Bu ‘uḳūd-i ḥall ediñiz şimdi yā zü’n-nāriyün. (32b/6)

ulū (Ar.): Sahipler. (42b/15)

Hem de ulū sübhān. (27b/18)

ulü'l-ebşār: Görüş kabiliyetinde olan kimseler.

Ulü'l-ebşār ol olma deli. (34b/6)

‘ulūm (Ar.): İlimler, bilgiler. (1b/1)

Mecmū‘-i ‘ulūmdan gūşuna tut va‘z. (20b/3)

‘ulūm-i evliyā: Ermişlerin ilimleri.

‘Ulūm-i evliyānıñ maṭla‘ı oldur. (38b/4)

‘ulūm-ı Hāk: Allah’ın ilimleri.

‘Ulūm-ı Hāk-la kā’imdir. (40a/10)

ulviyye (Ar.): Yüksek, yüce.

Tābūt-ı ‘aşk-la uçup hem ulviyye. (36a/5)

‘ulviyyet (Ar.): Yükseklik, yücelik, büyüklük.

Hep ‘ulviyyet ğıdāsıdır. (42b/16)

um-: Ümit etmek, beklemek, ummak. (32b/9)

Himmeti umayım sevgim bulayım. (30b/11)

‘ummān (Ar.): Engin deniz.

Zerreyim baħr içinde ğark oldum bugün ‘ummān benim. (29a/1)

‘umūm (Ar.): Umumi, genel olma. (42a/18)

‘Umūm pīrān o gerdāna merātibdir. (43a/1)

umūr (Ar.): İşler, hususlar.

Tefvīz-i umūr. (33a/3)

un: Un.

Daḥi merkeb un yük-ile gidiyor. (13a/15)

ur-: Vurmak, çarpmak.

Yek āteş urdu dile şerḥa etti cüşsemi. (35b/2)

Dört bile ayağ-ıla yere urur. (13a/3)

‘urūc (Ar.): Yukarı çıkma, yükselme.

Kemāl sırrı ‘urūcudur. (41b/6)

‘urve (Ar.): Testi, kova ve benzerleri gibi şeylerin kulpu; kulp.

‘urve-i vuşka: (Sağlam sap) Müslümanlık.

‘Urve-i vuşkaya Ḥilmī pek yapış. (5b/6)

‘uryān (Ar.): Çıplak.

Vīrān ü ‘uryānım mı bilemem. (33b/14)

uşan-: Bıkmak, yılmak, usanmak.

Bunda uşandı cān. (28a/2)

Ustrūmica: Makedonya'nın Strumica kasabası.

Şāhib-i Dīvān Ustrūmicada varıp Āsitāneyi ziyāret eylendiği zamān söylemiştir. (12b/6)

uṣūl (Ar.): Yol, yöntem, kaide.

Hilmī bu yolda yanmak kâ'ide uṣūl. (27a/14)

‘uṣṣāk (Ar.): Âşıklar.

Cemī‘-i ‘uṣṣāk saña ser-geşteler. (11b/15)

uyan-: Uyanmak. (28b/2), (32b/4)

Uyanır hemān. (33a/13)

uyu-: Uyumayan, uyanık olan.

Uyumaz oldum hemde yanuban āh āh. (35b/13)

uyku: Uyku.

Ġaflet uykudan uyandım. (28b/2)

uzat-: Uzatmak.

At eder bekler başını uzatır. (13a/8)

uzun: Uzun, uzunluk. (40b/7), (41b/13)

Uzun imāme Ādemdir. (40a/8)

üç: Üç. (32b/3), (32b/4), (40a/7), (41a/8), (41a/9), (42a/7)

Üç hürūfuñ sırrı oldu besmele. (1b/3)

üçüncü: Üçüncü. (42a/6)

Üçüncü mīm-i mehdīdir. (40b/4)

üfûl (Ar.): Batma, kaybolma, görünmez olma. (41b/3)

üfûl et-: Kaybolmak.

Yādigār cānım çün etti üfûl. (27a/10)

ümmet (Ar.): Hz. Peygamber'in yolundan giden kimseler.

Vasaṭ ümmet bunu kılar. (42a/21)

üst: Üst, üzeri.

Şuver düştü yüz üstüne kokuşundan. (32a/12)

üzn (Ar.): Kulak.

Lisān ü üzñüme rāmiz nūruñdur yā Muḥammed Nūr. (12b/7)

üzre: Üzere. (13b/5)

Bu sır üzre gelirler. (42b/4)

V

vādī (Ar.): İki dağ arasındaki uzun çukur, dere.

vādī-i ‘aşk: Aşk vadisi.

Vādī-i ‘aşka kim başar. (13b/3)

vādī-i Eymen: Hz. Musa’nın Tûr dağında Allah’ın tecellisine mazhar olduğu yer.

Vādī-i Eymendir bâ Tûr-ı ahyâr hây meded. (9b/11)

vāfir (Ar.): Çok, bol.

Yeter şuş söyleme vāfir. (40a/17)

vāh (Ar.): Vâh, yazık.

âh u vâhi eyle-: İnleyip sızlamak.

Yası tıttu âh ü vahi eyledi. (29b/14)

vaḥdet (Ar.): Birlik, teklik.

vaḥdet-i Ḥak: Allah’ın birliği.

Vücûd içre kem-nâm ol vaḥdet-i Ḥaktan âgâh ol. (36a/15)

vaḥdet-i zât: Zatın birliği.

‘Âlem-i lâhûtta göründü vaḥdet-i zât. (3b/4)

vāhid (Ar.): Tek, bir.

Sırr içinde nefis-i vāhid görünür maḥv-ı gayrân. (32a/5)

vaḥy (Ar.): Allah teâlanın Hz. Peygambere Hz. Cebrail vasıtasıyla gönderdiği bilgi ve ilhamlar, vahiy.

Evrāk ü suṭūr olmasa idi vaḥy hengâmında. (31b/11)

vākıf (Ar.): Duran, ayakta duran. (39b/10), (40b/21)

Ledün ‘ilmine vākıf nesl-i raḥmānī. (39a/8)

vālih (Ar.): Şaşakalmış, şaşırmış.

Vālih u efğāndayım beyne āheyn el-meded. (9b/6)

var: Mevcut, var. (2a/5), (2b/5), (7b/5), (7b/6), (13b/15), (35b/14)

Hırkada üç ‘alem bil ey dedem. (2a/1)

var-: Gitmek.

Bahre vardık beş kişi. (3a/10)

Şāhib-i Dīvān Ustrūmicada varıp. (12b/6)

Göründü bir varış vardır. (41a/6)

varak (Ar.): Kağıt veya kitap yaprağı.

Her varaḳtan rū-yi görünür. (12a/1)

vārid (Ar.): Gelen, vasıl olan, erişen.

vārid ol-: Vasıl olmak, erişmek.

Vārid olan âteş-i yār. (13b/10)

vāridāt (Ar.): Hatıra gelen, içe doğan şeyler.

O unur onda f t h t hem fu    u v rid t. (34a/7)

v ri  (Ar.): Kendisine ba kasından miras kalmı  olan kimse, miras ı.

Zeb  in sırrına v ri  h k katte. (39a/6)

v riyet (Ar.): Varlık, zenginlik.

Perh z v riyetten bil hem n. (31b/18)

varlık: Mevcudiyet, var olan. (9b/9), (11b/7), (13a/20), (22b/4), (27b/5), (30a/6)

Varlı ımız ma v eyle g r ns n H d . (2b/10)

Vasat (Ar.): Orta, iki  eyin arası.

vasat k l-. Ortada kalmak.

Vasat  mmet bunu kılar. (42a/21)

va f (Ar.): Bir  eyin keyfiyetini beyan etmek, methetme,  vme.

va f-ı h   :  zel  vme.

R ziyye mer ziyye oldu va f-ı h   . (5b/3)

v   l (Ar.): Eri en, ula an, kavu an.

 zdiv c-ı z t   ev  f birleni  y  v   l n. (32a/19)

va iyy (Ar.): Vasiyet.

va iyy-i mu t r:  l n n hayatta iken tayin etti i vas  olup, vasiyeti yerine getirmekle vazifelidir.

N ibim va iyy-i mu t rdır H l  . (17b/3)

vaşl (Ar.): Kavuşma, ulaşma, erişme.

Şarāb-ı vaşl-ıla men olmuşum maḥmūr. (11b/9)

vaṭan (Ar.): Yurt. (20b/4), (24b/9), (30a/7), (41a/4)

vaṭan-ı Ādem: Âdemin yurdu.

Vaṭan-ı Ādemde bulunur. (41a/1)

va‘z (Ar.): Nasihat, vaaz.

va‘z tut-: Nasihat etmek.

Mecmū‘-i ‘ulūmdan gūşuna tut va‘z. (20b/3)

vāzıḥ (Ar.): Açık, meydanda, belli, kapalı olmayan.

Gelen gider bu vāzıḥdır. (43a/12)

ve (Ar.): Ve. (27a/16), (27a/19), (27b/2)

Ve ihtisāben sırrı bildi şādıḳān. (31b/18)

vec (Ar.): Kendi.

Vec cemālīt ḥaḳīt nuḳ şeh çeter çka. (2a/18)

vech (Ar.): Tarz, şekil, suret.

vech-i bākī: Ölümsüzlük yüzü.

Vech-i bākī sırrı bildim. (28b/7)

vech-i Muḥammed: Hz. Peygamber’in yüzü.

Ādemiñ vech-i Muḥammed nūr-ı zāt. (4b/4)

vedāʿ (Ar.): Ayrılma, ayrılış. (12b/16)

vedāʿ eyle-: Ayrılmak.

Şūr-ı ḥarfıten vedāʿ eyler. (41b/2)

vedāʿ kııl-: Ayrılmak, ayrı olmak.

Gözünü dikme cihānda kııl vedāʿ. (21b/2)

vefāt (Ar.): Ölüm, ölme.

vefāt et-: Ölmek.

İhtiyār-ı mevt-ile sen et vefāt. (21b/4)

veheb (Ar.): Vergi, bağışlama, bağış.

Nokṭa-i ʿilm oldu baña ʿilm-i veheb. (3b/2)

veht (Arn.): Yalnız, kendini. (2b/2)

Hupe vehteñ şeyḥ vec zoṭit çeter şka. (2b/1)

velā (Ar.): Yakınlık, sahiplik. (41a/12)

“Lā şabā velā mesā” sırr-ı ḥaḳīkat Mālīkim. (29a/5)

velākin (Ar.): Ama, fakat.

“Velākin tefḳahūn” değildir. (39b/8)

velāyet (Ar.): Velilik, ermişlik.

Hem ol nūr-ı velāyettir. (40b/8)

verāʿ (Ar.): Haramdan kaçınma.

verāʿ et-: Haramdan kaçınmak.

Mā-sivāyı sil gönülden et verāʿ. (21b/2)

ver-: 1. Vermek. (14b/7)

Verilmiş elde yād-gār. (40a/4)

2. Baş vermek.

Başı verdik hem melāmīler izine diñle cān. (32a/1)

3. Can vermek.

Sevdiğime cān versem ʿaceb değıl. (27b/4)

4. Cevap vermek.

Kendi cevāb verir benim Ḥayy ü Ḳayyūm. (29b/5)

5. Rütbe vermek.

Verdi berātım. (30b/1)

amān v. (33b/6)

bāṭın v. (13b/4)

cān v. (42b/13)

fāʿide v. (2b/20)

fenā-fiʿllāhda v. (36b/16)

haber v. (29b/3)

Hakka v. (2a/14)

kalb v. (18b/3)

küllî v. (36b/11)

şadâ v. (2a/17)

zıyâ v. (2b/10)

verd (Ar.): Gül.

Verde nisbetle gülistândır emîrim Pürzerin. (34a/5)

veş (Far.): Gibi manasını veren bir benzetme edatı.

Pervâne-veş: Pervane gibi.

Pervâne-veş kândık ‘aşkıñ yoluna. (36b/9)

veylâ (Ar.): Çılgılık, feryat.

Ederim âh u figân-ı veylâ. (2a/8)

vilâ (Ar.): Ahbablık, dostluk, yakınlık.

İsmiñ kındoye resmiñ hupe ey vilâ. (2a/5)

vîrân, vîrâne (Far.): Yıkılmış, harap olmuş. (33b/14), (35b/12)

vîrân eyle-: Yıkılmak.

Dilimi vîrân eyledi şoĥbeti ‘aşkıñ. (33b/11)

vird (Ar.): Belli zamanlarda okunması âdet olunan Kur’an cüzleri, duaları. (14b/5),

(14b/6), (14b/9)

vird eyle-: Vird etmek, dualar okumak.

Müsebbih böyle vird eyler. (41b/2)

vişāl (Ar.): Ulaşma, kavuşma, vasıl olma. (27a/1), (32a/11)

Ārzūm ‘iyd-ı vişāle ereyim. (28b/14)

vukūf (Ar.): Durmak, bilmek.

vukūf ol-: Bilmek.

‘İlm-i hikmette ben oldum çün vukūf. (23b/2)

vuşka (Ar.): Çok sağlam, pek kuvvetli.

‘Urve-i vuşkaya Hilmī pek yapış. (5b/6)

vuşlat (Ar.): Vusûl, erişmek, kavuşma. (28b/10)

vuşlat-ı Haqq: Allah’a kavuşma.

Vuşlat-ı Haqq dilersen Hilmiyā. (19b/6)

vustā (Ar.): Orta, ortada bulunan.

vustā namāz kıl-: İkinci namazını kılmak.

Ķıldılar vustā namāzın cümle-i yārānımız. (14b/9)

vuşūl (Ar.): Ulaşma, gelme, erişme.

vuşūl ol-: Ulaşmak.

Meğer ol dil-hāhıma olam vuşūl. (27a/13)

vü (Ar.): Ve. (krş. u, ü). (12b/14), (41a/13), (41b/5)

Senā vü medhine ‘āciz k̄ulundur yā Muḥammed Nūr. (12b/7)

vücūd (Ar.): 1. Ten, vücut. (35b/10), (36a/15), (37b/5)

Vücūdunu toprak içre kıl z̄irā‘. (21b/3)

2. Varlık, mevcudiyet.

Vücūd ü mevcūd ü zāhir sırrındır yā Resūlu’llāh. (36a/9)

vürūd (Ar.): Geliş gelme, varma.

vürūd et-: Gelmek.

Ḳulağuma vürūd etti bir ḥiṭāb-ı ‘izzeti. (31b/3)

Y

yā (Ar.): Ey, hey. (2b/8), (12b/8), (26b/14)

Senā vü medhine ‘āciz k̄uluñdur yā Muḥammed Nūr. (12b/7)

ya: Yahut, veya. (26b/13), (30b/9), (30b/17)

Dönmezem şeyhimden ya ne döneyim. (30b/8)

yabān (Far.): Issız yer, gurbet.

Gezme yabānda yürü cāmī‘-i Ḥaḳḳa. (20b/3)

yād (Far.): Hatırlama, anma.

Yādiy-la hem rüz ü şebdir kārımız. (14b/10)

yādigār (Far.): Bir kimseyi hatırlatacak şey. (40a/4)

Yādigār cānım çün etti üfûl. (27a/10)

yağ: Yağ.

Yanıp tenim kebāb oldu eridi cismim içine yağ. (35b/10)

yağır: Hayvanların sırtında çıkan yara.

‘Aceb ‘aynı yağırandır. (40b/17)

yağmā (Far.): Zola alma, çapul.

Varım yağmā dedim ‘aşkıñ yoluna. (36b/6)

yak-: Yakmak.

Yedi caḥīmi yakıp etti kebāb. (3b/8)

beni y. (9b/2)

cānımı y. (9b/4)

cevlāne y. (35b/12)

defter y. (14b/8)

hep y. (13b/11)

ḥicāb-ı sivāyı y. (36a/17)

kendi y. (3b/10)

odıyıla y. (2a/8)

sevdā-yı ‘aşq y. (24b/7)

ṭamu y. (34b/3)

yākız (Ar.): Uyanıklık.

E’ş-şalā ıslāhī nefsi kıılmağa yā yākızūn. (32b/4)

yalım: Ateş yalımı.

Yalımlar içine püryāne oldum. (30a/2)

yalınayak: Çıplak ayak.

Yalınayak tavāf kıılar. (41b/17)

yalñız: Tek başına, yalnız.

Yalñız bir kıaldı eḫad dedi Ādem. (29b/4)

yalvar-: Yalvarmak.

Dā’im yalvarayım ‘aşk-la yanayım. (30b/9)

yan-: 1. Yanmak.

Yandı vücūdum kül oldum. (28b/2)

2. Acı çekmek.

Āteş-i ‘aşka yanıp mahv olmuşum. (29a/9)

āh āh y. (35b/13)

ağacı gibi y. (13b/12)

‘aşk y. (28b/10)

‘āşık y. (32a/6)

cān y. (32b/9)

göñül y. (37b/7)
hem y. (3b/10)
kārım y. (30a/13)
Mālik-i ejder y. (29b/18)
Mecnūn gibi y. (36b/4)
pervāne y. (36b/13)
ten y. (35b/10)
vücūdum y. (3b/9)
yolda y. (27a/14)
yüreğim y. (13b/8)

yañ: Taraf, cihet, yön.

Yer tutmadım hîç bir yaña. (2b/17)

ya‘nī (Ar.): Yani.

Ya‘nī at insānı almış yürüyor. (13a/15)

yapış-: Tutunmak, yapışmak.

‘Urve-i vuşķaya Hilmī pek yapış. (5b/6)

yaprak: Yaprak.

“Lā fetā illā ‘Alī”dir dersimiz yaprağımız. (14b/13)

yār (Far.): Sevgili, yâr. (13a/4), (30a/19)

Hem cemāl-i yāre bīnā olayım. (28b/11)

Sevgiliyi seyretmek.

Kim ki yārı seyreder gelmektedir sevdā-yı ‘aşk. (24b/8)

yārān (Far.): Dostlar.

Ḳıldılar vuṣṭā namāzın cümle-i yārānımız. (14b/19)

yaradan: Yaratıcı, yaratan.

Sensin Allāh yaradan. (32b/13)

yarın: Gelecek gün, bugünden sonraki gün.

Olmaya yarın yüzü ‘abeṣ. (15b/8)

yas: Matem, yas.

Yası ṭuttu āh ü vāhı eyledi. (29b/14)

yaş: Su, yaş, gözyaşı.

Ḳanlı yaşıla yazıldı bu imla. (37b/8)

Gözyaşı dökmek.

Dā’im yaşlar aḳar gül firāk-la aḡlar. (12b/3)

yaşa-: Hayat sürmek, yaşamak.

Çü ondan ayrı yaşamak müşkil. (27b/4)

yat-: Yatmak, uyumak.

Yattığından kırmızı ḳanlar için. (29b/8)

yatak: Yatak.

Evliyānıñ yatağıdır onda aķar feyz-i Hāk. (34a/6)

yavaş: Yavaş.

Bağlı kolan ağızına licām yavaş. (16b/4)

yaz-: Yazmak. (1b/9), (13b/9), (31b/8)

Hāzret-i Kur'ān başına bā yazdı kalem. (3b/6)

yazıl-: Yazılmak. (1b/9), (4b/6), (7b/8), (42a/2)

Levh-i maḥfūz Hudā yazılmış ey göñül. (10b/6)

ye-: Yemek. (13a/19)

Meyvesini kim yese mesrūr-durur. (12a/12)

yedeyn: İki el.

Kātib-i kudret yedeyne olmasa-y-ıdı kalem. (31b/10)

yedi: Yedi sayısı. (6b/2), (7b/5), (12a/9), (12b/10), (29b/3)

Yedi olan semāvāttır. (41a/19)

yedi: Yedi büyük veli, gayb erenlerinden yedi ulu ermiş.

Yediye oldu bu sırlar müştemil. (2a/4)

yek (Far.): Bir, tek. (31b/2)

İzdiḥām-ı cem⁶ edüben yek yüzünü göreñ benim. (29a/4)

yel: Yel, rüzgar. (27a/1), (38b/7), (38b/9)

Nesīm yeli gelir Ḥilmī ḥaber alır. (12b/5)

yem: Hayvan yiyeceği.

Ot ile yem yemeğe onlar sezā. (1b/12)

yemek: Yemek.

Yemek içmek şanma ḥalk olduñ faḫaṭ. (19b/2)

yer: 1. Toprak, kara. (2b/17), (13a/3)

Böyle bir yer bilmez idim çok revāḥ. (7b/4)

Mīm ü daldır yerlere hem temşīli. (38b/10)

2. Mevki, mahal, yer, taraf, cihet.

Zıkr-i zātı kıl tefekkür her yere. (18b/7)

3. Yere basmak.

Pāy-i pīr başdığı yerdir ey muḥibbim Pürzerin. (34a/8)

yeter: Yeter.

Yeter şuş söyleme vāfir. (40a/17)

yetiş-: Ulaşmak, vâsıl olmak, yetişmek.

Ḥamdüli'llāh kim yetiştī ramazān. (31b/15)

Çocuk dünyāda yetiştirir. (43a/10)

yevm (Ar.): Gün. (41b/8)

yevm-i dīn: Kıyamet günü.

Mālikü'l-ḳahhār sırrıdır yevm-i dīnde. (11b/11)

Yezdān (Far.): Allah. (31b/8), (33a/18)

El-meded yā Şeyḫ Ḥulūṣī sırr-ı Yezdān el-meded. (9b/8)

Yezīd (Ar.): Emevi Devletinin kurucusu Muaviye'nin oğlu. (29b/9)

Hāviyede ḳodu Yezīd cānını. (29b/13)

yıḳa-: Yıkamak, yıkanmak.

Ki her bir a'zāyı üçer yıḳar. (42a/14)

yıḳıl-: Yıkılmak, perişan olmak. (27b/3)

Put kilīsā yıḳılıp oldu fesūḥ. (8b/4)

yırt-: Parçalamak, yırtmak. (19b/6), (27b/9)

Yırt libāsı zühd ü taḳvāyı at fi'n-Nīl. (26b/17)

yine: Tekrar, yeniden, yine. (41b/13)

Oḳur yine ḳıyādıdır. (42b/4)

yok: 1. Varın zıddı, mevcut değil, yok. (11b/9), (14b/4), (25b/4), (29a/3), (31b/4), (32a/3)

Vahdet içre ğayri yoktur m̄ā-sivā. (2b/12)

2. Olmaz.

Yoktur m̄izānım. (30b/5)

3. Şüphemiz olmaz.

Varıñ seniñ yok gümān. (32b/21)

4. Kendini yok etmek.

Kendini yoğ et Hakkı dañi tevḥīd. (20b/5)

yol: 1. Gececek yer, yol. (3a/1), (13a/1), (15b/5), (26b/3), (29a/1)

yola git-: Yola koyulmak, yola gitmek.

Yola gidip rāst gele öñünde köpek. (16b/3)

yol al-: İlerlemek, yol almak.

Hem şalına şalına yol alıyor. (13a/8)

2. Aşk yolu.

Cānımı verdim ‘aşkıñ yoluna. (36b/6)

3. Dost yolu.

Kendini ‘aşk ola kāfī delil. (26b/10)

4. Şeriat, hak yol.

Hakki benlik buğağumuz yoluñdur yā Muḥammed Nūr. (12b/9)

yolcu: Yol eri, yolcu.

Yolculu ‘aşk ola kâfî delil. (26b/10)

yoldaş: Yol arkadaşı, arkadaş.

yoldaş ol-: Arkadaş olmak.

Pend ü naşîhat oldu bize yoldaş. (16b/8)

yon (Arn.): Bizim.

Yon orṭiyaya te cemālit ḳto esmā. (2b/4)

yön-: Yönelmek. (12b/16)

Şirk-i maḥv edip birliğe yöneldim. (36b/14)

Yūsuf (Ar.): Hz. Yakub’un oğlu Yusuf Peygamber.

‘aşḳ-ı Yūsuf: Yusuf’un aşkı.

‘Aşḳ-ı Yūsuf la Zelîḥa n’oldu baḳ. (24b/5)

yük: 1. Taşınan şey, yük, bir hayvanın sırtına yük koymak. (12b/20), (13a/6), (13a/12), (13a/17), (16b/6)

yük ile git-: Yük taşımak.

Daḥi merkeb un yük-ile gidiyor. (13a/15)

2. Gebermek.

Ḳaldılar yük altına geberdiler. (13a/19)

yürek: Kalp, yürek.

yüreği şerha et-: Yüreği parçalanmak.

Yüreğimi şerha etti beyne şedeyn el-meded. (9b/3)

yürü-: Yürümek. (13a/15), (20b/3)

Gemiler yürürler envā^c -i metā^cilen. (29b/2)

yüz: 1. Yüz, çehre. (12a/5), (13b/16), (15b/8), (17b/2), (32a/12), (36a/8)

Gülistān yüzünü görmek severim yā Resūlu'llāh. (35b/9)

2. Dost yüzü.

Dost yüzünü görmekte devā. (2a/10)

3. Yüz nuru.

Yüzü nūruñ ziyāsından alırlar. (11b/17)

yüz-: (Suda) yüzmek.

Çekme 'aşıklık cūydan yüze ya. (26b/17)

Z

zāğ (Far.): Karga.

zāğ ol-: Karga olmak.

'Ālem-i lāhūta şayr et olma zāğ. (22b/4)

zāhib (Ar.): Gidici, giden.

Ḳalb ü naḳl etmek varından biliñiz ya zāhibūn. (32b/2)

zāhid (Ar.): Dindar, sofu, zahid. (14b/16)

Gel ey zāhid ma‘ārif mektebinde dur. (11b/2)

zāhir (Ar.): Dış görünüş. (2b11), (13b/6), (13b/4), (13b/12), (32a/2), (33a/2)

zāhir ol-: Görünmek, ortaya çıkmak.

Onuñ ile zāhir oldu Ḥilmiyā. (2a/5)

zāhir kıl-: Ortaya çıkarmak.

Çi ‘aceb zāhir kıla şebrevān-ı ḥayāl. (27a/5)

zākir (Ar.): Zikreden, zikredici, anan. (39a/13)

zākir-i Ḥaḳḳ: Allah’ı zikreden.

Zākir-i Ḥaḳḳ ol her-dem ü nefes. (15b/2)

zākir ol-: Zikretmek.

Her kim ki Ḥaḳḳa olmaya zākir. (15b/3)

zamān (Ar.): Müddet, zaman.

Āsitāneyi ziyāret eylendiği zamān söylemiştir. (12b/6)

zamīr (Ar.): İç, iç yüz.

sırr-ı zamīr: Gizli sır, içteki sır.

Zāhir elini gösterip ol sırr-ı zamīr. (13b/4)

ẓamm (Ar.): Artık, katma, ekleme.

Birle ẓamm-ile Hilmî sene-i rûmî doluyor. (12b/7)

zâr (Far.): Ağlayan, inleyen. (9b/7), (14b/11), (27a/10), (29b/16)

zâr ü zâr: Yanık yanık, ağlaya ağlaya.

Bülbülüm vahdet gülüne zâr ü zâr. (24b/12)

zâr et-: Ağlamak, inlemek.

Gül-zâr içre zâr eder bir bülbülüm. (29a/7)

ẓarar (Ar.): Bir menfaatin bozulması veya kaybolması.

nef' ü ẓarar: Fayda ve zarar.

Hilmî düşmez nef' ü ẓarar. (13b/16)

ẓât (Ar.): Şahıs, zat. (1b/2), (1b/3), (1b/6), (6b/6), (33b/3), (38b/9)

ẓât-ı baht: Öz sahip, sahibi öz.

Dâl ü mîmde bürünüptür ẓât-ı baht. (4b/3)

ẓât-ı maḳām: Makam sahibi.

Bu miḳdâr ẓât-ı maḳāmıdır. (41b/7)

zebḥ (Ar.): Boğazlama, kesme.

“Fedāynā”dır zebḥim Hilmî Hâḳ yoluna. (36b/12)

zebḥ (Ar.): Kesilmiş veya kesilecek kurban.

Zebḥin sırrına vâriş ḥaḳîḳatte. (39a/6)

zeheb (Ar.): Altın.

‘İlm-i rüsūh sırr-ı sübbūh bil ‘ayn-ı zeheb. (3b/5)

Zelīḥa (Ar.): Hz. Yûsuf’un refikası.

‘Aşk-ı Yûsuf la Zelīḥā n’oldu bak. (24b/5)

zemān (Ar.): Zaman, vakit, devir. bkz. “zamān”

zemān-ı āḥir: Son zaman.

Zemān-ı āḥir zuhūr eder. (40b/5)

zemān-ı viṣāl: Kavuşma zamanı.

Ki bize erişir zemān-ı viṣāl. (27a/1)

zemīn (Far.): Yer, arz.

zemīn ü āsmān: Yer ve gökyüzü.

‘Arş-ı a‘lā hem zemīn ü āsmān. (31b/16)

zerk (Ar.): İkiyüzlülük, hile, riya.

Kalmadı hīç zerk ü riya. (3a/5)

zerre (Ar.): Çok küçük parçacık.

Zerreyim baḥr içre ğark oldum bugün ‘ummān benim. (29a/1)

zevk (Ar.): Zevk, sevinç. (10b/2), (14b/15), (30a/10), (36b/17).

zevk ü dīdār: Zevk ve yüz.

Varlığını nefy edenler zevk ü dīdāre bekām. (30a/10)

zevk u şafā: Eğlence, cümbüş.

‘Aşk içinde bulunur zevk u şafā. (1b/11)

zevk-i Hak: Allah’ın zevki, Allah’ın tecellisi.

Zevk-i Haktan kendini kılma cüdā. (2a/11)

zevk ü hakikat: Gerçek zevk.

Zevk ü hakikat-le müşāhede kıl. (27b/11)

zevvāc (Ar.): Evlilik.

Ef‘āl ü şifāt kıla zāta zevvāc. (6b/6)

zevvar (Ar.): Taklidini yapmak.

Şifāt ‘ilmini hem zevvar. (41b/22)

zıl (Ar.): Gölge.

Zıl ü hayālim. (30a/20)

zıyā’ (Ar.): Kayıp, yitim, kaybolma.

zıyā’ ol-: Kaybolmak.

Hırka-i vahdet içinde ol zıyā’. (21b/4)

zī (Ar.): “Sahip” manasına kelimelerin başlarına getirilerek birleşikler yapar.

Zī-selemde selminiñ hem hāli ne. (26b/3)

zībā (Far.): Güzel, hoş.

Ol ‘arūs-ı zībāyım bürünmüşüm. (29a/14)

zifaf (Ar.): Gerdeğe girme.

Zifāf eder şafālanır. (43a/8)

zīkr (Ar.): Anma, hatırlama, Allah’ın ismini anma. (18b/3), (32a/9), (33a/22)

zīkr-i hū: Allah zikri, Allah’ı anmak.

“Bi’l-ġadāti ve’r-revāḥ” kıl zīkr-i hū. (34b/2)

zīkr-i Ḥaqq: Allah’ı zikretme.

Göñül içre zīkr-i Ḥaqqı kıl kabẓ. (18b/7)

zīkr et-: Hatırlamak, Allah’ın isimlerini söylemek.

Şām ü seḥer Allāh Allāh zīkr ederim. (28b/9)

zīkr kıl-: Anmak, hatırlamak.

Ki beş ḥarfi zīkri kılar. (40a/5)

zīkr-i zāt: Zatın zikri.

Zīkr-i zātı kıl tefekkür her yere. (18b/7)

zincir, zencīr (Far.): Zincir.

Zūlfünüñ zincirine kayd oldu cān. (24b/10)

zīnet (Ar.): Süs.

‘Arş ü kürsîdir ol nûrla zīnetli. (38b/11)

zirā‘ (Ar.): Dirsekten orta parmak ucuna kadar olan uzunluk ölçüsü.

Vücūdunu toprak içre kıl zirā‘. (21b/3)

ziyā (Ar.): Işık, aydınlık. (2b/10), (12a/5), (30a/2)

ziyā al-: Aydınlanmak.

Yüzü nūruñ ziyāsından alırlar. (11b/17)

ziyān-kār (Far.): Zıyan edici, zarar veren.

‘Avāmlara ziyān-kārdır. (43a/3)

ziyāret (Ar.): Görmeye, görüşmeye gitme, ziyaret.

Āsitāneyi ziyāret eylendiği zamān söylemiştir. (12b/6)

zot (Arn.): Allah.

Hupe vehteñ şeyh vec zotit çeter şka. (2b/1)

zū (Ar.): “Sahip” manasına kelimelerin başına gelerek birleşikler meydana getirir.

zū-ḥaẓẓ ol-: Memnun olmak.

Sırr-ı ḥaḳāyık dersile ol zū-ḥaẓẓ. (20b/2)

zuhūr (Ar.): Görünme, meydana çıkma. (12b/8), (27b/6), (31b/10), (40b/5)

zuhūr et-: Meydana çıkmak.

Çünkü peydā oldu dilber hem zuhūr etti ‘ayān. (31b/7)

ẓuhūr bul-: Görünmek, başgöstermek.

‘Ālemi iḥyā edip buldu ẓuhūr. (12a/3)

ẓuhūrāt (Ar.): Hesapta olmayan, umulmadık hadiselerde rastlayış. (38b/8)

Nūr-ı levlāk sırrı-y-ladır ẓuhūrāt. (4b/2)

ẓurūf (Ar.): Zarflar, kaplar.

ẓurūf kıl-: Kaplanmak.

Bize gelsin ẓalbini ẓılsın ẓurūf. (23b/3)

zühd (Ar.): Dünyaya rağbet etmeme, dini vecibelere aşırı bağlılık.

zühd ü taḳvā: Sofunun Allah’tan korkması.

Yırt libāsı züh ü taḳvāyı at fi’n-Nîl. (26b/17)

zühûl (Ar.): Dalgınlıkla unutma veya geciktirme.

zühûl et-: Unutmak.

‘Aqlım ol şāhıñ ‘aşkına etti zühûl. (27a/11)

zülāl (Ar.): Tatlı, güzel, hafif su.

Leb-i la‘lden aḳar tevḥîd zülālî. (39a/2)

zülḫ (Far.): Yüzün iki yanından sarkan saç lülesi, güzellerin saçı. (9b/3), (11b/15), (24b/10), (30a/1)

zülḫ-i müşg: Misk kokulu zülḫ.

Hem ol nāfe ḳoḳu renye bükülmüş zülḫ-i müşgiñden. (38b/15)

zūlfekār (Ar.): Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye armağan ettiği ucu çatallı kılıç. (15a/1)

zūlfekār tut-: Zūlfekâr kılıcını tutmak.

Zūlfekârı tut elinde hem süyûf. (23b/5)

zūnnār (Ar.): Papazların bellerine bağladıkları uçları sarkık, ipten örme kuşak.

Ḥamdüli'llāh ile Mālik çünkü çekdiñ zūnnārıñ. (32b/7)

züvvār (Ar.): Ziyaretçiler, görmeye, hatır sormaya gidenler.

Sırrıñla hemde pervāzız seniñle saña züvvārız. (12b/9)

SONUÇ

Bu çalışmanın yapılması üzerinde durulması Abdülmâlik Hilmi'nin hayatı, yetiştiği çevreyi ve eserleriyle ilgili bilgiyi aktardık.

Abdülmâlik Hilmi Rahofça etrafında Kopiloglava köyünde 1865 yılında doğmuştur. İlk tahsilini Rahofça'da tamamladıktan sonra Prizren'e gidip Mehmed Paşa Medresesi'ne yazılmıştır. Abdülmâlik Hilmi Prizren'de Mehmet Paşa Medresesi'nde öğrenimini tamamlayıp Rahofça'ya döner. Rahofça'da bir medrese yaptırmış ve bu medresede hoca olarak çalışmıştır. Rahofça kasabasında imam ve Rahofça müftüsü olarak görevde bulunmuştur.

Âlim olan bu şâir Türkçeden başka Arnavutça, Farsça, Arapça, Boşnakça gibi birçok dili bilmektedir. Abdülmâlik Hilmi 6 Kasım 1928 tarihinde Rahofça'da vefat eder ve Melâmî Tekkesinin içine defnedilir.

Çalışmamız metnin çeviri yazılı şeklidir. Metin tek bir nüshadan okunmuştur. Divandaki şiir türlerini alfabetik sıraya göre tertip etmiştir. Abdülmâlik Hilmi Divanı'nda toplam şiir sayısı 90'dır. Divandaki şiirler genellikle gazel, kaside şeklinde yazılmıştır. Şiirlerinde aşk ve tabiattan söz etmektedir. Tasavvufun gizli, manevi sırlarını çok iyi bildiğini şiirlerinden anlamaktayız.

Eserin yazılışını ve dil üzerinde gösterdiği farklılıkları inceledik. Bu çalışmamızda divanı fonetik ve morfolojik özellikleri açısından inceledik. Şâir, Osmanlı Dönemi'nden sonra bu eseri kaleme almıştır. Abdülmâlik Hilminin Divanı kelime hazinesi bakımından o devrenin genel dil anlayışı açısından oldukça sadedir.

Abdülmâlik Hilmi, 19. yy'da yaşamış mutasavvıf şâir ve yazarlarımızdan biridir. Hilmi müderrisliği sırasında birkaç eser vermiş müellifimizdir. Abdülmâlik Hilmi, aynı zamanda bir divan şâiridir. Arkasında iki divan ve mecmualar bırakmıştır. İki dönem arasında yaşamış bir şâirdir. Tasavvufu çok iyi bilen biridir, bu durum Divan'da da görülmektedir.

Abdlmlik Hilmi'nin divanı o dönemin sosyal ve siyasal döneminde yaşamış olmasına rağmen hayatı ve edebi kişiliğiyle n salmış, saygı değer şir bu topluma çok değerli bir eser sunmuştur.

Çalıştığımız eserin sonunda şirin okuduğu Mehmed Paşa Medresesi binası, Abdlmlik Hilmi'nin Melm türbesi iindeki sandukası, Melm Tekkesi'nin zikir odası, kütüphanesi ve torunu Cafer Bey'in resimleri eklenmiştir.

Divan-ı Trk'yi, R.1307 [M. 1891-92] yılında kaleme almıştır. Çalışmamızda bu divanı esas aldık.

KAYNAKÇA

- AYETİ, İDRİZ: “Albanoloji Araştırmaları Dergisi” Yeta e Re, sy. 3 Priştine 1953, s.1-51.
- BAYHAN, ŞAKİR: **Sırpça Sözlük**, Ankara, Devran Matbaacılık Yayınları, 2004.
- BİLGİN, AZMİ: **Ümmi Sinan Divanı**, Ankara, MEB Yayınları, 2000.
- CAFEROĞLU, AHMET: **Türkçede –daş Lahikası**, İstanbul, 1929.
- DEVELİ, HAYATİ: **Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17 Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar**, Ankara, TDK Yayınları, 1995.
- DEVELLİOĞLU, FERİT: **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara, Aydın Kitabevi, 1997.
- DİLÇİN, CEM: **Yeni Tarama Sözlüğü**, Ankara, TDK Yayınları, 1983.
- DUMAN, MUSA: **Vasiyet-name**, İstanbul, R. Yayınları, 2000.
- DUMAN, MUSA: “Arapça ve Farsça Tamlamaların Türkçe Cümleye Katılma Şekilleri”, **TDE Dergisi**, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi, c.XXIX, İstanbul 2002.
- DUMAN, MUSA: **Yapıları ve Kullanılışları Bakımından Arapça ve Farsça Tamlamalar**, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1987.
- DUMAN, MUSA: **Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri**, Ankara, TDK Yayınları, 1995.
- ERGİN, MUHARREM, **Dede Korkut Kitabı II, İndeks-Gramer**, Ankara, 1963.
- ERGİN, MUHARREM, **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, 2005.
- KORKMAZ, ZEYNEP: **Gramer Terimleri Sözlüğü**, TDK Yayınları, 1992.
- KUMANLIOĞLU, HASAN FEHMİ, **Melâmî Hz. Pir Seyyid Muhammed Nûr El-Melâmî El-Arabî (1228/1813-1305/1887)** Prizren 2004.

- MANSUROĞLU, MECDUT: “**Türkçede Zamir Çekimi**”, TDED, III, İstanbul, 1949
- MUTÇALI, SERDAR: **Arapça Türkçe Sözlük**, İstanbul, Dağarcık Yayınları, 1995.
- NEZİRİ, SAMİ: **Türkçe Arnavutça Sözlüğü**, Tiran, Botime Edfa, 2006.
- ONAY, A. TALAT: **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2000.
- ÖZCAN, HÜSEYİN: **Abdülmalik Hilmi Hayatı ve Şiirleri**, Gaye Yayınları, İstanbul 1994.
- ÖZKAN, MUSTAFA: **Türkiye Türkçesi Ses ve Yazım Bilgisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul 2013.
- ÖZKAN, MUSTAFA – SEVİNÇLİ, VEYSİ: **Türkiye Türkçesi Söz Dizimi**, Akademik Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2012.
- ÖZKAN, MUSTAFA: **Gülistan Tercümesi**, Ankara, TDK Yayınları, 1993.
- ÖZKAN, MUSTAFA: **Türk Dili Anlatım**, İstanbul, 2000.
- ÖZKAN, MUSTAFA: **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000.
- SUROY, ALTAY: "Prizren'de Melamilik Ve Hacı Ömer Lütfi", **Bay Dergisi**, sy. 50 Prizren 2000, s. 16 - 18.
- ŞEMSEDDİN SAMİ: **Kamus-ı Türki**, İstanbul, Enderun Kitabevi Yayınları, 1989.
- ŞEMSEDDİN SAMİ: **Türkçe Sözlük**, Ankara, TDK Yayınları, 2005.
- TİMURTAŞ, FARUK K.: **Osmanlı Türkçesi Grameri**, İstanbul 1980.
- TİMURTAŞ, FARUK K.: **Eski Türkiye Türkçesi**, İstanbul, 1977.
- ULUDAĞ, SÜLEYMAN: **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2001.
- YELTEN, MUHAMMET: "Hibetullah b. İbrahim'in Saatnamesi ve Eserde Dudak Uyumunun Durumu", **TDED**, c. XXVIII, s. 585 - 593.
- YELTEN, MUHAMMET: **Şirvanlı Mahmud, Kemâliyye**, İ.Ü., Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1993.

EKLER LİSTESİ:

Ek 1: Mehmed Paşa Medresesi binasının dıştan görünüşü.

Ek 2: Mehmed Paşa Medresesi ve Bayraklı Camisi.

Ek 3: Mehmed Paşa Medresesinin müzesi.

Ek 4: Abdülmalik Hilmi'nin Melâmî Türbesi içindeki sandukası.

Ek 5: Levha. (Duvarda yazılı taş levha)

Ek 7: Melâmî Tekkesi.

Ek 8: Abdülmalik Hilmi'nin Kütüphanesi.

Ek 9: Abdlmalik Hilmi'nin Torunu Cafer Bey.

ÖZGEÇMİŞ

1976 yılında Prizren’de doğdu. İlk ve ortaokulu Prizren’de bitirdi. Priştine Üniversitesi Türkoloji bölümünden mezun oldu. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalında yüksek lisans yaptı. Yüksek lisans tezini “Aciz Baba Divanı ve Sözlük Bilimi Açısından İncelenmesi” çalışmasıyla bitirdi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalına doktora öğrencisi olarak kaydoldu. Kosova’da dil, tarih, Osmanlı kültürünü yaşatmak, ortaya çıkarmak için çalışmalar yaptı. Priştine Üniversitesi Prizren Eğitim Fakültesi Türkçe Bölümünde çalışmaktadır.